

Europees Comité
van de Regio's

EU-jaarverslag

2023

De staat van de regio's en steden

#SOTEULocal

Auteursrechten foto's omslag

© Xavier Lorenzo / stokkete / JackF / creativenature.nl / TTstudio / Tymoshchuk / michaeljung / Eugenio Marongiu / Patryk Kosmider / Nicolas Dieppedalle / Vladimir Arndt / JackF / C.Castilla / aapsky - stock.adobe.com

Disclaimer: Deze publicatie is machinaal vertaald met behulp van het eTranslation-systeem van de Europese Commissie en niet door een professionele menselijke vertaler.

Jaarverslag 2023 van de EU over de staat van regio's en steden

---

CRISISBEHEERSING, OPLOSSINGEN BRENGEN, BOUWEN AAN DE TOEKOMST

Disclaimer:

Dit verslag is geschreven door het personeel van de administratie van het Europees Comité van de Regio's en de standpunten vertegenwoordigen niet noodzakelijkerwijs die van het Europees Comité van de Regio's. Er is alles in het werk gesteld om nauwkeurige en volledige informatie te verstrekken, maar het Europees Comité van de Regio's kan deze nauwkeurigheid niet garanderen en aanvaardt geen verantwoordelijkheid met betrekking tot de inhoud van dit verslag. Bovendien hebben sommige gegevens, waaronder grafieken en kaarten, niet betrekking op alle lidstaten of alle regio's van de Europese Unie.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Highlights en aanbevelingen	5
Hoofdstuk I — Regio's en steden die crises beheren	16
A. Oekraïne: Ontheemden, duurzame wederopbouw, weg naar EU-integratie	17
B. Energiecrisis	27
C. Klimaatrampen	35
D. Voedselveiligheid	46
E. Sociale ongelijkheid en demografische veranderingen	53
Hoofdstuk II — Regio's en steden als actoren voor duurzame ontwikkeling en cohesie	64
A. De Europese Green Deal en de SDG's	65
B. Digitale transformatie en veerkracht.....	75
C. De waarde van cohesie	81
D. Uitvoering van de faciliteit voor herstel en veerkracht.....	90
E. Interne markt en industriële transformatie.....	97
F. Landelijke agenda — geen plaats achterlaten.....	109
G. De vaardigheden van mensen — niemand achter laten.....	122
Hoofdstuk III — Regio's en steden die de toekomst van Europa vormgeven	134
A. Europese democratie.....	135
B. Toekomstige uitbreidings- en nabuurschapspartnerschappen	143
Bijlagen	147
A. Lijst van afkortingen.....	147
B. Tabel van figuren.....	149

Voorwoord

2023 was een jaar van uitdagingen en crises voor alle regio's en steden in de Europese Unie, maar ook een jaar van volledige inzet van meer dan een miljoen gekozen vertegenwoordigers in gemeentehuizen en regionale parlementen om hun burgers concrete en tastbare oplossingen te bieden. Met het oog op de komende Europese verkiezingen biedt dit verslag de lezers de onderwerpen die van belang zullen zijn in steden en regio's, waar burgers hun stem uitbrengen. Alsof 2023 onder een vergrootglas heeft aangetoond waar onze Europese Unie gemeenschappelijke antwoorden, betere oplossingen en gebieden moet vinden waarop onze samenwerking moet worden versterkt.

In Oekraïne woedt de oorlog van Rusland nog steeds, waardoor verwoesting wordt veroorzaakt en miljoenen mensen uit hun huizen worden gedwongen. Sinds de eerste dag openen Europese regio's en steden hun deuren en bieden ze bescherming aan Oekraïners, met essentiële diensten in het hart. Dezelfde regio's en steden maken zich ook klaar om te helpen bij de wederopbouw en begeleiden de Oekraïense lokale en regionale overheden op weg naar vrede en EU-lidmaatschap — samen met andere kandidaat-lidstaten.

De sociale en economische gevolgen van de oorlog, in combinatie met de aanhoudende crises, hebben een zwaar gewicht op de schouders van de Europese huishoudens gelegd. De klimaatcrisis is overal, elke dag, het nemen van levens door natuurrampen en een druk op onze economieën. Het waarborgen van onze energie- en voedselveiligheid is een belangrijke missie geweest, aangezien miljoenen Europeanen hun huis niet warm kunnen houden of voedsel op tafel kunnen leggen.

Ongeacht de omvang van de uitdagingen waar we voor staan, we zijn vastbesloten om niemand achter te laten en ons sociale weefsel sterk te houden.

We kunnen alleen maar sterker uit deze crises komen, met de inzet om vooruitgang en het welzijn van onze burgers te waarborgen. Daarom zijn regio's en steden volledig begonnen aan de groene en digitale transitie en hebben zij onze samenlevingen veranderd als belangrijke actoren van de agenda voor duurzame ontwikkeling.

Centraal in deze structurele en langetermijntransformatie staat het cohesiebeleid, het belangrijkste investeringsbeleid in de EU om regio's en steden te helpen een betere toekomst te bereiken en hun potentieel te ontsluiten, ongeacht of het gaat om stedelijke of landelijke, centrale of perifere centra, industriecentra of zelfs ultraperifere regio's, zoals mijn thuisregio van de Azoren. Nogmaals, als we het beleid en de investeringen voor de toekomst ontwerpen, blijft niemand en nergens achter ons kompas.

Ten slotte vereist elke transformatie die mensgericht is de betrokkenheid van mensen. Lokale en regionale leiders hebben het hoogste vertrouwen van hun burgers en daarom kunnen we, als we kijken naar de toekomst van onze Europese Unie, alleen maar de legitieme rol van regio's en steden in de architectuur van de EU versterken, zodat deze efficiënter, meer gegrond en dichter bij de bevolking wordt.

Het jaarverslag 2023 van de EU over de staat van regio's en steden is een vlaggenschippublicatie van het Europees Comité van de Regio's, met inbegrip van zijn jaarlijkse regionale en lokale barometer,

opgesteld in samenwerking met IPSOS. Het vertelt je verhalen over de ongelooflijke kracht en inzet van lokale en regionale overheden in Europa.

Ik wil alle bijdragers aan dit verslag bedanken, vooral alle regionale en lokale leiders die ervoor zorgen dat Europa door iedereen en voor iedereen wordt gemaakt.

Vasco Alves Cordeiro, voorzitter van het Europees Comité van de Regio's

Highlights en aanbevelingen

Regio's en steden die crises beheren

Solidariteit met Oekraïne

- I. *De steun aan Oekraïne voortzetten en versterken door samen te werken met EU-regio's en steden voor wederopbouw en hervorming.*

De Russische oorlog tegen Oekraïne heeft geleid tot een ongekende toestroom van ontheemden, waardoor steden en regio's in de EU ongelijkmatig worden getroffen. Regio's en steden in de EU bieden directe humanitaire hulp aan Oekraïense steden en regio's en ontwikkelen projecten en partnerschappen om te helpen bij hun toekomstige wederopbouw. Ondanks de uitgerekte middelen hebben de lokale autoriteiten zich niet alleen gericht op noodmaatregelen (zoals opvangcentra, huisvesting en medische zorg voor ontheemden), maar richten ze nu ook hun aandacht op langetermijnstrategieën voor de sociaal-economische inclusie van vier miljoen Oekraïense vluchtelingen (zoals sociaal welzijn, taaltraining en invoeging van werk).

De EU moet het potentieel, de capaciteiten en de deskundigheid van haar regio's en steden gebruiken om de wederopbouw, hervorming en Europese integratie van Oekraïne op basisniveau te verankeren en de decentralisatie te blijven ondersteunen. De Oekraïne-faciliteit verstrekt daartoe middelen en financiering.

De EU moet haar steden en regio's meer rechtstreekse steun verlenen om de lokale integratie van Oekraïense vluchtelingen te beheren en diensten te verlenen, met name op het gebied van medische zorg, onderwijs en werkgelegenheid. De lokale en regionale component van de Oekraïne-faciliteit moet worden ontwikkeld in overeenstemming met de governancebeginselen van het regionaal beleid van de EU.

De Europese Alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne, die wordt gecoördineerd door het CvdR, draagt bij tot de versterking van de lokale en regionale capaciteiten in Oekraïne, het stimuleren van peer-to-peer-samenwerking, het ondersteunen van lokale overheden in Oekraïne om vertrouwd te raken met het acquis en advies te geven over de uitvoering van het decentralisatieproces.

[Ipsos-enquête: voor 45 % van de respondenten kunnen regio's en steden bijdragen aan de wederopbouw van Oekraïne]

Energietransitie

- II. *Zorgen voor een multilevel governance-aanpak van de energietransitie. Alleen met meer EU-middelen kunnen lokale en regionale projecten hun impact vergroten en verbeteren om de klimaatambitie van de EU in het veld te verwezenlijken en de acceptatie voor de groene transitie binnen lokale gemeenschappen te versterken.*

De energiecrisis heeft alle gebieden in heel Europa hard getroffen, maar is nog harder geweest voor regio's en steden met een hoger percentage kwetsbare mensen in of het risico op armoede: In 2022 konden 40 miljoen mensen hun huis niet warm houden. De ambitieuze doelstellingen van de Europese Green Deal vereisen ongekende veranderingen in een ongekende snelheid in de komende jaren, die grotendeels op lokaal en regionaal niveau moeten gebeuren. Regio's met energie-intensieve industriële faciliteiten, zoals basismetalen, chemicaliën, niet-metallische mineralen en papier, werden ook zwaar getroffen, met een ernstig vooruitzicht op deïndustrialisering en toekomstige delokalisatie van industrieën naar regio's die lagere energieprijzen bieden. Ondanks de stijgende energieprijzen en de hoge inflatie blijven lokale en regionale overheden essentiële diensten leveren (zoals scholen, ziekenhuizen, verzorgingstehuizen en openbaar vervoer) door aanzienlijke energiebesparingen bij de verwarming en verlichting van openbare gebouwen, snellere inzet van hernieuwbare bronnen, maar ook door bezuinigingen op andere gemeenschapdiensten.

De EU moet haar energietransitie afstemmen op lokale behoeften, beperkingen en kansen. Alleen door middel van een bottom-upbenadering kan de EU overstappen van energiecrisis naar energieonafhankelijkheid en een langetermijnvisie bieden aan de EU-gebieden.

Voortbouwend op het REPowerEU-initiatief moet de EU regio's en steden aanvullende steun en investeringen bieden om de energie-efficiëntie te verbeteren, hernieuwbare energiebronnen, circulaire economie en slimme netwerken in te zetten, waardoor lokale energieproductie wordt bevorderd en de energieautonomie van de EU wordt versterkt.

Het CvdR faciliteert de lokale energietransitie via zijn Green Deal Going Local-initiatief en verschillende campagnes zoals de EU-strategie voor energiebesparingen, die samen met het Burgemeestersconvenant van de EU en de Europese Commissie is gelanceerd.

[Ipsos-enquête: voor 62 % van de respondenten heeft hun stad en regio maatregelen genomen om het energieverbruik te verminderen]

Klimaatactie

- III. *Aanzienlijk investeren in klimaatadaptatie en -mitigatie met een plaatsgebonden strategie om de cohesie en veerkracht tussen regio's en steden te behouden en in het licht van de verstorende en asymmetrische effecten van de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit.*

Europese regio's en steden betalen steeds meer tol voor ontwrichtende hittegolven, tocht, overstromingen en bosbranden. De klimaatverandering zal de bestaande ongelijkheden vergroten: Zuid- en Oost-Europa, Europese steden, eilanden, kust- en perifere regio's zullen het zwaarst getroffen worden door slachtoffers onder de bevolking, schade aan kritieke infrastructuur en de verstoring van het toerisme, industriële clusters en landbouwproductie. Om haar regio's te beschermen tegen de schadelijke gevolgen van klimaatverandering, zou de EU jaarlijks ongeveer 40 miljard euro moeten investeren als de wereldwijde temperatuur binnen 1,5 °C blijft. Dit bedrag zou oplopen tot 120 miljard euro en 200 miljard euro per jaar om zich aan te passen aan een temperatuurstijging van 2 °C of 3°-4 °C. Alleen sterkere investeringen in klimaatadaptatie en -mitigatie kunnen de cohesie tussen de EU en binnen de lidstaten in stand houden.

De EU moet haar solidariteit versterken. Cohesiemechanismen zullen regio's en steden in staat stellen investeringen voor aanpassing aan de klimaatverandering en veerkracht op te schalen en te voorkomen dat de meest kwetsbare gebieden en kwetsbare sociale groepen het hardst worden getroffen.

De Europese Green Deal moet regio's en steden sterk betrekken bij het bereiken van klimaatneutraliteit en het weerbaar worden tegen klimaatverandering.

Het CvdR werkt samen met het Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek van de Europese Commissie om het gebruik van zijn kwetsbaarheidsdashboard van de Europese Commissie te bevorderen, waarin regionale kwetsbaarheden en capaciteiten voor het omgaan met rampen, met inbegrip van risico's op het gebied van klimaatverandering, worden gedefinieerd.

[Ipsos-enquête: voor 51 % van de respondenten moeten regio's en steden meer zeggenschap hebben in de EU-beleidsvorming met betrekking tot de klimaatcrisis en het milieu]

Voedselveiligheid

- IV. *Duurzame lokale landbouw ondersteunen en samenwerken met lokale en regionale overheden om de Europese voedselsystemen veerkrachtiger en duurzamer te maken.*

De Russische oorlog tegen Oekraïne heeft de Europese landbouw in het algemeen aanzienlijk verstoord, met de grootste impact die voelbaar is in de regio's Bulgarije, Hongarije, Polen, Roemenië en Slowakije, en heeft de prijzen in de schappen verhoogd voor iedereen die in Europa woont. Bovendien doen droogtes, watertekorten en andere extreme klimaatgebeurtenissen de landbouwopbrengsten in veel regio's sterk dalen, die zich in de hele EU uitstrekken. Lokale en regionale overheden worden

geconfronteerd met de sociale noodsituatie van voedselarmoede in hun lokale gemeenschappen: meer dan 32,5 miljoen Europeanen kunnen zich niet elke dag een goede maaltijd veroorloven.

De EU moet investeren in duurzame lokale landbouwproductie en haar toeleveringsketens verkorten. Het moet lokale producten bevorderen, duurzaam aankopen en overstappen naar duurzame voedselsystemen.

De EU moet ook haar coördinatie en investeringen intensiveren om regio's te helpen bij het bestrijden van tocht en het beheer van waterschaarste door voort te bouwen op de bestaande regionale ervaringen bij het terugdringen van het verbruik, het verhogen van hergebruik en het aanpakken van afvalwater.

Het CvdR heeft samen met de Europese Commissie de EU-prijs voor biologische producten gelanceerd om duurzame lokale productie in de EU-regio's te bevorderen.

Regio's en steden als actoren voor duurzame ontwikkeling en cohesie

De Europese Green Deal en de duurzameontwikkelingsdoelstellingen

- V. *Zorgen voor meer steun voor de uitvoering van de Europese Green Deal en de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling op lokaal en regionaal niveau.*

Zonder de inzet van Europese regio's en steden zullen tegen 2030 105 van de 169 doelstellingen van de SDG's niet worden gehaald, zoals armoedebestrijding en de vergroening van lokale infrastructuur. Regio's en steden houden in toenemende mate toezicht op hun vooruitgang door vrijwillige lokale beoordelingen uit te voeren, en ze bundelen hun krachten in initiatieven zoals het URBACT Cities for Sustainable Governance-netwerk en het Europees Burgemeestersconvenant. Niettemin missen zij vaak de financiële middelen en technische capaciteiten om de SDG's uit te voeren en investeringen in Green Deal-maatregelen te plannen. Dit dreigt de bestaande kloof tussen „frontrunning” regio's of steden en steden die al met economische uitdagingen te maken hebben als gevolg van technologische en demografische transitie te verdiepen.

De EU moet regio's en steden voorzien van een consistent en geconsolideerd kader voor duurzame ontwikkeling dat aansluit bij de mondiale klimaat- en duurzaamheidsagenda's. Daarbij moet rekening worden gehouden met de transformatieve uitdagingen waarmee regio's en steden worden geconfronteerd om de uitvoering beter af te stemmen op de lokale realiteit.

De EU-instellingen moeten samenwerken met alle overheidsniveaus om financiële lacunes op te vullen door directe financiering en concrete richtsnoeren te verstrekken, groene budgettering in te voeren en de Green Deal van de EU beter te koppelen aan de economische governance van de EU.

Het Green Deal Going Local-initiatief van het CvdR omvat een reeks communicatie- en betrokkenheidsinstrumenten om de groene transitie op lokaal en regionaal niveau te versnellen. Het stelt regio's en steden in staat beste praktijken met betrekking tot de uitvoering van de Green Deal uit te wisselen en daarover deskundige feedback te geven.

[De toekomst van de Green Deal: inventarisatie en toekomstgerichte CvdR-enquête: 45 % van de respondenten verklaart dat hun stad of regio tegen 2050 een streefcijfer voor klimaatneutraliteit heeft vastgesteld, waaruit blijkt dat zij het bredere streefcijfer van de EU willen overschrijden]

De groene en digitale transitie

- VI. *Investerings voor de groene en digitale transitie ontsluiten, mensen ondersteunen en ongelijkheden verminderen, en tegelijkertijd het industriële concurrentievermogen van de Europese regio's bevorderen.*

De groene en de digitale transitie verhogen zowel de kosten als de risico's en brengen existentiële uitdagingen voor veel Europese regio's met zich mee. Toren hoge energieprijzen en buitenlands plaatsgebonden industriebeleid dreigen de situatie te verergeren. Tegelijkertijd worden huishoudens geconfronteerd met de gevolgen van de inflatie en blijven er in heel Europa grote ongelijkheden bestaan. Bijna 50 % van de regio's en steden heeft voedselbanken en voedseldistributieprogramma's moeten opzetten. Aangezien de dubbele transitie aan de gang is, is het van cruciaal belang dat de doelstellingen van de Europese pijler van sociale rechten met betrekking tot werkgelegenheid, opleiding en de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting centraal blijven staan. Subnationale overheden zijn verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de totale uitgaven voor onderwijs en vaardigheden. Zij spelen daarom een sleutelrol bij het aanpakken van sociaal-economische uitdagingen, waarbij bijzondere aandacht wordt besteed aan de kwestie van ontwikkelingsvallen. Aangezien 41 regio's als gevolg van de groene en digitale transitie het kwetsbaarst worden beschouwd, zoeken regio's en steden naar manieren om hun veerkracht en concurrentievermogen te waarborgen door nieuwe strategieën vast te stellen, expertise op te bouwen, middelen te bieden voor bijscholing en door allianties te vormen om hun stem te laten horen. Europese regio's en steden voelen ook steeds meer direct de gevolgen van digitale bedreigingen: ze zijn primaire doelwitten van cyberaanvallen en worden geconfronteerd met tijdelijke sluitingen van cruciale openbare diensten. Velen van hen beschikken echter niet over voldoende financiële middelen en organisatorische capaciteiten om digitale veerkracht op te bouwen en hun economische ecosystemen te verbeteren.

De EU moet het lokale perspectief verder bevorderen als het gaat om de ontwikkeling van vaardigheden.

Het Comité van de Regio's moet worden uitgenodigd als leden van de bestuurs- en controleorganen die bij de wet inzake kritieke grondstoffen en de Net-Zero-industriewet zijn opgericht, aangezien regio's en steden een belangrijke rol spelen bij het waarborgen van maatschappelijke acceptatie van strategische projecten en het vaststellen van hefboomen voor verandering en investeringen.

De EU moet haar inspanningen opvoeren door bewustmakingscampagnes te voeren over cyberdreigingen tegen lokale en regionale infrastructuren.

[Ipsos-enquête: voor 52 % van de respondenten moeten regio's en steden meer zeggenschap hebben in de EU-beleidsvorming met betrekking tot een sterkere economie, sociale rechtvaardigheid en banen]

De toekomst van het cohesiebeleid

VII. *Hervorming van het cohesiebeleid met een missie- en plaatsgebonden aanpak, waarbij het beginsel „geen afbreuk doen aan de cohesie” wordt toegepast op alle beleidsterreinen.*

Dankzij de interne markt is het bbp van de EU 9 % hoger dan zonder de interne markt. De interne EU-handel heeft de afgelopen dertig jaar 56 miljoen banen gecreëerd. Welvaart is echter niet eerlijk verdeeld over de kernregio's en periferie van de EU. De COVID-19-pandemie en de Russische oorlog tegen Oekraïne hebben het voor perifere regio's nog moeilijker gemaakt om de rest van de EU in te halen. Het cohesiebeleid als langetermijninvesteringen draagt bij tot een beter presterende interne markt, waardoor de ontwikkelingskloof tussen regio's wordt gedicht door hen sociale middelen en infrastructuur ter beschikking te stellen. De regionale verschillen blijven echter groot. De toekomst van het cohesiebeleid moet worden opgezet als een inclusieve strategie waarbij alle mensen en belanghebbenden op alle niveaus worden betrokken, waarbij de huidige versnippering en complexiteit van het beleid in verschillende fondsen wordt aangepakt.

De EU moet een sterk plaatsgebonden cohesiebeleid verder ontwikkelen met een missieaanpak die alle plaatsen en mensen in de EU kan helpen. Het moet het beginsel „geen afbreuk doen aan de cohesie” toepassen op alle beleidsmaatregelen en initiatieven van de EU door uitgebreide territoriale effectbeoordelingen uit te voeren.

De Cohesiealliantie, opgericht door het CvdR, zal dienen als een platform voor debat en uitwisseling, waarbij de EU-instellingen met steden en regio's worden betrokken.

[Ipsos-enquête: 59 % van de respondenten is op de hoogte van de middelen voor het cohesiebeleid]

De plattelandsagenda

VIII. *Een langetermijnaanpak van plattelandsgebieden moet hen uitrusten met investeringen in hun groene en digitale transitie om ontvolking doeltreffend te bestrijden en jong talent aan te trekken.*

Tegen 2033 zullen naar schatting 30 miljoen mensen de Europese plattelandsgebieden hebben verlaten. Dit is gelijk aan de gecombineerde bevolking van Roemenië, Bulgarije en Litouwen. Plattelandsregio's worden geconfronteerd met belemmeringen die hun groei bedreigen, evenals de doelstellingen van de EU om klimaatneutraliteit te bereiken. Jongeren en gezinnen verlaten het platteland vanwege het gebrek aan diensten, zoals scholen, ziekenhuizen, openbaar vervoer en digitale connectiviteit. Deze constante uitstroom van jongeren leidt tot een afname van de beroepsbevolking, een vergrijzing van de lokale bevolking en tot verarming en sociale uitsluiting. 16 % van de EU-bevolking woont in zogenaamde regio's voor talentontwikkeling. De mogelijkheden voor volwasseneneducatie liggen veel lager in regio's met een valstrik voor talentontwikkeling (met 5,6 %, vergeleken met het EU-gemiddelde van 10 %). Regionale en lokale overheden zijn actief betrokken bij het formuleren en uitvoeren van

geïntegreerde plattelandsontwikkelingsinitiatieven, zoals specifieke lokale onderwijsprojecten, mobiliteitsconcepten voor plattelandsdorpen en groen ondernemerschapsregelingen voor vrouwen.

De EU moet meer investeren in plattlandsgebieden, aangezien zij een belangrijke bijdrage leveren aan de groene transitie op gebieden als de productie van hernieuwbare energie, duurzaam voedsel en natuurbehoud.

De volgende generatie cohesiebeleidsprogramma's en de plannen voor herstel en veerkracht moeten investeringen en hervormingen stimuleren om de valkuilen voor talentontwikkeling in EU-regio's te verminderen, de economische vooruitzichten voor jongeren te diversifiëren en het economisch en sociaal welzijn van plattelandsgemeenschappen te waarborgen.

Het CvdR is actief betrokken bij het plattlandspact, dat een platform biedt voor alle bestuursniveaus en het maatschappelijk middenveld om van gedachten te wisselen over de behoeften en het potentieel van plattlandsgebieden.

Regio's en steden die de toekomst van Europa vormgeven

Europese democratie

IX. De EU moet profiteren van het vertrouwen van de burgers in regionale en lokale vertegenwoordigers om de Europese democratie beter en sterker te versterken.

In de Europese Unie hebben 1,2 miljoen burgers een kiesmandaat op lokaal of regionaal niveau. Zij zijn de basis van de Europese democratie. De lokale en regionale overheden van de lidstaten zijn meer vertrouwd dan nationale overheden en in de meeste landen zijn ze ook meer vertrouwd dan de EU-instellingen. Toenemende ontevredenheid in regio's en steden bedreigt de algemene sociale cohesie in de EU. Dit maakt het nog belangrijker om de EU-programma's voor steden en regio's aan te passen aan de specifieke behoeften van de verschillende EU-gebieden en hun behoeften. Daartoe moeten lokale en regionale overheden meer zeggenschap hebben over de vormgeving van het EU-beleid. Een grotere betrokkenheid van subnationale bestuursniveaus zou ertoe bijdragen dat het EU-beleid beter wordt begrepen en geaccepteerd door de burgers.

De EU moet de meerlagige dimensie van de Europese democratie en governance bevorderen en lokale en regionale politici systematisch betrekken bij het wetgevingsproces van de EU, en aldus de resultaten van de Conferentie over de toekomst van Europa opvolgen.

De Europese verkiezingen in juni 2024 zullen een test zijn voor de Europese democratie. In dit verband moeten de EU-instellingen hun samenwerking met regio's en steden intensiveren om vertrouwen op te bouwen en de opkomst van kiezers te vergroten, en ervoor te zorgen dat hun stem wordt gehoord bij de vaststelling van de volgende politieke prioriteiten.

Het programma Young Elected Politicians en het netwerk van lokale en regionale raadsleden — beide opgericht door het CvdR — kunnen lokale en regionale gekozen vertegenwoordigers verder ondersteunen, waardoor de brug tussen de EU en lokale gemeenschappen wordt versterkt. Lokale en regionale overheden zijn ook belangrijke partners om een gevoel van betrokkenheid bij het Europese project te versterken, op basis van de beginselen en waarden van de EU.

[Ipsos-enquête: voor 91 % van de respondenten is het belangrijk de invloed van regio's en lokale overheden op de nationale beleidsvorming te vergroten]

De uitbreiding van de Europese Unie

X. Betrokken lokale en regionale overheden, met hun ervaring en netwerken, om zich voor te bereiden op de volgende golf van uitbreiding.

De Russische oorlog tegen Oekraïne heeft het uitbreidingsbeleid van de EU hoger op de politieke agenda gezet en benadrukt hoe belangrijk het is stabiliteit in het nabuurschap van de EU te waarborgen, zowel aan de oostelijke als de zuidelijke grenzen, door middel van nauwere grensoverschrijdende samenwerking. Regio's en steden in kandidaat-lidstaten spelen een belangrijke rol bij het betrekken van de burgers bij het toetredingsproces, het consolideren van de Europese waarden en het bevorderen van de Europese integratie.

Europese regio's en steden kunnen hun eigen ervaringen met toetreding delen en de capaciteitsopbouw van potentiële nieuwkomers ondersteunen via verschillende formaten, zoals de gemengde raadgevende comités (GRC's), werkgroepen (WG's), de Conferentie van regionale en lokale overheden voor het Oostelijk Partnerschap (CORLEAP), de Euromediterrane regionale en lokale vergadering (ARLEM) of het peer-to-peer-instrument voor technische bijstand en informatie-uitwisseling (TAIEX). CORLEAP streeft momenteel naar de tweeledige doelstellingen: een vorm blijven bieden voor multilaterale samenwerking op lokaal en regionaal niveau in het kader van het Oostelijk Partnerschap en de nieuwe kandidaat-lidstaten van de EU helpen op weg naar de EU, en zal dat in de nabije toekomst blijven doen.

Bovendien zijn grensoverschrijdende samenwerkingsprogramma's met buurlanden (met name via Interreg IPA CBC-programma's) van cruciaal belang geweest om vertrouwen op te bouwen en expertise te ontwikkelen in naburige lokale en regionale overheden terwijl zij zich voorbereiden op toetreding tot de EU.

Dit maakt capaciteitsopbouw gemakkelijker en vergroot het begrip van EU-beleid en -wetgeving.

Europese regio's en steden kunnen volledig deel uitmaken van het uitbreidingsproces van de EU door te pleiten voor multilaterale samenwerkingsvormen en praktische ondersteuning te bieden aan de lokale en regionale overheden van de kandidaat-lidstaten van de EU.

Eerdere uitbreidingsrondes hebben aangetoond dat decentralisatie en betrokkenheid van lokale en regionale overheden bij de voorbereiding van het EU-lidmaatschap essentieel zijn voor succes.

Het CvdR pleit voor versterking van de grensoverschrijdende samenwerking met naburige lokale en regionale overheden en draagt bij tot de bevordering van TAIEX via de GRC's en werkgroepen, alsook via ARLEM en CORLEAP, en het heeft een bijzondere rol te spelen bij het ondersteunen van lokale en regionale overheden in de uitbreidingslanden bij de voorbereiding op de uitvoering van het EU-acquis. Het CvdR concentreert zijn uitbreidingswerkzaamheden op praktische capaciteitsopbouw en heeft met name zijn programma voor jonge gekozen politici (YEP's) uitgebreid tot kandidaat-lidstaten.

1

Steun aan Oekraïne voortzetten en versterken door samen te werken met EU-regio's en -steden waar het gaat om wederopbouw en hervormingen.

Ervoor zorgen dat de energietransitie op verschillende bestuurslagen wordt aangepakt. Alleen met meer EU-middelen kan de impact van de lokale en regionale projecten sterker worden en kunnen zij helpen de klimaatambitie van de EU ter plaatse te verwezenlijken en het draagvlak voor de groene transitie binnen lokale gemeenschappen te vergroten.

2**3**

Aanzienlijk investeren in aanpassing aan en matiging van de klimaatverandering met een plaatsgebonden strategie om de cohesie en veerkracht in alle regio's en steden in stand te houden en het hoofd te bieden aan de ontwrichtende en asymmetrische effecten van de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit.

Duurzame lokale landbouw ondersteunen en samenwerken met lokale en regionale overheden om de Europese voedselsystemen veerkrachtiger en duurzamer te maken.

4**5**

Zorgen voor meer steun voor de uitvoering van de Europese Green Deal en de duurzameontwikkelingsdoelstellingen op lokaal en regionaal niveau.

Investeringen aantrekken voor de groene en de digitale transitie, mensen ondersteunen en ongelijkheden verminderen, en tegelijkertijd het industriële concurrentievermogen van de Europese regio's bevorderen.

6**7**

Hervormen van het cohesiebeleid met een taakgerichte en plaatsgebonden aanpak, waarbij het beginsel "Doe geen afbreuk aan de cohesie" op alle beleidsterreinen wordt toegepast.

Een langetermijnbenadering van plattelandsgebieden moet ervoor zorgen dat voldoende wordt geïnvesteerd in hun groene en digitale transitie om de ontvolking doeltreffend tegen te gaan en jong talent aan te trekken.

8**9**

De EU moet profiteren van het vertrouwen van de burgers in regionale en lokale vertegenwoordigers om de Europese democratie te verbeteren en te versterken.

Lokale en regionale overheden, met hun ervaring en netwerken, betrekken bij de voorbereiding van de volgende uitbreidingsgolf.

10

Hoofdstuk I — Regio's en steden die crises beheren

Een veelomvattende reeks crises heeft gevolgen voor de Europese Unie. Van de Russische oorlog tegen Oekraïne en de gevolgen daarvan tot de energie-, klimaat- en voedselcrises, sociale ongelijkheden en de blijvende gevolgen van de COVID-19-pandemie, staan regio's en steden voorop om de talrijke uitdagingen waarmee burgers worden geconfronteerd, aan te pakken.

De Europese Unie wordt op de proef gesteld en zal haar doorstaan zolang zij nieuwe gemeenschappelijke instrumenten voor solidariteit en veerkracht blijft ontwikkelen om haar grondgebied en burgers te ondersteunen.

A. Oekraïne: Ontheemden, duurzame wederopbouw, weg naar EU-integratie

De Russische oorlog tegen Oekraïne heeft geleid tot een ongekeerde toestroom van ontheemden, met ongelijke gevolgen voor regio's en steden in de EU. Ondanks vele moeilijkheden hebben lokale en regionale overheden succesvolle maatregelen genomen om ontheemde Oekraïners te verwelkomen en tegelijkertijd de solidariteit van de lokale bevolking te katalyseren. De focus verschuift nu van noodmaatregelen naar langetermijnstrategieën voor sociaal-economische inclusie. Welke regio's staan voorop bij het helpen van ontheemde Oekraïners om lokaal te integreren? Hoe kan solidariteit van lokale overheden Oekraïne helpen om te herstellen van de oorlog en een betere toekomst voor zijn bevolking op te bouwen?

Regio's en steden in de EU en in Oekraïne zijn ervan overtuigd dat zij een actieve rol spelen bij de wederopbouw van Oekraïne. In het kader van netwerken zoals de Europese Alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne, die door het Comité van de Regio's (CvdR) is opgericht, worden de structuur, beginselen en plannen reeds ontwikkeld in het kader van netwerken zoals de Europese Alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne, die lokale en regionale overheden in de EU en Oekraïne samenbrengt.

De integratie van Oekraïne in de EU zal hand in hand gaan met de wederopbouw van Oekraïne. Lokale en regionale overheden in Oekraïne moeten voorbereid zijn op het EU-lidmaatschap en hebben steun nodig van hun EU-tegenhangers. Het CvdR doet zijn steentje bij door middel van initiatieven voor capaciteitsopbouw.

Na wat in het verleden waarschijnlijk de meest intensieve door conflicten veroorzaakte migratie naar de EU was, verschuiven¹ veel regio's en steden nu van crisismodus naar de ontwikkeling van duurzame strategieën voor de integratie van Oekraïense onderdanen die EU-bescherming bieden. De meeste Oekraïners die tijdelijke bescherming kregen² in de Europese Unie (3,5 miljoen³ van de EU in totaal 4 miljoen⁴) arriveerden en registreerden zich in de eerste drie maanden na de Russische invasie op 24 februari 2022. In de tweede helft van 2022 en in 2023 zijn steden en regio's begonnen over te stappen van de noodresponsmodus naar de ontwikkeling van gestructureerde en duurzame integratiestrategieën om de sociaal-economische inclusie van ontheemde Oekraïners te verbeteren.⁵

88 % van de regio's en steden heeft concrete maatregelen genomen om te reageren op de noodsituatie die is ontstaan door de oorlog tegen Oekraïne in hun stad of regio en zij blijven, samen met lokale gemeenschappen, een cruciale rol spelen bij de ondersteuning van ontheemde Oekraïners. Ongeveer de helft van de autoriteiten van regio's en steden heeft opvangcentra opgericht

---

¹ Voor meer informatie zie Wilfred Martens Centre for European Studies, [Cross-Border Movements Vergeleken: Migratie van en naar Oekraïne in historische vergelijking met andere door conflicten veroorzaakte situaties](https://www.oecd.org/newsroom/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-generates-historic-migration-flows.htm), februari 2023 en <https://www.oecd.org/newsroom/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-generates-historic-migration-flows.htm>.

² De toekenning van tijdelijke bescherming op basis van [Uitvoeringsbesluit 2022/382 van de Raad](#), Mach 2022. De begunstigden van deze bescherming worden later in dit document aangeduid met de algemene term „vluchtelingen”.

³ Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor vluchtelingen, situatie [Oekraïne: Flash update #18](#), 24 juni 2022.

⁴ Eurostat, [Tijdelijke bescherming van personen die Oekraïne ontvluchten](#), augustus 2023.

⁵ Zie bijvoorbeeld de activiteiten van de [steden en regio's voor de integratie van migranten](#), een netwerk dat is opgezet door het Comité van de Regio's, zoals de conferenties over de toegang [van migranten tot gezondheidszorg: van respons in noodsituaties op duurzame oplossingen en het versterken van regio's en steden in migratieintegratiegovernance](#).

en voor ontheemden gezorgd en meer dan een derde heeft gezorgd voor toegang tot sociale voorzieningen en medische zorg (33 %). 21 % heeft specifieke kansen en faciliteiten gecreëerd voor ontheemde kinderen, terwijl 13 % maatregelen heeft genomen om de economische en sociale gevolgen van de oorlog voor de meest kwetsbaren te verzachten en de gevolgen van de stijgende energieprijzen voor burgers en ondernemingen te beperken. Meer dan een derde (35 %) heeft zich ook beziggehouden met symbolische acties ter ondersteuning van Oekraïne. Naast volledige steun voor Oekraïne tegen de Russische agressor, zijn de meeste regio's en steden (60 %) er ook van overtuigd dat de aanwezigheid van Oekraïners positieve demografische en economische gevolgen zou hebben (54 %).⁶

Aangezien de meerderheid van de geregistreerde Oekraïense begunstigen van tijdelijke bescherming vrouwen en kinderen zijn, bieden veel regio's en steden ook op maat gemaakte ondersteuning, onderwijs en integratiediensten. Meer dan 56 % van de regio's en steden verleent specifieke steun aan vrouwen uit Oekraïne in de vorm van kinderopvang, gevolgd door huisvesting (55 %), beroepsopleiding (52 %), psychologische bijstand (bijna 48 %), gezondheidszorg (46 %) en vervoer (45%).⁸ Ongeveer 44 % verleent echter geen specifieke steun die is toegesneden op Oekraïense ontheemde vrouwen, wat een probleem is dat moet worden aangepakt om hen te ondersteunen en te zorgen voor adequate voorwaarden voor hun sociaal--economische integratie⁹. Een opvallend voorbeeld van snelle integratie en een getuigenis van de kracht en vastberadenheid van Oekraïense vrouwen komt uit Polen, waar cijfers van de regering bevestigen dat 60-70 % eind vorig jaar een reguliere baan had gevonden.¹⁰

Hoewel de solidariteit met de Oekraïense bevolking in de hele EU ondubbelzinnig is geweest, treft de territoriale impact van deze ongekende crisis voornamelijk regio's en steden in slechts drie lidstaten. Dit is te wijten aan verschillende factoren, zoals concentraties in stedelijke en grootstedelijke gebieden, grote reeds bestaande diaspora in sommige regio's,¹¹ visumvrij reizen voor Oekraïners naar de EU en de snelle bescherming in het kader van de richtlijn tijdelijke bescherming, die allemaal hebben bijgedragen tot een sterk gedecentraliseerd opvangproces.

De meerderheid van de Oekraïners die onder de TPD zijn geregistreerd, wonen in regio's van Duitsland, Polen¹² en Tsjechië, en het is in deze landen dat de top 10 regio's met het hoogste aantal registraties zich bevinden: Nordrhein-Westfalen (Duitsland), Mazowieckie (Polen), Bayern (Duitsland), Baden-Württemberg (Duitsland), Niedersachsen (Duitsland), Dolnośląskie (Polen), Śląskie (Polen), Małopolskie (Polen), Wielkopolskie (Polen) en Praha (Tsjechië). Roemenië, Spanje, Italië, Slowakije en Oostenrijk hebben ook regio's waar het aantal registraties meer dan 20000 per regio bedraagt (zie kaart hieronder). De verhouding tussen Oekraïners en lokale bevolking is echter het hoogst in Tsjechië, Polen en Estland.¹³

---

⁶ Comité van de Regio's, Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, Eurochambres-enquêtebevindingen, gepresenteerd tijdens de [vergadering van de commissie CIVEX op 18.4.2023](#) en tijdens de [workshop van de Week van de EU-regio's](#),

⁷ [30 april 2023: bijna 4 miljoen met tijdelijke EU-bescherming — Producten Eurostat Nieuws — Eurostat \(europa.eu\)](#)

⁸ Comité van de Regio's, Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, Eurochambres-enquêtebevindingen, gepresenteerd tijdens de [vergadering van de commissie CIVEX op 18.4.2023](#) en tijdens de [workshop van de Week van de EU-regio's](#),

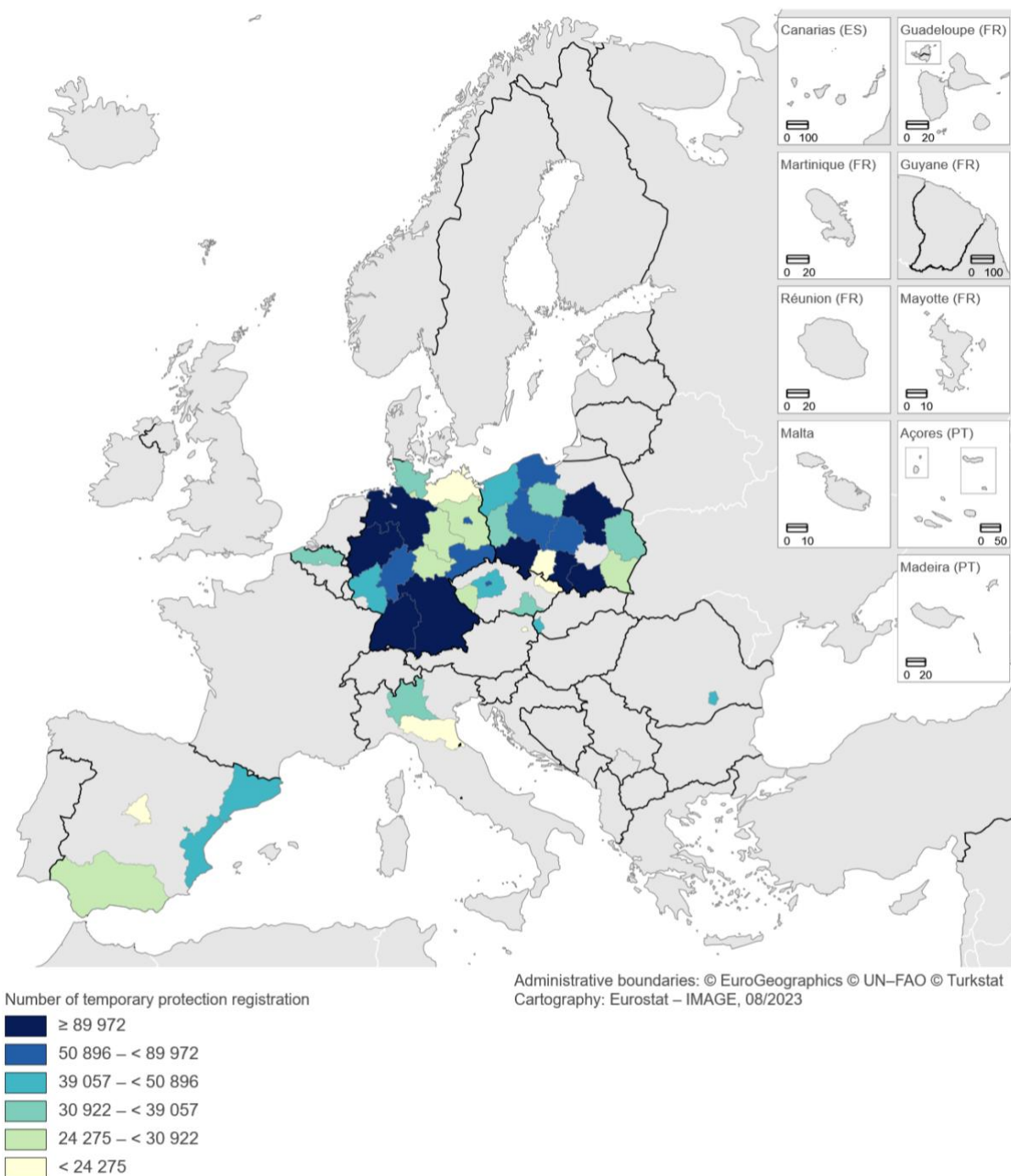
⁹ *Ibidem*.

¹⁰ <https://www.ft.com/content/f7ab2cf3-ac3a-4d90-93b4-10ef51c07159>.

¹¹ Volgens Eurostat was het Oekraïense staatsburgerschap eind 2021 het op twee na meest voorkomende niet-EU-burgerschap voor het totale aantal verblijfsvergunningen in de EU en voor verblijfsvergunningen, achter Marokkaanse en Turkse onderdanen.

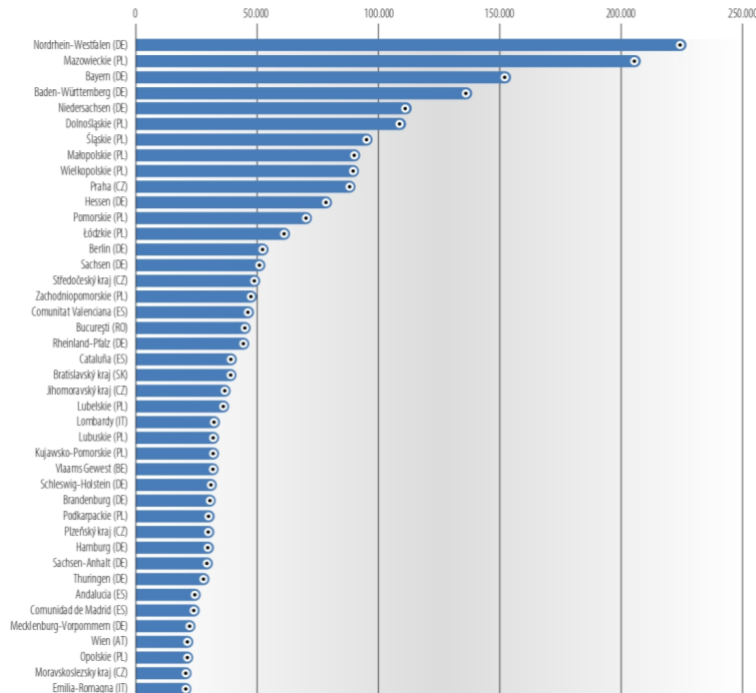
¹² Op nationaal niveau is het hoogste aantal Oekraïners dat in het kader van de TPD is geregistreerd in Duitsland (1090235), Polen (995035) en Tsjechië (331850); zie <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230609-1>.

¹³ In vergelijking met de bevolking van elk EU-lid werden in Tsjechië (31,6 per 1000 personen), Polen en Estland (beide 26,4), Litouwen (24,5), Bulgarije (22,7) en Letland (21,2) het hoogste aantal tijdelijke beschermingsgerechtigden per duizend mensen waargenomen; zie <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230609-1>.

Figuur 1 — NUTS2-regio's met meer dan 20000 actieve registraties voor tijdelijke bescherming (Oekraïense burgers)
Bron — CvdR-compilatie op basis van UNHCR, Mediendienst Integration, ibz, Minv, La Moncloa, Österreichischer Integrationsfonds¹⁴
Opmerking — Deze kaart toont opzettelijk alleen de geselecteerde regio's

¹⁴ Gegevensbronnen: volgens de beschikbare gegevens (en met wisselende geldigheidsdata) op het moment van schrijven op https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine_2; <https://dofi.ibz.be/fr/news/accueil-en-belgique-des-personnes-en-provenance-dukraïne-bilan-apres-un-de-conflit>; <https://www.minv.sk/?docasne-utocisko>; https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/Paginas/2023/20230310_ukrainian-refugees.aspx; <https://www.integrationsfonds.at/>.

Figuur 2 — EU-regio's met het hoogste aantal Oekraïners die actief zijn geregistreerd voor tijdelijke bescherming
Bron — CvdR-compilatie¹⁵

Veel regio's en steden staan nog steeds voor uitdagingen aangezien hun capaciteit om diensten te verlenen aan de lokale bevolking en aan vluchtelingen, zoals huisvesting, bestaansmiddelen, medische zorg, onderwijs en werkgelegenheid, wordt uitgebreid en vaak niet geoptimaliseerd.¹⁶

In Polen wordt de territoriale verdeling van Oekraïners gekenmerkt door concentratie in woiwodschappen met grote stedelijke agglomeraties. Twee derde van de Oekraïners in Polen woont in de 12 grootste grootstedelijke gebieden¹⁷ en de meeste verblijven in Warschau (meer dan 100000), Wrocław, Kraków en Poznań.¹⁸

In Duitsland was het aandeel Oekraïense onderdanen in de totale bevolking het hoogst in Berlijn en Hamburg. Vanwege het grote aantal aankomsten hebben sommige regionale autoriteiten hun bezorgdheid geuit over het bereiken van hun grenzen en de behoefte aan meer scholen, kinderdagverblijven en huisvestingsplaatsen.¹⁹

In Tsjechië worstelde de stad Praag met bijna een kwart van alle Oekraïners,²⁰ maar eind oktober 2022 keurde de hoofdstad haar strategisch kader goed voor de ondersteuning van Oekraïense vluchtelingen en werkte zij samen met UNICEF bij de oprichting en het beheer van een nieuw centrum voor daaropvolgende steun voor ontheemden uit Oekraïne.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ Dobiás, K., en Homem, F., [EU-steden en -regio's die Oekraïense vluchtelingen verwelkomen — in kaart brengen van coördinatie](#) op meerdere niveaus, studie in opdracht van het Comité van de Regio's, 2022.

¹⁷ <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--aktualne-dane-migracyjne>.

¹⁸ <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/w-tych-polskich-miastach-uchodzcy-z-ukrainy-osiedlaja-sie-najchetniej.442844.html>.

¹⁹ <https://www.schengenvisainfo.com/news/germany-calls-on-eu-countries-for-fairer-distribution-of-ukrainian-refugees/> en [tino](#).

²⁰ <https://www.mvcr.cz/clanek/v-ceske-republice-je-aktualne-325-tisic-uprchliku-z-ukrajiny.aspx>.

Onvoldoende middelen en financieringsbeperkingen zijn voor alle regio's en steden een van de meest dringende problemen geweest bij het verlenen van essentiële diensten aan Oekraïners en het in praktijk brengen van langetermijndoelstellingen voor integratie. Het geld voor regio's en steden ter ondersteuning van Oekraïners kwam voornamelijk van hogere overheidsniveaus (51 %, een welkome stijging van 20 % vóór de oorlog), gevolgd door de particuliere sector (10 %), terwijl de directe financiering in het kader van de EU aanzienlijk beperkt was of niet beschikbaar was voor rechtstreekse toepassing op lokale overheden.

Voor de ondersteuning van ontheemden uit Oekraïne gebruikte slechts 5 % van de regio's en steden financiering uit het Fonds voor asiel, migratie en integratie (AMIF), 9 % uit het Europees Sociaal Fonds Plus (ESF+) en slechts 1 % uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Met betrekking tot vluchtelingen in het algemeen is het gebruik van dergelijke fondsen hoger: 13 % van de regionale en lokale overheden profiteert meestal van AMIF-fondsen, 10 % van de ESF±fondsen en 2 % van EFRO-fondsen.²¹

Daarom is meer rechtstreekse steun aan regio's en steden nodig, zodat zij effectief openbare diensten blijven verlenen op alle gebieden die onder hun bevoegdheid vallen, terwijl Oekraïners ook in lokale gemeenschappen worden geïntegreerd. Er zal bijzondere nadruk worden gelegd op het waarborgen van gerichte maatregelen waarbij beter rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften en rechten van de meeste vrouwen, kinderen en andere ontheemden.

OEKRAÏENSE OVERLEGCENTRA

PRAAG, BERLIJN EN GDANSK HELPEN OEKRAÏNERS IN HUN TAAL

De steden Praag (Tsjechië), Berlijn (Duitsland) en Gdansk (Polen) hebben Oekraïense overlegcentra opgezet om Oekraïense burgers, voornamelijk vrouwen met minderjarige kinderen of ouderen, persoonlijk overleg in hun moedertaal te bieden.²²

EEN ONE-STOP BUREAU MET OPEN DEUREN

RIGA CENTRALISEERT HULP AAN OEKRAÏNERS

De stad Riga (Letland) heeft een open deurbeleid en helpt Oekraïners op tal van manieren, zoals het runnen van een vluchtelingenondersteuningscentrum veranderd in een one-stop-agentschap waar alle overheids-, gemeentelijke en niet-gouvernementele diensten zijn gevestigd, het huren van extra klaslokalen om Oekraïense kinderen op scholen te houden, en het initiëren van digitale nomadenvisa en talentsponsoring.²³

Het proces voor de duurzame wederopbouw van Oekraïne is al begonnen en de regio's en steden van de EU zijn al betrokken. Zelfs nu de Russische agressieoorlog extreme civiele schade en schade

²¹ Comité van de Regio's, Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, Eurochambres-enquêtebevindingen, gepresenteerd tijdens de [vergadering van de commissie CIVEX op 18.4.2023](#) en tijdens de [workshop van de Week van de EU-regio's](#).

²² Het project wordt gefinancierd door het ministerie van Binnenlandse Zaken van Duitsland en het ministerie van Binnenlandse Zaken van de Tsjechische Republiek en uitgevoerd door het Internationaal Centrum voor de ontwikkeling van het migratiebeleid; zie <https://www.icmpd.org/news/ukraine-consultation-centres-supporting-ukrainian-citizens-abroad>.

²³ Eurocities, [in Riga, helpt Oekraïners op talloze manieren](#), januari 2023.

aan de infrastructuur blijft veroorzaken, hebben regio's²⁴ en steden in de hele EU zich reeds ertoe verbonden verschillende wederopbouwinspanningen te ondernemen die niet kunnen wachten tot het einde van de oorlog, aangezien zij van cruciaal belang zijn voor het herstel van de diensten die nodig zijn voor het dagelijks functioneren van lokale gemeenschappen. Veel steden en regio's van de EU hebben directe humanitaire hulp en financiële steun verleend aan hun tweelingsteden in Oekraïne, gedoneerd aan humanitaire organisaties en hebben bijgedragen met reparatiemateriaal, stroomgeneratoren, ambulances, bussen en andere nuttige items²⁵.

Wederopbouw en hervorming vinden gelijktijdig plaats en spelen een antwoord op de uitdagingen die variëren naargelang de omvang van de vernietiging in Oekraïne. Net zoals het verschilt tussen regio's en gemeenten, afhankelijk van hun geografische ligging en nabijheid van de frontlinie, variëren²⁶ de uitdagingen en behoeften ook. Aangezien niet-aflatende gevechten en vijandelijkheden de verschrikkelijke humanitaire situatie in bepaalde gebieden van Oekraïne blijven escaleren, moeten²⁷ veel regio's en steden zich concentreren op het waarborgen van toegang tot water, sanitaire voorzieningen, voedsel, gezondheidsdiensten en materialen om huizen te repareren. Er zijn echter ook mensen die zich in toenemende mate kunnen concentreren op herstel- en wederopbouwinspanningen in plaats van humanitaire noodbehoeften en daartoe zoeken zij internationale partners op een aantal gebieden — van ontmijsing tot stedelijke herontwikkeling en economische samenwerking — om zich tegelijkertijd te concentreren op wederopbouw- en hervormingsplannen.²⁸

83 % van de steden en regio's van de EU is ervan overtuigd dat zij een bijdrage kunnen leveren aan de wederopbouw van Oekraïne. Bijna de helft (45 %) van alle steden en regio's van de EU denkt dat zij kunnen helpen door deel te nemen aan een breder Europees plan voor de wederopbouw van Oekraïne, terwijl ongeveer een derde van de steden en regio's van de EU ziet dat zij kunnen bijdragen aan de wederopbouw van Oekraïne door materiële en financiële hulp te verlenen (31 %) en in jumelageprogramma's om de technische en institutionele capaciteit te versterken en beste praktijken uit te wisselen (30 %). 27 % van de steden en regio's van de EU is bereid om te helpen door goed bestuur op lokaal en regionaal niveau te bevorderen en 16 % is van mening dat overheidsdiensten kunnen worden ondersteund door middel van opleidingsprogramma's die worden georganiseerd door universiteiten en opleidingscentra voor ambtenaren (inclusief onlinecursussen).

De voorgestelde EU-financieringsstructuur van 50 miljard euro voor de wederopbouw van Oekraïne erkent ook dat de regio's en steden in alle stadia moeten worden betrokken. Rechtstreekse ondersteuning van regio's en steden staat centraal in de aanpak van de EU, zoals blijkt uit het feit dat hun empowerment een voorwaarde is voor de Oekraïne-faciliteit die de Europese Commissie heeft²⁹ vastgesteld³⁰ in haar voorstel voor een herziening van het meerjarig financieel

---

²⁴ Wereldbank, regering van Oekraïne, Europese Unie, Verenigde Naties, [Oekraïne: snelle schade- en behoeftebeoordeling, februari 2022 — februari 2023](#), maart 2023.

²⁵ Voor meer voorbeelden van ondersteunende acties van EU-regio's en -steden, zie <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/help-for-ukraine.aspx>.

²⁶ Wereldbank, regering van Oekraïne, Europese Unie, Verenigde Naties, [Oekraïne: snelle schade- en behoeftebeoordeling, februari 2022 — februari 2023](#), maart 2023.

²⁷ Naar schatting 17,6 miljoen mensen zullen in 2023 humanitaire hulp nodig hebben en de bescherming van de meest kwetsbare bevolkingsgroepen moet de prioriteit hebben, vóór een nieuwe moeilijke winter; zie: VN-Bureau voor de coördinatie van humanitaire zaken, humanitaire respons van [Oekraïne 2023: situatierapport](#), augustus 2023.

²⁸ <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/CP-84-Ukraine-cities-regions-stepping-up-search-for-international-partnerships.aspx>.

²⁹ Europese Commissie, [Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot instelling van de Oekraïne-faciliteit](#), juni 2023.

³⁰ <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/regions-and-cities-crucial-role-in-Ukraine-reconstruction.aspx> en [tino](#).

kader (MFK) 2021-2027. Aangezien de EU-begroting niet bedoeld was om de gevolgen van de oorlog tegen Oekraïne aan te pakken en de zogenaamde „flexibiliteiten”,³¹ die vanaf het begin van de oorlog werden gebruikt, hun limiet bereikten, is de oprichting van een nieuwe Oekraïne-faciliteit tijdig en welkom, evenals de aandacht die in het voorstel wordt besteed aan de betrokkenheid van regio's en steden bij de besluitvorming en aan hun capaciteitsopbouw³².

Het aantal bilaterale partnerschappen tussen regio's en steden tussen de EU en Oekraïne is gestegen, maar meer dan de helft van de kleinere steden van Oekraïne heeft nog steeds geen formele EU-partners. Subnationale samenwerking,³³ zoals tussen Gdansk (Polen) en Lviv (Oekraïne),³⁴ en inspanningen voor collegiale wederopbouw, bijvoorbeeld door Oekraïense steden te betrekken bij de missie Klimaatneutrale en slimme steden, en³⁵ de verschillende jumelageovereenkomsten,³⁶ vormen een belangrijk onderdeel van het wederopbouwproces en van het dichterbij de EU-normen brengen van Oekraïne.³⁷ Hoewel de meeste bestaande overeenkomsten worden gesloten met regio's en steden uit Polen en uit EU-landen die dichterbij Oekraïne liggen, wijzen³⁸ veel meer nieuwe overeenkomsten met Duitse³⁹ en Franse⁴⁰ lokale overheden op een bredere, pan-Europese trend.

EU-steden hebben hun Oekraïense partners veel te bieden op het gebied van expertise en beste praktijken op het gebied van duurzame stadsontwikkeling, bescherming van erfgoed, onderwijs, sociale diensten, grondrechten en goed bestuur. Hoewel de regionale hoofdsteden eerder geneigd zijn economische en zakelijke samenwerking met steden in het buitenland tot stand te brengen dan andere steden, hebben⁴² meer dan de helft van de kleinere steden van Oekraïne, voornamelijk in het oostelijke deel van Oekraïne, nog steeds geen geformaliseerde internationale samenwerking en is er nog steeds aanzienlijke ruimte voor intensivering van de samenwerking tussen de EU en de Verenigde Staten op subnationaal niveau.⁴³

---

³¹ Herbestemming van middelen in het kader van de bestaande programma's, herschikking van ongebruikte middelen en reserves voor Oekraïne.

³² Zie voor meer informatie https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3355.

³³ <https://cor.europa.eu/en/engage/Documents/Ukraine-Alliance-Insight.pdf>.

³⁴ <https://cor.europa.eu/fr/events/pages/4th-meeting-of-cor-working-group-ukraine-.aspx>.

³⁵ <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/topic-details/horizon-miss-2023-cit-02-01>

³⁶ Jumelageovereenkomsten in Oekraïne worden zowel op lokaal niveau (voornamelijk op stadsniveau) als op regionaal (oblasten) en subregionaal/districtsniveau (rayons) gesloten.

³⁷ Voor een goed overzicht van deze moeilijkheden en aanbevelingen om ze te overwinnen, zie Smętkowski, M., Kniazevych, A., Olechnicka, A., Orchowska, J., en Przekop-Wiszniewska, E., [Samenwerking tussen EU-steden en -regio's met hun Oekraïense partners](#), studie in opdracht van de commissie REGI in het Europees Parlement, 2023.

³⁸ *Ibidem*; in 2022 hadden Oekraïense steden meer dan 1.000 jumelageovereenkomsten met buitenlandse partners, terwijl autoriteiten op regionaal en districtsniveau bijna 350 dergelijke overeenkomsten hadden ondertekend — meer dan tweederde was met de EU-tegenhangers.

³⁹ In februari 2022 waren er 80 partnerschappen tussen Duitse en Oekraïense gemeenten, zie [Karte: 80 deutsch-ukrainische Städtepartnerschaften | BMZ](#); nu zijn er 120 partnerschappen, zie <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/unsere-projekte/kommunen-in-der-ukraine-krise-staerken/projektnachrichten/staedtepartnerschaften>; zie ook <https://cities4cities.eu/14-ukrainian-communities-started-cooperation-with-17-german-municipalities/>.

⁴⁰ Bijvoorbeeld tussen de Franse regio Bourgogne-Franche-Comté en de Oekraïense oblast Vinnytsia, zie <https://www.infos-dijon.com/news/bourgogne-franche-comte/bourgogne-franche-comte/relation-internationales-la-region-bourgogne-franche-comte-prepare-un-partenariat-avec-l-oblast-ukrainien-de-vinnytsia.html>.

⁴¹ <https://cor.europa.eu/en/engage/Documents/Ukraine-Alliance-Insight.pdf>.

⁴² Zie bijvoorbeeld de studie van het Transparante Stedenprogramma die beschikbaar is bij [de samenwerking tussen zustersteden: gebieden waar buitenlandse gemeenten Oekraïense steden steunen](#).

⁴³ Smętkowski, M., Kniazevych, A., Olechnicka, A., Orchowska, J., en Przekop-Wiszniewska, E., [Samenwerking tussen EU-steden en -regio's met hun Oekraïense partners](#), studie in opdracht van de REGI-commissie in het Europees Parlement, 2023.

De door het CvdR⁴⁴ opgerichte **Alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne helpt de lacunes in subnationale samenwerking tussen de EU en de VA op te vullen en de twee partijen met elkaar te verbinden.** Het pan-Europese platform met het potentieel om duizenden lokale en regionale leiders in de EU en Europa met elkaar te verbinden, heeft aanzienlijk bijgedragen tot de intensivering van de internationale samenwerking⁴⁵ en wederopbouw door middel van zijn activiteiten en strategische aanbevelingen door een steeds groter aantal vertegenwoordigers te betrekken, waaronder de leden van het CvdR, het Congres van lokale en regionale overheden van de Raad van Europa, Europese verenigingen zoals CEMR, CPMR, EUROCITIES, CALRE, AER, Burgemeestersconvenant, Energiesteden, alsmede alle Oekraïense verenigingen van lokale en regionale overheden en vele geassocieerde partners.⁴⁶

De aanbevelingen van het CvdR om *de rol van lokale en regionale overheden in het herstel- en wederopbouwproces van Oekraïne en op hun weg naar het EU-lidmaatschap te versterken*, hebben de decentralisatiediscussie tijdens de herstelconferentie over Oekraïne⁴⁷ verankerd⁴⁸ door te herhalen dat regio's en steden rechtstreeks moeten deelnemen als cruciaal voor het welslagen van herstel, wederopbouw (met inbegrip van de prioritering, planning en selectie van projecten) en de voorbereidingen voor de toetreding tot de EU.

EEN EUROPESE ALLIANTIE VOOR WEDEROPBOUW

EEN CVDR-INITIATIEF TER COÖRDINATIE VAN DE HULP EN ONDERSTEUNING VAN OEKRAÏENSE REGIO'S

De Europese Alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne biedt een platform voor de coördinatie van de hulpinspanningen en het uiten van krachtige politieke en symbolische steun van de EU-regio's en steden voor hun Oekraïense tegenhangers om ervoor te zorgen dat zij op zinvolle⁴⁹ wijze bij het wederopbouwproces worden betrokken, zoals geleid door haar strategische aanbevelingen⁵⁰.

Er wordt gewerkt aan de voorbereiding van de regio's en steden van Oekraïne op het toetredingsproces tot de EU en het CvdR ondersteunt zijn partners bij het verwezenlijken van de door de EU opgelegde hervormingen. Na symbolisch zijn solidariteit met Oekraïne te hebben bevestigd door Vitaliy Klitschko, voorzitter van de Vereniging van Oekraïense steden en burgemeester van Kiev, toe te kennen, heeft⁵¹ het CvdR zijn weg gecharterd om Oekraïne te ondersteunen in een concreet tienpuntenpakketplan.⁵²

⁴⁴ <https://cor.europa.eu/en/engage/Pages/European-Alliance-of-Cities-and-Regions-for-the-reconstruction-of-Ukraine.aspx>.

⁴⁵ <https://cor.europa.eu/en/events/Pages/putting-lugano-principles-into-action.aspx>, Totaal

⁴⁶ Zie <https://cor.europa.eu/en/engage/pages/european-alliance-of-cities-and-regions-for-the-reconstruction-of-ukraine.aspx#Partners> voor de volledige lijst van partners en geassocieerde partners van de Europese Alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne.

⁴⁷ Gepresenteerd door het CvdR namens de Europese Alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne, tijdens de [workshop met het oog op de herstelconferentie in Londen van 25 mei 2023](#).

⁴⁸ <https://www.urc-international.com/road-to-london-event>.

⁴⁹ <https://cor.europa.eu/en/engage/Pages/European-Alliance-of-Cities-and-Regions-for-the-reconstruction-of-Ukraine.aspx>.

⁵⁰ [https://cor.europa.eu/en/events/Documents/Recommendations ter versterking van de rol van lokale en regionale overheden in Oekraïne.pdf](https://cor.europa.eu/en/events/Documents/Recommendations%20ter%20versterking%20van%20de%20rol%20van%20lokale%20en%20regionale%20overheden%20in%20Oekraïne.pdf).

⁵¹ <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/Bureau-Ukraine.aspx>.

⁵² [https://cor.europa.eu/en/events/Documents/CoR_10-punten ondersteuningspakket voor Oekraïne.pdf](https://cor.europa.eu/en/events/Documents/CoR_10-punten_ondersteuningspakket_voor_Oekraïne.pdf).

Door het plan onverwijld uit te voeren, heeft het CvdR kantoorruimte beschikbaar gesteld voor Oekraïense lokale en regionale overheden, waaronder⁵³ lokale Oekraïense gekozen functionarissen in zijn programma voor jonge gekozen politici,⁵⁴ opengesteld voor opleiding en aanwervingsmogelijkheden voor gedetacheerde deskundigen uit Oekraïense regio's en steden, zal de peer-to-peer-samenwerking met steun van het anticorruptie-initiatief van de Europese Unie⁵⁵ en het concept „Integriteitssteden” nieuw leven inblazen, en zijn werkgroep Oekraïne uitbreiden om Oekraïense partners gerichte politieke en technische ondersteuning te bieden om hen te helpen bij het bereiken van goed bestuur op alle niveaus, het versterken van de lokale democratie en het bevorderen van decentralisatie.⁵⁶

Solidariteit met Oekraïne is ook afhankelijk van intergenerationele solidariteit. Daarom hebben het CvdR en de Vereniging van Oekraïense steden het „Summer Camps Initiative” gelanceerd⁵⁷ en hebben veel steden en regio's vakantieprogramma's voor Oekraïense kinderen en jongeren georganiseerd.⁵⁸ Ongeveer 20 steden en regio's uit 12 lidstaten hebben leuke verblijven vol activiteiten, sport- en culturele evenementen gesponsord en zorgden voor een broodnodige respijt en gevoel van normaliteit voor ongeveer 1800 Oekraïense kinderen en jongeren.

EEN ONDERBREKING VAN DE OORLOG

ZOMERVAKANTIE VOOR OEKRAÏENSE KINDEREN

Dezomervakantie voor Oekraïense kinderen ⁵⁹ gaf veel Oekraïense kinderen de mogelijkheid om te genieten van zomervakantieprogramma's voor jongeren in diverse steden en regio's, zoals Nîmes (Frankrijk), Athene (Griekenland), Rome (Italië), Tampere (Finland), Gdansk (Polen), Portimão (Portugal), Prei-i (Letland), Wielkopolska (Polen), Lubelskie (Polen), Maramureş (Roemenië), Podkarpackie (Polen), Pomorskie (Polen), Beieren (Duitsland), Lodzkie (Polen),⁶⁰ Miskolc en Sátoraljaújhely (Hongarije).⁶¹

De aanbevelingen van de CvdR-leden & de Alliantiepartners zijn relevanter geworden in overeenstemming met de ambities van Oekraïne om lid te worden van de EU. Zoals in het CvdR-advies over „*De rol van de steden en regio's van de EU bij de wederopbouw van Oekraïne*” wordt

⁵³ Het huidige kantoor van Lviv, dat ook dienst doet als „front office” voor andere Oekraïense subnationale autoriteiten; zie <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/Ukraines-regions-and-cities-take-further-steps-towards-EU.aspx>.

⁵⁴ https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/join-yep-community-young-elected-politician-programme-2023_en?s=232.

⁵⁵ <https://euaci.eu/>.

⁵⁶ <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/Local-and-regional-authorities-will-be-key-to-Ukraine's-reconstruction.aspx>.

⁵⁷ Gepresenteerd in het 10-puntenondersteuningspakket van het CvdR voor Oekraïne, beschikbaar op https://cor.europa.eu/en/events/Documents/CoR_10-puntenondersteuningspakket_voor_Oekraïne.pdf.

⁵⁸ Op het moment van schrijven en volgens de informatie die het CvdR bekend is, hebben de volgende gemeenten vakanties voor Oekraïense kinderen georganiseerd of gepland: Duinkerken (FR), Boedapest (HU), Łódzkie (PL), Athitos (EL), Essen (DE), Pontevedra (ES), Palanga, Wielkopolska (PL), Burgenland (AT), Maramures (RO), Grand Fort Philippe (FR), Tampere (FI), Gdansk (PL), Pomorskie (PL), Berlijn (DE), Tukums, district Tauragė, Andrychow (PL), Bourron-Marlotte (FR), Podkarpackie (PL), Ronneby, Klaipėda, Warmia en Mazury (PL), eiland Gozo (MT), Ličko-Senjska županija (HR), Väike-Maarja Parish, wijk Bielany in Warschau (PL), Cascais (PT), Stockholm (SE), regio Mazovia (PL), Keila, Tallin (EE), Tartu (EE), Mustvee vald (EE), Jõgevamaa (EE), Saarde vald (EE), Rakvere Vald (EE), Trencin (SK) Lund (SE); zie <https://www.euractiv.com/section/politics/news/eu-cities-and-regions-to-host-summer-camps-for-ukrainian-children/>.

⁵⁹ Een speciaal initiatief gericht op kinderen van Oekraïense militairen en belangrijke werknemers uit Oekraïne, gelanceerd door het Europees Comité van de Regio's en de Associatie van Oekraïense steden.

⁶⁰ <https://www.euractiv.com/section/politics/news/eu-cities-and-regions-to-host-summer-camps-for-ukrainian-children/>.

⁶¹ <https://hungarytoday.hu/hundreds-of-ukrainian-children-to-enjoy-camps-in-hungary/>.

⁶² Meer details zijn te vinden in het advies van het Comité van de Regio's, „*De rol van de steden en regio's van de EU bij de wederopbouw van Oekraïne*”, CIVEX-VII/018, 10-12 oktober 2022, rapporteur Dario Nardella (PSE/IT), burgemeester van Florence.

bepleit, moet de decentralisatiehervorming worden ingebed in de algemene architectuur van de Oekraïense herstel- en wederopbouwprocessen, en moeten Oekraïense lokale overheden een prominente rol krijgen in de besluitvorming over wederopbouwprojecten. Om Oekraïense regio's en steden te helpen de nodige internationale fondsen en investeringen aan te trekken en efficiënt te beheren in overeenstemming met de beginselen van de rechtsstaat, multilevel governance en multolerantie voor corruptie, heeft⁶³ het CvDR zijn voorstel voor een Erasmus-programma voor lokale ambtenaren opnieuw ingediend en een Europese school voor lokaal bestuur opgericht.

Het is belangrijk om regio's en steden in Oekraïne te helpen de nodige capaciteiten te ontwikkelen om aan de criteria voor lidmaatschap te voldoen⁶⁴ en het CvDR moedigt alle regio's en steden ten zeerste aan om deel te nemen via één-op-één partnerschappen en de bredere alliantie van steden en regio's voor de wederopbouw van Oekraïne. De EU en haar lidstaten moeten Oekraïne meer steun geven op zijn weg naar toetreding tot de EU, onder meer op het gebied van technische expertise, capaciteitsopbouw en institutionele hervormingen, om de regio's en steden van het land in staat te stellen de behoeften van de wederopbouwdoelstellingen voor de korte termijn in kaart te brengen, maar ook om de langetermijnstrategieën van digitale en groene transitie uit te voeren om te voldoen aan en de voorwaarden te scheppen voor meer veerkracht en een beter welzijn van de burgers.⁶⁵ Een goed voorbeeld in dit verband is het door de EU gefinancierde project **Convenant van burgemeesters — Oost**, dat gericht is op de invoering van het EU-klimaat- en energie-initiatief in de landen van het Oostelijk Partnerschap en 198 ondertekenende gemeenten in Oekraïne, met 158 opgestelde lokale actieplannen.⁶⁶

---

⁶³ Op 25 mei 2023 heeft het Comité van de Regio's samen met de Europese Commissie, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling en de regeringen van Oekraïne, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland samen met de Europese Commissie, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling en de regeringen van Oekraïne, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland, concrete aanbevelingen gedaan voor de toekomst van de weg naar het EU-lidmaatschap. zie: https://cor.europa.eu/en/events/Documents/Recommendations_voor_de_versterking_van_de_rol_van_de_lokale_en_regionale_overheden_in_Oekraïne.pdf, [ter versterking van de rol van lokale en regionale overheden in Oekraïne.pdf](#)

⁶⁴ Resolutie van het Europees Parlement over de duurzame wederopbouw en integratie van Oekraïne in de Euro-Atlantische gemeenschap, juni 2023.

⁶⁵ Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling, [heropbouw van Oekraïne door versterking van regionaal en gemeentelijk bestuur](#), november 2022.

⁶⁶ <https://www.com-east.eu/en/>.

B. Energiecrisis

De energiecrisis heeft aanzienlijke gevolgen gehad voor alle gemeenschappen in heel Europa. Ondanks de stijgende energieprijzen en de hoge inflatie, zijn de lokale en regionale overheden niettemin essentiële diensten blijven verlenen in de 90000 steden en dorpen in Europa, 900 steden en 280 regio's. Zij hebben maatregelen genomen om te zorgen voor energiebesparing, bedrijfscontinuïteit en noodplannen met het oog op het versterken van de energieveerkracht. Zij hebben ook gezorgd voor economische en sociale hulp aan kwetsbare huishoudens en kleine en middelgrote ondernemingen. De crisis heeft echter ook de structurele vragen over toekomstige investeringen vergroot: hoe pakken we energiearmoede aan in onze gemeenschappen? Hoe ondersteunen we de energietransitie van onze lokale bedrijven om het mondiale concurrentievermogen te behouden?

In 2022 moest de EU aan de „Fit for 55”-agenda toevoegen, die al druk was, belangrijke aanvullende maatregelen en acties om de energiecrisis aan te pakken, zoals REPowerEU. De Russische invasie van Oekraïne en de daaropvolgende daling van de Russische gasuitvoer naar de EU duwden de prijzen naar voorheen onvoorstelbare hoogten, waardoor huishoudens en bedrijven pijn deden. In deze uitdagende context kwamen regio's en steden de uitdaging aan en reageerden resoluut.

Hoewel de huidige resultaten in de hele EU lovenswaardig zijn, is er veel ruimte voor verdere vooruitgang. **In zijn dringende resolutie *Steden en regio's die reageren op de energiecrisis: naar een echte Europese energie-unie*,⁶⁷ goedgekeurd in februari 2023, benadrukt het Comité van de Regio's (CvdR) de cruciale rol van regio's en steden bij het ondersteunen van mensen die door de energiecrisis zijn getroffen en bij de uitvoering van maatregelen om energiebesparingen en bedrijfscontinuïteit van energie te waarborgen.**

Om de transitie naar schone energie verder te versnellen, moeten steden en regio's echter worden betrokken bij lopende energiehervormingen om strategische investeringen te waarborgen. Door synergieën tussen EU-financieringsinstrumenten te creëren, kunnen duurzame energieprojecten op lokaal niveau worden versneld. Alleen dan zal een echte energie- en klimaatunie tot stand worden gebracht.

Dit is een dringende oproep tot actie. De stijgende energieprijzen hebben gevolgen voor alle Europeanen, met name de meest kwetsbaren. Tussen 2019 en 2022 is het gemiddelde aandeel van de energie-uitgaven in een huishoudelijke begroting met meer dan een derde gestegen en in sommige EU-lidstaten bijna verdubbeld. De elektriciteitsprijzen zijn het afgelopen jaar met 35 % gestegen⁶⁸ en recente beoordelingen schatten dat armere huishoudens ten minste 25 % van hun totale besteding aan energierekeningen zouden moeten betalen.⁶⁹

Ongeveer 40 miljoen EU-burgers (9,3 % van de bevolking) konden hun huizen in 2022 niet voldoende warm houden.⁷⁰ De energiecrisis, die door de oorlog is verergerd, heeft al moeilijke

---

⁶⁷ [Resolutie van het Comité van de Regio's over Steden en Regio's die reageren op de energiecrisis: naar een echte Europese energie-unie](#), februari 2023.

⁶⁸ Europese Raad, [Infographic — Energiecrisis: Drie door de EU gecoördineerde maatregelen om de rekeningen te verlagen](#), oktober 2022 — op basis van gegevens van Eurostat van september 2022.

⁶⁹ Mercator Research Institute on Global Commons and Climate Change, [Effecten van de energieprijscrisis op Europese huishoudens: Sociaal-politieke uitdagingen en beleidsopties](#), mei 2022.

⁷⁰ Eurostat, [Onvermogen om thuis voldoende warm te houden — EU-SILC-enquête](#), Online-gegevenscode: ILC_MDES01.

situaties verergerd, waardoor het risico bestaat dat de energie- en mobiliteitsarmoede toeneemt. Lokale economieën worden zwaar getroffen, met veel familiebedrijven en kleine en middelgrote ondernemingen die gedwongen zijn hun activiteiten en beroepsbevolking terug te dringen.⁷¹ Bovendien draagt de crisis verder bij tot genderongelijkheden, waarbij vrouwen en door vrouwen geleide huishoudens vaker te maken krijgen met energiearmoede en drastische keuzes op het gebied van energiebesparing als gevolg van structurele ongelijkheden in inkomensverdeling, sociaal-economische status en de zorgkloof tussen mannen en vrouwen.⁷² In 2022 ontdekte Eurofound dat 44 % van de alleenstaande moeders en 31 % van de alleenstaande vrouwen moeite hadden om hun energierekening te betalen⁷³.

Het CvdR heeft onlangs een enquête gehouden onder zijn netwerk van regionale hubs (RegHub)⁷⁴ over de *toekomst van de Green Deal: de balans opmaken en vooruitkijken*. Volgens de bevindingen van de enquête **bevestigt een aanzienlijke meerderheid van de respondenten (75 %) dat hun respectieve regio's of steden klimaatmaatregelen hebben getroffen door de aanhoudende energiecrisis**. Wanneer gevraagd wordt naar de belangrijkste uitdagingen die de vooruitgang bij de productie van schone energie belemmeren, wijst een aanzienlijk deel van de deelnemers (90 %) op de noodzaak van specifieke financieringsmechanismen. Daarnaast benadrukt 80 % van de respondenten het belang van steun voor innovatie, terwijl 50 % het belang van capaciteitsopbouw benadrukt.

Regio's en steden hebben dappere en onmiddellijke stappen gezet om hun eigen energieverbruik te verminderen, na de Russische invasie van Oekraïne. Uit de *regionale en lokale barometer-75enquête* van het CvdR van Ipsos European Public Affairs is gebleken dat een meerderheid van de respondenten (63 %) heeft bevestigd dat hun stad of regio actie heeft ondernomen om het energieverbruik te verminderen, terwijl ongeveer een kwart (27 %) antwoordde dat hun stad of regio maatregelen heeft genomen om duurzamer vervoer in hun gebied te introduceren.

Deze inspanningen omvatten diverse initiatieven zoals het verlagen van de kamertemperatuur in openbare gebouwen, het uitschakelen van kerstverlichting, het versnellen van de uitrol van LED-lampen (Warschau, Polen), het installeren van dynamische straatverlichtingssystemen (Jena, Duitsland) en het deelnemen aan publieke bewustmakings- en actiecampagnes op het werk (Graz, Oostenrijk) en op scholen (Cesena, Italië). Regio's en steden werken rechtstreeks samen met burgers en bedrijven en tonen de moed en vastberadenheid van burgers in zowel stedelijke als plattelandsgebieden.

De **EU Cities Savings Sprint**, die⁷⁶ gezamenlijk werd gelanceerd door het CvdR, het Burgemeestersconvenant Europa en de Europese Commissie, was een centrale activiteit om te benadrukken dat eenvoudige acties, zoals het instellen van een thermostaat op 19 °C (zoals gezien in

---

⁷¹ Europese Commissie, [Verslag over de stand van de energie-unie, oktober 2022](#).

⁷² Zie voor meer informatie het advies van het Comité van de Regio's over [gendergelijkheid en klimaatverandering: naar mainstreaming van het genderverspectief in de Europese Green Deal](#). ENVE-VII/018, 26-27 januari 2022, rapporteur Kata Tüttö (HU/PSE), lid van de [algemene lokale vergadering van Boedapest, Hongarije](#) en de Verenigde Naties, [verslag over de mondiale gendereffecten van de Oekraïense crisis op energietoegang en voedselzekerheid en voeding](#), 2022.

⁷³ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230224STO76403/international-women-s-day-the-gender-aspects-of-energy-poverty>.

⁷⁴ Het [netwerk van regionale hubs van het CvdR \(RegHub\)](#) wordt gevormd door een groep lokale en regionale belanghebbenden die toezicht houden op de uitvoering van EU-beleid ter plaatse en ervoor zorgen dat bij de evaluatie van dit beleid op Europees niveau rekening wordt gehouden met lokale en regionale stemmen. Het omvat 46 leden, 10 waarnemers en één geassocieerd orgaan. RegHub is ook een gevestigde subgroep van het Fit for Future Platform van de Europese Commissie.

⁷⁵ <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/EURegionalBarometer-Survey-2023.aspx>.

⁷⁶ <https://eu-mayors.ec.europa.eu/en/cities-energy-saving-sprint>.

steden als Leipzig (Duitsland), Bordeaux (Frankrijk) en Gent (België), niet alleen de energierekeningen onder controle zouden houden, maar ook zouden bijdragen tot een veerkrachtiger en milieuvriendelijker Europa.

De reactie van de EU op de bestrijding van energiearmoede is vastberaden gebleven door snelle besluitvorming en de uitvoering van noodmaatregelen ter bescherming van kwetsbare consumenten. In oktober 2022 heeft de Raad van de Europese Unie overeenstemming bereikt over een verordening voor een noodinterventie om de hoge energieprijzen aan te pakken en 140 miljard EUR toegewezen om huishoudens en bedrijven in de EU te ondersteunen.⁷⁷

Demaatregelen ter bestrijding van energiearmoede zijn niettemin grotendeels lokaal, zoals blijkt uit het initiatief van de EU-advieshub voor energiearmoede.⁷⁸ Specifieke projecten om energiearmoede met een sociale insluitingshoek aan te pakken, werden ook ondersteund door het Interreg Europe-programma 2014-2020⁷⁹ en door middel van innovatieve stedelijke acties, zoals het project Energiearmoede-inlichtingeneenheid in Getafe (Spanje).⁸⁰ Regio's en steden hebben essentiële diensten en advies verstrekt en sociale steun verstrekt om burgers en bedrijven te helpen deze zeer moeilijke periode door te komen.

Naast het aanpakken van de onmiddellijke energiekosten crisis moeten de langetermijndoelstellingen om de klimaatverandering om te keren en de energietransitie te bevorderen echter worden gehandhaafd en bevorderd. De transitie van de EU van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energiebronnen en energie-efficiëntie kan alleen mogelijk worden gemaakt met de inzet en actieve betrokkenheid van regio's en steden, in samenwerking met burgers en het maatschappelijk middenveld. De Green Deal van de EU is de hoeksteen van dit proces, en de correcte uitvoering ervan kan alleen worden bereikt door burgers en overheden rechtstreeks te betrekken op lokaal en regionaal niveau — waar groene-energieprojecten plaatsvinden.

Hernieuwbare elektriciteit loopt voorop bij deze transformatie en vervangt geleidelijk fossiele brandstoffen voor verwarmingskoeling (bv. door warmtepompen) en transport (e-auto's, e-treinen, enz.). De onderstaande grafiek toont de omvang van deze zeeverandering in de EU toen de Green Deal van de EU zich begon te vestigen. De toename van hernieuwbare energiebronnen in die mate dat zij fossiele brandstoffen vervangen, vereist aanzienlijke investeringen, maar ook aanzienlijke steun van de samenleving voor nieuwe zonneparken, on- en offshorewindmolenparken en andere projecten die in de EU zullen worden gevestigd. Het is van essentieel belang dat ook in de EU belangrijke apparatuur voor de opwekking van hernieuwbare energie wordt geproduceerd. Hier **kunnen regio's en steden katalysatoren en versnellers zijn voor de transitie en tegelijkertijd het bewustzijn vergroten en publieke steun verzamelen rond de kwesties die op het spel staan op het terrein.**

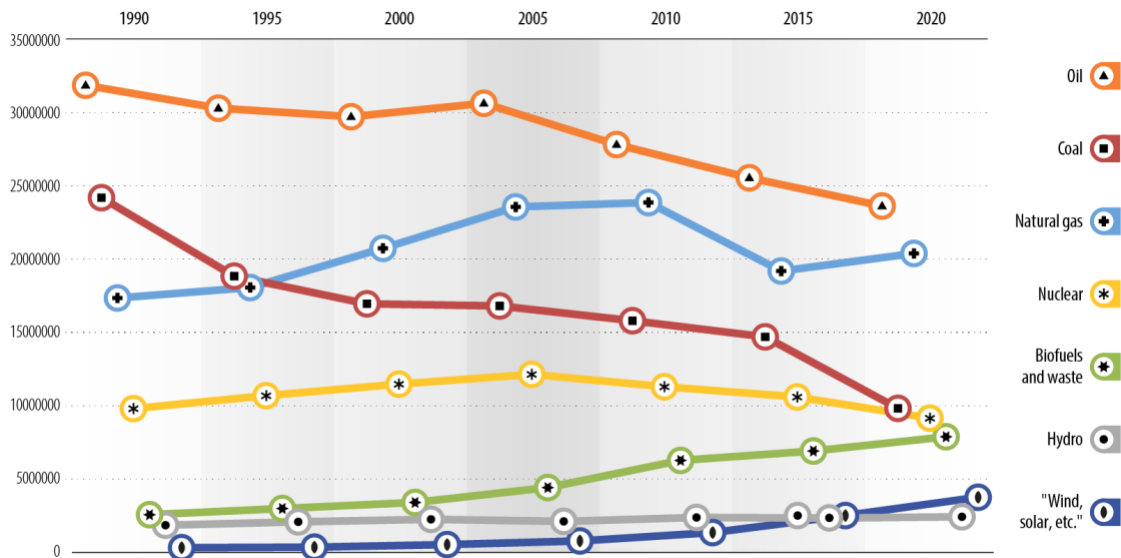
---

⁷⁷ Raad van de Europese Unie, [Verordening \(EU\) 2022/1854](#), oktober 2022.

⁷⁸ https://energy-poverty.ec.europa.eu/index_en

⁷⁹ Zie bijvoorbeeld de volgende Europese projecten, [Poverty — Hernieuwbare energie voor kansarme groepen \(2019-2023\)](#) of [Comact — Gemeenschapgerichte acties voor de beperking van energiearmoede \(2020-2023\)](#).

⁸⁰ Meer informatie is te vinden op <https://uia-initiative.eu/en/uia-cities/getafe>.

Figuur 3 — Elektriciteitsopwekking naar bron, Europa 1990-2020

Bron — CvdR-compilatie op basis van het Internationaal Energieagentschap⁸¹

Opmerking — De totale energievoorziening is hier exclusief elektriciteit en warmtehandel/Coal omvat ook turf en olieschalie, indien van toepassing

De Green Deal van de EU en de REPowerEU moeten op een meer geïntegreerde manier worden uitgevoerd, waarbij innovatie en efficiëntie bij de productie en het verbruik van energie prioriteit krijgen, zonder dat er geen stad of regio achterblijft. In deze transformatieve reis nemen regio's en steden het voortouw. In de enquête van de RegHub van het CvdR over de *toekomst van de Green Deal*: **82 45 % van de respondenten geeft aan dat hun stad of regio een streefcijfer voor klimaatneutraliteit heeft vastgesteld dat tegen 2050 moet worden bereikt, waaruit blijkt dat zij het bredere streefcijfer van de EU willen overschrijden.** Een ander lichtend voorbeeld van deze toezegging is te zien in de meer dan 100 steden die zich hebben aangesloten bij de EU-missie inzake klimaatneutrale en slimme steden, die zich ertoe verbinden tegen 2030 klimaatneutraliteit te bereiken.

REGIO'S EN STEDEN FACILITEREN „DIEPE INNOVATIE” WARMTEPOMPEN VERVANGEN GAS VOOR VERWARMING EN KOELING

EU-huishoudens kopen en installeren warmtepompen in een recordtempo. Dit wordt mogelijk gemaakt door fiscale prikkels, bijvoorbeeld lagere belastingen en/of aankoopsubsidies door de centrale overheid, maar ook via flexibiliteit van de lokale overheid en ondersteunende acties in de vorm van vereenvoudigde aanvraagprocedures voor installatie en in veel gevallen verdere financieringssteun. Als gevolg van het bovenstaande wijzen markttrends erop dat in 2022 een recordaantal installaties van bijna 3 miljoen verwarmingseenheden is verkocht.

Zo groeide de markt voor warmtepompen in Polen in de eerste drie kwartalen van 2022 met 121 % op jaarbasis. In 2022 groeide de verkoop van warmtepompen in Duitsland met 53 % op jaarbasis.

⁸¹ <https://www.iea.org/regions/europe>.

⁸² <https://cor.europa.eu/en/engage/Documents/RegHub/green-deal-taking-stock-looking-ahead.pdf>

Met conservatieve aannames wordt geschat dat de inzet van warmtepompen alleen al het gasverbruik in de EU in 2023 met 20 TWh zal verminderen.⁸³

2023 is nog steeds een jaar van aanpassing aan de nieuwe geopolitiek van de energiemarkt. De EU-economie werd hard getroffen door de gevolgen van de oorlog tegen Oekraïne, maar bleef veerkrachtig en hoge energieprijzen werden tegengegaan door beleidsmaatregelen. Specifieke acties op regionaal en lokaal niveau om het energieverbruik te verminderen, energiebesparende maatregelen in openbare gebouwen vast te stellen, het gebruik van openbaar vervoer uit te rollen en te stimuleren en in het algemeen zuiniger te zijn, samen met diepgaande innovatieacties, niet alleen de Russische energieafhankelijkheid te verminderen, maar ook de weg vrij te maken voor een schonere energievoorzichtingen voor de EU.

Hoewel 2022 een versnelling van de transformatie van de Europese energiemarkt betekende, was het ook een keerpunt voor veel regio's met een economie die gebaseerd is op energie-intensieve industrieën en waarvan de productie daalde. Deze regio's beschikken over belangrijke industriële faciliteiten voor basismetalen, chemicaliën, niet-metallische mineralen en papier, waarvoor de energiekosten een veel groter deel van de productiekosten vertegenwoordigen dan voor minder energie-intensieve productie. Aangezien de schommelingen van de energieprijzen en de instabiliteit in de nabije toekomst waarschijnlijk de norm zullen zijn, zal het voor de EU van essentieel belang zijn om een mix van beleid te voeren om te voorkomen dat deze regio's en industrieën verliezen van de mondiale concurrentie.

Het vertrek uit Russisch gas biedt een kans om de bekendheid van niet-fossiele brandstoffen in de energiemarkt van de EU te versnellen en de EU energieonafhankelijk te maken. Meer wind-, zonne-, hydro-, geothermische energie en een aanzienlijke focus op energie-efficiëntie zijn de gekozen ingrediënten voor deze transitie. Deze verschuiving naar binnenlandse energieproductie, die de kern vormt van de REPowerEU-inspanningen, onderstreept **de cruciale rol van regio's en steden bij het faciliteren van de tenuitvoerlegging van meer, grootschaligere en lokaal relevante projecten voor schone energie binnen tijd en budgettaire beperkingen**, terwijl tegelijkertijd strikte milieu- en sociale criteria in de EU- en nationale wetgeving worden nageleefd.⁸⁴

EEN KLIMAATAGENTSCHAP ALS ONE-STOP-SHOP VOOR RENOVATIE BOEDAPEST, HONGARIJE

Boedapest is van plan de lage energieprestaties van particuliere gebouwen en energiearmoede aan te pakken met de oprichting van CARES, een klimaatagentschap voor de renovatie van woningen.⁸⁵ De proefprojecten zijn gericht op de aanpak van de volgende uitdagingen in verband met het energie-efficiënte woningbestand:

⁸³ <https://www.chpa.org/poland-spectacular-growth-in-heat-pump-sales-in-the-first-three-quarters-of-2022/>;
<https://www.chpa.org/germanys-impressive-heat-pump-sales-growth-53-in-2022/>.

⁸⁴ Communautaire energie is een belangrijk concept waarin hernieuwbare energie wordt gecombineerd met maatregelen op gemeentelijk niveau; zie voor meer informatie <https://www.rescoop.eu/news-and-events/stories/september-success-story-citizens-teaming-up-with-their-municipalities-in-the-energy-transition>.

⁸⁵ Meer informatie is te vinden op <https://netzerocities.eu/budapests-pilot-city-activity-cares-climate-agency-for-renovation-of-homes/>.

1) het ontbreken van stimulansen voor particuliere eigenaren om hun huizen te renoveren als gevolg van het ontbreken van nationale financieringsregelingen en plafonds voor de energieprijzen van huishoudens op nationaal niveau;

(2) gedeeltelijke toegang tot EU-middelen, waardoor het vermogen van de gemeente om in te grijpen in de huisvesting wordt beperkt markt zonder externe steun.

Het doel is om een Klimaatagentschap op te richten in de vorm van een one-stop-shop model dat financiële modellen zal ontwikkelen in samenwerking met commerciële banken en internationale financiële actoren. Het Agentschap zal ervoor zorgen dat de financiële producten de eindgebruikers bereiken en dat slimme technische oplossingen worden ingezet als onderdeel van de renovaties. De interventiegebieden zullen worden gekozen op basis van wetenschappelijke resultaten en technische en sociaal-economische bouwparameters. Het Klimaatagentschap zal ook bijzondere aandacht besteden aan het betrekken van gemeenschappen en het vormgeven van publieke attitudes en tegelijkertijd het terugdringen van energiearmoede.

EEN EILANDMODEL VOOR GROENE, AUTONOME ENERGIE

HALKI, GRIEKENLAND

Halki is het eerste eiland dat deel zal uitmaken van het GR-Eco Islands- project,⁸⁶ een partnerschap van Griekse en Franse bedrijven, onder coördinatie van het Griekse ministerie van Milieu en Energie en met deelname van de lokale overheid, met als doel Griekse eilanden om te vormen tot modellen van groene economie, energieautonomie, digitale innovatie en ecologische mobiliteit.

Het project omvat verschillende acties, zoals een toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen, de totstandbrenging van digitale infrastructuur, bevordering van energie-efficiëntie, duurzaam beheer van afval en water, e-mobiliteit en elektrificatie van vervoer, en de groene transformatie van landbouw en toerisme.

HalkiON is de eerste lokale energiegemeenschap die een fotonvoltaïsche elektriciteitscentrale bezit en exploiteert op een niet-verbonden Grieks eiland. Inwoners, bedrijven en de gemeente Halki zullen profiteren van een vermindering van 55 % van de elektriciteitsrekeningen, een jaarlijkse besparing van 180000-250 000 EUR, energie-zelfvoorziening en een vermindering van 1800 ton CO₂-uitstoot per jaar. ⁸⁷

HET ÉÉNLOKETSISTEEM VAN PORTO ENERGY-HUB

BETROKKENHEID VAN BURGERS EN LOKALE ENTITEITEN IN PORTO, PORTUGAL

AdePorto (Energieagentschap van Portugal) coördineert het project Porto Energy elevator (PEER), dat tot doel heeft publieke en private entiteiten te ondersteunen bij de ontwikkeling van gedurfde

⁸⁶ Voor meer informatie, zie <https://clean-energy-islands.ec.europa.eu/news/gr-eco-islands-turning-greek-islands-models-green-sustainable-development> en voor de gegevens van 2023.

⁸⁷ <https://greekcitytimes.com/2023/03/29/the-greek-island-of-halki-produces-all-their-energy-needs/>.

renovatieprogramma's, waarbij nieuwe financiële regelingen in de metropoolregio Porto ten noorden van de Douro-rivier van Portugal worden geïntegreerd.

Het ambitieuze renovatieprogramma van AdePorto heeft geresulteerd in de oprichting van one-stop-shops die innovatieve financieringsregelingen invoeren om 3000 woningen te renoveren en burgers aan te moedigen deel te nemen aan energie-efficiëntie en productie van hernieuwbare energie. Het project richt zich op bestaande familiegebouwen, met name in sociale en lage-inkomenswoningen, zowel publiek als particulier. Het hoofddoel is om tegen het einde van het project 3000 gerenoveerde woningen en 12 MW PV-installatiecapaciteit te hebben.⁸⁸

CONSUMENTEN HELPEN TIJDENS DE ENERGIECRISIS

CASTILLA Y LEÓN, SPANJE

Het regionale energieagentschap van Castilla y León, EREN, heeft een groot aantal maatregelen gepland en vastgesteld, van fotovoltatische tot radiocampagnes, om energiebesparings- en efficiëntiemaatregelen mogelijk te maken die Castiliaanse burgers ondersteunen in reactie op de aanhoudende energiecrisis.⁸⁹ Eren voert twee subsidieprogramma's uit om consumenten in Castilla y León te helpen het hoofd te bieden aan de gevolgen van de energiecrisis, waarbij meer dan 80 miljoen euro aan steun van NextGenerationEU wordt toegewezen aan individuele consumenten en bedrijven.

Het eerste subsidieprogramma (71,8 miljoen EUR) is in januari 2022 van start gegaan met als doel investeringen in zelfverbruik en opslag met hernieuwbare energiebronnen te bevorderen en thermische installaties voor hernieuwbare energie in de residentiële sector te implementeren. Het totale budget bedraagt 340 miljoen euro. Het tweede subsidieprogramma (8,2 miljoen euro) stimuleert investeringen in de implementatie van hernieuwbare thermische systemen in andere sectoren dan de residentiële sector.

Belangrijke acties zijn onder meer:

- *Nieuwe energiebesparings- en efficiëntiemaatregelen;*
- *Maatregelen om de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen, zoals het installeren van zonnepanelen op de daken van openbare gebouwen;*
- *Energie-efficiëntiemaatregelen in het openbare gebouwenbestand;*
- *Bevordering van het gebruik van fietsen, e-bikes en e-scooters als vervanging van particuliere voertuigen;*
- *Bewustmakingscampagnes op tv, radio en online.*

UITFASERING FOSSIELEN

EEN PAD NAAR GROENERE EN EFFICIËNTERE WOONVERWARMING

⁸⁸ Informatie verkregen van [Engaging burgers en lokale entiteiten — de „Porto Energy Hub” one-stop-shop — Fedarene.](#)

⁸⁹ Meer informatie is te vinden op <https://fedarene.org/best-practice/eren-helping-consumers-in-castilla-y-leon-face-the-effects-of-the-energy-crisis/>.

EAP, het Energieagentschap van de stad Plovdiv (Bulgarije), ondersteunt de geleidelijke afschaffing van brandhout en steenkoolgebruik voor huishoudelijke verwarming. Het EAP pleit al lang voor een duurzaam gebruik van lokale biomassa voor verwarming en een grotere energie-efficiëntie van verwarmingstoestellen als belangrijkste middel om luchtvervuiling te bestrijden. Het agentschap biedt een 100 % staatssubsidie aan 3500 huishoudens om hun oude verwarmingskachels te vervangen door milieuvriendelijke alternatieven. Deze actie laat zien hoe geïntegreerd koolstofvrij en emissiearm beleid een gamechanger kan zijn bij het aanpakken van de uitdagingen op het gebied van energie, klimaat en milieu waarmee regio's en steden worden geconfronteerd.⁹⁰

---

⁹⁰ [Plovdiv's pad naar efficiëntere, groene en energie-onafhankelijke woonverwarming — Fedarene.](#)

C. Klimaatrampen

De opwarming van de aarde en de klimaatverandering treffen de Europese regio's hard. Lokale bevolkingen en economieën lijden in toenemende mate onder de gevolgen van ontwrichtende hittegolven, droogten, overstromingen en bosbranden. Hoewel lokale en regionale overheden al koplopers zijn in het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen, moeten ze steeds meer maatregelen nemen om de klimaatadaptatie en veerkracht van hun gemeenschappen te waarborgen, om levens, infrastructuur en bedrijven te beschermen.

Europa heeft investeringen nodig voor klimaatadaptatie met een geschatte snelheid van 40 miljard euro per jaar, om zich aan te passen aan een wereldwijde temperatuurstijging van 1,5 °C boven het niveau van 1990. Dit zou oplopen tot 120 miljard euro en 200 miljard euro per jaar om zich aan te passen aan een temperatuurstijging van respectievelijk 2 ° of 3-4°.⁹¹ Welke Europese regio's zijn kwetsbaarder voor klimaatrisico's? Wat zijn de aanpassingsbehoeften op lokaal niveau? Hoe kunnen we regio's helpen het hoofd te bieden aan deze dubbele transitie, naar klimaatneutraliteit, maar ook naar klimaatbestendigheid?

Het jaar 2023 vergroot de relevantie van deze vragen. Na de heetste juni op record en een reeks extreme weersomstandigheden, waaronder hittegolven en bosbranden in Zuid-Europa, bevestigde de Copernicus Climate Change Service dat de wereldwijde gemiddelde temperatuur voor juli 2023 de hoogste ooit was voor elke maand.⁹² Kritieke gebeurtenissen in 2023 zijn droogtes in het stroomgebied van de Sado in Alentejo (Portugal) en het Sau-bekken in Catalonië (Spanje), en de verwoestende overstromingen in Emilia Romagna en Le Marche (Italië).⁹³ In het laatste geval leidden heviger regenbuien tot de overloop van drieëntwintig rivieren in de regio, waardoor wijdverspreide schade werd veroorzaakt en meer dan 30000 inwoners werden verdreven. Deze catastrofale gebeurtenis eiste 14 doden, had aanzienlijke gevolgen voor bijna een miljoen mensen en resulteerde in naar schatting 5 miljard euro aan schade. Catastrofale overstromingen verwoestten ook verschillende gemeenten op twee derde van het grondgebied van Slovenië, waardoor zeven slachtoffers en ernstige materiële schade werden veroorzaakt.⁹⁴ Een andere klimaatramp die in de zomer van 2023 werd geregistreerd, was het optreden van ongeveer 60 bosbranden tegelijk in Griekenland. Met name op het eiland Corfu werden meer dan 19000 burgers geëvacueerd — de grootste dergelijke evacuatie in de geschiedenis van het land.⁹⁵

In 2022 werden meer dan 16000 doden gemeld als gevolg van zware weer- en klimaatgebeurtenissen, waarvan 99,6 % wordt toegeschreven aan hittegolven.⁹⁶ Volgens de databank voor noodsituaties waren⁹⁷ er in 2022 40 meteorologische, hydrologische en klimaatgerelateerde gevaren in Europa, wat resulteerde in 16365 gemelde sterfgevallen en rechtstreeks gevolgen voor 156000 mensen. Ongeveer 67 % van deze gebeurtenissen had te maken met overstromingen en stormen. Zoals hierboven vermeld,

⁹¹ Europees Milieuagentschap, [Evaluatie van de kosten en baten van de aanpassing aan de klimaatverandering](#) 2023

⁹² Copernicus — Europa's oog op aarde, [Oppervlakteluchttemperatuur voor juli 2023](#), juli 2023.

⁹³ Copernicus — Europa's oog op aarde, [Historische overstromingen troffen Emilia-Romagna, Italië, mei 2023](#).

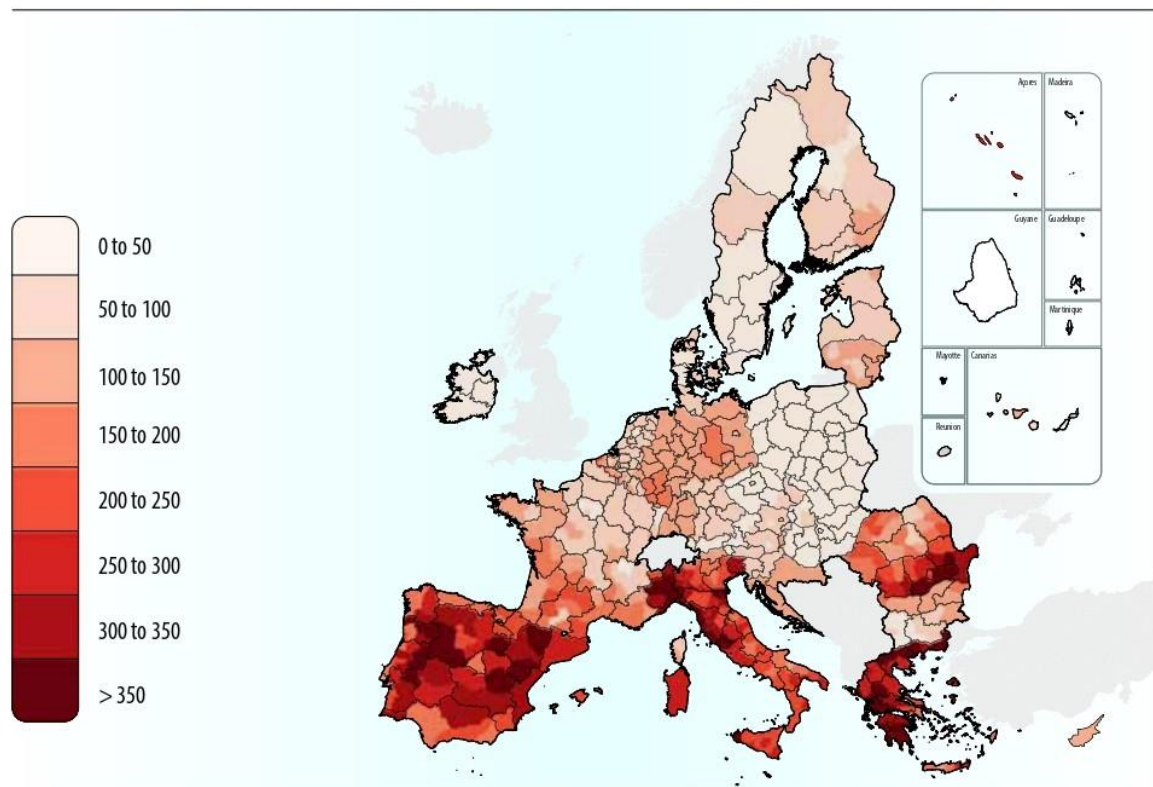
⁹⁴ Regering van Slovenië, [ergste overstromingen getroffen Slovenië | GOV.SI](#), 2023

⁹⁵ <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/24/greece-wildfires-corfu-evia-rhodes-heatwave-northern-hemisphere-extreme-weather-temperatures-europe>.

⁹⁶ Wereld Meteorologische Organisatie, [Staat van het Klimaat in Europa](#), 2023.

⁹⁷ *Ibidem*.

zijn hittegolven echter het grootste aantal slachtoffers — met bosbranden die ook de ademhalingsystemen beïnvloeden en de biodiversiteit beïnvloeden — en een recente studie van *Nature* benadrukt de regionale kwetsbaarheid voor hittegerelateerde sterfte, met opmerkelijke pieken in de regio's Portugal, Spanje, Italië, Griekenland en Roemenië, evenals in het zuiden van Frankrijk en verschillende regio's in Duitsland.⁹⁸ Om deze grimmige realiteit te erkennen en haar engagement te onderstrepen om op te treden tegen de klimaatverandering, heeft de EU onlangs 15 juli ingehuldigd als de jaarlijkse EU-dag voor de slachtoffers van de wereldwijde klimaatcrisis.⁹⁹

Figuur 4 — Aantal hittegerelateerde sterfgevallen per miljoen inwoners per jaar (2015-2022)
Bron — CvdR-compilatie op basis van natuur100

Noot — Warmtegerelateerde sterfte in Europa (2015-2022)

Volgens het Europees Milieuagentschap zal de **uitstoot van luchtverontreinigende stoffen al naar schatting leiden tot de vroegtijdige dood van 315000 mensen per jaar, hetequivalent van een hele middelgrote stad zoals Nantes (Frankrijk), Timișoara (Roemenië), Bonn (Duitsland) of Bari (Italië).** Naast de broeikasgassen van grote industriële locaties in Europa zal de samenleving in 2017 naar schatting tussen de 277 en 433 miljard euro kosten. Dit komt neer op ongeveer 2-3 % van het bruto

⁹⁸ Ballester, J., Quijal-Zamorano, M., Méndez Turrubiates, R.F., Pegenaute, F., Herrmann, F.R., Robine J.M., Basagaña, X., Tonne, T., Antó, J.M., en Achebak, H., Warmtegerelateerde [mortaliteit in Europa in de zomer van 2022](#). Natuurgeneeskunde, 2023.

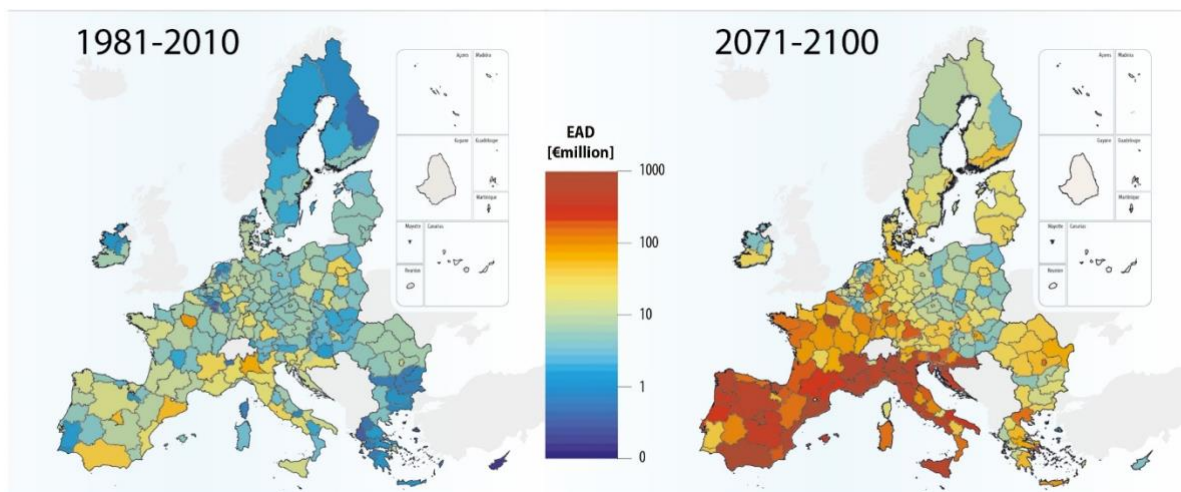
⁹⁹ https://climate.ec.europa.eu/news-your-voice/news/eu-day-victims-global-climate-crisis-2023-07-13_en.

¹⁰⁰ Ballester, J., Quijal-Zamorano, M., Méndez Turrubiates, R.F., Pegenaute, F., Herrmann, F.R., Robine J.M., Basagaña, X., Tonne, T., Antó, J.M., en Achebak, H., Warmtegerelateerde [mortaliteit in Europa in de zomer van 2022](#). Natuurgeneeskunde, 2023.

binnenlands product (bbp) van de EU, wat de totale economische productie van veel afzonderlijke lidstaten overtreft.¹⁰¹

Eurostat berekent dat extreme weersomstandigheden het afgelopen decennium meer dan 145 miljard euro aan economische verliezen in de EU hebben veroorzaakt.¹⁰² Bovendien vertoont het 30-jaars voortschrijdende gemiddelde van klimaatgerelateerde economische verliezen een duidelijke trend, die het afgelopen decennium jaarlijks met bijna 2 % toeneemt.

Klimaatgerelateerde rampen zijn ook steeds schadelijker voor kritieke infrastructuren, zoals elektriciteitsnetten, het vervoersnetwerk en informatie- en communicatiesystemen. De verwachte jaarlijkse schade in Zuid-Europa en grote delen van West- en Centraal-Europa zal verwoestend en financieel ondraaglijk zijn. De grafiek hieronder illustreert de betreffende trends als de klimaatverandering niet wordt omgedraaid. Deze verslechtering zal de territoriale verschillen tussen EU-regio's verergeren, wat een aanzienlijke uitdaging vormt voor de duurzaamheid van kritieke infrastructuur en het algehele maatschappelijk welzijn. Kustregio's, onder scenario's met een hoge uitstoot (een stijging van 3,2 tot 5,4 graden Celsius tegen 2100), kunnen tegen 2050 economische verliezen lijden van ongeveer 39 miljard EUR per jaar en tegen het einde van de eeuw tot 960 miljard euro per jaar.¹⁰³

Figuur 5 — Verwachte jaarlijkse schade aan kritieke infrastructuur in Europese regio's als gevolg van klimaatverandering tegen het einde van de eeuw (miljoen EUR)

Bron — CvdR-compilatie op basis van de Europese Commissie¹⁰⁴

Extreme weersomstandigheden en klimatrampen verminderen ook de levensvatbaarheid en productiviteit van veel lokale economische activiteiten. Regio's met een hoge werkgelegenheid in de landbouw, of de bouwsector, worden aanzienlijk beïnvloed door langere en intensere hittegolven. De arbeidsproductiviteit zal dalen, vooral in de mediterrane regio's. Hittegolven zullen buitenwerk hard en potentieel dodelijk maken.¹⁰⁵ Om een gevoel van schaal te geven, is geschat dat de hittegolven in

¹⁰¹ Europees Milieuagentschap, [Industriële luchtverontreiniging in Europa kost de samenleving EUR 277-433 miljard, september 2021](#).

¹⁰² Eurostat, [Verliezen door klimaatverandering: 145 miljard euro in een decennium](#), oktober 2022.

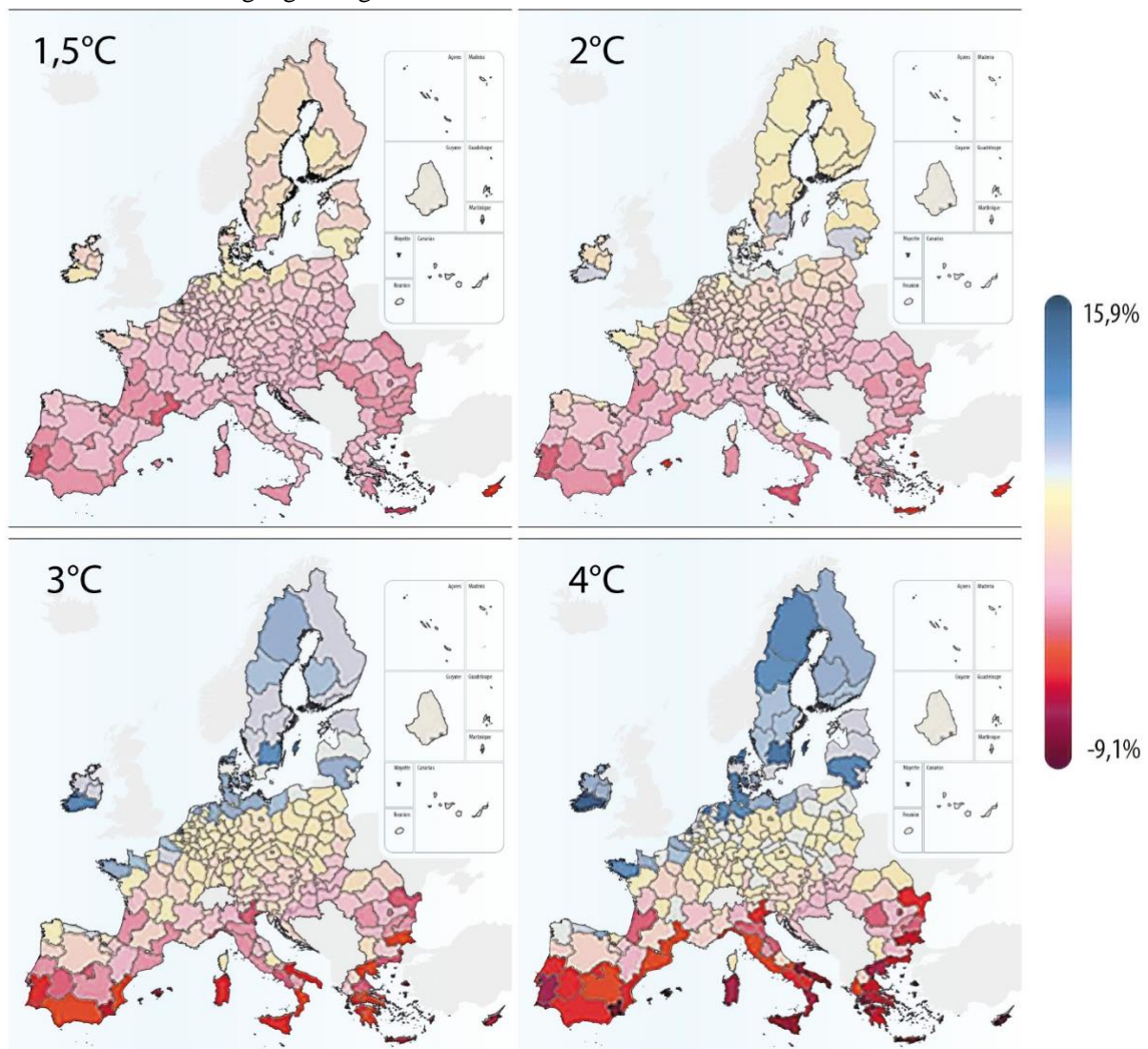
¹⁰³ Europese Commissie, [Verslag over de uitvoering van de EU-strategie voor aanpassing aan de klimaatverandering](#), november 2018.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ Europees Parlement, [Compensatie voor slachtoffers van klimaatveranderingsrampen](#), 2023.

de zomer van 2023 de gebieden van Spanje hebben gekost, waar lokale werknemers het meest werden blootgesteld aan brandende temperaturen, 1 % van het bbp; en de landbouw leed aan langdurige droogtes. In termen van productiviteitsverlies is één dag extreme hitte (boven de 32 graden) gelijk aan een halve dag stakingsactie.¹⁰⁶

De gevolgen van de klimaatverandering kunnen ook de lokale toeristische sector aanzienlijk verstoren, niet alleen als het gaat om bestemmingen, maar ook voor seizoensinvloeden. Toerisme is een belangrijke bron van inkomsten voor de zuidelijke regio's van Europa, met name vanwege de aantrekkingskracht van de Middellandse Zee. Er wordt echter verwacht dat een stijging van de mondiale temperatuur verwoestende gevolgen zal hebben voor deze economische activiteit, die van fundamenteel belang is in veel kleine dorpen, steden en regio's van Cyprus, Griekenland, Spanje, Italië, Kroatië, Portugal en Malta. De onderstaande grafiek toont mogelijke scenario's met betrekking tot de vraag naar toerisme in Europa als er geen passende maatregelen worden genomen om de gevolgen van de klimaatverandering tegen te gaan.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Allianz, [Mondiaal koken: hittegolf kan wereldwijd 0,6 procentpunt van het bbp hebben gekost](#), 2023.

¹⁰⁷ Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek, [Regionale impact van de klimaatverandering op de Europese vraag naar toerisme](#) 2023.

Figuur 6 — Geprojecteerde ontwikkeling van de vraag naar Europees regionaal toerisme voor alle klimaatopwarmingsscenario's, vergeleken met het huidige (2019) in procenten

Bron — CvdR-compilatie op basis van Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek¹⁰⁸

Opmerking — De getoonde waarden verwijzen naar het RCP8.5-emissiescenario

Deklimaatverandering zal de bestaande ongelijkheden vergroten. Zuid-Europa, Europese steden en kustregio's zullen naar verwachting het meest worden getroffen door meerdere risico's.¹⁰⁹ Zowel de cohesie als het concurrentievermogen van de Europese regio's staan op het spel. Natuurrampen hebben een negatieve invloed op de economische, sociale en territoriale cohesie in de EU en belemmeren de uitvoering van het cohesiebeleid van de Unie.¹¹⁰ Uit recent onderzoek van het ESPON CLIMATE-project¹¹¹, dat klimaatgerelateerde gevaren combineert met regionale blootstelling en kwetsbaarheid, blijkt dat zelfs als de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs worden gehaald, de Europese regio's nog steeds in verschillende mate te maken zullen krijgen met talrijke risico's. Het houdt rekening met hittestress op populaties; kustoverstromingen in de infrastructuur-, industrie- en dienstensectoren; rivieroverstromingen op bevolkings-, infrastructuur-, industrie- en dienstensectoren; overstromingen in de culturele sectoren; bosbranden op het milieu; droogte in de primaire sector (maar ook rechtstreeks van invloed op lokale gemeenschappen en biodiversiteit). Daarom moet bijzondere aandacht worden besteed aan de sociaal-economische realiteit van toeristische regio's en moet worden geïnvesteerd in hun veerkracht tegen de gevolgen van de klimaatverandering.

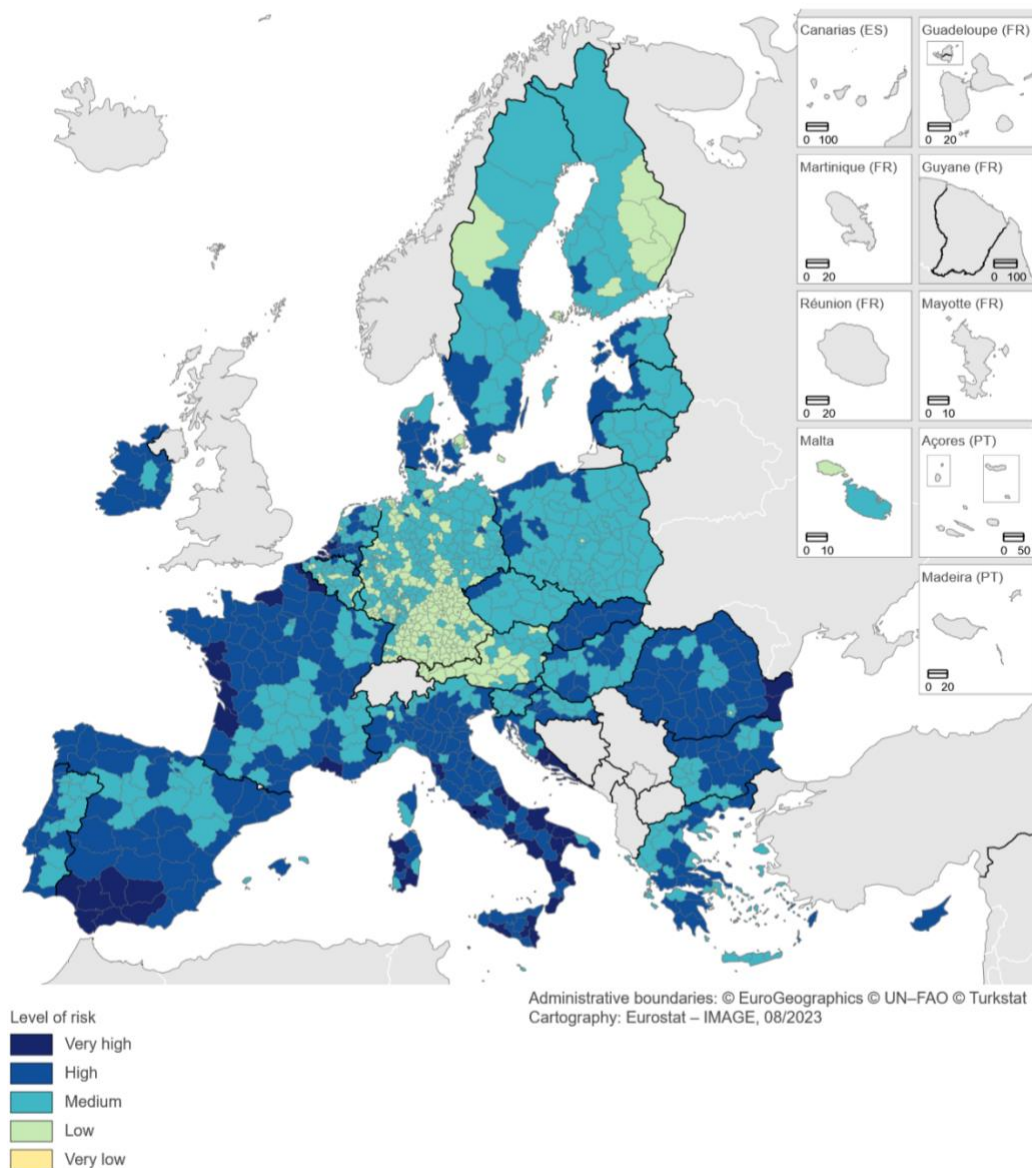
---

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ Europees Parlement, [Compensatie voor slachtoffers van klimaatveranderingsrampen](#), 2023.

¹¹⁰ Europees Parlement, [Gevolgen van droogte, brand en andere extreme weersomstandigheden: intensivering van de inspanningen van de EU ter bestrijding van de klimaatverandering](#), Resolutie 2022 (0330).

¹¹¹ ESPON EGTS, [ESPON tijdens de COP 27: Ruimtelijke spreiding van risico's in Europa in verband met de klimaatverandering](#), november 2022.

Figuur 7 — Geaggregeerd klimaatrisico — scenario met zeer hoge emissies met absolute blootstelling (2070-2100) RCP 8,5

Bron — CvdR-compilatie op basis van ESPON112

Opmerking: er zijn geen gegevens beschikbaar voor ultraperifere gebieden. In het kader van het jaarverslag 2023 van de EU bevat de kaart geen EVA-landen/niet-EU-landen, maar let op dat het ESPON-project deze landen heeft verstrekt.

Het Intergovernmental Panel on Climate Change van de Verenigde Naties¹¹³ meldt dat deze klimaatrisico's steeds duidelijker en acuter worden. Stijgende temperaturen, snel veranderende weerpatronen, frequente en geïntensiverde natuurrampen en extreme weersomstandigheden hebben direct en krachtig gevolgen voor de samenleving, de economie en het milieu, wat leidt tot doden, verwoesting van eigendommen, vernietiging van natuurlijke habitats en verlies van biodiversiteit.¹¹⁴

Extreme weersomstandigheden en de bijbehorende gevolgen daarvan in Europa in de afgelopen vijf jaar hebben benadrukt dat dringend moet worden opgetreden tegen de klimaatverandering

¹¹² ESPON, het [bijwerken en integreren van ESPON CLIMATE Datasets en Maps. Eindverslag](#), 2022.

¹¹³ IPCC, [AR6 syntheseverslag: Klimaatverandering 2023](#), 2023.

¹¹⁴ Zie de interactieve kaart op <https://www.carbonbrief.org/mapped-how-climate-change-affects-extreme-weather-around-the-world/> voor een gedetailleerde lijst van extreme weersomstandigheden in Europa en wereldwijd vanaf 2011, met inbegrip van wetenschappelijke analyse van de wijze waarop de klimaatverandering als gevolg van koolstofmissies dergelijke gebeurtenissen teweegbrengt.

(mitigatie) en tegelijkertijd maatregelen moet worden genomen om de schadelijke gevolgen ervan te beschermen (aanpassing). Aanpassing speelt met name een cruciale rol op lokaal niveau, aangezien de kwetsbaarheden in verband met klimaatverandering het grootst zijn. Het is op lokaal niveau waar klimaatrampen een grote impact hebben, waarbij geconcentreerde inspanningen nodig zijn om risico's proactief aan te pakken of, zodra een natuurramp zich voordoet, snel en doortastend te handelen om verlies van mensenlevens te voorkomen, levensonderhoud te beschermen en het natuurlijke milieu te beschermen.

Regio's en steden spelen een fundamentele rol in een breed scala aan aanpassingsmaatregelen: van het upgraden van kritieke infrastructuur tot het weerstaan van overstromingen, tot het maken van lokale scholen, ziekenhuizen en verzorgingshuizen geschikt voor hittegolven; van de bescherming van kustgebieden tegen zeespiegelstijgingen tot investeringen in efficiënt waterbeheer om droogten tegen te gaan en openbare ruimten in het algemeen te renoveren om schaduw- en koelzones en vele andere voorbeelden te bieden. Ongeveer de helft van de respondenten (51 %) van de *regionale en lokale barometerenquête van het CvdR, 115* uitgevoerd door Ipsos European Public Affairs, benadrukte „klimaatcrisis en het milieu” als een van de belangrijkste gebieden waarop regio's en steden meer inspraak moeten hebben in de beleidsvorming van de EU.

Er is echter een reëel tekort aan aanpassingsfinanciering, dat wordt geraamd op ongeveer 40 miljard euro per jaar,¹¹⁶ wat vooral duidelijk is voor lagere bestuursniveaus, zoals door dezelfde Europese Commissie wordt erkend.¹¹⁷ In de enquête van het netwerk van regionale hubs (RegHub) in het Comité van de Regio's (CvdR) over de *toekomst van de Green Deal*: 118 40 % van de respondenten meldde actieve uitvoering van het klimaatadaptatiebeleid in hun regio's of steden. De enquête werpt echter ook licht op de obstakels waarmee een aanzienlijk deel van de deelnemers wordt geconfronteerd, waarbij 35 % erkent dat het moeilijk is om het aanpassingsbeleid doeltreffend uit te voeren. De belangrijkste hindernissen die door deze respondenten zijn vastgesteld, zijn onder meer een gebrek aan specifieke financieringsmechanismen, die 75 % als een belangrijk punt van zorg aangaf. Bovendien benadrukte 65 % van de deelnemers de cruciale noodzaak van meer steun voor innovatie en specifieke doelstellingen om het succes van hun strategieën voor aanpassing aan de klimaatverandering te vergroten.

Het vinden van de juiste gegevens, statistieken, indicatoren en methodologieën voor het volgen van de voortgang bij de aanpassing blijft een belangrijke belemmering. Kennis van de lokale gevolgen van klimaatverandering moet worden ontwikkeld en ondersteund om regio's en steden te helpen klimaatrisico's te plannen en te beheren, alsook kennis over oplossingen, mobilisatie van en toegang tot adequate financiële en technische middelen, het in kaart brengen van belanghebbenden en betrokkenheid.

Om deze capaciteitskloof te dichten, heeft het CvdR een **Green Deal Going Local Handbook on Adaptation** ontwikkeld¹¹⁹ om kennisdeling mogelijk te maken en netwerken op te zetten waar lokale belanghebbenden projectpartners kunnen vinden, hun interne kennislacunes kunnen minimaliseren en

---

¹¹⁵ <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/EURegionalBarometer-Survey-2023.aspx>.

¹¹⁶ <https://www.eea.europa.eu/publications/assessing-the-costs-and-benefits-of>.

¹¹⁷ Europese Commissie, [Richt snoeren voor aanpassingsstrategieën en -plannen van de lidstaten](#), 2023.

¹¹⁸ <https://cor.europa.eu/en/our-work/pages/reghub-consultation-prospects-green-deal.aspx>.

¹¹⁹ <https://cor.europa.eu/en/engage/pages/green-deal-handbook.aspx>.

actief steun kunnen zoeken voor hun eigen initiatieven van specifieke deskundigen. Een veelbelovend gebied van aanpassing ligt bijvoorbeeld bij op de natuur gebaseerde oplossingen die innovatieve actie leveren met een snelle en sterke impact. Een nieuwe studie¹²⁰ toont aan dat het verhogen van de dekking van bomen tot 30 % de temperaturen met gemiddeld 0,4 °C zou verlagen, waarbij bijna 40 % van de sterfgevallen als gevolg van Urban Heat Island-121 effecten in Europese steden zou worden vermeden.

Bovendien is veerkracht tegen klimaatrampen een belangrijk probleem voor regio's en steden, aangezien 1 EUR die wordt besteed aan rampenpreventie en -paraatheid tot 10 EUR aan rampenrespons kan besparen, aldus de Wereldbank.¹²² Daarom werkt het CvdR samen met het Gemeenschappelijk Centrum voor onderzoek van de Commissie aan de ontwikkeling van regionale „dashboards voor veerkracht”,¹²³ waarin capaciteiten en kwetsbaarheden in verband met klimaatveranderingsrisico's en aanpassing aan klimaatverandering worden gedefinieerd. In dit verband is het CvdR van mening dat de ontwikkeling van een scorebord voor index- en territoriale kwetsbaarheid van cruciaal belang is om een oriënterend debat op gang te brengen over de vraag hoe het toekomstige cohesiebeleid kan worden gebruikt om op dergelijke kwetsbaarheden te reageren.

In de periode 2021-27 investeert het cohesiebeleid 12,5 miljard euro in aanpassing aan de klimaatverandering en risicopreventie.¹²⁴ Dat komt overeen met 3 % van de totale begroting voor zeven jaar, terwijl de totale investering in de groene transitie goed is voor ongeveer 30 %. Aangezien klimaatverandering en rampen steeds ongelijkere gevolgen zullen hebben voor alle Europese regio's, waarbij kwetsbare gebieden, arme huishoudens en gemarginaliseerde sociale groepen het meest worden blootgesteld, is er een toenemende urgentie om deze nieuwe verschillen aan te pakken. In dit verband moet worden begonnen met het overwegen van een reeks oplossingen, vanaf de mogelijkheid dat „*het mechanisme voor een rechtvaardige transitie kan worden uitgebreid om de sociale kosten van klimaatmitigatie en -adaptatie aan te pakken*” als bedoeld door de Europese Commissie,¹²⁵ tot de oprichting van een specifiek fonds voor aanpassing aan de klimaatverandering, zoals bedoeld door het Europees Parlement¹²⁶.

Het aanpassingsfonds dat in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering wordt opgericht, zou **inspiratie kunnen krijgen om ontwikkelingslanden, die bijzonder kwetsbaar zijn voor de gevolgen van de klimaatverandering, te ondersteunen.**¹²⁷ Op mondiaal niveau is het CvdR ook actief betrokken geweest bij klimaatonderhandelingen over de

---

¹²⁰ Jungman, T., Cirach, M., Marando, F., Pereira Barboza, E., Khomenko, S., Masselot, P., Quijal-Zamorano, M., Mueller, N., Gasparrini, A., Urquiza, J., Heris, M., Meelan, T. en Nieuwenhuijsen, M., [Cooling cities via stedelijke groene infrastructuur: een gezondheidseffectbeoordeling van Europese steden](#). LANCET, januari 2023.

¹²¹ Urban heat island effect beschrijft het fenomeen waarbij de temperaturen in steden en gebieden bedekt met ondoordringbare oppervlakken constant hoger zijn.

¹²² Wereldbankgroep, [Investeren in rampenrisicobeheer in Europa is economisch zinvol](#), 2021

¹²³ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-planning/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report/resilience-dashboards_en.

¹²⁴ Europese Commissie, de [keynote speech van commissaris Elisa Ferreira tijdens de 8e Internationale Wildland-brandconferentie](#) in 2023.

¹²⁵ Europese Commissie, [Cohesie in Europa tegen 2050, Acht verslag over economische, sociale en territoriale cohesie](#), 2023.

¹²⁶ Europees Parlement, EP [-leden voor regionale ontwikkeling stellen voor een fonds voor aanpassing aan de klimaatverandering](#) op te richten, 2022.

¹²⁷ <https://unfccc.int/funds-and-financial-entities#:~:text=The%20Adaptation%20Fund%20was%20established.adverse%20effects%20of%20climate%20change>.

kwestie van de aanpassing aan de klimaatverandering.¹²⁸ In recente adviezen heeft het gepleit voor de totstandbrenging van een kader voor het Global Goal on Adaptation dat de inzichten en expertise van regio's en steden integreert. Het CvdR heeft ook aangedrongen op een dergelijk kader om prioriteit te geven aan lokaal geleide aanpassingsinspanningen en de risico's en gevolgen van „maladaptatie” doeltreffend te beperken,¹²⁹ met name bij vrouwen en de meest kwetsbaren, waaronder kinderen, ouderen en mensen met een handicap.

In dit verband is het ook van essentieel belang de genderdimensies van klimaatverandering te erkennen en aan te pakken, aangezien het vermogen van vrouwen om zich aan te passen en de klimaatverandering te bestrijden vaak wordt beperkt vanwege hun rol in hun huishouden en samenleving, institutionele belemmeringen en sociale normen. Om deze uitdaging aan te pakken, heeft het CvdR consequent gepleit voor een verschuiving in perspectief, waarbij het erop aandrong dat vrouwen niet alleen als kwetsbare begunstigen worden gezien, maar als doeltreffende middelen om de klimaatverandering te beperken en zich daaraan aan te passen.¹³⁰ Voorts pleit het CvdR voor gelijke vertegenwoordiging van vrouwen in besluitvormingsprocessen en erkent het dat hun stem en deskundigheid moeten worden betrokken bij het uitstippelen van doeltreffend klimaatbeleid.

Hoewel de wetenschap blijft helpen begrijpen hoe wereldwijd koken een domino-effect heeft op het klimaatsysteem van de aarde, worden regio's en steden in de EU geconfronteerd met twee klimaatgerelateerde transities. Kortom, aan de ene kant investeren ze in het bereiken van **klimaatneutraliteit** en dragen ze bij aan het omkeren van de trend van klimaatverandering. Aan de andere kant moeten zij ook investeren in **klimaatadaptatie en veerkracht** om het hoofd te bieden aan intensere en frequentere klimaatrampen en lokale samenlevingen en economieën aan te passen aan nieuwe lokale klimaatpatronen.

ONDERSTEUNING VAN EU-REGIO'S EN -STEDEN OM ZICH AAN TE PASSEN

DE EU-MISSIE INZAKE AANPASSING AAN DE KLIMAATVERANDERING

De EU-missie voor aanpassing aan de klimaatverandering is¹³¹ gericht op het ondersteunen van EU-regio's, steden en lokale overheden bij hun inspanningen om weerbaarheid tegen de gevolgen van de klimaatverandering op te bouwen. Het doel van de missie is om tegen 2030 ten minste 150 Europese regio's en gemeenschappen te begeleiden naar klimaatbestendigheid. De gesponsorde projecten ontwikkelen instrumenten, praktijken en netwerken die in heel Europa kunnen worden gerepliceerd, waaronder:

- *Een missieimplementatieportaal dat Europese¹³² regio's en steden relevante kennis, gegevens en middelen biedt om klimaatbestendigheid voor te bereiden en te plannen.*

¹²⁸ Het CvdR heeft zich actief beziggehouden met recente technische dialogen van het UNFCCC, gericht op aanpassing, en heeft, naast Regio's4, een leidende rol gespeeld bij de coördinatie [van de derde vergadering van de technische dialoog \(TD1.3\): Inputs voor informatie aan het Dochterondernemingsorgaan voor wetenschappelijk en technologisch advies 2022.](#)

¹²⁹ Veranderingen in natuurlijke of menselijke systemen die onbedoeld de kwetsbaarheid voor klimaatstimuli vergroten; een aanpassing die er niet in slaagt de kwetsbaarheid te verminderen, maar juist vergroot.

¹³⁰ Zie voor meer informatie het advies van het Comité van de Regio's over [gendergelijkheid en klimaatverandering: naar integratie van het genderperspectief in de Europese Green Deal](#), ENVE-VII/018, 26-27 januari 2022, rapporteur Kata Tüttö (HU/PSE), lid van de [algemene lokale vergadering van Boedapest, Hongarije.](#)

¹³¹ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/adaptation-climate-change_en.

¹³² https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/adaptation-climate-change_en.

- *Een breed scala aan door de EU gefinancierde projecten¹³³ die onderzoek verrichten en innovatieve benaderingen en opties voor aanpassing aan de klimaatverandering ontwikkelen en bijbehorende richtsnoeren, instrumenten, gegevens en casestudy's om regionale en lokale overheden te helpen de missie te verwezenlijken*
- *Een handleiding¹³⁴ voor burgerbetrokkenheid om regio's en steden te begeleiden hoe belanghebbenden en burgers kunnen worden betrokken bij de zes belangrijkste stappen van het planningsproces voor aanpassing aan de klimaatverandering.*

LEREN VAN DE OVERSTROMINGEN VAN 2021 VEERKRACHTIGE WEDEROPBOUW EN SOCIALE STEUN IN WALLONIË

Als reactie op de catastrofale overstromingen in 2021 in Wallonië (België) hebben de Waalse autoriteiten hun territoriale planning vernieuwd en aangepast om de mogelijke gevolgen van de klimaatverandering aan te pakken.

Tegelijkertijd ontwikkelt de regionale overheid haar masterplan de la Vallée de la Vesdre en duurzame nabuurschapsprogramma's, gericht op een verantwoorde en duurzame wederopbouw van het gebied. Er zijn budgetten toegewezen om gemeenten in staat te stellen strategisch vastgoed te verwerven. Daarnaast wordt 40 miljoen euro geïnvesteerd in nieuwe volkshuisvesting voor de zwaarst getroffen gemeenten.

Bovendien heeft de Waalse regering 1,03 miljard euro toegezegd om burgers die door de overstromingen zijn getroffen volledig te dekken, die anders slechts gedeeltelijke verzekeringsdekking zouden hebben ontvangen. Deze aanzienlijke financiële verbintenis is bedoeld om de getroffen bevolking te helpen, goed voor ongeveer 50 % van de totale vorderingen. Onverzekerde burgers worden ondersteund door een rampenfonds.

SUPERBLOK — DE STAD DIE WE WILLEN GROENE ARCHITECTUUR IN BARCELONA

De stad Barcelona (Spanje) is actief bezig met het integreren van groene architectuur en toegankelijkheidsprincipes in haar stadsplanning. Deze transformatie omvat verbeteringen in de bereikbaarheid van het openbaar vervoer, de toevoeging van meer bomen en „groene plekken” en het inbouwen van watercollectoren voor irrigatie. Deze initiatieven zijn erop gericht de stad aangenamer en duurzamer te maken voor haar burgers.

PLATFORM VOOR VEERKRACHTIGE GEBIEDEN VOORBEREIDEN OP EXTREME WEERSOMSTANDIGHEDEN

¹³³ <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/mission/the-mission/mission-projects>.

¹³⁴ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2023-06/ec_diy-manual-adaptation-climate-change-mission.pdf.

De stad Milano (Italië) en zijn bredere grootstedelijk gebied worden geconfronteerd met de gevolgen van klimaatgerelateerde extreme weersomstandigheden. Om deze uitdaging het hoofd te bieden, is het platform Resilient Territories ontwikkeld als een digitale dienst, met een gezamenlijke planningsaanpak en co-creatie van aanpassingsoplossingen om de gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan.

Dit innovatieve instrument faciliteert en verspreidt gezamenlijke klimaatplanning en co-ontwerp voor professionals en lokale overheden. Het bevordert een inclusieve aanpak op basis van sterke wetenschappelijke en technische kennis, waarbij ruimtelijke en klimatologische analyse wordt gecombineerd met participatieve planning. Door dit te doen, stelt het platform belanghebbenden in staat om de verschijnselen als gevolg van klimaatverandering beter te begrijpen en aan te pakken, de veerkracht van de stad te vergroten en te zorgen voor een duurzame en klimaatbestendige toekomst.

D. Voedselveiligheid

De huidige instabiliteit van het Europese voedselsysteem moet worden begrepen in samenhang met de huidige geopolitieke gebeurtenissen en de langetermijngevolgen van de klimaatverandering. Regio's en steden staan centraal in het ontwerpen en leveren van passende oplossingen. Wat is de gemeenschappelijke noemer tussen de afnemende aanvoer van olijfolie in Andalusië (Spanje), de slechte graanoogst in Västergötland (Zweden), een moeilijk seizoen voor sinaasappelen in Sicilië (Italië), de dalende tarweprijzen in Podkarpacie (Polen) en een gebrek aan bosbessen en paddenstoelen in Zuid-Estland? Waarom komen er meer kinderen zonder ontbijt naar school?¹³⁵ Worden traditionele Europese voedingsmiddelen bedreigd?

De veerkracht van het voedselsysteem, lange tijd nagedacht in politieke voorspellings- en vooruitzichtenstrategieën, kwam vorig jaar volledig in de schijnwerpers te staan, na de Russische agressie tegen Oekraïne. Binnen enkele weken stegen de prijzen van energie en meststoffen omhoog. Oekraïense granen en oliën, gevangen in de havens van de Zwarte Zee, konden hun bestemming niet bereiken. Samen met speculatie en een gebrek aan marktregulering heeft dit de voedsel- en voederprijzen in Europa en wereldwijd doen stijgen. Vandaag, bijna anderhalf jaar sinds de oorlog begon, blijft de situatie schrijnend.

Ontwikkelingslanden in de Sahel, Noord-Afrika en het Midden-Oosten hebben nieuwe niveaus van honger ervaren. Tussen 2016 en 2021 ging ongeveer 90 % van de Oekraïense tarweexport naar Afrika en Azië, ter ondersteuning van de voedselzekerheid in enkele van de meest achtergestelde regio's van de wereld. Het Wereldvoedselprogramma van de VN noemt de huidige omvang van de huidige wereldwijde honger en ondervoeding „normaal”¹³⁶ en benadrukt dat het huidige aantal van **345 miljoen mensen met een hoge voedselonzekerheid meer dan het dubbele is van het aantal in 2020.**

Europeanen, hoewel ze niet geconfronteerd worden met hongersnood, betalen nu aanzienlijk meer voor hun voedselbestanddelen. Per jaar stegen de gemiddelde voedselprijzen met bijna 20%.¹³⁷ Europese consumenten betalen nu 30 % meer voor eieren,¹³⁸ 23 % meer voor olie¹³⁹ en 61 % meer voor suiker.¹⁴⁰ Het is niet alleen een algemene verschuiving naar meer elementaire, goedkopere voedingsmiddelen, maar ook tussen verschillende soorten voedsel, bijvoorbeeld meer gevogelte en minder rundvlees.

De betaalbaarheid van voedsel is een dringende zorg. Meer dan 32,5 miljoen Europeanen kunnen zich niet elke dag een goede maaltijd veroorloven. De schaal gaat van 0,4 % van de bevolking in Cyprus naar maar liefst 22,4 % in Bulgarije. Achter dergelijke geaggregeerde getallen schuilt een enorm regionaal verschil, zoals blijkt uit de onderstaande grafieken.

---

¹³⁵ Kellogg's France, [Etude sur la précarité alimentaire](#), maart 2023.

¹³⁶ <https://www.wfp.org/global-hunger-crisis>.

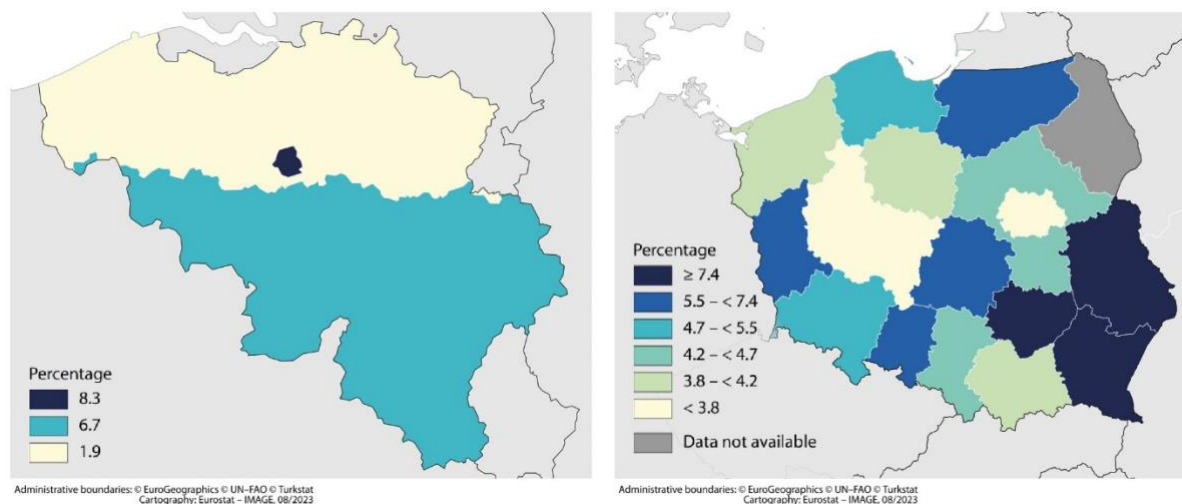
¹³⁷ https://agriculture.ec.europa.eu/news/short-term-outlook-report-war-ukraine-continues-impact-eu-farmers-2023-03-30_en.

¹³⁸ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230310-1>.

¹³⁹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230508-2>.

¹⁴⁰ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230428-2>.

Figuur 8 — Onmogelijkheid om ten minste om de tweede dag een maaltijd met vlees, kip of vis te betalen in België (door NUTS1-regio's) en Polen (door NUTS2-regio's)

Bron — CvdR-compilatie op basis van Statbel en Główny Urząd Statystyczny 141

Opmerking — gegevens niet beschikbaar in PL84 — regio Podlaskie

Gedurende 2023 is het leven duurder geworden, en niet alleen voor Europese gezinnen; ook de landbouwers hebben te maken gehad met aanzienlijke schommelingen in de prijzen van energie en meststoffen. Deze laatste zijn nog steeds aanzienlijk duurder dan twee jaar geleden. Deze veranderingen hebben zwaar gewogen op de algemene winstgevendheid van de landbouw.

Bovendien heeft Oekraïne, in plaats van ontwikkelingslanden te bereiken, om verschillende redenen, waaronder speculatie, de weg gevonden naar de silo's in de buurlanden van Oekraïne. Lokale boeren zijn plotseling niet in staat om hun gewassen te verkopen en de prijzen zijn gedaald en bereiken niveaus die in jaren niet zijn gezien: —30 % voor tarwe in Polen¹⁴² en -50 % voor zonnebloempitten in Bulgarije.¹⁴³ Eind april werden door de nationale regeringen unilaterale maatregelen ingevoerd. De Europese Commissie heeft buitengewone middelen uit de landbouwreserve voor 2023 toegewezen, waaronder 56,3 miljoen EUR¹⁴⁴ voor Polen, Roemenië en Bulgarije in maart en nog eens 100 miljoen EUR¹⁴⁵ voor Bulgarije, Hongarije, Polen, Roemenië en Slowakije in mei. De Europese Commissie heeft ook nationale regelingen goedgekeurd ter ondersteuning van de betaling van verzekeringspremies door landbouwproducenten in het kader van de staatssteunregels¹⁴⁶.

Alsof dat nog niet genoeg was, heeft de EU opnieuw een droge en warme winter meegemaakt. Na een rampzalig hete zomer in 2022 ligt het sneeuwwater equivalent in de Alpen ver onder het historische gemiddelde en al in het voorjaar van 2023 waren verschillende rivieren in de EU uitgeput en waren er tekenen dat zowel irrigatie als watertransport problematisch zouden zijn om te leveren.

Uitgedroogde bodems en intense atmosferische en hydrologische droogte treffen een breed scala aan gewassen en dreigen de voedselprijzen in veel EU-landen te verhogen. De olijfolieoogst van dit

¹⁴¹ Gegevensbronnen: <https://statbel.fgov.be/en/themes/households/poverty-and-living-conditions/material-and-social-deprivation> en [tinostat.com](https://www.tinostat.com/)

¹⁴² <https://www.tygodnik-rolniczy.pl/rynki-rolne/analizy-rynkowe/jakie-beda-ceny-zboz-w-tym-roku-w-polsce-2435370>.

¹⁴³ <https://www.politico.eu/article/grain-ukraine-eu-farmers-pain-eu-member-agriculture-kyiv/>.

¹⁴⁴ https://agriculture.ec.europa.eu/news/commission-presents-support-measure-worth-eu563-million-bulgarian-polish-and-romanian-farmers-2023-03-20_en.

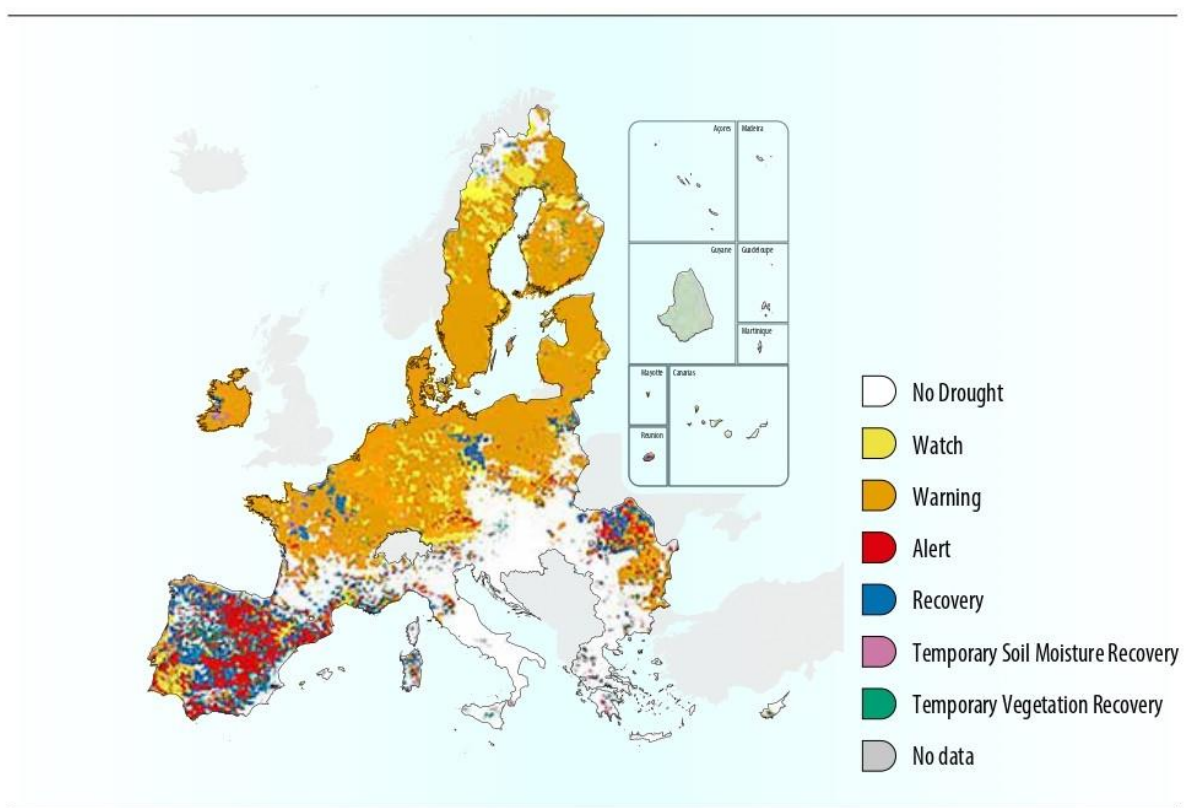
¹⁴⁵ https://agriculture.ec.europa.eu/news/eu100-million-support-farmers-bulgaria-hungary-poland-romania-and-slovakia-2023-05-03_en.

¹⁴⁶ Een Poolse regeling van 1,3 miljard euro. Aanvullende informatie is te vinden op https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_2727.

jaar zal naar verwachting met 40 % dalen en die van maïs met 25 %.¹⁴⁷ Boeren uit Wielkopolska (Polen) schatten dat de oogst van gerst en koolzaad dit jaar met 20 % kan dalen, terwijl rogge en triticale met een derde tot een half kunnen dalen.¹⁴⁸ Spanje en Italië rapporteren ondertussen aanzienlijk lagere sinaasappelogsten (respectievelijk -16 % en -20 %).

Droogtes, van oudsher geassocieerd met de zuidelijke rand van de EU, hebben zich nu verspreid over grote delen van het grondgebied van de Unie, waardoor akkerland en vee worden getroffen.

In juni 2023 was meer dan 40 % van het grondgebied van de EU-27 (met uitzondering van Madeira, de Azoren en de Canarische Eilanden) in waarschuwingssomstandigheden en 4,3 % in waarschuwingssomstandigheden volgens het Europees Waarnemingscentrum voor droogte. Het analyseverslag van juni 2023¹⁴⁹ laat vergelijkbare omstandigheden zien als die voor dezelfde periode in 2022, toen zich in Europa een ernstige tot extreme droogte ontwikkelde die van invloed was op de watervoorraden, de voedsel- en energieproductie.

Figuur 9 — De gecombineerde droogte-indicator, gebaseerd op een combinatie van indicatoren van neerslag, bodemvocht en vegetatieomstandigheden, voor medio juni 2023

Bron — CvdR-compilatie op basis van Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek150

In veel regio's is het gebrek aan water beangstigend zichtbaar en reëel voor zowel boeren als lokale gemeenschappen. Het meer van Montbel (Cathar Pyreneeën, Frankrijk) verloor in april 2023 80 % van het water; terwijl het waterpeil van het iconische Gardameer (Italië) 70 cm onder het

¹⁴⁷ https://agriculture.ec.europa.eu/news/short-term-outlook-report-war-ukraine-continues-impact-eu-farmers-2023-03-30_en.

¹⁴⁸ https://wyborcza.biz/biznes/7,177151,29834717,grozi-nam-kleska-zbozowa-rosliny-marnieja-z-dnia-na-dzien.html?_gl=1*xsey09*_gcl_au*MTE5OTY0ODU2My4xNjg0NzQyMTkz&_ga=2.62252076.1686891973.1685962736-332525599.1444034620#S.biz-K-C-B.2-L.5.zw.

¹⁴⁹ Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek, [Verslag over droogte in Europa](#), juni 2023.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

gemiddelde lag. In de regio Algarve (Portugal) lag het grondwaterpeil in april 2023 onder de 25 %;¹⁵¹ hetzelfde cijfer werd geregistreerd in de waterreservoirs in het naburige Andalusië (Spanje). In sommige van de zwaarst getroffen provincies, zoals Cordoba (Spanje), zijn waterreservoirs volledig opgedroogd en omwonenden vertrouwen uitsluitend op vrachtwagenleveringen voor drinkwater, beperkt tot 5 l per persoon per dag. In april 2023 kondigde de regering van Catalonië (Spanje) een uitzonderlijke staat aan als gevolg van de aanhoudende droogte in een totaal van 495 steden en droogtewetten verminderen het watergebruik voor de landbouw met 40%.¹⁵²

De kwestie van waterbezit en distributie heeft aan kracht gewonnen. Illegale watersymfonie en spanningen tussen natuurbescherming en landbouw, zoals de botsingen rond de wetlands van Donana¹⁵³ (Andalusië, Spanje) leidden de pers in de hele Unie tot de aanstaande „wateroorlogen”. Aangezien de landbouw sterk afhankelijk is van water, zal de afnemende voorziening in de toekomst niet alleen de Europese voedselsystemen destabiliseren, maar ook de Europese strategische autonomie in twijfel trekken.

Vlaanderen heeft een uitgebreide Blue Deal-strategie gelanceerd, die gericht is op de bestrijding van de terugkerende droogtes die de regio sinds 2016 teisteren. De Vlaamse strategie zal de waterretentie in moerassen en natte graslanden geleidelijk verbeteren, investeren in grootschalige filtratie- en bufferbekkens en het circulair watergebruik in landbouw en industrie verhogen.

Verergerd door de oorlog in Oekraïne, speculatie en klimaatverandering, kan de huidige situatie — als ze niet goed wordt beheerd — de Europese voedselsystemen destabiliseren en onze kwetsbaarheid vergroten. Het volledige effect en de exacte territoriale spreiding zijn nog lang niet bekend; toch zijn de lokale en regionale overheden in de hele Unie opgeschoven om de schokken die het met zich meebrengt het hoofd te bieden, hun impact tot een minimum te beperken en sterker en beter voorbereid op de volgende ronde te herstellen.

Om de veerkracht van de Unie te versterken, onder meer op het gebied van voedselveiligheid, is het van het grootste belang om het vermogen van samenlevingen te ontwikkelen om de uitdagingen van de klimaatverandering en de groene transitie het hoofd te bieden, en om de regionale en lokale paraatheid te vergroten om kwetsbaarheden voor risico's, crises en rampen aan te pakken.¹⁵⁴

VOORBEREIDEN OP DROOGTE, VEILIGSTELLEN VAN DE TOEKOMST

CATALAANS WATERBEHEERSPLAN 2022-2027

*Zich bewust van de verwoestende gevolgen van droogtes voor de regionale landbouw, heeft de regering van Catalonië (Spanje) in mei 2023 haar waterbeheerplan 2022-2027 goedgekeurd met*¹⁵⁵

¹⁵¹ <https://www.theportugalnews.com/news/2023-05-15/low-water-levels-may-increase-water-salinity/77631>.

¹⁵² <https://www.catalannews.com/politics/item/new-drought-law-approved-with-fines-for-councils-that-dont-comply-with-water-restrictions>.

¹⁵³ <https://www.reuters.com/business/environment/water-fight-farms-wildlife-risk-spanish-wetland-shrinks-2023-05-04/>.

¹⁵⁴ Advies van het Comité van de Regio's over de [voorbereiding op en de aanpak van crises: versterking van de veerkracht van de Unie, haar regio's](#) en steden, NAT-VII/032, 24-25 mei 2023, rapporteur Christophe Clergeau (PSE/FR), lid van de regioraad Pays de la Loire.

¹⁵⁵ <https://aca.gencat.cat/ca/plans-i-programes/pla-de-gestio/>.

investeringen van 2,4 miljard euro om „de regio voor te bereiden op droogtes die steeds vaker en ernstiger zullen worden”. Voorspeld dat het neerslagpatroon de komende decennia waarschijnlijk met 18 % zal afnemen, is de regering van plan prioriteit te geven aan waterterugwinning, waterbesparing en efficiëntere irrigatietechnieken.

MAXIMALISATIE VAN CIRCULAIR WATERGEBRUIK

VLAAMSE BLUE DEAL AANPAK

Hoewel niet zo sterk afhankelijk van water voor de landbouw als Spanje (80 % versus 10 %), heeft Vlaanderen (België) ook een nieuwe benadering van waterbeheer ontwikkeld. Zijn prioriteiten? Water vasthouden waar mogelijk lokaal. Minder gebruiken, meer hergebruiken en verspilling aanpakken. De strategie, genaamd de „Blue Deal”,¹⁵⁶ wordt uitgevoerd door de particuliere sector, ngo's, landbouwers, de academische wereld, lokale overheden en burgers die hun krachten bundelen, geleid door de taskforce op hoog niveau van ministers, gouverneurs, beleidsmakers en wetenschappers. De initiatieven van de Blue Deal krijgen steun via het Europees herstelplan van de faciliteit voor herstel en veerkracht en het Vlaams herstelplan „Vlaamse veerkracht”. Een totaal budget van 343 miljoen euro zal lokale initiatieven ondersteunen.

In dit verband is biologische landbouw een sleutelement van de veerkracht van het voedselsysteem van de EU,¹⁵⁷ een snelgroeiend gebied in de EU-landbouw. Het heeft de neiging om een beperkte impact op het milieu te hebben dankzij een meer verantwoord gebruik van energie en natuurlijke hulpbronnen, meer nadruk op het behoud van de waterkwaliteit en de bodemvruchtbaarheid en een beperkte afhankelijkheid van synthetische meststoffen. Als zodanig vermindert het ook de algehele afhankelijkheid van buitenlandse leveranciers van pesticiden en meststoffen.

PIONIEREN IN DE VERANDERING, DE TRANSITIE LEIDEN

BIOLOGISCHE LANDBOUW OMSCHAKELING IN OCCITANIE

De zuidelijke regio Occitanie (Frankrijk) ontwikkelt de biologische landbouw gestaag. Momenteel produceren meer dan 13000 lokale boerderijen die 19 % van alle landbouwgrond vertegenwoordigen biologisch voedsel en het doel is om in de komende 7 jaar 30 % te bereiken. De strategie kijkt naar de hele waardeketen van productie tot consumptie en ondersteunt de duurzame ontwikkeling van alle betrokken actoren. Occitanie ontving¹⁵⁸ afgelopen najaar de eerste EU-prijs voor biologische producten; het Europees Comité van de Regio's is een van de grondleggers van deze belangrijke erkenning die wordt toegekend aan de beste steden, regio's en individuele landbouwers in de hele Unie.

¹⁵⁶ <https://bluedeal.integraalwaterbeleid.be/about-blue-deal>.

¹⁵⁷ Advies van het Comité van de Regio's, [EU-actieplan voor biologische landbouw](#), NAT-VII/019, 01-02 december 2021, rapporteur Uroš Brežan (SI/GREENS), burgemeester van Tolmin.

¹⁵⁸ https://agriculture.ec.europa.eu/news/eu-organic-day-commission-celebrates-winners-first-ever-eu-organic-awards-2022-09-23_en.

GEZOND ETEN EN DE UITSTOOT VAN BROEIKASGASSEN VERMINDEREN

STRATEGIE VOOR BIOLOGISCHE VOEDING VAN MALMÖ

Biologisch landbouw is een begin — ervoor zorgen dat het product wordt geconsumeerd is de volgende stap. De stad Malmö (Zweden) heeft haar ambitieuze strategie enkele jaren geleden uitgerold en vandaag is meer dan 70 % van alle maaltijden bereid en geserveerd in kleuterscholen, scholen en ouderenzorghuizen biologisch. Het vertegenwoordigt ongeveer 8500 ton voedsel per jaar (ter waarde van EUR 24 miljoen) of 65000 lunches per dag. De stad streeft naar 90 %¹⁵⁹ in de nabije toekomst, waardoor de broeikasgasemissies met betrekking tot voedselaankopen met 40 % dalen.

AANKOOP VAN LOKALE EN SEIZOENSPRODUCTEN

BOLZANO-ZUID-TIROL AANPAK VAN OVERHEIDSOPDRACHTEN

Duurzame voedselinkoop is een andere manier om de veerkracht van de voedselsystemen in de EU te waarborgen. Dit instrument, dat krachtig is maar nog steeds niet universeel wordt gebruikt, kan lokale en regionale overheden helpen om gezonde, seizoensgebonden en lokale levensmiddelen en korte toeleveringsketens te bevorderen. De provincie Bolzano-Zuid-Tirol (Italië), een van de belangrijkste voorstanders van deze aanpak,¹⁶⁰ heeft duurzaamheidscriteria ingevoerd in haar aanbestedingspraktijk om „regionale, gezonde en gezonde gerechten op de borden van kantines te brengen, zowel in scholen als in ziekenhuizen”.

Het is vermeldenswaard dat deze baanbrekende benaderingen deel kunnen uitmaken van het EU-recht. Aangekondigd in de „van boer tot bord”-strategie en naar verwachting eind 2023, moet een horizontale kaderwet de overgang naar duurzaamheid versnellen en vergemakkelijken en ervoor zorgen dat levensmiddelen die in de EU in de handel worden gebracht, steeds duurzamer worden. Onder voorbehoud van openbare en gerichte raadplegingen bevatte het ontwerp begrippen van het „algemene verplichte vereiste om duurzaam aan te schaffen” en de mogelijkheid om op flexibele wijze criteria en prioriteiten toe te voegen met betrekking tot bijvoorbeeld voedselverspilling of land- en watergebruik.¹⁶¹

Het Comité van de Regio's¹⁶² pleit er in zijn verkennend advies over deze toekomstige wet voor dat Europa, om de voedselzekerheid te waarborgen, moet investeren in duurzame lokale landbouwproductie en zijn toeleveringsketens moet verkorten. Het bevorderen van lokale producten,

¹⁵⁹ <https://malmo.se/Bo-och-leva/Utbildning-och-forskola/Skolmat-i-grund--och-gymnasieskolan.html>.

¹⁶⁰ <https://news.provinz.bz.it/de/news/nest-auf-dem-weg-zu-nachhaltiger-ernahrung-in-sudtirol>.

¹⁶¹ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13174-Sustainable-EU-food-system-new-initiative/public-consultation_en.

¹⁶² Advies van het Comité van de Regio's, [Wetgevend kader voor duurzame voedselsystemen](#), NAT-VII/033, 24-25 mei 2023, rapporteur Joke Schauvliege (BE/EVP), vicevoorzitter van het Vlaams Parlement.

het duurzaam inkopen en de overgang naar klimaatneutrale en veerkrachtige voedselsystemen is de enige manier om Europa voedselcrisisbestendig te maken.

E. Sociale ongelijkheid en demografische veranderingen

Hoewel de werkgelegenheid over het algemeen verbetert en de armoede licht afneemt, blijven er in de hele EU belangrijke ongelijkheden op lokaal en regionaal niveau bestaan. Het gaat hierbij om werkgelegenheids- en armoedecijfers, loonverschillen tussen mannen en vrouwen en jeugdwerkloosheid. Hoe kunnen we de verschillen tussen regio's verkleinen en ervoor zorgen dat ons beleid de regionale arbeidsmarkten ondersteunt? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat we de vaardigheden creëren die we nodig hebben voor de groene en digitale transitie?

De werkgelegenheid in de EU heeft het niveau van vóór de crisis overschreden. Het totale aantal mensen dat in de EU werkt (164 miljoen in de eurozone) bedroeg 213,4 miljoen in het tweede kwartaal van 2022 en de arbeidsparticipatie (voor mensen van 20 tot 64 jaar) bedroeg 74,8 %, 1,9 procentpunt hoger dan vóór de pandemie; in de eurozone was dat 74,3 %, wat 1,6 procentpunt hoger is dan het niveau van vóór de pandemie.¹⁶³

De arbeidsparticipatiekloof tussen mannen en vrouwen blijft in 2022 aanzienlijk. In de hele EU is het aandeel mannen in de werkende leeftijd dat van vrouwen met 10,8 procentpunten hoger dan dat van vrouwen. Deze arbeidsparticipatiekloof tussen mannen en vrouwen varieert aanzienlijk tussen de EU-lidstaten, met de laagste kloof in Litouwen (1,4 procentpunt) en de grootste in Roemenië (20,1procentpunt).¹⁶⁴

Trends op de arbeidsmarkt tonen sterke positieve tekenen. Ondanks aanzienlijke genderverschillen blijft de arbeidsparticipatie van vrouwen verbeteren. De nominale loongroei is ook verbeterd, maar blijft achter bij de inflatie in de meeste lidstaten. Het brutouurloon van vrouwen in de EU blijft in 2021 echter 14,4 % lager dan dat van mannen, ondanks het feit dat het dichten van de loonkloof tussen mannen en vrouwen een topdoelstelling blijft voor het genderbeleid op zowel EU- als nationaal niveau.¹⁶⁵

Een veelbelovende statistiek is dat vrouwen de afgelopen twee decennia twee van de drie nieuwe banen in de EU hebben opgenomen, waarbij de stijging het grootst is onder 30-49-jarigen en oudere vrouwen van 50+;¹⁶⁶ om de in het actieplan voor de Europese pijler van sociale rechten geschetste gender- en werkgelegenheidsdoelstellingen te verwezenlijken, moet de werkgelegenheid van vrouwen echter tegen het einde van het decennium ten minste drie keer sneller stijgen dan die van mannen.¹⁶⁷

De regionale werkgelegenheidscijfers zijn over het algemeen verbeterd, maar de regionale ongelijkheden blijven ongewijzigd. De werkgelegenheids- en werkloosheidscijfers varieerden sterk tussen regio's lang voor de pandemie. Ondanks het recente economische herstel staan sommige regio's voor aanhoudende uitdagingen. De regio's in Zuid-Italië (Sicilia, Campanië, Calabrië en Puglia) zijn de afgelopen vijf jaar allemaal verbeterd, maar hun arbeidsparticipatie blijft nog steeds onder de 50 %.

---

¹⁶³ Europese Commissie en Raad van de Europese Unie, [Voorstel voor een gezamenlijk verslag over de werkgelegenheid](#), november 2022.

¹⁶⁴ Eurostat, [Genderstatistieken](#), maart 2023.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ Eurofound, [European Jobs monitor](#), mei 2023.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

De regio Åland (Finland) kende de hoogste arbeidsparticipatie tussen de lidstaten (84,6 %) — Åland is de afgelopen vijf jaar consequent in de top 10 van regio's geweest.¹⁶⁸

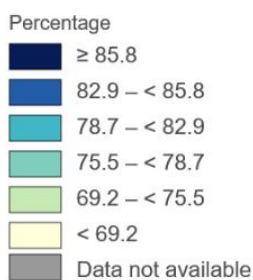
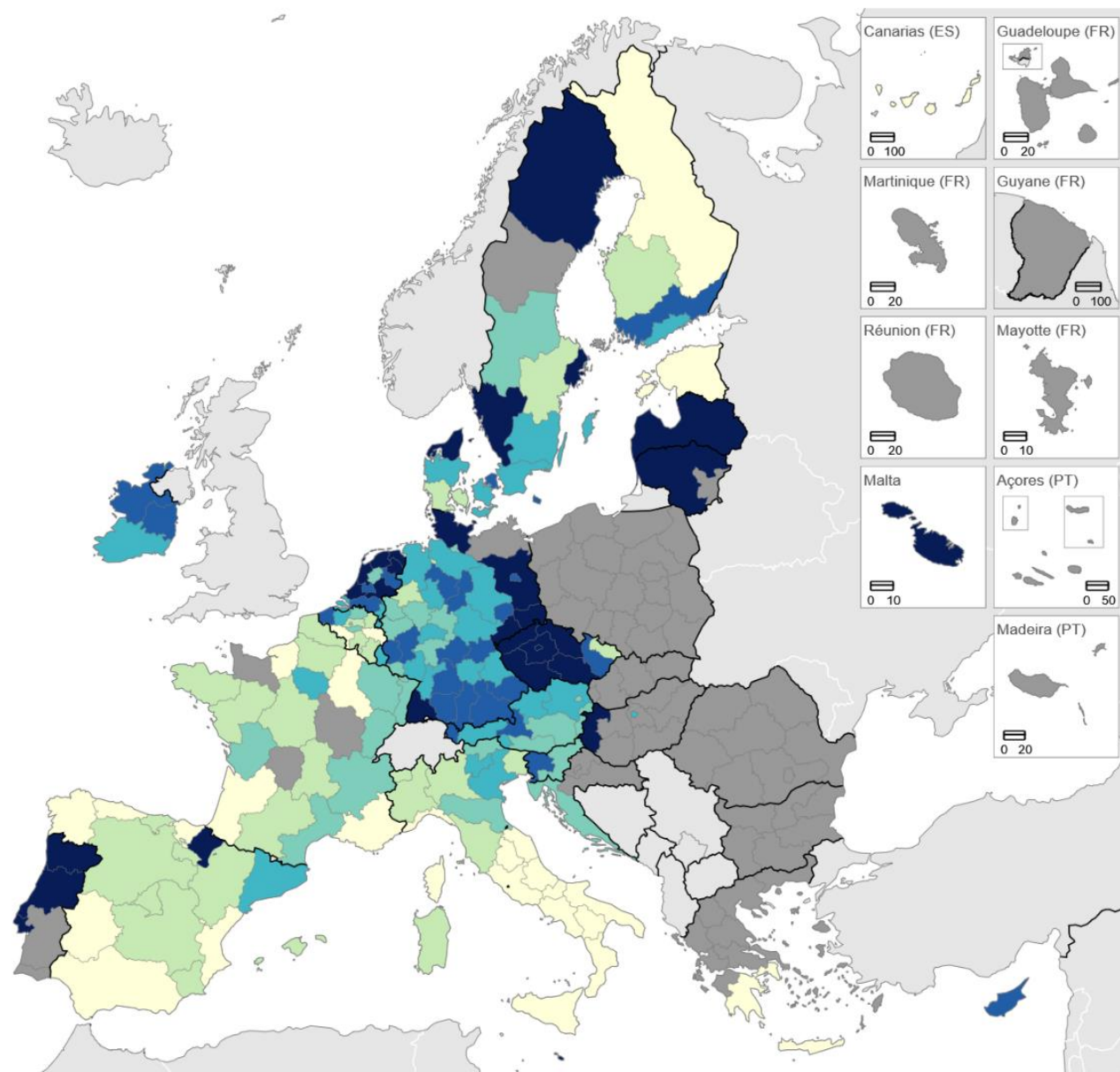
De arbeidsparticipatie is spectaculair gestegen in regio's in Nederland — Utrecht, Noord-Brabant, Zeeland, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Noord-Holland registreerden allemaal meer dan 82 %, terwijl Flevoland, Friesland, Zuid-Holland en Groningen meer dan 80 % bedroegen. Deze regio's, samen met die van Niederbayern, Oberbayern, Schwaben, Tübingen en Oberpfalz (Duitsland) (en Åland), waren de enige EU-regio's met een arbeidsparticipatie van meer dan 80 %.¹⁶⁹

---

¹⁶⁸ Volgens gegevens uit de [regionale werkgelegenheidsreeksen van Eurostat](#).

¹⁶⁹ *Ibidem*.

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

Figuur 10 — Werkgelegenheidsgraad per NUTS 2-regio's (vanaf 2020), 2022

Bron — CvdR-compilatie op basis van Eurostat¹⁷⁰

Opmerking — Alle ISCED 2011 niveaus, mannen en vrouwen van 20 tot 64 jaar/Gegevens niet beschikbaar voor verschillende regio's in Oost-Europa

De werkloosheidscijfers zijn verbeterd — zelfs de langdurige werkloosheid daalt licht. Het werkloosheidspercentage in de EU (15-74) zette zijn neerwaartse trend voort tot 6,2 % voor 2022 (tegen

¹⁷⁰ Eurostat-code voor de gegevensverzameling: lfst_r_lfe2emptrn.

6,8 % in 2019). De langdurige werkloosheid bedroeg 2,4 % van de beroepsbevolking, wat een verbetering is ten opzichte van 2,7 % in 2019 en 2,8 % in 2021.¹⁷¹

Het is opmerkelijk dat in mei 2023 289000 vluchtelingen uit Oekraïne, begunstigen van de tijdelijke beschermingsregeling van de EU, in de 22 landen die dergelijke gegevens aan Eurostat hebben verstrekt, als werkloos waren geregistreerd.

De regio's in Tsjechië hadden de laagste werkloosheidscijfers in 2022;¹⁷² het laagste werkloosheidspercentage werd geregistreerd in de Tsjechische regio's in Centraal-Bohemen (1,2 %), gevolgd door de regio Praag (1,6 %), de Tsjechische zuidoost- en zuidwestelijke regio's en de regio Centraal-Transdanubië (Hongarije) (alle drie 1,7 %).

Uit de analyse blijft blijken hoe de werkloosheidscijfers hoog bleven voor regio's in Spanje, Griekenland en Italië. De hoogste werkloosheidscijfers werden geregistreerd in de regio's Ceuta (28,4 %), Melilla (21,6 %) en Andalusië (19 %) (Spanje); bovendien hadden alle Spaanse en Griekse regio's een werkloosheidspercentage boven het EU-gemiddelde (6,2 %), samen met die van Finland, Cyprus en Letland (beide slechts één regio in het land). 25 regio's hadden een werkloosheidspercentage dat het dubbele was van het EU-gemiddelde (12,4 %); daarvan waren negen regio's in Griekenland en Spanje, vier in Frankrijk en drie in Italië.

Regionale ongelijkheden zijn zeer prominent aanwezig in Spanje, Italië en Frankrijk, waar het verschil tussen de hoogste en de laagste werkloosheid in 2022 respectievelijk 19,8, 14,8 en 12,7 procentpunten bedroeg.

Tot slot **verschillen de regionale werkloosheidspercentages tussen mannen en vrouwen.** Regio's met de hoogste en laagste werkloosheidscijfers variëren afhankelijk van geslacht. In 2022 waren de tien hoogste werkloosheidscijfers onder mannen in Spaanse, Franse (buitenste) en Italiaanse regio's en de drie regio's met de hoogste werkloosheid onder mannen waren de Spaanse regio's Ceuta (23,9 %) en Melilla (17,7 %) en de Franse ultraperifere regio Réunion (19,9 %). De hoogste werkloosheidscijfers onder vrouwen waren voornamelijk in Spaanse en Griekse regio's, en de drie met de hoogste vrouwelijke werkloosheidscijfers waren de Spaanse regio's Ceuta (34,6 %) en Melilla (25,8 %) en de Griekse regio West-Macedonië (24,4%).¹⁷³

De jeugdwerkloosheid blijft hoog in de EU, met aanzienlijke regionale verschillen.¹⁷⁴ In 2022 bedroeg de gemiddelde werkloosheid onder jongeren tussen 15 en 29 jaar in de EU 11,3 %, een daling met 1,7 procentpunt ten opzichte van 2021. Er zijn echter duidelijke regionale verschillen in de werkloosheidscijfers voor jongeren, variërend van 1,7 % tot 42,4 % in 2022. De laagste jeugdwerkloosheid werd geregistreerd in Tsjechië, in de regio's Midden-Bohemen (1,7 %), Zuidwest (3,1 %) en Praag (3,2 %) in Duitsland in Opper-Beieren (3,3 %) en Polen in de regio West-Transdanubië (3,6 %).

De Spaanse en Griekse regio's hebben de hoogste jeugdwerkloosheid, ondanks het feit dat in 2022 de werkloosheid onder 15-29 jaar in deze regio's het sterkst daalde in vergelijking met 2021. De hoogste

---

¹⁷¹ Volgens gegevens uit de [regionale werkloosheidsreeksen van Eurostat](#).

¹⁷² Eurostat, [Werkloosheidsstatistieken op regionaal niveau](#), april 2022.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ Eurostat, werkloosheid in de [eurozone met 6,5 %: EU met 6,0 %](#), mei 2023.

jeugdwerkloosheid werd geregistreerd in de regio Ceuta (42,4 %) (Spanje), gevolgd door Thessalia (39,8 %), Centraal-Griekenland (36,5 %) (Griekenland) en Melilla (36,1 %) (Spanje). West-Macedonië (Griekenland) en Campanië en Sicilia (Italië) hadden ook een hoge jeugdwerkloosheid met 34,3 % elk. Tegelijkertijd liggen de top vijf regio's met de hoogste dalingen van de werkloosheid onder jongeren van 15-29 jaar tussen 2021 en 2022 in Griekenland en Spanje: de Griekse regio's Zuid-Egeïsche Zee (-17,9 %) en Oost-Macedonië, Thracië (-15,4 %), de Spaanse regio's Ceuta (-13,6 %) en de Canarische Eilanden (-10,3 %) en de Griekse Peloponnesos (-8,4 %).¹⁷⁵

In 2022 liepen ongeveer 95,3 miljoen mensen in de EU, 21,6 % van de totale bevolking, het risico op armoede of sociale uitsluiting. Vrouwen (22,7 %) hadden meer kans op armoede dan mannen (20,4 %). Bovendien liep meer dan 24,4 % van de EU-bevolking in huishoudens met afhankelijke kinderen een risico.¹⁷⁶ Mensen die in een groot deel van Bulgarije, Griekenland en Roemenië wonen, evenals de centrale en zuidelijke regio's van Spanje en de zuidelijke regio's van Italië, liepen vaak vaker het risico op armoede of sociale uitsluiting. In 2020 werd¹⁷⁷ het hoogste percentage mensen dat met armoede of sociale uitsluiting werd bedreigd, geregistreerd in de regio Sud-Est in Roemenië (51,9 %); het was de enige regio in de EU waar een meerderheid van de bevolking met dergelijke risico's werd geconfronteerd. De op een na hoogste aandelen waren in Campanië (47,4 %) (Italië) en Severozapaden (44,2 %) (Bulgarije). Alle drie de regio's hadden een relatief hoog risico op monetaire armoede na sociale overdracht.¹⁷⁸

IT en banen in de zorg moeten de nadruk leggen op het scheppen van banen in de EU. Technologie en digitalisering zijn belangrijke aanjagers van directe werkgelegenheidsgroei wereldwijd, maar leveren ook een krachtige bijdrage aan de economische ontwikkeling in andere sectoren. Een studie onder Europese landen¹⁷⁹ vond empirisch bewijs dat de economische ontwikkeling in de Europese technologische werkgelegenheid indirecte effecten heeft in andere sectoren — de studie meldt dat elke extra technische baan leidt tot het genereren van ongeveer vijf extra banen in andere sectoren in Europa. Bovendien¹⁸⁰ schat de Internationale Arbeidsorganisatie dat investeringen in zorg tegen 2035 wereldwijd tot 299 miljoen banen kunnen opleveren, waarvan 78 % voorspeld wordt door vrouwen, en 84 % wordt voorspeld als formele werkgelegenheid.

De verwezenlijking van de kerndoelstellingen voor 2030 van de Europese pijler van sociale rechten (EPRS) zal moeilijk zijn, maar moet het zwaartepunt van het sociaal beleid van de EU blijven: ten minste 78 % van de mensen (20-64 jaar) die een baan hebben; ten minste 60 % van alle volwassenen die jaarlijks een opleiding volgen; en het aantal mensen dat met armoede of sociale uitsluiting wordt bedreigd, is gedaald met ten minste 15 miljoen, waaronder ten minste 5 miljoen kinderen, vergeleken met 2019.

Regio's en steden staan centraal in het ondersteunen van beleid in verband met de EPRS. De financiële problemen bij huishoudens met een laag inkomen waren vergelijkbaar met die van de nasleep van de financiële crisis. De uitdaging die voor ons ligt, vooral als de kerndoelstellingen van het EPRS-

¹⁷⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230530-2>.

¹⁷⁶ Eurostat, [Levensomstandigheden in Europa — armoede en sociale uitsluiting](#), juni 2023.

¹⁷⁷ Eurostat, [Regionale statistieken](#) — regionale statistieken van AROPE zijn tot 2020 beschikbaar.

¹⁷⁸ Eurostat, [Levensomstandigheden in Europa — armoede en sociale uitsluiting](#), juni 2023.

¹⁷⁹ Goos, M., Konings, J., en Vandeweyer, M., [Werkgelegenheidsgroei in Europa: De rol van innovatie, lokale jobmultipliers en instellingen](#), oktober 2015.

¹⁸⁰ Internationale Arbeidsorganisatie, [Zorg op het werk Investeren in zorgverlof en diensten voor een meer gendergelijke arbeidswereld](#), 2022.

actieplan voor 2030 moeten worden gehaald, is het verlichten van de financiële lasten voor deze huishoudens. Steden en regio's kunnen hierbij helpen door ondersteuningsbeleid en -initiatieven uit te voeren.

Dakloosheid blijft een ernstig probleem, maar de EU-steden werken samen in de strijd tegen dit probleem. De lidstaten hebben echter toegezegd (Verklaring van Lissabon in juni 2021) om tegen 2030 een einde te maken aan dakloosheid, hoogstwaarschijnlijk onbereikbaar in de huidige economische en sociale omstandigheden. De pandemie, de gevolgen van de oorlog tegen Oekraïne, de inflatie en de stijgende energieprijzen hebben allemaal een negatieve invloed gehad op de economische situatie, wat verklaart waarom er nog steeds veel mensen met huisvestingsproblemen of zelfs dakloosheid worden geconfronteerd.

Er is echter hoop dat het werk van het Europees platform voor de bestrijding van dakloosheid (EPOCH) zal leiden tot een vermindering van het aantal daklozen in de EU. Epoch biedt een instrument om de preventie te versterken en geïntegreerde, door huisvesting geleide benaderingen uit te voeren, wederzijds leren voor beleidsmakers en beroepsbeoefenaars te ondersteunen, bij te dragen aan het benutten van de financieringsmogelijkheden van de EU, het bewijsmateriaal en de monitoring van dakloosheid te versterken en goede praktijken te verspreiden en te bevorderen.

WEDERZIJDIG LEREN TEGEN DAKLOOSHEID

HET EUROPEES PLATFORM VOOR DE BESTRIJDING VAN DAKLOOSHEID

In 2022 organiseerden verschillende steden zoals Madrid (Spanje), Lyon (Frankrijk) en Gent (België) onder auspiciën van EPOCH wederzijdse leerevenementen, waarbij de nadruk lag op het bevorderen van de uitwisseling van goede praktijken in de strijd tegen dakloosheid en het presenteren van de eerste benadering van huisvesting. De stad Tampere (Finland) heeft een van de meest succesvolle strategieën om dakloosheid uit te roeien en heeft spectaculaire resultaten geboekt in het verminderen van het aantal mensen zonder thuis.

Opkomende werkpraktijken, zoals telewerk en platformwerk, kunnen maatschappelijke en economische voordelen opleveren, maar vereisen aanpassing van regelgeving, beleid en werkcultuur. De recente pandemie heeft ertoe geleid dat een aanzienlijk aantal mensen telewerkte of werk vond op digitale platforms. Deze ontwikkelingen moeten echter hand in hand gaan met behoorlijke monitoring, regelgeving en handhaving, om uitbuiting van werknemers te voorkomen. Het recht om te ontkoppelen moet een integraal onderdeel worden van telewerken. Bovendien vormen algoritmisch beheer, verkeerde kwalificatie van de arbeidsstatus en een gebrek aan grensoverschrijdende transparantie uitdagingen die moeten worden aangepakt om een eerlijke arbeidsmarkt voor platformwerkers te waarborgen.

Alle EU-regio's worden getroffen door demografische gevolgen, zoals vergrijzing als gevolg van een langere levensduur en lage geboortecijfers, maar sommige, met name afgelegen, platteland-, eiland- en/of grensregio's die met grote ontvolking te kampen hebben, worden aanzienlijk

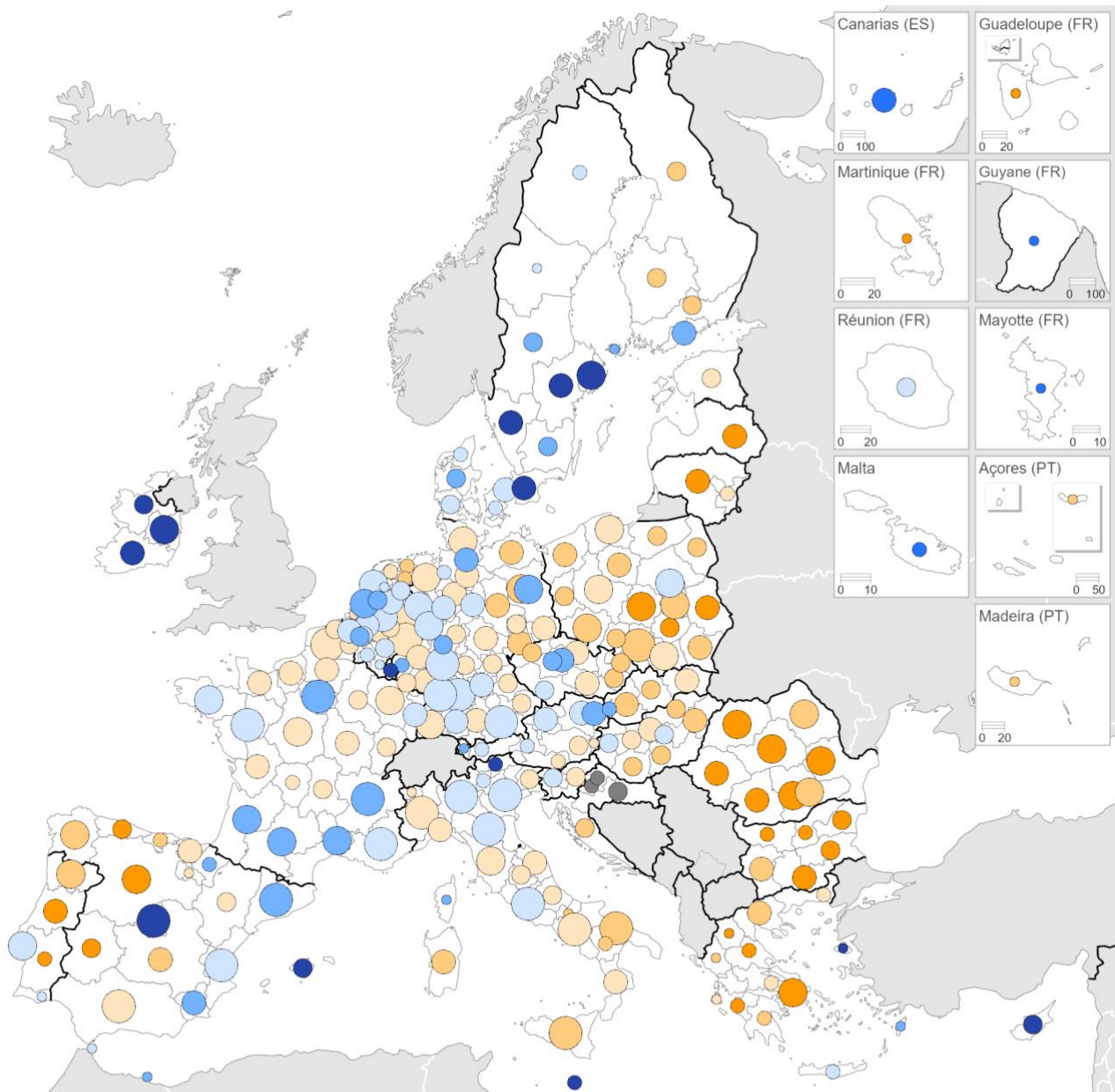
zwaarder getroffen dan andere, zoals de Onderzoeksdienst van het Europees Parlement heeft aangegeven in de briefing *Demografische trends in EU-regio's*.¹⁸¹

Bovendien¹⁸² blijkt uit het werkdocument van de diensten van de Europese Commissie over demografie van vorig jaar dat bijna tweederde van de snel krimpende bevolking van de regio leeft in een regio met een laag bruto binnenlands product (bbp) per hoofd van de bevolking, tegenover 28 % in de EU. In snel groeiende regio's woont 83 % van de bevolking in een regio met een hoog bbp per hoofd van de bevolking, tegenover 46 % in de EU. Het verband tussen snel bevolkingsverlies en bbp per hoofd van de bevolking heeft een aanzienlijke stedelijke-plattelandscomponent. In verarmde regio's met een snelle daling van de bevolking woont 55 % van de bevolking in een plattelandsregio en slechts 1 % in een stedelijke regio, terwijl voor de gehele EU-bevolking 21 % in een plattelandsregio woont en 40 % in een stedelijke zone.

---

¹⁸¹ Onderzoeksdienst van het Europees Parlement, [demografische trends in EU-regio's](#), januari 2019.

¹⁸² Europese Commissie, [werkdocument van de diensten van de Commissie over aanvullende cijfers, kaarten en tabellen over de belangrijkste aspecten van de demografische veranderingen en de gevolgen ervan](#), juni 2020.

Projected change between 2021 and 2050 (per 1 000 persons)

2021 (million persons)
EU = 447.2

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat — GISCO, 08/2023

EU = -13.4

≥ 150

75 – < 150

0 – < 75

-75 – < 0

-75 – < -150

< -150

■ Data not available

○ ≥ 3.75

○ 2.25 – < 3.75

○ 1.40 – < 2.25

○ 0.85 – < 1.40

○ 0.45 – < 0.85

○ < 0.45

Figuur 11 — Bevolkingsontwikkelingen, 2021-2050 per NUTS 2-regio

Bron — CvdR-compilatie op basis van Eurostat183

¹⁸³ Eurostat-codes voor gegevensverzamelingen: demo_r_pjangrp3, proj_19rp3 en proj_19np.

Hoewel de ongelijkheid tussen de lidstaten afneemt, is er volgens het strategische prognoseverslag 2023 van de Europese Commissie ook sprake van een aanzienlijke toename van de ongelijkheid binnen de afzonderlijke leden.¹⁸⁴

In 2021 verdiende de top 20 % van de bevolking 38,2 % van het totale equivalente inkomen in de EU, terwijl de onderste 20 % slechts 7,9 % ontving, met grote verschillen tussen de lidstaten. Deze cijfers weerspiegelen de Europese attitudes: 81 % van de EU-burgers is van mening dat inkomensongelijkheid buitensporig is. Veel Europeanen die in verschillende steden wonen, met een langdurige economische stagnatie en achteruitgang, worden steeds ontevreden als gevolg van ongelijkheden in onderwijs of carrièremogelijkheden, sociale mobiliteit, gelijkheid, levensverwachting of connectiviteit.

Tegelijkertijd **wordt inkomensongelijkheid steeds acuter als gevolg van de concentratie van rijkdom, waardoor eerlijke kansen en opwaartse sociale mobiliteit worden belemmerd en tegelijkertijd de politieke polarisatie wordt aangewakkerd.** Monitoring en gegevensverzameling zijn nog steeds een probleem als het gaat om het meten van armoede. Gegevens over mensen die risico lopen op armoede en sociale uitsluiting zijn nog steeds versnipperd en soms niet beschikbaar op regionaal niveau. Een nauwkeurig beeld van de situatie op lokaal en regionaal niveau is nodig om de kerndoelstelling voor 2030, namelijk 15 miljoen mensen uit armoede te redden, te verwezenlijken, met name omdat lokale en regionale overheden verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van een aanzienlijk deel van het sociaal beleid in de EU.

In het strategisch prognoseverslag wordt ook gesteld dat de **sociale cohesie aan het uithollen is.¹⁸⁵ Klimaatverandering, evenals vele transitieprocessen, zullen waarschijnlijk ongelijke gevolgen hebben voor gebieden en mensen, met onevenredige gevolgen voor de armste en meest kwetsbaren. De groene transitie van de EU kan alleen doeltreffend zijn als mensen eraan kunnen deelnemen en ervan kunnen profiteren.** Anders zal verslechterende sociale samenhang het vertrouwen in regeringen en de haalbaarheid van de transities in gevaar brengen.

Er is meer nadruk nodig om ongelijkheden binnen de lidstaten op lokaal en regionaal niveau aan te pakken door de sociale cohesie en de beginselen van partnerschap en multilevel governance te versterken. Dit vereist nauwe samenwerking tussen de lokale en regionale overheden en de sociale partners en het maatschappelijk middenveld om plaatsgebaseerde strategieën voor sociale inclusie en cohesie te ontwikkelen.

Er zijn sterke tekenen van herstel, maar het moet opwaartse conversie omvatten en iedereen erbij betrekken. Ondanks de tekenen van herstel zijn de financiële problemen van 186 huishoudens volgens de werkgelegenheids- en sociale ontwikkelingen in Europa 2023 gestegen van 12,5 % in december 2021 tot 15,8 % in december 2022. Het aantal personen dat verwacht te moeten ingaan op hun spaargeld om aan de dagelijkse behoeften te voldoen, is ook toegenomen, van 9,1 % in december 2021 tot 11,8 % in december 2022.

---

¹⁸⁴ Europese Commissie, [Strategisch prognoseverslag 2023](#), 2023.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ Europese Commissie, [Werkgelegenheid en sociale ontwikkeling in Europa 2023: Het aanpakken van tekorten aan arbeidskrachten en tekorten aan vaardigheden in de EU](#) 2023.

Verschillende regio's en steden in de EU hebben initiatieven genomen om langdurig werklozen weer op de arbeidsmarkt te integreren. Deze programma's zijn grotendeels gebaseerd op de beginselen van „nul langdurige werkloosheid”, „werkgarantie” en „plaatselijke werkgelegenheidsgarantie”.

Deze projecten zijn ontwikkeld met zeer weinig hulp en toezicht van de EU; terwijl sommige projecten (*territoires zéro chômeur de longue durée* -projecten in Frankrijk en België) financiering ontvangen uit het Europees Sociaal Fonds Plus (ESF+), profiteren de rest van de rest van de nationale of regionale middelen. De programma's bevorderen ook de overgang naar groenere banen, omdat zij mensen in dienst hebben voor recycling, tuinieren, fietsreparatie, het schoonmaken van vervuilde gebieden, enz.

Deze projecten hebben grote beloften opgeleverd; het CvdR187 roept de Europese Commissie in zijn advies over langdurige werkloosheid op om soortgelijke projecten te steunen, de replicatie van succesvolle modellen van de sociale economie in meer lidstaten te ondersteunen, deze initiatieven in kaart te brengen, onder meer door zijn Europees netwerk van openbare diensten voor arbeidsvoorziening te mobiliseren en richtsnoeren voor de uitvoering van dergelijke initiatieven in andere EU-lidstaten voor te stellen.

Tot slot verzoekt zij om een aantal ESF±middelen te reserveren voor lokale initiatieven voor langdurige werkloosheid om deze problemen op te lossen, met name in de vorm van steun voor het opstarten en ontwikkelen van projecten op lokaal niveau. Het herhaalt ook de aanbeveling die het in een eerder advies heeft gedaan¹⁸⁸ om langdurige werkloosheid doeltreffender aan te pakken door middel van buitengewone initiatieven, zoals de oprichting van een ad-hocfonds ter bestrijding van langdurige werkloosheid.

NUL LANGDURIGE WERKLOOSHEID EN ARBEIDSGARANTIES

STEDEN VOEREN PROGRAMMA'S UIT OM DE WERKGELEGENHEID TE VERGROTEN

Zero lange termijn programma's zijn voornamelijk te vinden in verschillende gebieden in Frankrijk en België (Territoires zéro chômeur de longue durée, TZCLD), terwijl Gramatneusiedl (Oostenrijk) en Groningen (Nederland) — genaamd „Basisbaan” — gebaseerd zijn op het functiegarantieprincipe. Soortgelijke programma's zijn ontwikkeld in Berlijn (Duitsland), Rome (Italië) en Konin (Polen), om er maar een paar te noemen.

¹⁸⁷ Advies van het Comité van de Regio's, „[Nul langdurige werkloosheid: het lokale en regionale perspectief](#)”, SEDEC-VII/037, 24-25 mei 2023, rapporteur Yonnc Polet (BE/PSE): 1e locoburgemeester van Berchem-Sainte-Agathe.

¹⁸⁸ Advies van het Comité van de Regio's over de [integratie van langdurig werklozen op de arbeidsmarkt](#), SEDEC-VI/006, 10-11 februari 2016, rapporteur Enrico Rossi (IT/PSE), voorzitter van de regio Toscane.

Hoofdstuk II — Regio's en steden als actoren voor duurzame ontwikkeling en cohesie

De groene en digitale transitie van de Europese economieën die gericht zijn op meer efficiëntie en klimaatneutraliteit zijn essentiële elementen van de langetermijnstrategie van de EU voor duurzame ontwikkeling. Alleen door de invoering van nieuwe en bestaande EU- Green Deal-instrumenten „in de praktijk” (naast strategieën die sociale, economische en territoriale cohesie waarborgen en verdere ongelijkheden in de Unie voorkomen) kan de transformatie van onze economieën het succes worden dat Europa nodig heeft om de technologische, geopolitieke en maatschappelijke uitdagingen in het vooruitzicht te houden.

Hoe kunnen we enerzijds economische ontwikkeling, digitalisering en industriële transformatie en sociale zekerheid, digitale veerkracht, economische autonomie en bloeiende plaatsen en mensen anderzijds waarborgen? Regio's en steden hebben veel oplossingen te bieden die ervoor zorgen dat er geen plaats en niemand achterblijft, van lokale klimaatpacten tot interregionale waterstofallianties en geïntegreerde plattelandsstrategieën om ontvolking tegen te gaan.

A. De Europese Green Deal en de SDG's

Regio's en steden zijn van vitaal belang voor de succesvolle uitvoering van de duurzameontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) van de VN¹⁸⁹ en de Europese Green Deal.¹⁹⁰ Zij moeten echter worden ondersteund met toereikende competenties, menselijke capaciteit, rechtskaders en financiële middelen. Wat moet er worden gedaan om groei en welvaart te harmoniseren met de veeleisende sociale en milieumaatregelen die nodig zijn om klimaatneutraliteit en duurzaamheid te bereiken?

Europa moet de SDG's en de Europese Green Deal op alle bestuursniveaus consequent uitvoeren om een belangrijke mondiale economie te blijven en een leider te blijven op het gebied van duurzame ontwikkeling en sociaal en economisch welzijn.

De vooruitgang bij de verwezenlijking van de SDG's is sinds 2020 vertraagd als gevolg van de vele crises, en in sommige gevallen is de vooruitgang zelfs omgekeerd. Er is meer vooruitgang nodig met betrekking tot veel SDG's, met name op het gebied van klimaatactie en de bescherming en het duurzame gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Het versnellen van de uitvoering van de SDG's is nu urgenter dan ooit, met bijzondere aandacht voor mensen die in kwetsbare situaties leven.¹⁹¹

Volgens ramingen¹⁹² van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) zullen, **zonder de betrokkenheid van lokale en regionale overheden, ten minste 105 van de 169 doelstellingen van de 17 SDG's on vervuld blijven.**

Een enquête over derol van steden en regio's voor de SDG's in een onzekere geopolitieke context¹⁹³ benadrukt SDG's als een belangrijk kader voor regio's en steden om te herstellen van de COVID-19-pandemie en om de gevolgen van de Russische oorlog tegen Oekraïne aan te pakken. Uit deze evaluatie van de betrokkenheid van regio's en steden bij de SDG's in 2023 blijkt dat recente crises hen niet hebben afgeschrikt van hun eerdere inzet voor de SDG's, maar eerder hebben versterkt en de SDG's hebben gepositioneerd als een oplossing om de huidige uitdagingen aan te pakken. De resultaten geven verder aan dat de SDG's ook zullen worden gebruikt om toekomstige onzekerheden tegen te gaan: 39 % van de lokale en regionale overheden die aan de enquête hebben deelgenomen, had de SDG's vóór de pandemie gebruikt en bleef dit doen om het herstel aan te pakken. Bovendien heeft 25 % de SDG's niet vóór de pandemie gebruikt, maar was van plan dit nu te doen.

De hernieuwde inzet van regio's en steden voor de SDG's blijkt verder uit het gestaag toenemende aantal vrijwillige lokale beoordelingen (VLR's) dat wordt uitgevoerd — de hoogste kwaliteit van SDG-monitoring. Tot dusver zijn 129 VLR's ingediend, waarvan een derde afkomstig is uit EU-regio's en -steden, waaruit hun enthousiaste betrokkenheid blijkt. Meer EU-steden, zoals Porto en Straatsburg, bereiden momenteel hun VLR's voor.

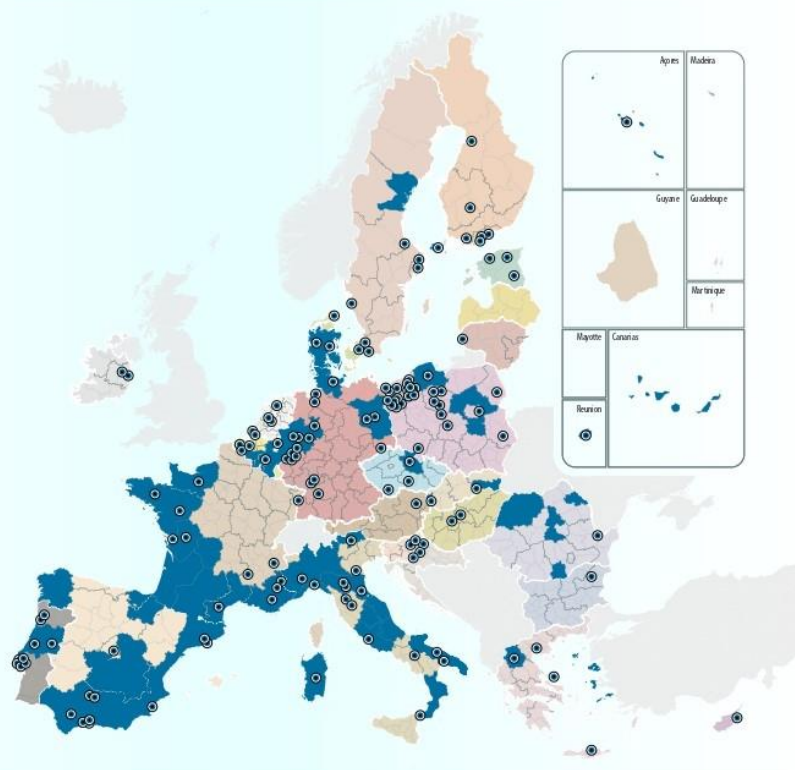
¹⁸⁹ <https://sdgs.un.org/goals>.

¹⁹⁰ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

¹⁹¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3801.

¹⁹² OESO, *De duurzameontwikkelingsdoelstellingen als kader voor COVID-19-herstel in steden en regio's*, 2022.

¹⁹³ <https://www.unsdsn.org/>. De enquête liep van februari tot april 2023 en verzamelde 266 reacties. De OESO zal in november 2023 een rapport publiceren.

Figuur 12 — EU-regio's en steden die de SDG's in 2023 uitvoeren
Bron — CvdR-compilatie op basis van het CvdR/UNSDSN/OESO194
Opmerking — Deze kaart toont opzettelijk alleen de geselecteerde regio's

Het gebruik van SDG's wordt gekenmerkt door een kust-centrale kloof in de EU. West- en Zuid-Frankrijk, Portugal, Spanje, België, Nederland, Denemarken, Finland, de Baltische staten, Polen, Roemenië en Italië, en meer in het algemeen de lokale en regionale overheden van de kustregio's, zijn sterk betrokken bij de uitvoering van de SDG's, terwijl de centrale EU-landen er weinig gebruik van lijken te maken.

Er is geen lokaal-regionale kloof als het gaat om het gebruik van de SDG's. Veeleer bestaan er verschillen in bevoegdheden en bevoegdheden van lokale en regionale overheden binnen de EU-lidstaten. Zo hebben steden in Finland en de Baltische staten veel speelruimte om aan de SDG's te voldoen, en hun betrokkenheid heeft een impact buiten hun kiesdistricten. In Finland, waar de bevolkingsdichtheid laag is, heeft de betrokkenheid van de zes grootste steden een grote impact in het hele land. In Estland stimuleert de betrokkenheid van drie steden actie op alle niveaus. Ook in Spanje en Italië zijn regio's een drijvende kracht achter de uitvoering van de SDG's op hun grondgebied en in steden.

Het grote aantal en de diversiteit van initiatieven op nationaal, Europees en internationaal niveau ter ondersteuning van SDG-lokalisatie laat ook zien hoe levendig de inzet van regio's en steden

¹⁹⁴ <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/survey-sdg.aspx>.

is. EU-projecten zoals het URBACT Cities for Sustainable Governance-netwerk,¹⁹⁵ de strategieën voor slimme specialisatie,¹⁹⁶ het project REGIONS2030 van het Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek van de EU¹⁹⁷ en het *Europees handboek voor vrijwillige lokale evaluaties van SDG's*,¹⁹⁸ het OESO-proefproject inzake een territoriale aanpak van¹⁹⁹ de SDG's, het nieuwe secretariaat van de coalitie van de VN200 in Bilbao en de Eurocities-taskforce inzake SDG's zijn slechts enkele voorbeelden van structuren op alle niveaus die regio's en steden ondersteunen bij de SDG's.

Lokaliseren van de SDG's

DE STAD BRAGA, PORTUGAL

Braga, de op twee na grootste stad van Portugal, is begonnen aan een reis om SDG's te lokaliseren en te gebruiken om innovatieve banen te creëren en het welzijn en de zorg voor het milieu te verbeteren. De stad nam deel aan het door de EU gefinancierde programma URBACT EU Global Goals for Cities en is nu lid van het URBACT Cities for Sustainable Governance-netwerk. De burgemeester van Braga, Ricardo Rio, is een OESO-kampioen burgemeester en voorzitter van het uitvoerend comité van het Global Parliament of Mayors, erkend voor zijn inzet voor inclusiviteit. De stad deelt ook best practices binnen de SDG-taskforce Eurocities en implementeert momenteel alle SDG's. Met betrekking tot SDG9 over industrie, innovatie en infrastructuur heeft Braga Startup Braga opgericht, een innovatiehub ter ondersteuning van ondernemerschap met wereldwijde ambitie. Het helpt ondernemers bij het creëren, lanceren en versnellen van start-ups, voornamelijk op het gebied van de digitale economie, gezondheidstechnologieën, nanotechnologie, biotechnologie en duurzaamheid. Het geeft ook toegang tot een breed scala aan partners, mentoren en investeerders. De gemeenschap telt nu 190 start-ups, die verantwoordelijk zijn voor het scheppen van meer dan 1000 banen en voor het aantrekken van meer dan 375 miljoen euro aan investeringen.²⁰¹

Het bevorderen van SDG's op alle niveaus

BASKENLAND, SPANJE

Baskenland heeft de SDG's en hun doelstellingen op zijn niveau omgezet en is nu een voorvechter van SDG's op alle niveaus. Het heeft al vijf vrijwillige subnationale evaluaties gepubliceerd om verslag uit te brengen over haar voortdurende inspanningen en toezeggingen voor de uitvoering van de SDG's. Naast het creëren van een SDG-strategie en een multistakeholderplatform voor SDG's, is het ook een pionier geweest in het lanceren van duurzaamheidsobligaties en het opnemen van

¹⁹⁵ Dit netwerk is de opvolger van het URBACT Global Goals for Cities-netwerk. Steden in dit netwerk zijn Espoo (FI), Agios Dimitrios (EL), Braga (PT), Gabrovo (BG), Jablonec nad Nisou (CZ), Košice (SK), Mannheim (DE), Tallinn (EE) en Valencia (ES); meer informatie is te vinden op: <https://urbact.eu/knowledge-hub/localising-sdgs/2023-crucial-time>.

¹⁹⁶ Zie: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/sustainable-development-goals> en [tino](https://www.tino.eu).

¹⁹⁷ https://knowledge4policy.ec.europa.eu/projects-activities/regions2030-project-monitoring-sdgs-eu-regions-%E2%80%93-filling-data-gaps_en.

¹⁹⁸ Europese Commissie, *European Handbook for SDG Voluntary Local Reviews — 2022 Editie*, 2022.

¹⁹⁹ <https://www.oecd.org/cfe/territorial-approach-sdgs.htm>.

²⁰⁰ <https://local2030.org/>.

²⁰¹ https://urbact.eu/sites/default/files/2023-01/TFC_IAP%20Braga_0.pdf.

SDG's in haar begroting. Bovendien werkt zij ook samen met de Baskische provincies, steden en het maatschappelijk middenveld om beleid te co-creëren en ervoor te zorgen dat ze ter plaatse effectief worden uitgevoerd. Ten slotte pleit het voor SDG's op alle niveaus, ook in het CvdR, de OESO en op internationaal niveau. Deze betrokkenheid op mondiaal niveau culmineerde in de opening van het UN Local2030-kantoor in de stad Bilbao dit jaar.202

Wat de Europese Green Deal betreft, zullen er sinds de lancering in december 2019 ambitieuze wetgevingsinspanningen worden geleverd, met de omzetting en uitvoering ervan op nationaal, regionaal en lokaal niveau. De correcte uitvoering van deze verbeterde wetgevingsteksten is pas in 2023 van start gegaan — met de eerste overeenkomsten over de „Fit for 55”-wetgevingshandelingen.

De gecombineerde interactie van meerdere wetgevingsteksten en hun asymmetrische impact op regio's en steden met verschillende territoriale behoeften en mogelijkheden zal veeleisend zijn, mede gezien het gebrek aan adequate territoriale effectbeoordelingen van de wetgevingen. EU- en nationale instellingen moeten nu meer dan ooit samenwerken met regionale en lokale overheden om ervoor te zorgen dat de Green Deal-wetgeving ter plaatse kan werken.

Ondanks deze moeilijke context hebben regio's en steden een sterke wil om op te treden, maar er is geen capaciteit om uit te voeren en er blijven aanzienlijke hindernissen bestaan. 90 % van de respondenten in de enquête van het Comité van de Regio's (CvdR) Regional Hubs Network (RegHub) over de *toekomst van de Green Deal: de balans opmaken en vooruitkijken203* bevestigde dat zij actief betrokken waren bij een nationaal of EU-initiatief voor de tenuitvoerlegging van de Green Deal, wat wijst op een sterke collectieve inzet voor duurzame praktijken. Daarnaast gaf 40 % van de respondenten aan dat ze al een of meer plannen voor duurzame ontwikkeling hadden.

Uit de enquête bleek echter ook dat 35 % van de deelnemers geconfronteerd werd met uitdagingen bij de doeltreffende uitvoering van deze plannen, wat erop wijst dat gerichte steun en maatregelen voor capaciteitsopbouw nodig zijn.

Een gebrek aan financiering is de grootste uitdaging voor regio's en steden en bedreigt de uitvoering van het Green Deal-beleid op subnationaal niveau. Uit een enquête van de Europese Investeringsbank over lokale infrastructuur is²⁰⁴ gebleken dat een gebrek aan financiering — naast langdurige en onzekere regelgevingsprocessen — een aanzienlijk afschrikkend effect blijft voor gemeenten als het gaat om het plannen van investeringen. Gemeenten zijn bijzonder ontevreden: meer dan 60 % ziet hun investeringen in klimaatverandering en adaptatie-infrastructuur de afgelopen drie jaar als ontoereikend. Bovendien vertragen tekorten aan geschoolde arbeidskrachten en knelpunten in de toeleveringsketen de uitvoering van investeringsplannen: een tekort aan deskundigen met milieu- en klimaatbeoordelingsvaardigheden vormt een probleem voor 69 % van de EU-gemeenten.

Ook is een gebrek aan financiële middelen de grootste uitdaging bij de uitvoering van de SDG's voor meer dan 60 % van de regio's en steden.²⁰⁵

²⁰² <https://www.local2030.org/event/view/553>.

²⁰³ <https://cor.europa.eu/en/engage/Documents/RegHub/green-deal-taking-stock-looking-ahead.pdf>.

²⁰⁴ Europese Investeringsbank, [De stand van de investeringen in lokale infrastructuur in Europa EIB-gemeentenenquête 2022-2023](#), 2023.

²⁰⁵ *Ibidem*.

De digitale en de groene transitie zullen waarschijnlijk de reeds uiteenlopende groeipatronen in Europa versterken. Volgens Bertelsmann Stiftung hebben de NUTS 2-regio's van de EU met een²⁰⁶ hoog inkomen het hoogste potentieel voor economische groei in de dubbele transitie, terwijl regio's met een laag inkomen het laagst zijn. Er is dus een onderliggende trend naar economische divergentie in de EU. Als deze trend zich voortzet, bestaat het risico dat de vooruitgang, zowel bij de uitvoering van de Green Deal als de SDG's, naar een lager niveau zal dalen en dat de bestaande sociale ongelijkheden zullen worden verergerd.

Dit wordt herhaald in de beoordeling van regio's en steden met betrekking tot de belangrijkste uitdagingen na de COVID-19-pandemie: 46 % van de regio's en steden beschouwt de mensendimensie van de SDG's (SDG's 1 tot en met 5), waaronder armoede en gezondheid, veruit de grootste uitdaging van de periode na de COVID-19-pandemie.²⁰⁷

Het valt niet te ontkennen dat er capaciteit nodig is om capaciteit op te bouwen voor lokale en regionale overheden.²⁰⁸

Om de uitvoeringskloof te dichten, maken steden en regio's gebruik van meerdere netwerken en initiatieven voor capaciteitsopbouw om hun Green Deal-actie te verbeteren en op te schalen. De afgelopen jaren zijn nieuwe initiatieven toegevoegd aan het reeds bestaande platform van het Europees Burgemeestersconvenant²⁰⁹ en het Green City Accord,²¹⁰ zoals het initiatief inzake lokale Green Deals, het²¹¹ initiatief voor circulaire steden en regio's²¹² en de EU-missies inzake aanpassing aan de klimaatverandering²¹³ en 100 klimaatneutrale en slimme steden tegen 2030.²¹⁴

---

²⁰⁶ Bertelsmann Stiftung, [De toekomst van de cohesie in de EU: Effecten van de dubbele transitie op de verschillen in Europese regio's](#), 2022.

²⁰⁷ Andere uitdagingen die als de meest problematisch worden beschouwd, waren de planeetdimensie (SDG's 6, 12, 13, 14 en 15) met 21 %, de welvaartsdimensie (SDG's 7-11) ook op 21 %, de vredesdimensie (SDG16) op 4 % en de partnerschapsdimensie (SDG 17) op 8 %.

²⁰⁸ Debat over het CvdR-advies over het stimuleren van het potentieel en de synergieën van EU-energie- en klimaatinitiatieven voor regio's en steden tijdens de 18e vergadering van de commissie ENVE op 10 mei 2023. Meer informatie is te vinden op: [Vergadering van de commissie ENVE \(europa.eu\)](#).

²⁰⁹ <https://eu-mayors.ec.europa.eu/en/home>.

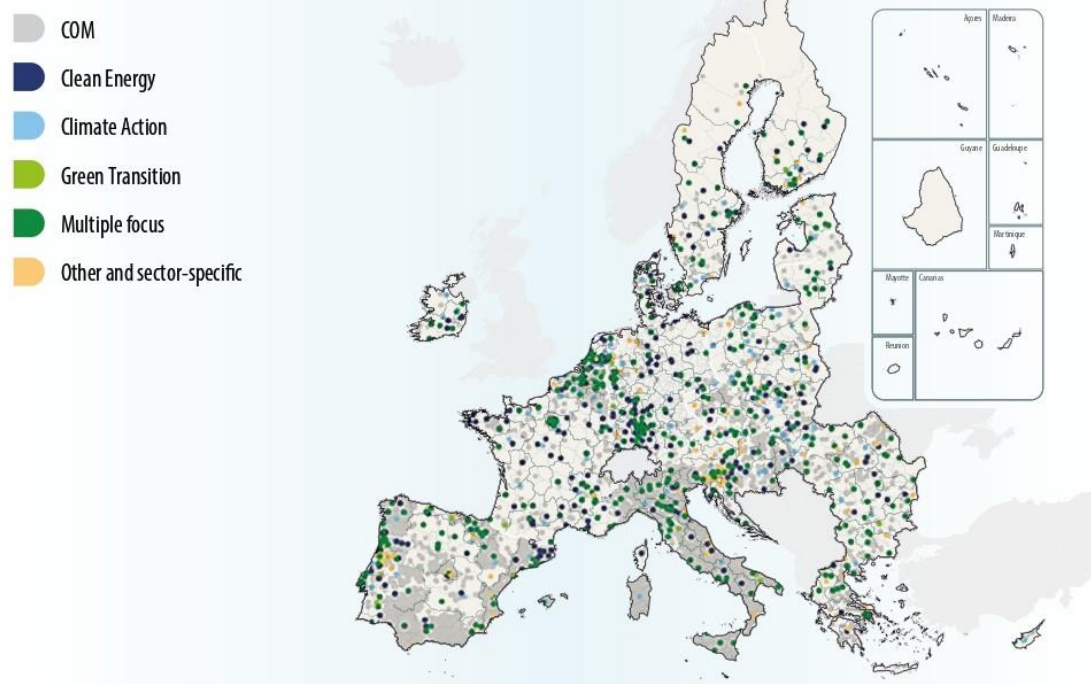
²¹⁰ https://environment.ec.europa.eu/topics/urban-environment/green-city-accord_en.

²¹¹ <https://www.intelligentcitieschallenge.eu/themes/green-economy-and-local-green-deals>.

²¹² <https://circular-cities-and-regions.ec.europa.eu/circular-cities-and-regions-initiative>.

²¹³ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/adaptation-climate-change_en.

²¹⁴ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/climate-neutral-and-smart-cities_en.

Figuur 13 — Geografische inventarisatie van initiatieven van lokale en regionale overheden per thema
 Bron — CvdR-compilatie gebaseerd op Gasperini, M., Markowska, S. en Vroom, I.215

Platforms voor het uitwisselen van informatie en het vinden van partners, ondersteuning en advies (met name voor het verkrijgen van financiering en het verbeteren van de zichtbaarheid van goede praktijken) en een betere vertegenwoordiging van de belangen van regionale en lokale actoren zijn positieve aspecten.

Tegelijkertijd blijven verschillende belemmeringen voor de uitvoering van klimaatinitiatieven bestaan, zoals tegenstrijdige tijdschema's en vereisten, buitensporige administratieve lasten, onvoldoende flexibiliteit, verschillende rapportagemethoden en -vereisten, een gebrek aan actieve en op maat gesneden steun en een slechte afstemming van de doelstellingen, wat leidt tot onvoldoende synergieën en overlappingsen.

In dit verband werkt het CvdR-initiatief Green Deal Going Local samen met bovengenoemde initiatieven en creëert het een „go-to-place” voor steden en regio's die bereid zijn actie te ondernemen. In het kader van dit initiatief wil het CvdR meer betrokkenheid en actieve deelname van lokale en regionale overheden aan de tenuitvoerlegging van het beleid en de initiatieven van de Green Deal bevorderen. Dit initiatief erkent het cruciale belang van het betrekken van subnationale entiteiten bij de verwezenlijking van de klimaat- en milieudoelstellingen, aangezien zij het beleid op het niveau van de basis uitvoeren.

Om te slagen in de transformatie die het gevolg is van de groene en de digitale transitie, is het van essentieel belang de verbanden tussen de ecologische, sociale en economische dimensies van duurzaamheid te erkennen. Deze aanpak is van vitaal belang om ervoor te zorgen dat steden en

²¹⁵ Gasperini, M., Markowska, S., en Vroom I., [De impact van EU-klimaat- en energie-initiatieven op de klimaattransitie van steden](#), studie in opdracht van het Comité van de Regio's, 2023.

regio's het hoofd kunnen bieden aan de toenemende complexiteit van mondiale trends, zoals blijkt uit het recente *strategische prognoseverslag 2023*.²¹⁶

Alleen door de uitdagingen op lokaal en regionaal niveau te erkennen, kan de EU passende maatregelen aanpassen om de uitvoering van het Green Deal-beleid en de SDG's te ondersteunen. Dit maakt de rol van het CvdR steeds belangrijker om ervoor te zorgen dat de uitvoering van EU-wetgeving „dwaze” is. Nauwere samenwerking met de andere EU-instellingen, te beginnen met vroegtijdige raadplegingen in de aanloop naar nieuwe voorstellen en een grotere betrokkenheid van het CvdR bij de laatste onderhandelingsronde, is cruciaal voor dit doel.

ONDERWIJS DUURZAAMHEID

SDG4, JEUGD EN ONDERWIJS IN FINSE STEDEN

Finland is een van de meest ambitieuze en innovatieve landen geweest om hun onderwijssysteem te ontwikkelen naar meer kwaliteit en gelijkheid. De zes grootste steden in Finland (Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa, Oulu en Turku) zijn koplopers in duurzame ontwikkeling en onderwijs. Helsinki heeft bijvoorbeeld een model gemaakt voor een duurzame toekomst in het vroege onderwijs, genaamd Kettu. Kinderen krijgen onderwijs over klimaat en milieu, de circulaire economie, de Agenda 2030 en over planning voor de toekomst. Ook Tampere heeft een sterke nadruk gelegd op het omzetten van kinderen en jongeren in een generatie die duurzaamheid koestert. In de stad Oulu versterken programma's als de Learning Stream for a Sustainable Future en het evenement Agenda of Hope de relatie van leerlingen met de natuur en hun kennis over de circulaire economie.

Het opbouwen van capaciteit, het verstrekken van deskundig advies en het bevorderen van synergieën op lokaal en regionaal niveau zijn belangrijke strategieën voor de klimaattransitie van steden.²¹⁷

Coördinatie, flexibiliteit, vereenvoudiging, transparantie en betere communicatie (zowel bij de vaststelling van de te bereiken doelstellingen als in de schriftelijke mededeling van de EU en de centrale overheden aan lokale en regionale overheden) zijn essentiële ingrediënten voor de verwezenlijking van de doelstellingen van de Green Deal van de EU en de SDG's op regionaal en lokaal niveau. Ten slotte zijn actieve en op maat gesneden steun voor regio's en steden, met name tijdens de uitvoering (in plaats van in de planningsfase), het bieden van mogelijkheden voor directe financiering en concrete richtsnoeren voor de actieve betrokkenheid van andere financieringsmogelijkheden, belangrijke accelerators voor de uitvoering op regionaal en lokaal niveau.

Het op duurzaamheid afstemmen van de overheidsbegrotingen moet een prioriteit zijn voor Europese beleidsmakers. Toenemende druk op de sociale en economische aspecten van duurzaamheid voedt het debat over de noodzaak van een nieuw economisch model, gericht op het welzijn van mens

²¹⁶ Europese Commissie, [Strategisch prognoseverslag 2023](#), 2023.

²¹⁷ Deze afdeling is grotendeels gebaseerd op de door het CvdR gefinancierde studie, die medio 2023 is gepubliceerd met onderzoek dat in hetzelfde jaar is uitgevoerd. Het verslag is beschikbaar op:
<https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/The%20impact%20of%20EU.pdf>.

en natuur. Een dergelijk model kan worden bereikt door overheidsbegrotingen geschikt te maken voor duurzaamheid. In het CvdR-advies over *De uitvoering van groene begrotingen op lokaal en regionaal niveau* wordt²¹⁸ gewezen op het belang van groene begrotingen als pragmatisch instrument om het juiste evenwicht te vinden tussen de noodzaak om tegen 2050 klimaatneutraliteit te bereiken en de dringende noodzaak om economische en sociale rechtvaardigheid te waarborgen.

Het waarborgen van een consistent kader voor duurzaamheid en het versterken van de banden tussen de uitvoering van de Europese Green Deal en duurzaamheid is van cruciaal belang om de duurzame transitie te versnellen en de administratieve rompslomp op alle schalen te verminderen. In de RegHub- raadpleging over de Green Deal beweerden²¹⁹ alle respondenten dat hun strategieën voor duurzame ontwikkeling verband hielden met de Europese Green Deal, waaruit blijkt hoe deze kaders doorgaans samenvallen in de uitvoeringsfase.

Om de klimaat- en duurzaamheidsagenda's naar behoren op elkaar af te stemmen, zijn ook inspanningen nodig om kaders op mondiaal niveau beter te koppelen, waarbij de SDG's, het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering en het VN-Verdrag inzake biologische diversiteitsprocessen worden samengebracht. Dit aspect wordt beoordeeld door de deskundigengroep van de VN die werkt aan het rapport „*Analysing Climate and SDG Synergies*”, teneinde de impact van de actie te maximaliseren,²²⁰ en is de focus van de activiteiten van het CvdR op wereldschaal. Daarom is het van cruciaal belang dat het CvdR zijn inspanningen voortzet om het subnationale niveau formeel en actief bij VN-processen te betrekken. Een precedent hiervoor werd vastgesteld tijdens de laatste VN-biodiversiteitsconferentie (COP15). Tijdens de COP15 werd het CvdR expliciet erkend als een van de belangrijkste partners voor de uitvoering van het actieplan voor het mondiale biodiversiteitskader.²²¹

Het versterken van de banden tussen het interne en het externe beleid van de EU om het politieke aanbod en het verhaal van de EU op het wereldtoneel te stimuleren, is een andere cruciale factor voor de verwezenlijking van dit nieuwe economische model. Lokale en regionale overheden hebben bewezen proactieve en betrouwbare spelers te zijn, ook op internationaal niveau, door nieuwe initiatieven te vormen om de klimaatverandering te bestrijden en klimaatneutraliteit en duurzame ontwikkeling te bevorderen. Het CvdR neemt deel aan wereldwijde inspanningen op het gebied van SDG's, klimaat en milieu.

Voortbouwend op de resultaten op EU-niveau stelt het CvdR voor om de Europese Green Deal beter af te stemmen op de mondiale inspanningen, onder een SDG-paraplu, en het subnationale niveau formeel en actief bij het proces te betrekken. Deze afstemming is van vitaal belang voor het bevorderen van internationale samenwerking en het bereiken van een meer samenhangende en gecoördineerde aanpak van duurzame ontwikkeling.

Politiek leiderschap op regionaal en lokaal niveau is een belangrijke factor voor het lokaliseren van SDG's volgens 80 % van de regio's en steden die deelnamen aan de enquête van het CvdR,

---

²¹⁸ Advies van het Comité van de Regio's over de uitvoering van groene begrotingen op lokaal en regionaal niveau, ENVE/VII-028, 29-30 juni 2022, rapporteur: Vincent Chauvet (FR/RE), burgemeester van Autun.

²¹⁹ <https://cor.europa.eu/en/engage/Documents/RegHub/green-deal-taking-stock-looking-ahead.pdf>.

²²⁰ <https://sdgs.un.org/blog/expert-group-prepare-report-analysing-climate-and-sdg-synergies-aiming-maximize-action-impact>.

²²¹ <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/COP15-.aspx>.

de OESO en de SDSN 2023. Peer-to-peer leren met andere steden en regio's en specifieke financiering voor SDG's zijn verdere instrumentele instrumenten voor de uitvoering. Bewustmakingscampagnes, zowel intern (onder werknemers en afdelingen) als extern (gericht op burgers, het maatschappelijk middenveld, bedrijven en/of scholen) zijn de meest gebruikte instrumenten voor de bevordering van de SDG's (60 %), gevolgd door specifieke strategieën of actieplannen (54 %) en het gebruik van indicatoren om vooruitgang te volgen en te stimuleren (53 %).

SDG2 on Zero Hunger is nu toegenomen in relevantie voor regio's en steden als gevolg van de stijgende inflatie. Bijna 50 % van de regio's en steden heeft voedselbanken en voedseldistributieprogramma's opgezet om te reageren op breuken in de voedselvoorzieningsketens. Regio's en steden zijn ook meer betrokken bij het terugdringen van voedselverspilling door het bevorderen van een circulaire economie (60 %), hergebruik van voedseloverschotten (47 %) en het voorkomen van voedselverspilling in de hele toeleveringsketen (46 %).

Het CvdR heeft er consequent op aangedrongen dat genderoverwegingen beter worden geïntegreerd in beleid en programma's, aangezien dit deel uitmaakt van de SDG's. Zo is de Spaanse regio La Rioja voorstander van gendergelijkheid, niet alleen binnen de regio en in haar bestuur, maar ook op Europees niveau. Haar baanbrekende werk is erkend door de Europese Commissie, die deze inspanningen kenmerkte in de allereerste EU vrijwillige evaluatie die aan de VN werd gepresenteerd.

Peer-to-peer learning is essentieel om de implementatie te versnellen. De interactieve kaart van de Green Deal van het CvdR222 vormt een aanvulling op de SDG-lokalisatiekaart van de EU en laat zien hoe individuele gemeenschappen hun manieren van leven, werken, produceren en consumeren transformeren, en hoe zij streven naar ecologisch duurzame en sociaal en economisch rechtvaardige groei.

VORDERINGEN MAKEN OP DE AGENDA VOOR GENDERGELIJKHEID

LA RIOJA, SPANJE

De Spaanse regio La Rioja heeft een specifieke wet aangenomen tegen gendergerelateerd geweld. Het bevordert de inclusie van slachtoffers op de arbeidsmarkt en zet een zorgnetwerk op om ervoor te zorgen dat slachtoffers de zorg krijgen die ze nodig hebben totdat ze herstellen. De regio werkt aan onderwijs door middel van een algemene communicatiecampagne en trainingen voor specifieke doelgroepen zoals vakbonden en toekomstige professionals op het gebied van gezondheid, sociale diensten en onderwijs. La Rioja heeft ook een interdepartement opgericht dat verantwoordelijk is voor de integratie van gendergelijkheid in alle beleidsmaatregelen.

BURGERS AAN BOORD KRIJGEN VOOR DE GROENE TRANSITIE

²²² <https://cor.europa.eu/EN/regions/Pages/eir-map.aspx?view=stories&type=greendeal>.

ŁÓDŹ (POLEN) EN OULU (FINLAND)

Een van de beste praktijken in de CvdR-databank over de Green Deal op lokaal niveau omvat de Ecopact voor Łódź²²³ in Polen een alomvattende gemeentelijke aanpak van duurzaamheid waarbij belanghebbenden worden betrokken en klimaat, energie, afval, circulariteit, duurzame stedelijke planning en mobiliteit en biodiversiteit worden aangepakt.

Op regionaal niveau wordt in het handboek voor de circulaire economie voor scholen in Oulu (224 Finland) voorlichting en bewustmaking gegeven aan de burgers over de bescherming van het lokale milieu, de biodiversiteit, de gezondheid en de levenskwaliteit, terwijl ook de omscholing van werknemers wordt bevorderd.

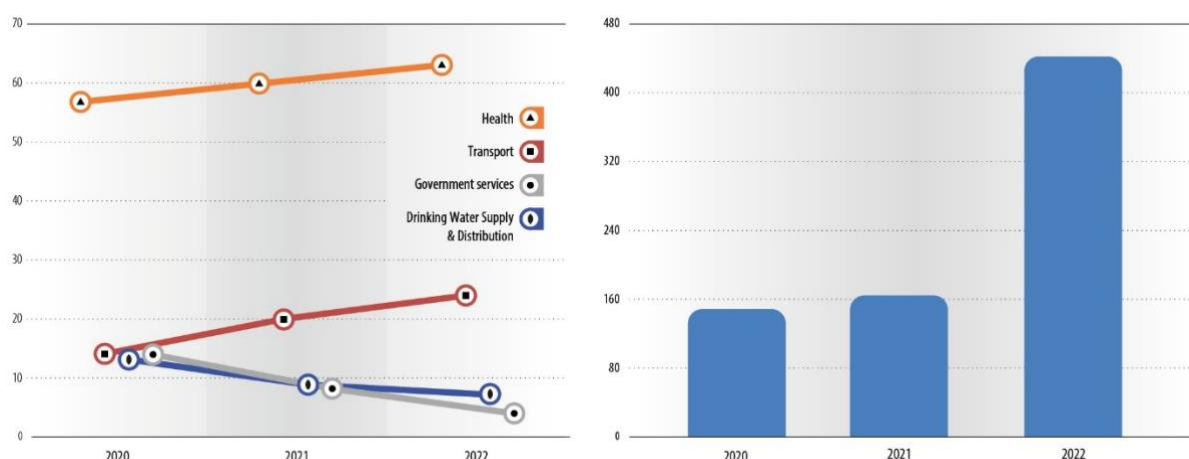
²²³ <https://mplus.cor.europa.eu/overview/details/2028478?tab=best-practices>.

²²⁴ <https://mplus.cor.europa.eu/overview/details/2038366?tab=best-practices>.

B. Digitale transformatie en veerkracht

Een hoogwaardige digitale infrastructuur is een steeds belangrijkere hoeksteen van de hele economie, die haar plaats inneemt naast elektriciteits-, gas-, water- en vervoersnetwerken, maar ook in overheidsdiensten.²²⁵ Digitale transformatie is van cruciaal belang voor onze toekomst, zoals benadrukt in eerdere edities van het *jaarverslag over de staat van regio's en steden*.²²⁶ Uitstekende en veilige connectiviteit voor iedereen, overal in de EU, wordt een voorwaarde voor duurzame economische en sociale voordelen op basis van moderne onlinediensten en snelle internetverbindingen. Een betere en bredere connectiviteit, samen met nieuwe technologieën en vaardigheden om deze te gebruiken, zal bijdragen tot het voorkomen van digitale kloof en sociaal en economisch afgesneden gebieden. Hoe kan de EU ervoor zorgen dat de digitale transformatie en digitale veerkracht hand in hand gaan, zodat lokale en regionale gemeenschappen en bedrijven profiteren van de digitale transitie en risico's van cyberdreigingen voorkomen?

De digitale volwassenheid van de verschillende regio's en steden in de EU vordert met verschillende snelheden. Het risico bestaat dat de digitale kloof de doelstellingen van het digitale decennium van de EU, die voor 2030 zijn vastgesteld, in gevaar zal brengen.²²⁷ Tegelijkertijd hebben cyberaanvallen door derde-staten en niet-overheidsactoren het afgelopen jaar extra uitdagingen voor het gebruik van digitale technologieën met zich meegebracht.

Figuur 14 — Aantal ongevallen per jaar en impact per geselecteerde sectoren
Bron — CvdR-compilatie op basis van Enisa²²⁸

Overheidsinstanties hebben te maken gehad met gedistribueerde denial-of-service- en ransomware-aanvallen, die ernstige gevolgen hebben gehad voor de dienstverlening aan burgers. Typische voorbeelden van getroffen diensten zijn register, mobiliteit/parkeren, afvalinzameling, socialezekerheidsbetalingen en gezondheidsdiensten, zoals vaccinatiediensten. De volledige sluiting

²²⁵ Advies van het Comité van de Regio's over de [Wet Interoperabel Europa](#), ECON-VII/029, 24-25 mei 2023, rapporteur: Michele Pais (IT/ECR), voorzitter en lid van de regioraad van Sardinië.

²²⁶ Comité van de Regio's, [jaarverslag van de EU over de staat van de regio's en steden 2022](#), oktober 2022; vorige editie van het verslag beschikbaar op: <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/State-of-Regions-and-Cities-2022.aspx>.

²²⁷ De RegHub-raadplegingen over interoperabiliteit (2022) en over het programma Digitaal Europa (2023) zijn meegenomen in de respectieve adviezen over het platform „[Fit for Future](#)”.

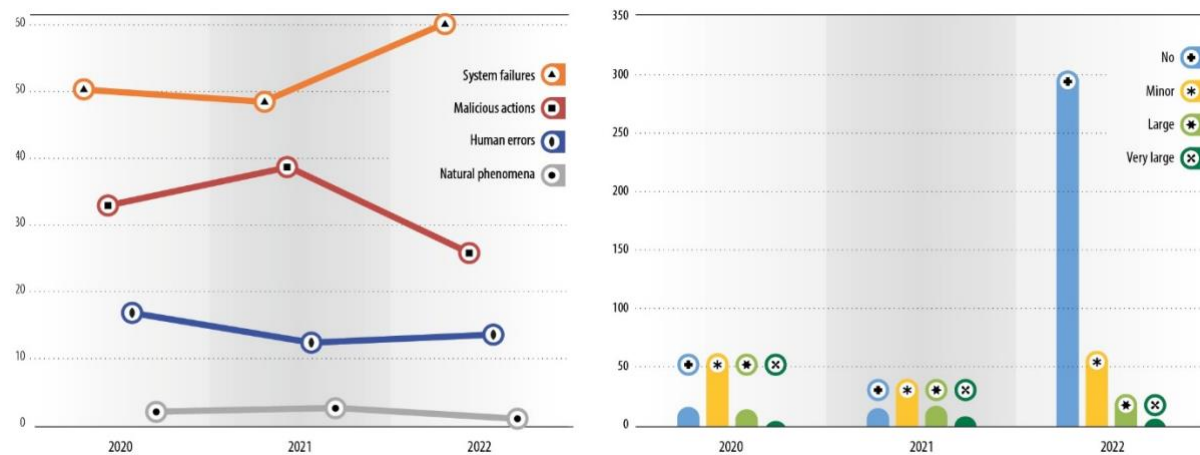
²²⁸ <https://ciras.enisa.europa.eu/>.

van dergelijke diensten kan grote gevolgen hebben voor het vertrouwen van de burger in de regering en kan het gedrag van kiezers beïnvloeden. Elke autoriteit die risico loopt, is goed geadviseerd om ervoor te zorgen dat zij digitaal bestand is tegen nieuwe en toenemende soorten cyberaanvallen.

Dienovereenkomstig heeft het Agentschap van de Europese Unie voor cyberbeveiliging (Enisa)²²⁹ de top tien cyberbeveiligingsbedreigingen geïdentificeerd en gerangschikt die zich tegen 2030 zullen voordoen, waaronder „gerichte aanvallen met gegevens over slimme apparaten” en de „opkomst van geavanceerde hybride dreigingen”. De bedreigingen van vandaag zullen niet worden aangepakt, omdat ze van karakter zijn veranderd. Toenemende afhankelijkheden en de popularisering van nieuwe technologieën zijn essentiële factoren die de veranderingen aansturen.²³⁰

Digitale veerkracht voor regio's en steden wordt gedefinieerd als „hun vermogen om weerstand te bieden aan, te absorberen en te herstellen van de verstoring veroorzaakt door externe digitale dreigingen of natuurrampen door de handhaving van wetgeving inzake cyberbeveiliging en cyberweerbaarheid, de beschikbaarheid van solide en betrouwbare kritieke infrastructuur en het gebruik van passende digitale en cyberbeveiligingsvaardigheden”.²³¹

De digitale veerkracht in Europese regio's en steden varieert sterk.²³² Sommige overheidsinstanties zijn al jaren actief bezig met het nastreven en consolideren van hun digitale veerkracht, sommige lopen achter of hebben moeite gehad om een pad naar digitale veerkracht te beginnen vanwege een gebrek aan middelen en/of capaciteiten, terwijl andere nog steeds niet op de hoogte zijn van de gevaren en de noodzaak om digitaal veerkrachtig te worden.

Figuur 15 — Oorzaak van ongevallen en ernst van de impact per jaar
Bron — CvdR-compilatie op basis van Enisa²³³

Het hebben van voldoende financiële middelen is de belangrijkste uitdaging bij het starten van beleidsmaatregelen om digitale veerkracht op te bouwen. Maar zelfs in gevallen waarin er voldoende middelen zijn, missen regio's en steden de organisatorische capaciteit om deze efficiënt

²²⁹ Enisa, [Identificeren van noodsituaties op het gebied van cyberveiligheid en -uitdagingen voor 2030](#), 2023.

²³⁰ <https://www.enisa.europa.eu/news/cybersecurity-threats-fast-forward-2030>.

²³¹ Cavallini, S., Soldi, R., Casalini, G., Verdi, G., Grasso, A., [Digital resilience](#), studie in opdracht van het Europees Comité van de Regio's, 2023, blz. 1.

²³² *Ibidem*.

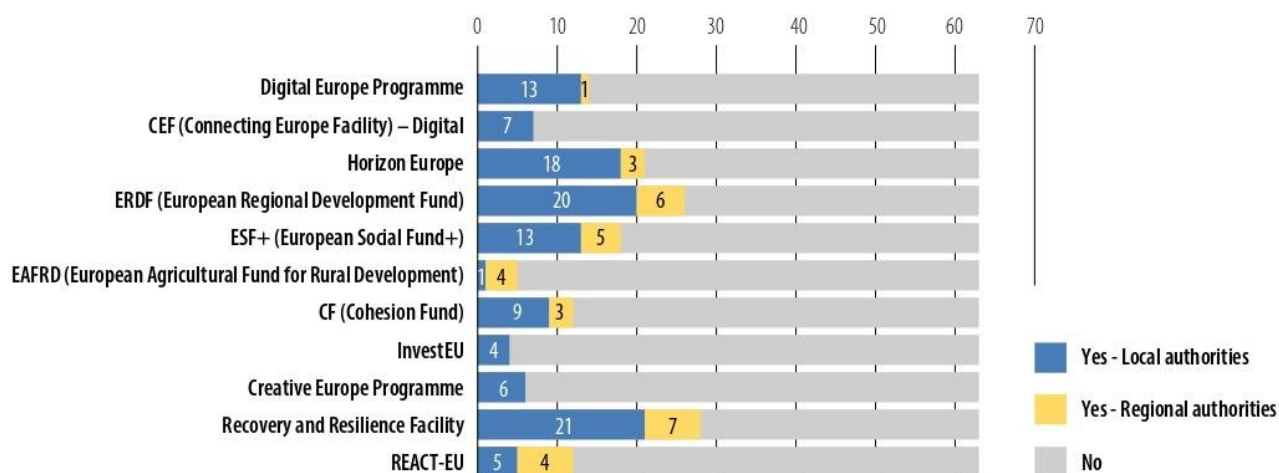
²³³ <https://ciras.enisa.europa.eu/>.

te gebruiken. Er zijn extra inspanningen nodig om de investeringskloof van de EU voor de digitale transitie, die jaarlijks ten minste 125 miljard EUR bedraagt, te overbruggen.²³⁴

Regio's en steden moeten vaak tegenstrijdige prioriteiten aanpakken met schaarse middelen en besluiten geen prioriteit te geven aan investeringen in cyberbeveiligingsprogramma's, zelfs niet nadat hun digitale infrastructuur is verbeterd. Bovendien blijft het gebrek aan digitale en ICT-vaardigheden in overheidsdiensten een belangrijke uitdaging om aan te pakken.²³⁵

Regio's en steden worden geconfronteerd met problemen om toegang te krijgen tot EU-middelen om de digitale veerkracht te vergroten. Daarom is de overheid gevraagd in een studie over de EU-middelen waartoe zij toegang hadden om investeringen in digitale veerkracht te financieren.

De faciliteit voor herstel en veerkracht (RRF) viel op als de belangrijkste financieringsbron, waarbij 44 % van de deelnemende autoriteiten het gebruik ervan bevestigde in vergelijking met andere financieringsbronnen van de EU.²³⁶

Figuur 16 — Toegang tot EU-middelen met als doel de digitale veerkracht te vergroten
Bron — CvdR-compilatie gebaseerd op Cavallini, S., Soldi, R., Casalini, G., Verdi, G., Grasso, A.²³⁷

Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling en Horizon Europa waren de tweede en derde meest gebruikte EU-bronnen voor investeringen in digitale veerkracht. Over het geheel genomen zijn alle genoemde bronnen tot op zekere hoogte geselecteerd, wat erop wijst dat regio's en steden een verscheidenheid aan Europese fondsen gebruiken. Lokale en regionale overheden hebben toegang tot een breder scala aan financieringsbronnen dan regionale overheden om hun digitale veerkracht te vergroten, zoals de Connecting Europe Facility — Digital, InvestEU en het programma Creatief Europa. **Om deze diversiteit aan fondsen het hoofd te bieden, moeten we zorgen voor een plaatsgebonden aanpak en multilevel governanceregelingen in EU-financieringsprogramma's die gericht zijn op digitale veerkracht, waardoor regio's prioriteit kunnen geven aan investeringen in digitaal, afhankelijk van hun lokale behoeften.**

²³⁴ Europese Commissie, *Strategisch prognoseverslag 2023*, 2023.

²³⁵ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cyber-solidarity>.

²³⁶ <https://www.bruegel.org/dataset/european-union-countries-recovery-and-resilience-plans>.

²³⁷ Cavallini, S., Soldi, R., Casalini, G., Verdi, G., Grasso, A., *Digital resilience*, studie in opdracht van het Europees Comité van de Regio's, 2023.

Bijna alle (97 %) lokale en regionale overheden waren van plan te investeren in digitale infrastructuur, apparatuur en instrumenten op de vraag of zij van plan waren te investeren in gebieden die verband houden met digitale veerkracht in 2023 en 2024. Ongeveer 84 % van de regio's en steden die aan de raadpleging deelnemen, was van plan te investeren in veiligheid/bescherming van de toegang tot gegevens; gevolgd door systemen/instrumenten die de continuïteit van openbare diensten waarborgen; opleiding/bewustzijn van personeel; ICT-diensten van derden; intern ICT-specialist personeel; en besluitvormingsprocessen.²³⁸

De casestudy's uit Vilnius (Litouwen) en de regio Lazio (Italië) tonen de verschillende wegen die geselecteerde steden en regio's hadden gekozen voor digitale veerkracht.

HORIZONTALE ACTIES TER ONDERSTEUNING VAN DE VEERKRACHT

UITGEBREIDE REEKS MAATREGELEN VAN DE STAD VILNIUS

Naar aanleiding van een reeks impactvolle cyberaanvallen („brute force attacks”) op de digitale infrastructuur van Vilnius (Litouwen), die belangrijke openbare diensten (zoals de registratie van de kleuterschool) verstoorden en het vertrouwen van burgers in gemeentelijke diensten zouden schaden, heeft de stad een effectieve strategie opgezet om cyberaanvallen tegen te gaan.²³⁹ De algemene strategie bestaat uit horizontale acties en politieke steun op een hoger managementniveau. Concreet heeft de stad in 2021 een ambitieus tienjarig strategisch ontwikkelingsplan aangenomen. Daarnaast heeft de stad een „verantwoordelijk kwetsbaarheidsdetectiebeleid” ontwikkeld, d.w.z. een reeks regels die ethische hackers aanmoedigen om informatie over beveiligingskwetsbaarheden te identificeren en door te geven aan de verantwoordelijke autoriteiten zonder vervolgd te worden. Ten slotte is de gemeente begonnen met het aanbieden van continue bijscholing voor haar ICT-personeel en het implementeren van een continue cyberdata-uitwisseling met haar overheidsbedrijven en een aantal particuliere bedrijven die actief zijn in de stad. Alle activiteiten worden momenteel gefinancierd met behulp van de gemeentelijke begroting, maar de stad is van plan om EU-middelen aan te vragen, zoals het programma Digitaal Europa.

ADAPTIEF GEBRUIK VAN FONDSSEN

REGIO LAZIO MAAKT GEBRUIK VAN NRRP-FONDSSEN OM DE KLOOF IN DIGITALE VEERKRACHT TE OVERBRUGGEN

²³⁸ *Ibidem.*

²³⁹ Cyberaanvallen op Litouwse regio's en steden komen vaak voor in de meeste jaarverslagen van het National Cyber Security Centre (NKSC- website: <https://www.nksc.lt/aktualu.html>).

Een ernstige cyberaanval met ransomware heeft in 2021 gevolgen gehad voor sommige digitale sleutelinfrastructuren van de regio Lazio (Italië) (bv. het datacenter) en het regionale onlineboekingsstelsel voor COVID-19-vaccinaties, waardoor gezondheidsgegevens tijdelijk niet beschikbaar zijn, waardoor de boekingen tegen COVID-19 worden onderbroken en interne documenten verloren gaan. LazioCrea S.p.a., waar de inbraak plaatsvond, meldde dat er geen losgeld werd betaald, maar dat de kosten van het herstel zich uitstrekken tot miljoenen euro's.²⁴⁰ Een aantal maanden eerder, in juni 2021, was een nationale wet inzake „dringende bepalingen met betrekking tot cyberbeveiliging” in werking getreden (wetsbesluit nr. 82/2021/241). Dit was een follow-up van de toezeggingen van het land in de nationale plannen voor herstel en veerkracht (NRRP) tot oprichting van het Nationaal Agentschap voor cyberbeveiliging dat²⁴² verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nationale cyberstrategie. In mei 2022 heeft Lazio haar regionale digitale agenda 2022-2026 gepubliceerd²⁴³ en in oktober 2022 een aanvraag ingediend voor ongeveer 2 miljoen EUR in het kader van een oproep tot het indienen van voorstellen die werd gefinancierd in het kader van het door de nationale overheid gelanceerde NRRP, dat met 1,2 miljoen EUR werd gefinancierd.

Sommige overheidsinstanties zijn actief bezig met het nastreven en consolideren van hun digitale veerkracht; anderen lopen klaarblijkelijk achter of hebben moeite om een pad naar digitale veerkracht aan te gaan vanwege een gebrek aan middelen en/of capaciteiten, en er zijn anderen die zich weinig of geen bewust zijn van de noodzaak om digitaal veerkrachtig te worden. Tegen dit heterogene landschap in heel Europa zijn aanbevelingen gedaan die sturing bieden langs een theoretisch pad naar het bereiken van een „redelijk niveau” van digitale veerkracht in steden en regio's van de EU.

Als eerste stap is een groter politiek bewustzijn nodig om de digitale veerkracht te bevorderen.

Overheden hebben politieke wil nodig om digitale veerkracht te bereiken. Daarom moeten de lidstaten en de EU-instellingen overwegen bewustmakingscampagnes te organiseren die gericht zijn op de politieke vertegenwoordigers van steden en regio's, waarbij bijvoorbeeld de verschillende gevolgen die een gebrek aan digitale veerkracht voor overheidsdiensten kan hebben, worden aangetoond.

Het Comité van de Regio's zou een belangrijke rol kunnen spelen bij het faciliteren van de uitwisseling van ervaringen tussen gemeenten, mogelijk in samenwerking met leiders van grote en kleine steden die actief streven naar digitale veerkracht vanwege hun politieke visie of omdat hun bestuur al te kampen heeft gehad met cyberaanvallen. Enisa, als toonaangevend EU-agentschap op het gebied van cyberbeveiliging en in samenwerking met de Europese Commissie en de lidstaten, moet ad-hocmethoden voor de beoordeling van cyberrisico's definiëren en voorstellen, met als doel referentierichtsnoeren op te stellen die vergelijkbaar zijn met de risicobeoordelingspraktijken van verzekeringsmaatschappijen. Ten slotte zouden de instellingen en de lidstaten, om een gunstig wetgevingskader te creëren om cybercriminaliteit ingegeven door geld te voorkomen, een verbod kunnen bespreken op overheidsinstanties die deze losgeld betalen.

²⁴⁰ <https://www.cybersecurity360.it/nuove-minacce/regione-lazio-vaccini-bloccati-poco-pronta-contro-il-ransomware-ecco-perche/>.

²⁴¹ <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2021/06/14/21G00098/sg>.

²⁴² <https://www.acn.gov.it/pnrr>.

²⁴³ https://agendadigitalelazio.lazioinova.it/app/uploads/2022/05/Agenda-Digitale-maggio-2022_WEB.pdf.

Als tweede stap moeten lokale en regionale overheden worden ondersteund bij het bepalen van hun eigen bestuursmodellen voor digitale veerkracht, op basis van hun financiële en/of persoonlijke capaciteiten en de omvang van hun regio of stad.

Als derde stap moeten, zodra geschikte bestuursmodellen zijn vastgesteld, gebieden worden aangewezen waarop moet worden geïnvesteerd (digitale infrastructuur en vaardigheden op het gebied van digitale/cyberveiligheid) en middelen die voor dergelijke investeringen moeten worden gebruikt. Wanneer investeringen in digitale infrastructuur worden gedaan, versterkt het de digitale veerkracht door middel van preventie. Innovatieve digitale tools zoals „digitale sandboxes” (veilige omgevingen waar verdachte bestanden zorgvuldig worden onderzocht voordat ze toegang krijgen tot het hoofdnetwerk en het informatiesysteem) bieden een veilige omgeving tussen actoren op het gebied van cybercriminaliteit en personeel. Paraatheid en responscapaciteit (d.w.z. reactievermogen) worden afgedwongen door investeringen in digitale/cyberveiligheidsvaardigheden — het tweede belangrijke investeringsgebied voor regio’s en steden. Verbeteringen binnen regio’s en steden kunnen verband houden met bewustmaking van het personeel, tests van de reactiecapaciteit van ICT-specialisten of het testen van besluitvormingsmechanismen.

Het gebrek aan beschikbare middelen voor investeringen in digitale veerkracht vormt een aanzienlijk obstakel voor regio’s en steden. Hun toegang tot specifieke fondsen varieert afhankelijk van verschillende factoren. Om het kanaliseren van middelen naar lagere (en kleinere) administratieve niveaus te vergemakkelijken, kunnen digitale oplossingen op centraal niveau worden aangekocht en kunnen technologieën en diensten worden ingevoerd. Daarnaast kunnen de lidstaten, ondersteund door relevante Europese digitale-innovatiehubs, lijsten van financieringsmogelijkheden voor regio’s en steden identificeren en periodiek bijwerken om de digitale veerkracht te vergroten.

Als laatste vierde stap moeten regio’s en steden de mogelijkheid krijgen om banden te creëren met de omgeving, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van cyberbeveiligingsecosystemen in regio’s met een bloeiende cyberbeveiligingsindustrie, innovatieve start-ups en onderzoeks- en academische centra, of door middelen te bundelen tussen gemeenten om kennis over bestaande digitale oplossingen uit te wisselen.

De bestaande verbanden tussen de groene en de digitale transitie benadrukken hoe ze elkaar versterken. Het is met name duidelijk dat geavanceerde digitale technologieën bijdragen aan de bescherming van kritieke infrastructuur en kritieke entiteiten. Digitale technologieën kunnen ook situationele inlichtingen bieden in waarschuwings- en responssystemen en het herstel van rampen ondersteunen. De digitale dimensie houdt dus verband met het functioneren en de continuïteit van systemen die van vitaal belang zijn voor de samenleving. Als zodanig dragen de digitale dimensie en de veerkracht ervan bij tot territoriale veiligheid en moeten zij een integrerend deel uitmaken van het beheer van noodsituaties.

C. De waarde van cohesie

Een krachtig en doeltreffend cohesiebeleid is een belangrijk punt van zorg voor alle regio's en steden in de Europese Unie. Het is het belangrijkste investeringsbeleid van de EU voor de uitvoering van maatregelen ter verwezenlijking van de doelstelling van het Verdrag om de economische, sociale en territoriale samenhang van de EU te versterken, met een begroting van 392 miljard EUR²⁴⁴ voor de periode 2021-2027. Deze langetermijninvestering draagt bij tot het verkleinen van de verschillen tussen de ontwikkelingsniveaus van de verschillende regio's. Ondanks de waarde ervan staat het cohesiebeleid vandaag voor veel uitdagingen die de doeltreffendheid ervan in twijfel trekken. Wat moet de EU doen om ervoor te zorgen dat zij als plaatsgebonden beleid kan optreden en alle plaatsen en mensen in de EU blijft helpen, ongeacht hun startpunt?

Met een grotere nadruk op een rechtvaardige transitie en een groenere EU ten opzichte van de periode 2014-2020 zal de verwezenlijking van de EU-prioriteiten in de periode 2021-2027 sterk afhangen van een succesvol cohesiebeleid.

Het cohesiebeleid zal aanzienlijk bijdragen aan de Europese Green Deal. Meer dan 92 miljard euro zal in alle regio's worden geïnvesteerd in energie, aanpassing aan en beperking van de klimaatverandering, het milieu en duurzaam stedelijk vervoer in het kader van de beleidsdoelstelling „groener Europa”. Sociale en inclusieve groei is ook een prioriteit, met een toewijzing van 111 miljard EUR (167 miljard EUR met nationale medefinanciering). De bevordering van plaatsgebonden investeringen zal worden ondersteund door 24 lidstaten met meer dan 19 miljard EUR via meer dan 2150 geïntegreerde strategieën voor territoriale ontwikkeling met een grotere betrokkenheid en betrokkenheid van lokale belanghebbenden en gemeenschappen.²⁴⁵

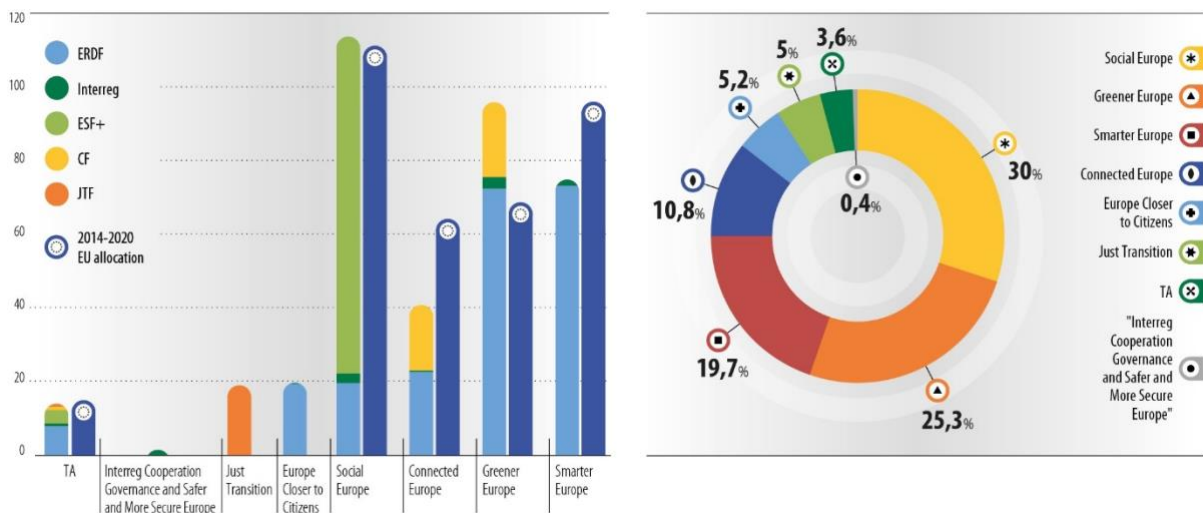
Onderstaande figuur laat een sterke verschuiving zien ten opzichte van de vorige programmeringsperiode, waarbij de cohesiefondsen meer bijdragen aan groene en sociale doelstellingen.²⁴⁶

---

²⁴⁴ Uit de totale globale middelen van het cohesiebeleid van 392 miljard EUR zal 11,3 miljard EUR worden overgeheveld naar de Connecting Europe Facility en 2,5 miljard EUR zal worden gebruikt in het kader van de door de Commissie beheerde instrumenten en technische bijstand van de EU ter ondersteuning van de programmering, waardoor in totaal 378 miljard EUR overblijft voor cohesiebeidsprogramma's, waaronder Interreg.

²⁴⁵ *Ibidem*.

²⁴⁶ Europese Commissie, [werkdocument van de diensten van de Commissie over cohesie 2021-2027: het smeden van een steeds sterkere Unie. Verslag over de resultaten van de programmering van het cohesiebeleid 2021-2027](#), deel 1, april 2023.

Figuur 17 — Geprogrammeerde financiële toewijzingen van de EU per beleidsdoelstelling in miljarden euro's voor de perioden 2021-2027 en 2014-2020

Bron — CvdR-compilatie op basis van de Europese Commissie²⁴⁷

Het cohesiebeleid zal ook een aanzienlijk en langdurig effect hebben op de economieën van de EU: in de loop van 25 jaar zal elke euro die aan het cohesiebeleid wordt besteed, op EU-niveau naar verwachting 2,8 EUR extra bruto binnenlands product (bbp) genereren.²⁴⁸ Dit cijfer komt overeen met een jaarlijks rendement van ongeveer 3,4 %. De beleidsmaatregelen zouden het bbp van de EU tegen het einde van de uitvoeringsperiode in 2029 versterken (in vergelijking met een scenario van het beleid zonder cohesie) en zouden een langdurig effect hebben tot 2050. Het cohesiebeleid zal ook ten goede komen aan de arbeidsmarkt, wat neerkomt op ongeveer 1,3 miljoen nieuwe banen.²⁴⁹

De planning van de nieuwe cohesiebeidsprogramma's en de afsluiting van de laatste financieringsperiode werden sterk beïnvloed door de COVID-19-pandemie en de Russische oorlog tegen Oekraïne. Samen met de invoering van nieuwe instrumenten zoals de faciliteit voor herstel en veerkracht (RRF) leidde dit tot een aanzienlijke vertraging bij de onderhandelingen over en de uitvoering van cohesiebeidsprogramma's. Eind 2021, het eerste jaar van de periode 2021-2027, was er slechts één partnerschapsovereenkomst (Griekenland), maar geen programma's, goedgekeurd (tegenover 56 % en 95 % van de programma's in vergelijkbare fasen in de periode 2014-2020 en 2007-2013).²⁵⁰ De meeste partnerschapsovereenkomsten en -programma's werden in 2022 goedgekeurd, de laatste werden begin 2023 goedgekeurd — bijna twee jaar na het begin van de programmeringsperiode.

Tegelijkertijd speelde het cohesiebeleid een belangrijke rol in de crisisrespons. Om de lidstaten en regio's te helpen om op deze crises te reageren, heeft de Europese Unie een aantal wetgevingsmaatregelen aangenomen die erop gericht zijn middelen beschikbaar te stellen die nog beschikbaar zijn in het kader van het cohesiebeleid 2014-2020 (het vergroten van de flexibiliteit van de fondsen) en de administratieve procedures te vereenvoudigen.

²⁴⁷ *Ibidem*.

²⁴⁸ Europese Commissie, [werkdokument van de diensten van de Commissie over cohesie 2021-2027: het smeden van een steeds sterkere Unie. Verslag over de resultaten van de programmering van het cohesiebeleid 2021-2027](#), deel 2, april 2023.

²⁴⁹ Europese Commissie, [werkdokument van de diensten van de Commissie over cohesie 2021-2027: het smeden van een steeds sterkere Unie. Verslag over de resultaten van de programmering van het cohesiebeleid 2021-2027](#), deel 1, april 2023.

²⁵⁰ Europese Rekenkamer, [Aanpassing van de regels van het cohesiebeleid om te reageren op COVID-19: de middelen werden flexibeler gebruikt, maar er moest worden nagedacht over het cohesiebeleid als instrument voor crisisrespons](#), 2023.

Twee concrete maatregelen zijn het Coronavirus Response Investment Initiative (CRII)²⁵¹ en later het Coronavirus Response Investment Initiative Plus (CRII+).²⁵² Daarnaast was er de herstelbijstand voor cohesie en de regio's van Europa (React-EU),²⁵³ ter ondersteuning van het herstel na de pandemie. Voor de Oekraïense vluchtelingencrisis was er de Cohesieactie voor vluchtelingen in Europa (CARE),²⁵⁴ en later de Flexible Assistance for Territories (FAST-CARE).²⁵⁵

Dankzij deze mechanismen kon de financiering van het cohesiebeleid snel worden doorgesluisd naar de gebieden waar dat het meest nodig was, en is gebleken dat het cohesiebeleid snel kan reageren op veranderende omstandigheden en snel middelen kan verschaffen voor noodmaatregelen. De CRII/CRII±bepalingen en de opeenvolgende flexibiliteitsrondes die in het kader van React-EU, CARE en FAST-CARE zijn ingevoerd, hebben echter ook vragen gerezen over de mate waarin het cohesiebeleid moet worden gebruikt om noodsituaties aan te pakken en de impact hiervan op de kerndoelstellingen en kenmerken ervan. De herhaalde herprogrammering binnen zeer korte termijnen heeft de beheersautoriteiten extra onder druk gezet en middelen onttrokken aan de voorbereidingen voor een tijdige afsluiting van de programma's 2014-2020. Uit een recente enquête²⁵⁶ bleek dat een meerderheid van de ondervraagde beheersautoriteiten geen gebruik maakte van de flexibiliteitsmechanismen die door het CARE-kader werden ingevoerd.

De parallele uitvoering van de herstel- en veerkrachtfaciliteit in de lidstaten had ook rechtstreekse gevolgen voor de uitvoering en programmering van de Structuurfondsen. De autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de structuur- en investeringsfondsen werden ook vaak gevraagd de programmering en de vaststelling van projecten voor de herstel- en veerkrachtfaciliteit te ondersteunen. De verschillende subsidiabiliteitsperioden die zijn vastgesteld voor het cohesiebeleid en de herstel- en veerkrachtfaciliteit (die veel snellere maatregelen vergen om projecten te identificeren en de financiering te absorberen), betekende dat in een aantal lidstaten prioriteit werd gegeven aan de programmering en uitvoering van de herstel- en veerkrachtfaciliteit boven het cohesiebeleid 2021-2027. Hoewel de RRF-investeringen en -hervormingen eind 2026 moeten zijn voltooid (die in februari 2021 van start zijn gegaan, toen de herstel- en veerkrachtfaciliteit in werking trad), komen de uitgaven in het kader van het cohesiebeleid in aanmerking voor bijdragen uit de fondsen indien deze door een begunstigde zijn gedaan en bij de uitvoering van concrete acties zijn betaald tussen begin 2021 (en/of de datum van indiening van het programma bij de Commissie) en eind 2029.

Bovendien leidde de komst van de herstel- en veerkrachtfaciliteit tot de opkomst van een nieuw belangrijk investeringsinstrument van de EU. Zoals de Europese Rekenkamer heeft opgemerkt, ontvangen²⁵⁷ tien lidstaten aanzienlijk meer middelen uit de herstel- en veerkrachtfaciliteit dan uit het cohesiebeleid. Aangezien de Commissie de steun van NextGenerationEU heeft voorgesteld als steun

---

²⁵¹ [Verordening \(EU\) 2020/460 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie](#), maart 2020.

²⁵² [Verordening \(EU\) 2020/558 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie](#), april 2020.

²⁵³ https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/react-eu_en.

²⁵⁴ https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/factsheet/care_supporting_refugees_en.pdf.

²⁵⁵ https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/publications/communications/2022/flexible-assistance-to-territories-fast-care_en.

²⁵⁶ Maucorps, A., Moshhammer, B., Pindyuk, O., en Tverdostup, M., [Het gebruik van middelen van het cohesiebeleid ter ondersteuning van vluchtelingen uit Oekraïne](#), studie in opdracht van de REGI-commissie in het Europees Parlement, 2023.

²⁵⁷ Europese Rekenkamer, [EU nuancing via het cohesiebeleid en de faciliteit voor herstel en veerkracht: Een vergelijkende analyse](#), 2023.

voor nieuwe en versterkte prioriteiten, zijn er²⁵⁸ vragen gerezen over de kennelijk verminderde relevantie van het cohesiebeleid voor de EU-begroting.

Tegelijkertijd is het cohesiebeleid met zijn partnerschapsbeginsel en multilevel governance het enige vlaggenschipbeleid van de EU dat het lokale en regionale niveau centraal stelt. Daarom is het debat over de toekomst van het cohesiebeleid ook een discussie over de toekomst van steden en regio's in de verdere ontwikkeling van de Europese Unie.

De cohesie in de Europese Unie is de afgelopen tien jaar verbeterd, met name als gevolg van verbeteringen waarbij minder ontwikkelde oostelijke EU-regio's de andere regio's hebben ingehaald. Dankzij het cohesiebeleid is aanzienlijke vooruitgang geboekt bij de verbetering van de werkgelegenheid en de sociale inclusie.²⁵⁹

Niettemin vormen een aantal trends **voortdurende uitdagingen** voor de cohesie.

De regionale verschillen blijven groot en nemen in sommige gevallen zelfs toe.²⁶⁰ Dit betreft niet alleen verschillen in BBP per hoofd van de bevolking, maar ook asymmetrieën in de toegang tot elementaire openbare diensten, werkgelegenheid en werkloosheid, concurrentievermogen en productiviteit.

De groeiende economische, sociale en territoriale scheidslijnen binnen de EU vormen een steeds grotere bedreiging voor onze levensstandaard en onze democratie. Plaatsen die zich achtergebleven voelen, vinden dat hun bevolking op lange termijn vaak ontevreden en ontevredenheid is.

Als de ontwikkelingsval niet wordt aangepakt, maken ontkoppeling en ontevredenheid de burgers minder geneigd om verdere Europese integratie te steunen.²⁶¹

Het bevorderen van technologische veranderingen in de economie heeft geleid tot een concentratie van hoogbetaalde banen in grote steden en grootstedelijke gebieden, en heeft een kloof gecreëerd tussen hoogbetaalde leidinggevende banen en laagbetaalde dienstenbanen. Bovendien²⁶² heeft een recent verslag van de Europese Commissie een groeiende verscheidenheid aan trends in verschillende regio's vastgesteld. Sommige hebben een concentratie van hoogbetaalde werkgelegenheid, andere een concentratie van laagbetaalde banen, een derde groep met een meer gepolariseerd patroon, en een vierde met een meer middenbevooroordeelde trend.

De technologische output zoals gemeten door octrooien is geconcentreerd in regio's met een groot aandeel van de verwerkende bedrijven en het hoofdkantoor van grote bedrijven.²⁶³ De innovatiekloof tussen regio's in West- en Noord-Europa, die in Midden- en Oost-Europa en die in de zuidelijke landen is nog steeds vrij uitgesproken. Sommige van de minst innovatieve regio's in Portugal en Griekenland hebben hun bijdrage aan de totale EU-octrooiaanvragen in de periode 2010-2018

---

²⁵⁸ Europese Commissie, [werkdokument van de diensten van de Commissie over de tussentijdse herziening van het meerjarig financieel kader 2021-2027](#), juni 2023.

²⁵⁹ Europese Commissie, [Cohesie in Europa tegen 2050: Achtste verslag over economische, sociale en territoriale cohesie](#), 2022.

²⁶⁰ Europese Commissie, [werkdokument van de diensten van de Commissie over regionale trends voor groei en convergentie in de Europese Unie](#), juni 2023.

²⁶¹ Europese Commissie, [De geografie van ontevredenheid en de valstrik voor regionale ontwikkeling](#), maart 2023.

²⁶² Eurofound en Gemeenschappelijk Centrum voor [Onderzoek, Arbeidsmarktverandering, Europese banenmonitor 2019: Verschuivingen in de werkgelegenheidsstructuur op regionaal niveau](#), 2019.

²⁶³ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13437-A-New-European-Innovation-Agenda_en.

verhoogd, maar de regio's met de grootste stijgingen van hun bijdragen aan totale EU-octrooien blijven in Oostenrijk, België en Duitsland, die al tot de top innovatieve regio's behoren. Ook de investeringen in technologie zijn geografisch geconcentreerd.

In 2020 woonde 34 % van de bevolking van de EU in krimpende regio's. De verwachting is dat dit in 2040 51 % zal bedragen. Alle regio's zullen zich moeten aanpassen aan een groeiende bevolking van 65 jaar en ouder, een krimpende beroepsbevolking en een jongere bevolking.²⁶⁴

De kloof tussen stad en platteland neemt toe, met toenemende vergrijzing en krimpende bevolking in plattelandsgebieden. Oostelijke plattelandsgebieden hebben doorgaans een hoger risico op armoede en sociale uitsluiting dan steden, terwijl het tegenovergestelde geldt in het noordwesten van de EU. Verbanden tussen stedelijke en plattelandsgebieden zijn ook van cruciaal belang voor de uitvoering van veel Green Deal-beleid, waaronder de productie van hernieuwbare energie. Bovendien is de val van talentontwikkeling multidimensionaal en vormt dit een aanzienlijk risico voor de welvaart op lange termijn van regio's.²⁶⁵

Het beheer van de groene en de digitale transitie zal ook aanzienlijke uitdagingen voor steden en regio's met zich meebrengen. Om de doelstellingen van de Green Deal en REpowerEU te verwezenlijken, zal de groene transitie extra uitgaven nodig hebben van ongeveer 620 miljard EUR per jaar (waarvan de overgrote meerderheid particulier moet worden gefinancierd), terwijl het overbruggen van de investeringskloof van de EU voor de digitale transitie jaarlijks ten minste 125 miljard EUR zal kosten.²⁶⁶

De transitie naar een koolstofneutrale economie zal met name gevolgen hebben voor regio's met een hoge uitstoot per hoofd van de bevolking en grote werkgelegenheidsaandelen in ten minste een van de industriële sectoren die bijzonder kwetsbaar zijn voor de transitie naar klimaatneutrale productie tegen 2050 (zoals olieraffinage, chemicaliën, staal en aluminium, cement, papier en pulp en auto's).²⁶⁷ **Gemeenten zijn ook bezorgder geworden over de economische gevolgen van de transitie naar een koolstofarme economie.** Slechts 17 % van de gemeenten in 2022 zag de verschuiving naar een koolstofarme economie voornamelijk economische mogelijkheden bieden, tegen 27 % in 2020. Daarentegen steeg het aandeel gemeenten dat de groene transitie zag als grotendeels economische kwesties, van 21 % naar 29 %.²⁶⁸

Meer digitalisering is een uitdaging voor veel regio's, aangezien breedbandverbindingen trager zijn in minder ontwikkelde regio's en plattelands- en afgelegen gebieden.²⁶⁹ Bijvoorbeeld, terwijl twee op de drie inwoners van de stad toegang hebben tot zeer snelle breedband, geldt hetzelfde voor slechts één op de zes plattelandsbewoners. De digitale kloof wordt een bijkomend probleem, met name voor senioren, die moeite hebben om toegang te krijgen tot digitale aanbiedingen. Bedrijven in minder ontwikkelde lidstaten gebruiken minder snel e-commerce- en e-businessstechnologieën. Bedrijven in

---

²⁶⁴ Europese Commissie, [Cohesie in Europa tegen 2050: Achtste verslag over economische, sociale en territoriale cohesie](#), 2022.

²⁶⁵ Europese Commissie, [Mededeling over het inzetten van talenten in de regio's van Europa](#), januari 2023.

²⁶⁶ Europese Commissie, [Strategisch prognoseverslag 2023](#), 2023.

²⁶⁷ Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling, [regionale industriële transitie naar klimaatneutraliteit](#), 2023.

²⁶⁸ Europese Investeringsbank, [De stand van de investeringen in lokale infrastructuur in Europa: Enquête 2022-2023 van de EIB-gemeenten](#), 2023.

²⁶⁹ Europese Commissie, [Cohesie in Europa tegen 2050: Achtste verslag over economische, sociale en territoriale cohesie](#), 2022.

meer ontwikkelde landen hebben twee keer zoveel kans om cloud computing te gebruiken of hebben een aanzienlijke verkoop via e-commerce in vergelijking met die in minder ontwikkelde lidstaten.

Regio's met permanente geografische of demografische beperkingen (zoals die bedoeld in de artikelen 174 en 349 van het Verdrag betreffende de werking van de EU) worden geconfronteerd met specifieke uitdagingen waarmee rekening moet worden gehouden. De meeste van deze regio's worden geconfronteerd met permanente beperkingen in verband met hun afgelegen ligging, kleine omvang, kwetsbaarheid voor klimaatverandering en insulaire ligging, die hun groei- en ontwikkelingspotentieel belemmeren. Bijgevolg hebben alle ultraperifere gebieden, ondanks hun potentieel in bepaalde specifieke sectoren (zoals landbouw, toerisme, ruimtevaart, enz.) een bbp per hoofd van de bevolking van minder dan 75 % van het EU-gemiddelde (met uitzondering van Martinique, 76 %). Mayotte heeft het laagste bbp per hoofd van de bevolking (30 %) en het hoogste werkloosheidspercentage (27,8 %). Bovendien zijn enkele van de hoogste jeugdwerkloosheidspercentages te vinden in de ultraperifere gebieden — Mayotte (55,4 %), Guadeloupe (41,5 %) en Martinique (38,3 %).²⁷⁰

Aangezien regio's en steden voor meerdere uitdagingen staan, blijft territoriale, sociale en economische samenhang van essentieel belang voor het behoud van eenheid en solidariteit in de hele EU. Het is daarom belangrijk dat alle EU-beleidslijnen het beginsel „geen afbreuk doen aan de cohesie” aannemen. Hoewel „cohesiegeest” op grote schaal²⁷¹ kan worden gevonden in de beleidsdoelstellingen van de EU, is deze minder ingebed in beleidsgovernanceregelingen en heeft elk beleid zijn eigen inzicht in cohesie.

De onderstaande figuur laat zien waar elk beleid de nadruk legt op cohesiebeginselen, -doelstellingen of -regelingen. In gevallen waarin beleidsmaatregelen verschillende beginselen, doelstellingen of governanceregelingen bevatten, worden ze allemaal evenzeer benadrukt, zoals de Connecting Europe Facility, waarin evenveel nadruk wordt gelegd op economische, sociale, territoriale en interpersoonlijke cohesie.

Uit de figuur blijkt ook dat het cohesiebeginsel, dat in de meeste beleidsvormen het sterkst benadrukt, is dat er sprake is van wederzijdse onderlinge afhankelijkheid. Het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling en het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) zijn het enige regionale ontwikkelingsbeleid dat gelijkheid boven de andere beginselen benadrukt. De interne markt en het mededingingsbeleid zijn de enige die de nadruk leggen op billijkheid boven de andere beginselen. Het programma Burgers, Gelijkheid, Rechten en Waarden is het enige programma dat rechtvaardigheid ten opzichte van de andere beginselen benadrukt.

---

²⁷⁰ Europese Commissie, [werkdocument van de diensten van de Commissie over ultraperifere regio's in één oogopslag — troeven, uitdagingen en kansen](#), mei 2022.

²⁷¹ Böhme, K., Toptsidou, M., Zillmer, S., Lüer, C., Valenza, A., Amichetti, C., Bettini C., Hrelja, D., Schuh, B., Gaugitsch, R., Gaupp-Berghausen, M., en Hat, K., [Cohesie als algemene waarde van de Europese Unie](#), studie in opdracht van het Comité van de Regio's, 2021.

Cohesion Spirit	Cohesion principles				Cohesion objectives				Governance arrangements			
	mutual interdependencies	equality	equity	justice	economic cohesion	social cohesion	territorial cohesion	interpersonal cohesion	multi-level governance	interdisciplinary	robustness	citizen involvement
<p>The most emphasised cohesion principles, objectives and governance arrangements in a policy document</p> <p>The stars indicate the main emphasis of Cohesion Spirit in the wording of a policy, i.e. they reflect the main aspiration. In case a policy has stars for several cohesion principles, objectives or governance arrangements, no clear focus could be detected.</p>												
Annual Sustainable Growth Strategy 2021	**				**	**		**		**		
Biodiversity strategy	**				**				**			
CAP		**			**		**		**			
Connecting Europe Facility	**				**	**	**	**		**	**	
ERDF Regulation		**			**	**	**		**	**		
ESF+		**	**			**	**		**			
EU Green Deal	**						**	**	**		**	**
EU Single market programme	**	**			**					**		
Europe fit in a Digital Age	**			**		**		**				**
European Health Union	**					**	**		**			
HorizonEU	**					**		**				**
Internal market and competition policy			**			**				**		
Invest EU	**				**					**		
NEXT Generation EU	**				**	**	**	**			**	**
Rights and values Programme				**		**				**		**

Figuur 18 — Meest benadrukte cohesiebeginselen, -doelstellingen en -mechanismen per beleid

Bron — Böhme, K., Toptsidou, M., Zillmer, S., Lüer, C., Valenza, A., Amichetti, C., Bettini C., Hrelja, D., Schuh, B., Gaugitsch, R., Gaupp-Berghausen, M. en Hat, K.272

Een sterk cohesiebeleid als plaatsgebonden beleid dat alle plaatsen en mensen in de EU kan helpen, ongeacht hun uitgangspunt, is daarom nu meer dan ooit nodig.

Het is van cruciaal belang om van meet af aan te zorgen voor synergieën en complementariteit tussen het cohesiebeleid en ander EU-beleid. Het zal daarom belangrijk zijn duidelijke doelstellingen voor het cohesiebeleid na 2027 vast te stellen. Synergieën en complementariteit zijn geen eenrichtingsstraat, en bij het ontwerp en de uitvoering van ander EU-beleid moet terdege rekening worden gehouden met cohesie, zelfs als hun eigen doelstellingen op macroniveau zijn geformuleerd (bv. internationaal, EU- of nationaal), of met een meer kortetermijnperspectief (bv. crisisrespons).

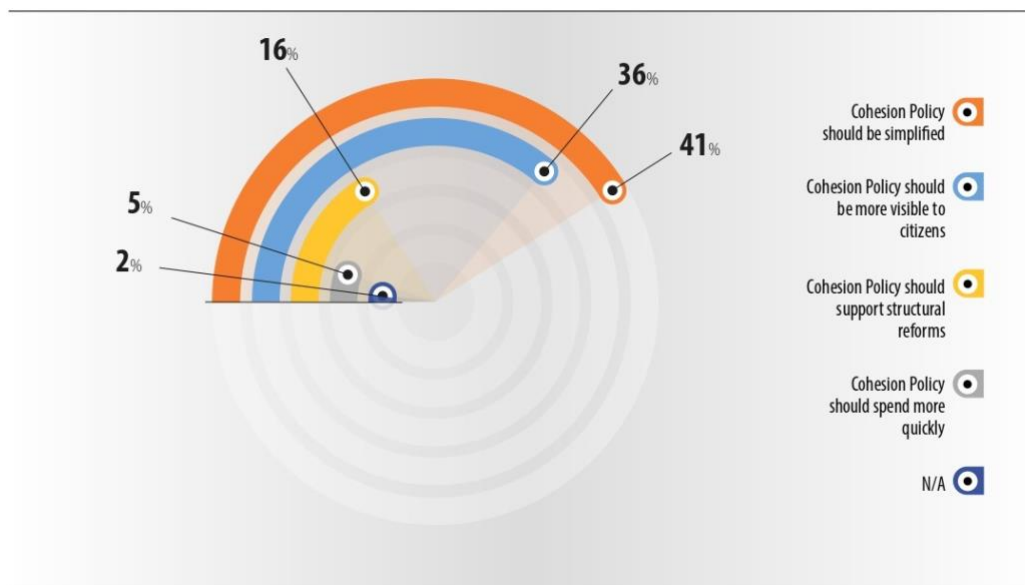
Het cohesiebeleid moet gericht blijven op langetermijninvesteringen om structurele veranderingen te bevorderen. Deze aanpak moet echter gepaard gaan met voldoende flexibiliteit voor de regio's om het cohesiebeleid te kunnen gebruiken om tegemoet te komen aan nieuwe behoeften zonder de langetermijnaanpak van het beleid uit het oog te verliezen. De huidige praktijk van het gebruik van het cohesiebeleid als financieringsbron voor allerlei noodverzoeken moet worden stopgezet.

²⁷² Ibidem.

Het dichten vande **innovatiekloof blijft een belangrijke doelstelling om plaatsgebaseerde oplossingen te bieden voor de digitale en groene transitie en de demografische veranderingen aan te pakken**. Daarom is een gezamenlijke aanpak ter bevordering van plaatsgebonden innovatie nodig om een brug te slaan tussen slimme specialisatie en ander EU-beleid om innovatiegestuurde territoriale transformatie te stimuleren.

Er is een optimaal evenwicht nodig tussen tijdige en flexibele uitvoering, succesvolle verwezenlijking van beleidsdoelstellingen en naleving van wettelijke en regelgevende vereisten. Het uitvoeringssysteem van het cohesiebeleid is echter bekritiseerd en elke zevenjarige periode van het cohesiebeleid heeft herhaaldelijk geprobeerd het cohesiebeleid te vereenvoudigen, zowel aan het begin als tijdens het uitvoeringsproces van het programma. Tegelijkertijd benadrukken andere stemmen dat elke verandering in het systeem — zelfs met het oog op vereenvoudiging — tot verstoringen en administratieve lasten leidt.

De meest frequent voorgestelde aanpassingen voor de toekomst van het cohesiebeleid lijken vereenvoudiging en meer zichtbaarheid te zijn. Volgens de bevindingen van de CvdR-enquête over de *toekomst van het cohesiebeleid was respectievelijk 41/273 % en 36 % van de respondenten het eens met dergelijke aanbevelingen*. Uit de regionale en lokale barometerenquête van het CvdR van 274 Ipsos European Public Affairs blijkt dat veel regionale en lokale ambtenaren niet op de hoogte zijn van de middelen van het cohesiebeleid. 33 % gaf inderdaad aan niet op de hoogte te zijn gesteld en niet aan de uitvoering ervan deel te hebben genomen.

²⁷³ Op 16 maart 2023 startte de commissie COTER namens de #CohesionAlliance een enquête over de toekomst van het cohesiebeleid. Lokale en regionale overheden, lidstaten, sociale partners, maatschappelijke organisaties en burgers hebben deelgenomen aan een uitgebreide raadpleging om een goed voorstel over de toekomst van het cohesiebeleid te ontwikkelen. De resultaten zullen worden meegenomen bij de voorbereiding van een gezamenlijk #CohesionAlliance-standpunt over de toekomst van het cohesiebeleid, gepland voor begin 2024, voorafgaand aan het negende cohesieverslag en de Europese verkiezingen. De enquête zou oorspronkelijk open blijven tot 15 mei 2023, maar werd verlengd tot 30 juni 2023. Op de sluitingsdatum waren er in totaal 284 reacties op de enquête.

²⁷⁴ <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/EURegionalBarometer-Survey-2023.aspx>.

De toekomstige resultaten en de lessen die uit de uitvoering worden getrokken, moeten centraal staan in de komende discussies. Bij dergelijke besprekingen moet nauwlettend worden gekeken naar de co-implementatie van het cohesiebeleid en andere financieringsinstrumenten van de EU, met inachtneming van de kernbeginselen van partnerschap en multilevel governance.²⁷⁶

Het bereiken van economische, sociale en territoriale samenhang is een al lang bestaande missie van de EU. Het is tijd om de missie in praktijk te brengen. De potentiële impact van het missiegerichte kader moet niet alleen worden overwogen om het thematische menu van het cohesiebeleid te herzien in de richting van een „uitdagingsgestuurde” configuratie, wat een verschuiving in de strategische en interventielogica impliceert, maar ook als een manier om de huidige versnippering van het beleid over verschillende fondsen aan te pakken.²⁷⁷

Het is belangrijk om in gedachten te houden dat een mogelijke toetreding van de huidige kandidaat-lidstaten tot de EU aanzienlijke gevolgen zal hebben voor het cohesiebeleid en de benchmark voor het bbp per hoofd van de bevolking. Aangezien deze landen het totale bbp van de EU veel minder zouden verhogen dan de bevolking ervan, zou er een zeker statistisch effect zijn van de toekomstige uitbreiding, afhankelijk van het aantal landen dat de EU binnenkomt en hun economische prestaties in de komende jaren.

Het komende advies van het Comité van de Regio's (CvdR) over *De toekomst van het cohesiebeleid* biedt het CvdR een unieke kans om een eerste alomvattend voorstel te doen om het beleid geschikt te maken voor de toekomst en om het beleid centraal te stellen op de volgende strategische agenda van de EU.

---

²⁷⁵ Zie voetnoot 273 voor verwijzing.

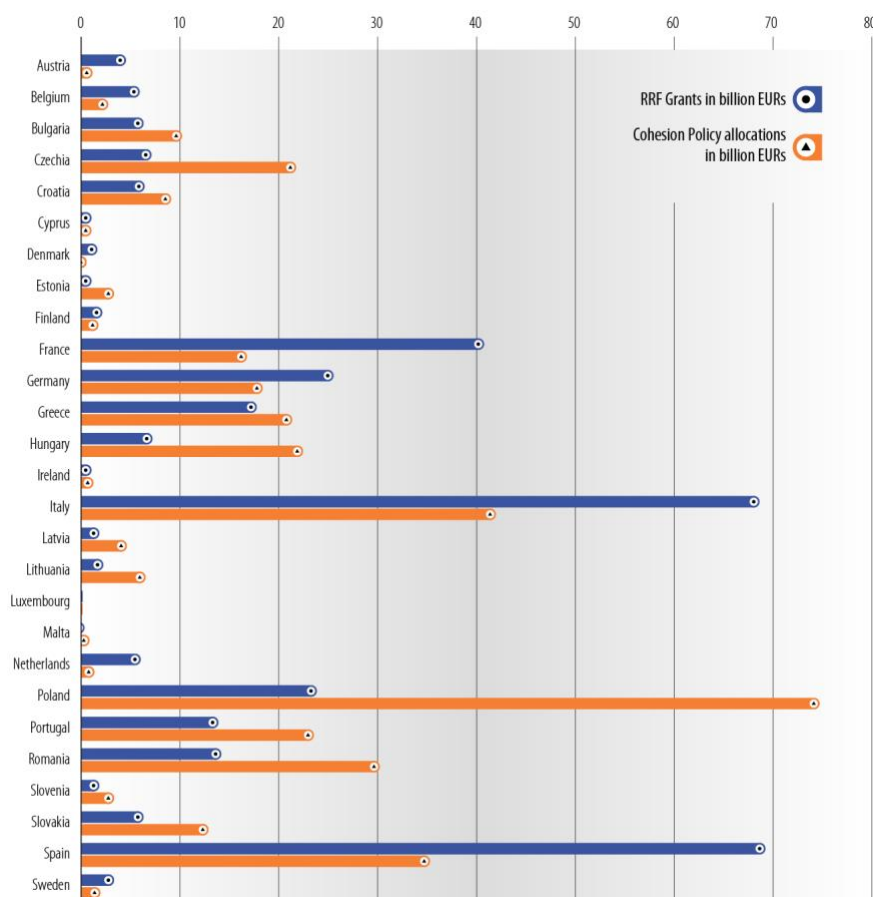
²⁷⁶ *Ibidem*.

²⁷⁷ Gemeenschappelijk Centrum voor onderzoek, [missies en cohesiebeleid: Apart wonen of samen dansen?](#), 2023.

D. Uitvoering van de faciliteit voor herstel en veerkracht

De omzetting en uitvoering van de faciliteit voor herstel en veerkracht (RRF) is grotendeels blind geweest voor de behoeften van lokale en regionale overheden, waardoor de relevantie en efficiëntie ervan in gevaar worden gebracht. Hoewel regio's en steden in de frontlinie de COVID-19-pandemie hebben bestreden — met grote gevolgen voor hun middelen en begrotingen — zijn zij niet de directe begunstigen van het herstelplan. Waarom gebeurt dit en wat zijn de gevolgen voor regio's en steden dat zij niet rechtstreeks betrokken zijn bij de uitvoering van de RRF-fondsen?

De herstel- en veerkrachtfaciliteit is verreweg het grootste instrument van NextGenerationEU — het ongekende herstelplan voor Europa na COVID-19, en voor sommigen bewijst dat de EU in staat was een gedurfde en innovatieve crisisrespons te presenteren.²⁷⁸ Het is ontworpen na het begin van de COVID-19-pandemie om de economische en sociale gevolgen ervan te verzachten. De herstel- en veerkrachtfaciliteit zal maximaal 723,8 miljard EUR aan subsidies en leningen aan EU-lidstaten uitbetalen. Deze middelen worden per land en niet per regio toegewezen op basis van criteria die verschillen van die in het kader van het cohesiebeleid, en de bijdrage van de herstel- en veerkrachtfaciliteit aan cohesie is dubbelzinnig.²⁷⁹

²⁷⁸ Rodos, M., „Filing Forward”: Een kritiek in het licht van COVID-19”, Journal of European Public Policy, Volume 28, juli 2021.

²⁷⁹ Economische evaluatie van de Nationale Bank van België, de [EU-begroting en het herstelplan NextGenerationEU: een game changer?](#), september 2021.

De herstel- en veerkrachtfaciliteit heeft ook een ander uitvoeringssysteem ingevoerd, waarbij de uitbetalingen van de financiering worden gekoppeld aan streefcijfers en niet aan kosten, waardoor de traditionele manier van EU-financiering in twijfel wordt getrokken. Om gebruik te kunnen maken van RRF-fondsen moesten de lidstaten nationale plannen voor herstel en veerkracht (NRRP's) indienen waarin de te financieren hervormingen en investeringen worden uiteengezet, die uiterlijk eind 2026 moeten worden uitgevoerd, alsmede de mijlpalen en streefdoelen die moeten worden verwezenlijkt om de middelen te ontsluiten. In bijna alle lidstaten werd de voorbereiding van deze plannen centraal beheerd, vaak door het ministerie van Financiën, en met weinig betrokkenheid van regio's en steden. Alle 27 NRRP's zijn nu ingediend, beoordeeld door de Europese Commissie en goedgekeurd door de Raad van de Europese Unie,²⁸¹ waarbij de uitbetalingen aan de gang zijn.²⁸²

In mei 2022 werd het RRF-kader aanzienlijk gewijzigd door het „REPowerEU”-plan — de reactie van de EU op de wereldwijde energiecrisis. Het doel van REPowerEU is om de herstel- en veerkrachtfaciliteit beter in staat te stellen steun te verlenen aan de geleidelijke afschaffing van de afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen en de overgang naar schonere en veerkrachtigere energie. De voorgestelde financiële middelen waren bijna 270 miljard euro, maar slechts een klein deel van dit totaal (20 miljard euro) bestond uit nieuwe subsidiefinanciering, terwijl de rest afkomstig was uit andere bronnen.

Om van deze middelen gebruik te kunnen maken, werd de lidstaten verzocht herziene NRRP's in te dienen, met inbegrip van nieuwe REPowerEU-hoofdstukken, die de meeste nu hebben gedaan. **In de verordening tot oprichting van de herstel- en veerkrachtfaciliteit wordt erkend dat vrouwen relatief meer getroffen zijn door de COVID-19-pandemie en de daaruit voortvloeiende crises, en maakt het beperken van de sociale en economische gevolgen van deze crisis voor vrouwen een van de centrale doelstellingen van het instrument.** Artikel 18, lid 4, bepaalt dat de lidstaten bij het opstellen van de NRRP's rekening moeten houden met gendergelijkheid. In tegenstelling tot de groene en digitale prioriteiten stelt de verordening echter geen minimumquotum vast voor uitgaven in verband met gelijkheid.

Bovendien zijn de effecten op de gelijkheid van mannen en vrouwen niet expliciet opgenomen in de criteria voor de beoordeling van de herstelplannen. De Europese Commissie heeft 131 investeringen en hervormingen vastgesteld met de nadruk op gendergelijkheid.²⁸³ Opmerkelijke voorbeelden van dergelijke maatregelen zijn onder meer een pensioenhervorming met een „gendertest” om de pensioenkloof tussen mannen en vrouwen weg te werken (België); investeringen in gemeentelijke kinderopvangcentra om de participatie van werknemers met zorgtaken op de arbeidsmarkt te

²⁸⁰ Bachtler, J., en Dozhdeva, V., [The Recovery & Resilience Fund: een economische stimulans ten koste van territoriale cohesie?](#), blog van het Europees Beleidsonderzoekscentrum, 2021.

²⁸¹ Het plan van de laatste lidstaat dat moest worden goedgekeurd, was dat van Hongarije eind 2022. Gezien de bezorgdheid van de EU over de rechtsstaat moet Hongarije echter 27 „supermijlpalen” bereiken voordat betalingsverzoeken in het kader van de herstel- en veerkrachtfaciliteit kunnen worden ingediend; zie: <https://www.reuters.com/markets/europe/eu-approves-hungarys-recovery-plan-holds-cash-moves-freeze-other-funds-2022-11-30/>.

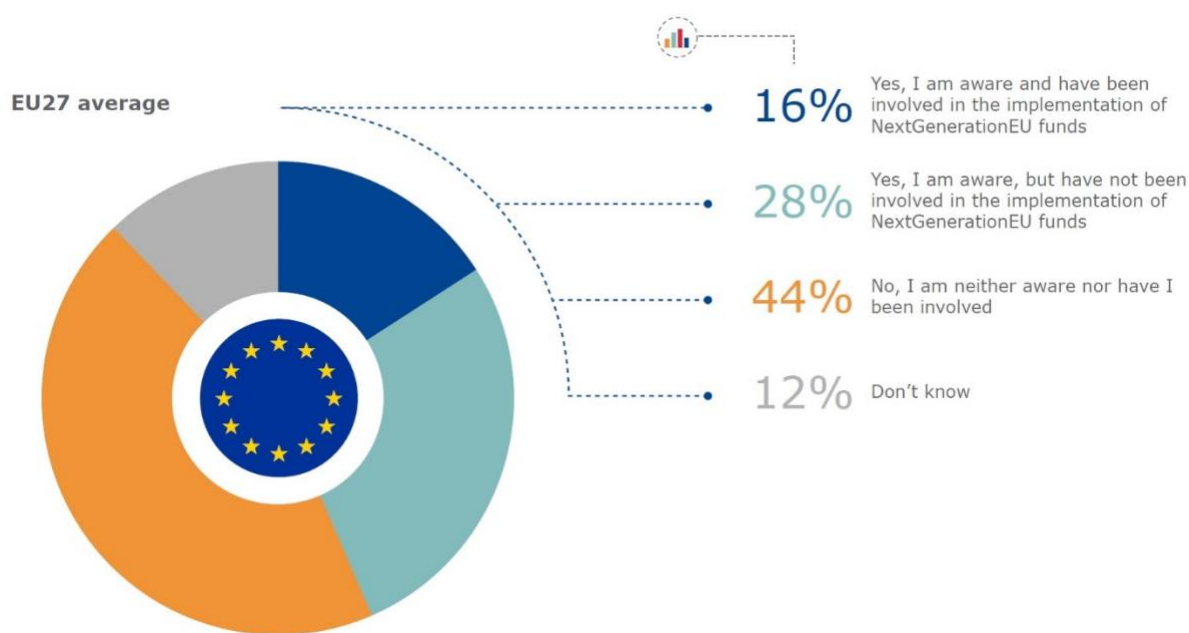
²⁸² Bijgewerkte informatie over de uitbetalingen van de herstel- en veerkrachtfaciliteit is beschikbaar op: https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/disbursements.html?lang=en.

²⁸³ Europese Commissie, [scorebord voor herstel en veerkracht](#), januari 2023.

vergemakkelijken (Cyprus); en een hervorming om de overheidsmonitoring van loonverschillen tussen mannen en vrouwen in de particuliere sector (Polen) te versterken.²⁸⁴

Hoewel steden en regio's vanaf het begin een voortrekkersrol hebben gespeeld bij de respons en het herstel van de pandemie, is hun rol niet naar behoren erkend bij het ontwerp van het belangrijkste herstelinstrument van de EU. In de RRF-verordening worden de lidstaten eenvoudigweg verzocht nadere gegevens op te nemen over alle raadplegingen van belanghebbenden, ook met lokale en regionale overheden, en over de wijze waarop hiermee rekening is gehouden.²⁸⁵ Deze bepaling is opgenomen om de lidstaten aan te moedigen steden, regio's en belanghebbenden te betrekken bij de voorbereiding en uitvoering van de plannen, maar dat is in feite niet vereist. De daadwerkelijke betrokkenheid van de belanghebbenden werd in feite aan de lidstaten overgelaten.²⁸⁶

Een zeer beperkte betrokkenheid van steden en regio's bij de herstelplannen is aan het licht gekomen door raadplegingen van het Europees Comité van de Regio's (CvdR) en de CEMR in 2021²⁸⁷ en 2022.²⁸⁸ De betrokkenheid van lokale en regionale overheden bij de voorbereiding van de nationale herstel- en veerkrachtplannen was immers over het geheel genomen gering, zij het op verschillende manieren, afhankelijk van bepaalde elementen. Het laagste niveau van betrokkenheid dat door de respondenten werd gemeld, was bij de governance van het proces (coördinatie, tijdschema's, enz.), waarbij een groot aantal ondervraagde organisaties rapporteerde dat „helemaal niet” betrokken was. Subnationale overheden hadden daarom weinig kans om de NRRP's te beïnvloeden.

²⁸⁴ *Ikbied*.

²⁸⁵ Zoals vermeld in artikel 18, lid 4, onder q), van de verordening tot oprichting van de herstel- en veerkrachtfaciliteit; zie [Verordening \(EU\) 2021/241 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie](#), februari 2021.

²⁸⁶ Bokhorst, D., en Corti, F., "Beheer van de herstel- en veerkrachtfaciliteit van Europa: Tussen Discipline en Discretion", Overheid en Oppositie, blz. 1-17, juni 2023.

²⁸⁷ Comité van de Regio's en Raad van Europese gemeenten en regio's, [De betrokkenheid van gemeenten, steden en regio's bij de voorbereiding van de nationale plannen voor herstel en veerkracht: Resultaten van de gerichte raadpleging van het CvdR en de CEMR](#), januari 2021.

²⁸⁸ Comité van de Regio's en Raad van Europese gemeenten en regio's, [uitvoering van de faciliteit voor herstel en veerkracht: Het perspectief van lokale en regionale overheden — Resultaten van de gerichte raadpleging van het CvdR en de CEMR](#), april 2022.

Dit gebrek aan betrokkenheid heeft gevolgen: sommige NRRP's zijn min of meer ruimteblind, wat hun efficiëntie en sociale en territoriale samenhang ernstig zou kunnen ondermijnen, volgens een studie gericht op de Italiaanse, Portugese en Spaanse plannen. De voorwaarden voor een geïnformeerde, open en brede raadpleging van sociale en territoriale behoeften ontbraken in die lidstaten.²⁹⁰

Het lijkt zeer waarschijnlijk dat de geringe betrokkenheid van steden en regio's (en andere actoren) bij de voorbereiding en uitvoering van herstelplannen nauw verband houdt met het ontwerp en de werking van het instrument zelf. De herstel- en veerkrachtfaciliteit en haar prestatiegerichte aanpak zijn gebaseerd op vooraf vastgestelde mijlpalen en streefdoelen met weinig flexibiliteit voor aanpassingen, waardoor de ruimte voor andere beleidsvormende actoren mogelijk wordt verminderd en de centralisatie wordt versterkt.²⁹¹

Het gebrek aan tijd en de aanzienlijke behoefte aan doeltreffende coördinatie hebben geleid tot een actieve betrokkenheid van alle bestuursniveaus, met name wanneer er nog geen mechanismen voor interinstitutionele samenwerking bestonden.²⁹²

De specifieke regionale verdeling van de herstel- en veerkrachtfaciliteit speelt een cruciale rol bij de impact ervan op het bruto binnenlands product (bbp) en op de regionale verschillen, waardoor het des te zorgwekkender wordt. Uit onderzoek blijkt dat regionale verschillen kunnen worden verminderd door regionaliseringscriteria toe te passen op de herstel- en veerkrachtfaciliteit om de achterstand van de minder ontwikkelde regio's (zoals in het cohesiebeleid) te helpen. Anderzijds zou de verdeling van de middelen op basis van de omvang van de bevolking waarschijnlijk een groter effect op het bbp hebben, maar een verminderd positief effect op regionale verschillen hebben.²⁹³

De benadering „financiering die geen verband houdt met kosten” die centraal staat in het RRF-model wordt ook geconfronteerd met kritiek in verband met de doeltreffendheid ervan. Zoals de Europese Rekenkamer benadrukt, zijn de mijlpalen en streefdoelen die in de NRRP's zijn opgenomen voornamelijk input- en outputindicatoren, terwijl effect- en resultaatindicatoren daadwerkelijk door de Commissie werden ontmoedigd, aangezien deze niet door de overheid worden gecontroleerd.²⁹⁴ Dit kan op pragmatische gronden begrijpelijk zijn, maar kan het feitelijke prestatiegebaseerde karakter van de herstel- en veerkrachtfaciliteit nog steeds ernstig in gevaar brengen.

Het feit dat het niet halen van overeengekomen mijlpalen en streefdoelen het criterium is om te rechtvaardigen dat een RRF-tranche niet wordt uitbetaald, betekent dat de lidstaten een stimulans hebben om „het systeem in te zetten”, d.w.z. om deze mijlpalen en streefdoelen strategisch

²⁸⁹ <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/EURegionalBarometer-Survey-2023.aspx>.

²⁹⁰ Stichting voor Europese Progressieve Studies, [Hoe plaatsgevoelig zijn de nationale plannen voor herstel en veerkracht?](#), december 2022.

²⁹¹ Bokhorst, D., en Corti, F., [Besturing Europe's Recovery and Resilience Facility: Tussen discipline en discretie](#), regering en oppositie, blz. 1-17, juni 2023.

²⁹² <https://eprc-strath.org/the-recovery-resilience-fund-an-economic-stimulus-at-the-expense-of-territorial-cohesion/>.

²⁹³ Barbero, J., Conte, A., Crucitti, F., Lazarou, N. J., Sakkas, A., en Solitti, S., [De impact van het herstellfonds op EU-regio's: een ruimtelijke algemene evenwichtsanalyse](#), Regional Studies, oktober 2022.

²⁹⁴ Europese Rekenkamer, [beoordeling door de Commissie van nationale plannen voor herstel en veerkracht — Over het algemeen passend, maar de uitvoeringsrisico's blijven bestaan](#), 2022.

te kiezen om de uitbetaling te waarborgen. In de praktijk kan dit inhouden dat er hervormingen of investeringen worden doorgevoerd die een zeer geringe kans hebben dat ze niet worden verwezenlijkt, of die al enige tijd zijn gepland (of al aan de gang zijn), waardoor de nadruk ligt op „laaghangend fruit”.²⁹⁵

Het Franse NRRP bevat doelstellingen die moesten worden bereikt voordat het plan volledig werd goedgekeurd, in wat in dit verband een voorbeeld kan zijn van „gaming the system”. Uit een studie bleek dat een CO₂-emissiereductiedoelstelling in het Franse NRRP tegen het tweede kwartaal van 2021 moest worden bereikt, maar het plan werd in april 2021 ingediend. Het doel moest dus in datzelfde kwartaal worden bereikt, voordat het zelfs door de Europese Commissie (in juni) werd goedgekeurd of door de Raad van de Europese Unie (in juli) werd goedgekeurd.²⁹⁶ En in Duitsland was niet minder dan 80 % van de sociale uitgaven in het NRRP bestemd voor projecten die reeds waren gepland en begroot ten tijde van de voorbereiding van het plan.²⁹⁷

In Italië zijn sommige NRRP-doelstellingen veel minder ambitieus dan de reeds bestaande en op nationaal niveau vastgestelde streefcijfers. Zo is het nationale programma voor de inzetbaarheidsgarantie, dat erop gericht is dat alle werkzoekenden diensten op maat willen ontvangen, zoals omscholing om hun integratie op de arbeidsmarkt te vergemakkelijken, overeengekomen met de Europese Commissie in het nationale herstel- en veerkrachtplan (waardoor middelen kunnen worden uitbetaald) om tegen eind 2022 300000 begunstigden te bereiken, wat slechts de helft is van het streefdoel van 600000 begunstigden dat op nationaal niveau is vastgesteld.²⁹⁸

Bijgevolg is de realiteit van de impact van de herstel- en veerkrachtfaciliteit op het terrein veel moeilijker te beoordelen dan de formele verwezenlijking van mijlpalen en streefdoelen. Dit roept belangrijke vragen op over de werkelijke doeltreffendheid van het model van de herstel- en veerkrachtfaciliteit „financiering die geen verband houdt met kosten”.

Delidstaten en de Europese Commissie moeten de nodige maatregelen nemen om het huidige gecentraliseerde verhaal om te zetten in een meerlagige uitvoeringsaanpak door op structurele basis en samen met steden en regio's meerdere platforms, informatiesessies en evenementen op te zetten.

In haar komende tussentijdse evaluatie kan de Europese Commissie niet alleen nagaan of de met de lidstaten overeengekomen doelstellingen en mijlpalen zijn bereikt. Zij moet de daadwerkelijke bijdrage van de herstel- en veerkrachtfaciliteit tot cohesie en de werkelijke toegevoegde waarde ervan beoordelen en de lokale en regionale betrokkenheid onderzoeken. Bovendien kan een echte reflectie op de grenzen van het huidige prestatiegebaseerde systeem niet worden vermeden.²⁹⁹

---

²⁹⁵ Corti, F., & Ruiz, T., [De faciliteit voor herstel en veerkracht: Wat monitoren we echt met een prestatiegerichte aanpak?](#), CEPS Explainer, januari 2023.

²⁹⁶ Darvas Z., en Welslau L., [Eerste lessen uit de faciliteit voor herstel en veerkracht voor het EU-kader voor economische governance](#), studie in opdracht van de commissie ECON in het Europees Parlement, maart 2023.

²⁹⁷ Corti, F., Gors, D., Liscai, A., Ruiz, T., Kiss-Galfalvi, T., Gstrein, D., Herold, H., Dolls, M., Fuest, C., [The European Added Value of the Recovery and Resilience Facility](#), studie in opdracht van de commissie ECON in het Europees Parlement, april 2022.

²⁹⁸ Corti, F., & Ruiz, T., [De faciliteit voor herstel en veerkracht: Wat monitoren we echt met een prestatiegerichte aanpak?](#), CEPS Explainer, januari 2023.

²⁹⁹ *Ibidem*.

Toekomstgerichte investeringen moeten worden uitgesloten van EU-schuld- en tekortlimieten, vooral omdat de financiële markten de schulden die we nodig hebben, kunnen absorberen en de lidstaten zich kunnen veroorloven.³⁰⁰ De herstel- en veerkrachtfaciliteit kan slechts een klein deel van de noodzakelijke overheidsinvesteringen opleveren om lokale oplossingen te bieden voor de groene en de digitale transitie.

Elk toekomstig EU-instrument dat gericht is op het bevorderen van territoriale cohesie, zal de kritiek waarmee de herstel- en veerkrachtfaciliteit momenteel wordt geconfronteerd, moeten aanpakken. Dergelijke kritiek heeft betrekking op het voorbereidingsproces van het plan en de tijdsbeperkingen, het gebrek aan betekenisvolle betrokkenheid op lokaal en regionaal niveau en de ruimtelijke blindheid van het instrument.

Traditionele kostengebaseerde financieringsbenaderingen kunnen geschikter zijn voor instrumenten die gebaseerd zijn op input-indicatoren, terwijl echte prestatiegerichte financiering het gebruik van outputindicatoren vereist. Dit zou ook het mogelijk maken om plannen en resultaten tussen landen met elkaar te vergelijken, en een evaluatie van de waarde van het instrument voor EU-geld.³⁰¹

Tot slot moet er een open debat plaatsvinden over een uitbreiding van de herstel- en veerkrachtfaciliteit, die is geëvolueerd van een crisisresponsinstrument tot een financieringsinstrument ter ondersteuning van de groene en de digitale transitie. Hoewel de herstel- en veerkrachtfaciliteit in zijn huidige vorm alleen hervormingen en investeringen kan financieren die tot eind 2026 zijn gedaan, zullen de groene en digitale transities tot ver na die datum doorgaan — en uitgebreide financiering vereisen. Of en hoe de herstel- en veerkrachtfaciliteit moet worden uitgebreid en of in plaats daarvan ander investeringsbeleid, zoals cohesie, moet worden versterkt, zijn vragen die niet kunnen worden vermeden.

GEMEENTEN DIE DE HERSTEL- EN VEERKRACHTFACILITEIT IN ITALIË UITVOEREN

40 MILJARD EURO TOEGEWENZEN AAN GEMEENTEN

Volgens Antonio Decaro, burgemeester van Bari (Italië) en voorzitter van de Associazione Nazionale Comuni Italiani, zijn Italiaanse gemeenten zeer actief bij de uitvoering van de nationale plannen voor herstel en veerkracht. In een toespraak op 7 juli gaf hij aan dat gemeenten 40 miljard EUR van in totaal 191,5 miljard EUR toegewezen kregen en al 90 % van die middelen hebben vastgelegd — tweemaal het gemiddelde vastleggingspercentage voor middelen die aan andere entiteiten zijn toegewezen. Van de 102000 aanbestedingsprocedures lopen de gemeenten al 52000 — meer dan de helft. Volgens de heer Decaro heeft de herstel- en veerkrachtfaciliteit een aanzienlijk effect op de investeringen van steden en dorpen. De bruto vaste investeringen voor

³⁰⁰ Finance Watch, [De schulden die we nodig hebben: Versterking van de houdbaarheid van de schuld met toekomstgerichte begrotingsregels](#), juli 2023.

³⁰¹ Darvas Z., en Welslau L., [Eerste lessen uit de faciliteit voor herstel en veerkracht voor het EU-kader voor economische governance](#), studie in opdracht van de commissie ECON in het Europees Parlement, maart 2023.

gemeenten stegen tussen 2017 en 2023 met 70 %, legde hij uit. In Zuid-Italië bedraagt de verwachte stijging 63 % voor dezelfde periode, waarvan naar schatting ongeveer 40 % afkomstig is van het NRRP.

E. Interne markt en industriële transformatie

Er zijn sterke en consistente beleidsmaatregelen nodig om ervoor te zorgen dat de interne markt en de Europese industrie blijven presteren en alle regio's ten goede komen. Lokale en regionale overheden vormen een essentieel onderdeel van deze gezamenlijke inspanningen kunnen ook helpen de interne markt om te vormen tot een nuttig instrument om de industriële transformatie tot stand te brengen. Hoe kunnen we ons welzijn veiligstellen? Welke maatregelen moeten worden genomen om ervoor te zorgen dat Europa zijn industriële koplopers niet verliest, maar ook de kleinere spelers niet achter zich laat en de cohesie in gevaar brengt?

De interne markt is de grootste geïntegreerde markt ter wereld en heeft geleid tot lagere prijzen en betere producten en diensten voor consumenten, terwijl de welvaart in regio's in de hele EU wordt verhoogd. In de afgelopen 30 jaar heeft het de handel op een meest indrukwekkende manier gestimuleerd en de verwachtingen overtroffen: het bruto binnenlands product (bbp) van de Unie is 9 % hoger dan zonder de interne markt; het handelsstadium tussen de lidstaten is verdubbeld ten opzichte van de omvang van de economie van de EU; 56 miljoen banen zijn afhankelijk van de handel binnen de EU; en vandaag vertegenwoordigen de internemarktstromen meer dan 25 % van de toegevoegde waarde van de EU-productie van goederen.³⁰²

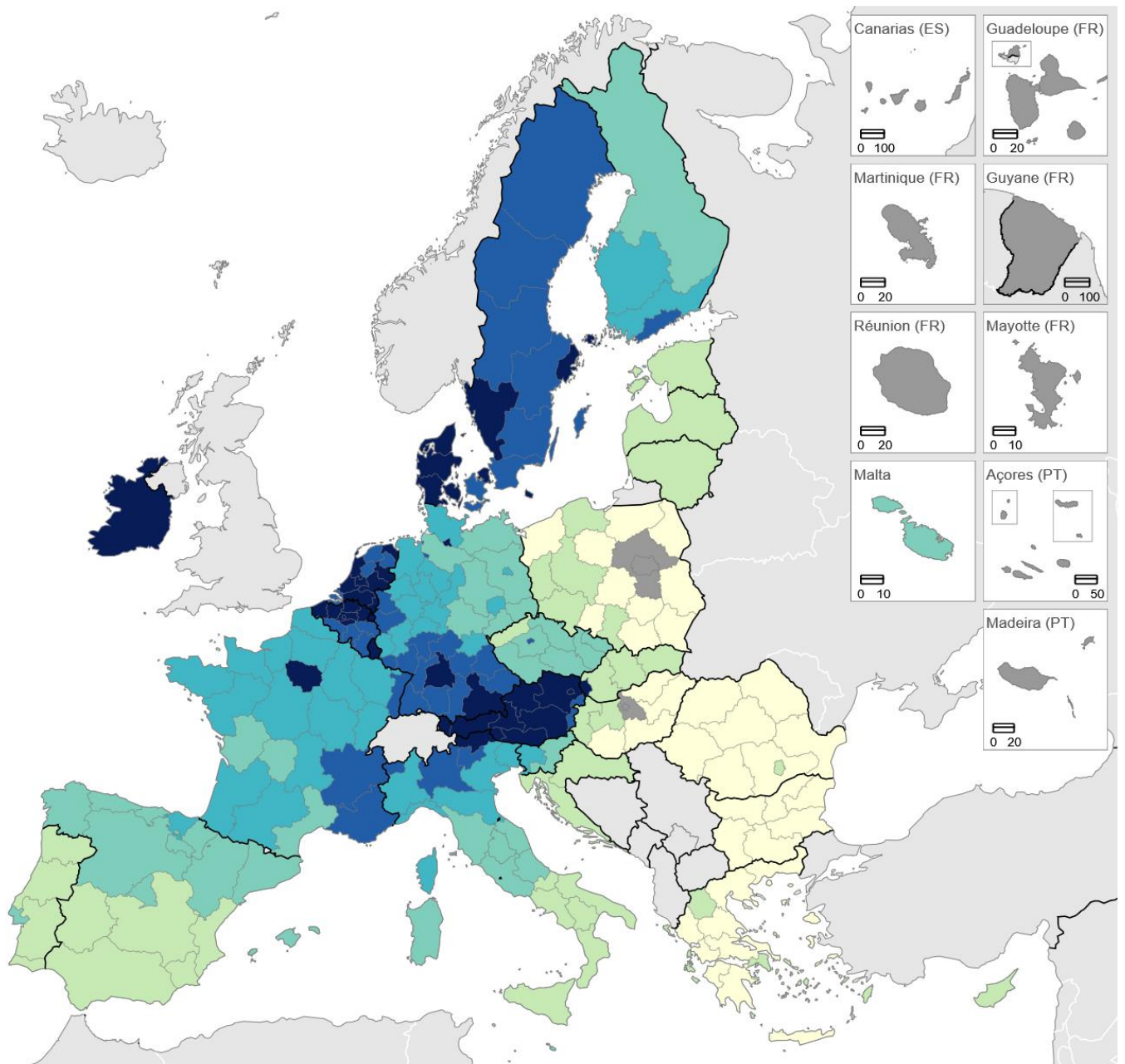
De aanbestedingsregels dragen bij tot de verspreiding van de voordelen van overheidsinvesteringen in de hele EU, aangezien zij bedrijven uit alle lidstaten in staat stellen in te schrijven op overheidsopdrachten die met cohesiefondsen worden gefinancierd. Zo profiteren zowel de lidstaten van contractanten als die van aanbestedende diensten uit deze middelen.

Deperifere regio's van de Unie hebben echter niet zoveel vruchten van de interne markt kunnen oogsten als de kernregio's. In feite blijkt uit onderzoek dat dit welzijn helemaal niet gelijkmatig verspreid is. Gemiddeld heeft de interne markt de welvaartswinst van de EU-burgers sterk doen toenemen. Uit dit onderzoek blijkt echter ook een sterke regionale variatie in welvaartswinsten van de interne markt, zowel in de EU als binnen de afzonderlijke lidstaten. België, Luxemburg, Nederland, Ierland en Oostenrijk zijn duidelijke koplopers, terwijl Roemenië, Bulgarije en Griekenland achterblijven.³⁰³

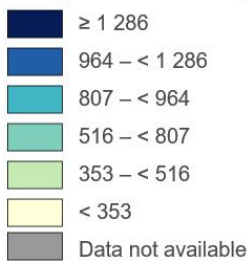
---

³⁰² Europese Commissie, [30 jaar interne markt — inventariseren en vooruitkijken](#), 2022.

³⁰³ Bertelsmann Stiftung, [raming van de economische voordelen van de interne markt voor Europese landen en regio's](#), 2019.

Change welfare in Euros per capita

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

Figuur 22 — welvaartswinst per hoofd van de bevolking als gevolg van het handelsbevorderende effect van de eengemaakte markt door NUTS2-regio's (code 2016)

Bron — CvdR-compilatie op basis van Bertelsmann Stiftung³⁰⁴

Nota — Nationale gegevens voor Ierland en Litouwen/Geen gegevens beschikbaar via PL91 (Warszawski Stołeczny), PL92 (Mazowiecki regionalny), HU11 (Budapest) en HU12 (Pest)

³⁰⁴ Ibidem.

Uit gegevens die na de financiële crisis van 2008 zijn verzameld, blijkt dat minder groei of recessie leidt tot grotere verschillen tussen regio's.³⁰⁵ De crisis van 2008 heeft de convergentie belemmerd en het is waarschijnlijk dat de COVID-19-pandemie en de gevolgen van de oorlog tegen Oekraïne soortgelijke gevolgen zullen hebben. Het is dan ook meer dan waarschijnlijk dat deze economische schokken het nog moeilijker maken voor perifere regio's of regio's die in een zogenaamde ontwikkelingsval zitten om de rest van de EU in te halen.

De Regional Competitiveness Index van de Europese Commissie³⁰⁶ lijkt deze hypothese te bevestigen. Voorafgaand aan de COVID-19-pandemie vielen regionale concurrentie-indicatoren tot op zekere hoogte samen met de regionale welvaartswinst van de eengemaakte markt. Aangezien uit de meest recente gegevens blijkt dat de verschillen in regionaal concurrentievermogen na de COVID-19-pandemie aanhouden, zou men kunnen aannemen dat hetzelfde het geval zou zijn voor welvaartswinsten op de eengemaakte markt.

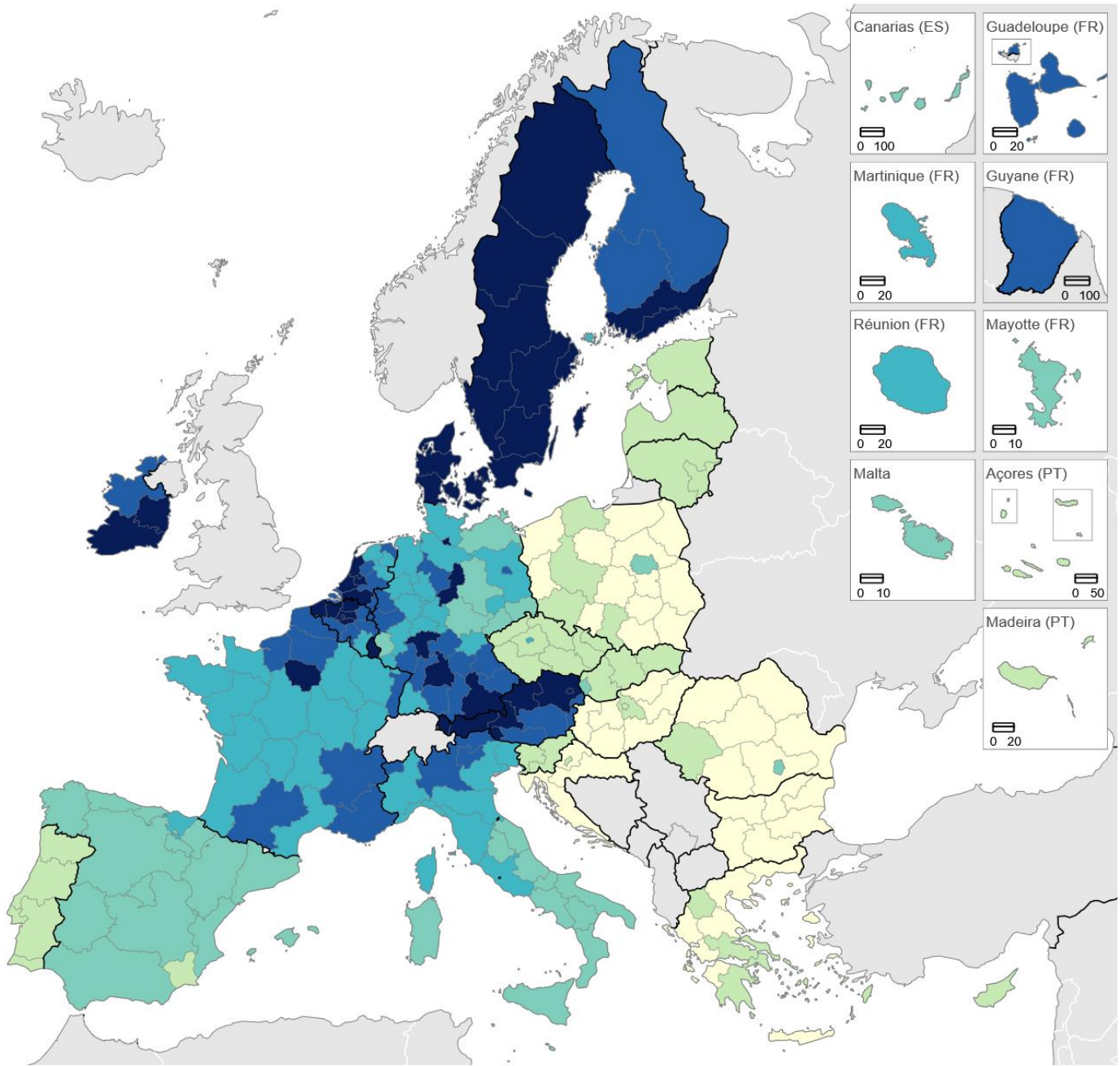
Onlangs heeft de Europese Commissie ook de verschillen in arbeidsproductiviteit tussen lidstaten en regio's geschetst, wat weer aangeeft dat er verschillen zijn in potentieel van de interne markt. Volgens de Europese Commissie is de arbeidsproductiviteit in Ierland meer dan negen keer hoger dan in Bulgarije. In de Ierse zuidelijke regio is de productiviteitsindicator uitzonderlijk hoog, waarschijnlijk gerelateerd aan de lokale agglomeratie van IT-bedrijven. Over het algemeen zijn de regionale verschillen aanzienlijk, zowel binnen als tussen de lidstaten".³⁰⁷

---

³⁰⁵ Jacques Delors Instituut, [Cohesiebeleid geconfronteerd met de crisis: welke gevolgen voor de regio's van de EU?](#) 2015 en CEPS, [De eengemaakte markt blijft de beslissende macht van de EU](#), 2019.

³⁰⁶ https://ec.europa.eu/regional_policy/assets/regional-competitiveness/index.html#/.

³⁰⁷ Europese Commissie, [werkdocument van de diensten van de Commissie over regionale trends voor groei en convergentie in de Europese Unie](#), juni 2023.

Percentage compared to EU level = 100

- > 123
- 110 – < 123
- 99 – < 110
- 77 – < 99
- 46 – < 77
- < 46

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

Figuur 23 — Arbeidsproductiviteit per NUTS2-regio, 2021
 Bron — CvdR-compilatie op basis van de Europese Commissie³⁰⁸

³⁰⁸ *Ibidem.*

Het dichten van de kloof tussen regio's vereist een nog beter presterende interne markt. Het Comité van de Regio's (CvdR) heeft opdracht gegeven tot een studie getiteld *Cohesiebeleid en de interne markt: de kosten van niet-cohesie*,³⁰⁹ die voor het einde van dit jaar moeten worden gepubliceerd, zullen licht werpen op de wisselwerking tussen het cohesiebeleid en de interne markt. De economische, sociale en territoriale cohesie, ondersteund door de financiering van het cohesiebeleid, heeft positieve gevolgen voor alle EU-lidstaten en regio's naast de investeringen alleen, bijvoorbeeld wat betreft handelsbetrekkingen en technologische verbeteringen. Netontvangers verhogen hun vraag naar producten die afkomstig zijn van netto EU-begrotingsbetalers, die doorgaans zeer concurrerende en exportgerichte industriële spelers hebben, zoals³¹⁰ onder meer in recente studies is bevestigd.

Hoewel de interne markt grotendeels een succesverhaal is, is een groot deel van haar potentieel nog niet ontketend. Ongerechtvaardigde belemmeringen belemmeren nog steeds veel regio's om kansen te grijpen die de interne markt te bieden heeft. Het vrije verkeer van goederen en diensten heeft te maken met bureaucratische rompslomp en voor veel van onze ondernemers en burgers is de interne markt meer een fictie dan een realiteit.

Wanneer regio's met dergelijke problemen te maken hebben, reageren ze. Ze kijken over de grens heen en werken samen met partnerregio's om te werken aan oplossingen die hun bevolking ten goede komen. De rol van regio's is absoluut van cruciaal belang om belemmeringen op de eengemaakte markt weg te nemen: uit alle relevante onderzoeken blijkt dat we de interne markt alleen kunnen opwaarderen als alle bestuursniveaus erbij betrokken zijn.³¹¹ Daarom zou de EU baat hebben bij een efficiënt grensoverschrijdend mechanisme om de inspanningen van de regio's op dit gebied te ondersteunen.

Regio's en steden zetten zich in om hun omstandigheden te verbeteren en spelers op de interne markt te worden.³¹² De integratie van goederen en diensten in de interne markt wordt bereikt door handel en de grensoverschrijdende vestiging van ondernemingen en ondernemers. Regio's en steden beheersen een groot aantal van de hefbomen die de administratieve rompslomp in deze context kunnen helpen oplossen: ze kunnen hun eigen procedures sneller en efficiënter maken en ze kunnen informatie verstrekken die gemakkelijk te vinden is en is afgestemd op de behoeften van consumenten, werknemers en bedrijven.

Om de grotere problemen in de hedendaagse omgeving aan te pakken (bv. telewerkomstandigheden, breedbandverbindingen, toegang tot volksgezondheid en onderwijs, logistieke netwerken en producten van milieu- en culturele kwaliteit), is een verzameling van subnationale gegevens vereist. Deze informatie biedt regionale en territoriale actoren nieuwe kansen om op te treden en zich te differentiëren in globalisering, waarbij overheden kansen ondersteunen en synergieën ten opzichte van subnationale rivaliteit bevorderen. Daartoe heeft de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

---

³⁰⁹ Toptsidou, M., Böhme, K., Aalbu, S., Dallhammer, E., Gorny, H., Gaugitsch, R., [Cohesiebeleid en de interne markt: de kosten van niet-cohesie](#), studie in opdracht van het Comité van de Regio's, publicatie gepland voor eind 2023.

³¹⁰ Christou, T., Crucciti, F., Garcia Rodriguez, A., Lazarou, N., Monfort, P., en Salotti, S., [The RHOMOLO ex ante effectbeoordeling van het cohesiebeleid 2021-2027](#), mei 2023.

³¹¹ Onderzoeksdienst van het Europees Parlement, [mechanisme om juridische en administratieve belemmeringen in een grensoverschrijdende context op te lossen](#), mei 2023.

³¹² Pelkmans, J., [De interne markt voor diensten](#), studie in opdracht van de IMCO-commissie in het Europees Parlement, februari 2019.

(OESO) een methode ontwikkeld om gebieden in hun mondiale context te lokaliseren door vier soorten internationale „verbindingen” te onderscheiden.³¹³

GREN[S/Z]LANDAGENDA

HET SAMENWERKINGSPLATFORM VAN NRW EN NEDERLANDSE REGIO'S

Burgers en ondernemers die activiteiten ontwikkelen over de grens tussen Noordrijn-Westfalen (Duitsland) profiteren van een al lang bestaand samenwerkingsplatform. De Gren[s/z]landagenda³¹⁴ brengt regio's en gemeenten van beide zijden van de Duits/Nederlandse grens samen. Dit heeft al geleid tot zeer concrete resultaten, zoals de grensinformatiebalies die burgers adviseren over de grensoverschrijdende erkenning van beroepskwalificaties. Daarnaast richt het werk van de Gren[s/z]landagenda zich ook op het openhouden van grenzen in tijden van crisis, wat de laatste tijd nuttig is gebleken.

SCANDINAVISCH HOUTBOUW

ZWEEDSE EN NOORSE REGIO'S WERKEN SAMEN

Het Svinesund-comité³¹⁵ is een entiteit voor grensoverschrijdende samenwerking die namens verschillende gemeenten en regio's aan weerszijden van de grens tussen Zweden en Noorwegen actief is. Ondernemers hebben grote belangstelling getoond voor de ontwikkeling van een grensoverschrijdende houtbouwsector. Het Svinesund-comité helpt belemmeringen weg te nemen die voortvloeien uit verschillen in regels en voorschriften in Zweden en Noorwegen. Het bevat voorstellen voor het verenigen van regels voor planning en bouw, evenals gerichte informatie-instrumenten voor ondernemers. Deze zijn gericht op de moeilijkheden waarmee ondernemers worden geconfronteerd wanneer zij de grens overschrijden om hun activiteiten te ontwikkelen.

LOKALE BOEREN OP DE INTERNE MARKT

HOE KROATISCHE EN HONGAARSE REGIO'S HEN HELPEN

Het grondgebied van de EGTS Pannon³¹⁶ (Europese groepering voor territoriale samenwerking) omvat 60 gemeenten aan weerszijden van de grens tussen Hongarije en Kroatië. Het is een plattelandsg gebied waar de landbouw een belangrijke rol speelt in de regionale economie en een belangrijke bron van werkgelegenheid is. Landbouwers aan weerszijden van de grens worden geconfronteerd met belemmeringen wanneer zij hun producten aan de andere kant van de grens willen verkopen, zoals fiscale verschillen, niet-geharmoniseerde handelsprocedures, administratieve lasten en de taalbarrière. Na een grondige analyse van de situatie kwam de EGTS van Pannon met een reeks maatregelen ter ondersteuning van de landbouwers: een gericht tweetalig informatiepakket en een reeks beleidsaanbevelingen.

³¹³ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, [Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment](#), 2023.

³¹⁴ https://mbei.nrw/sites/default/files/asset/document/grenzlandkonferenz_2022_grenzlandagenda_-_concept_grenslandagenda.pdf.

³¹⁵ <https://www.vgregion.se/en/regional-development/areas/external-relations/european-networks-and-organizations/svinesundskommitten/>.

³¹⁶ <https://www.pannonegtc.eu/>.

De eengemaakte markt zal een belangrijke motor zijn voor de digitale en groene transitie en moet alle regio's en steden ten goede komen. Regio's en steden staan voor meerdere uitdagingen die worden verergerd door de verschillende crises waarmee ze worden geconfronteerd. De interne markt zal hen helpen strategische afhankelijkheden aan te pakken en hun capaciteiten op te bouwen.

Vandaag kunnen we al zien hoe dit in de praktijk werkt. Om de wind- en zonne-energiesector te ontwikkelen, vinden goederen en materialen die worden geproduceerd of ingevoerd van buiten de EU in een regio gemakkelijk hun weg naar andere regio's waar ze worden ingezet.

Met de steun van regio's en steden kan onze interne markt echt missiegericht worden en bijdragen tot de industriële transformatie die Europa nastreeft. Hoe efficiënter het werkt, hoe meer we de stromen van kritieke goederen en diensten die daarmee verbonden zijn, kunnen opvoeren. In dit lopende proces kunnen regio's en steden bijvoorbeeld de vergunningsprocedures voor energievernieuwingsprojecten minder complex maken en het gemakkelijker maken om geschoolde professionals in de groene-energiesector te plaatsen in regio's waar hun expertise vereist is.³¹⁷

Er is ook een groeiende uitdaging om de essentie van de interne markt en de vier vrijheden ervan te combineren met de noodzaak om open strategische autonomie te bereiken, met inbegrip van economische veiligheid. In het recente *strategische prognoseverslag 2023 van de Europese Commissie wordt met name benadrukt*³¹⁸ hoe de EU en haar lidstaten het bestaande proces voor de screening van de huidige strategische afhankelijkheden moeten uitbreiden om instrumenten te creëren om toekomstige afhankelijkheden in cruciale sectoren te analyseren (bv. gezondheid, voedsel, digitale technologieën, energie, ruimte en water).

De EU moet ook beter en strategischer gebruikmaken van handelsbeschermingsmaatregelen, buitenlandse subsidiecontrole en aanbestedingsinstrumenten. De uitbreiding van de interne markt zal van cruciaal belang zijn om de economische toekomst van de EU te waarborgen. Adequate strategische kennis en anticiperende governance moeten het voortouw nemen bij het toekomstbestendig maken van een groeibevorderend regelgevingskader, met name voor de EU.

Er moet opnieuw de nadruk worden gelegd op het wegnemen van obstakels en het implementeren van de huidige normen in ecosystemen met het grootste potentieel voor verandering. Dit moet gepaard gaan met strenge en passende mededingingsregels. Het zal ook van cruciaal belang zijn om duurzame bedrijfsmodellen te stimuleren en te zorgen voor voldoende ondersteuning voor de snelle ontwikkeling en implementatie van „net-zero“-technologie.

De EU moet ook blijven zorgen voor een eerlijk speelveld voor alle marktdeelnemers door sterke banden tot stand te brengen tussen markttoegang en hoge milieunormen. Tot slot is hulp nodig voor de snelle productie van kritieke componenten voor de energietransitie, zoals grondstoffen of apparatuur voor netto-nultechnologie.³¹⁹

Het is aan regio's om vast te stellen hoe ze bij de verandering in de mondiale waardeketens passen. De effecten van megatrends op mondiale waardeketens zijn ongelijkmatig en zijn afhankelijk van de gevestigde sterke en zwakke punten van de lokale gebieden, met inbegrip van hun conventionele

---

³¹⁷ Europese Commissie, [30 jaar interne markt — inventariseren en vooruitkijken](#), 2022.

³¹⁸ Europese Commissie, [Strategisch prognoseverslag 2023](#), 2023.

³¹⁹ *Ibidem*.

industrieën en schenkingen op het gebied van natuurlijk en cultureel kapitaal, transport en IT-infrastructuur. Binnen de lidstaten kunnen de verschillen groot zijn, wat van invloed is op de mate waarin dergelijke gebieden kunnen deelnemen aan de globalisering, onder meer door investeringen, talent en toerisme aan te trekken en de uitvoer uit te breiden.³²⁰

De Europese industrie is een van de meest geavanceerde en concurrerende onderdelen van de interne markt. Om concurrerend te blijven, is het een reis begonnen om tegen 2050 een netto-nuluitstoot te bereiken, zich aan te sluiten bij de wereldwijde race op het gebied van netto-nultechnologieën en een gestage maar milieuvriendelijke stroom van kritieke grondstoffen te waarborgen.

Naar aanleiding daarvan heeft de Europese Commissie het Green Deal-industrieplan voor het Net-Zero-tijdperk gepresenteerd,³²¹ gevolgd door verschillende wetgevingsvoorstellen. De dubbele transitie in de Europese Green Deal vereist een herziening van de Europese industrie, aangezien de industrie verantwoordelijk is voor ongeveer 30 % van de uitstoot van broeikasgassen. Dit, evenals de recente crises (de COVID-19-pandemie en de gevolgen van de oorlog tegen Oekraïne) hebben belangrijke kwetsbaarheden in de Europese industrie laten zien.

Het is zorgwekkend en een punt van grote bezorgdheid dat de EU-voorstellen voor de overgang van de Europese industrie zijn gedaan zonder grondige ex-ante territoriale effectbeoordelingen uit te voeren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de gevolgen van deze veranderingen op lokaal en regionaal niveau en de interactie tussen verschillende beleidsmaatregelen pas in de komende jaren duidelijk zullen worden. Deze regio's worden testpersonen om te zien of en hoe de industriële transitie succesvol zal zijn.

Recente studies tonen aan dat de energieprijsschok, samen met de noodzaak om de groene transitie te versnellen, vrijwel zeker zal leiden tot grote industriële migratie binnen Europa. Sommige plaatsen in Europa waar elektriciteit goedkoper is of zal zijn als gevolg van uitzonderlijk gunstige hernieuwbare omstandigheden (bijvoorbeeld Extremadura (Spanje) of Sicilië (Italië) voor zonne-energie, en de Noordzee voor wind op zee) kunnen getuige zijn van de opkomst van nieuwe industriële centra voor energie-intensieve industrieën. Productieactiviteiten waarvoor waterstof nodig is, kunnen zich bevinden in Europese gebieden waar het vermogen op bepaalde tijdstippen van de dag dicht bij of onder nul ligt.³²²

Het zal ook belangrijk zijn om toezicht te houden op de doeltreffendheid van plaatsgebonden industriebeleid in andere delen van de wereld (zoals de Inflation Reduction Act (IRA) van de Verenigde Staten, die tegen 2032 meer dan 360 miljard USD zal mobiliseren) en wat de Europese Unie ervan kan leren met het oog op een toekomstig EU-plaatsgebonden industriebeleid.

Het „Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age” vormt een nieuw kader voor industriële reconversie als reactie op de IRA van de VS. In maart 2023 volgden twee wetgevingsvoorstellen die van groot belang zijn voor Europese regio's en steden: de Critical Raw Material Act³²³ en de Net-Zero

---

³²⁰ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, [Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment](#), 2023.

³²¹ Europese Commissie, [Mededeling: Een industrieplan voor de Green Deal voor het Net-Zero-tijdperk](#), 2023.

³²² Bruegel, [Aanpassen aan de energieschok: het juiste beleid voor de Europese industrie](#), beleidsnota 11/23, mei 2023.

³²³ Europese Commissie, [Factsheet on European Critical Raw Materials Act](#), maart 2023.

Industry Act.³²⁴ Beide voorstellen hebben tot doel vergunningsprocedures voor strategische projecten op relevante gebieden te stroomlijnen en recycling en de levensduur van schone technologieproducten te stimuleren. Het heeft ook tot doel de beschikbaarheid van geschoolde arbeidskrachten te waarborgen, met behoud van hoogwaardige banen en de oprichting van bestuurs- en controleorganen op EU-niveau.

Deze voorstellen missenechter **een belangrijke factor: financiering**. Hoewel de Europese Commissie aankondigde dat er een soevereiniteitsfonds zou worden opgericht, werd het vervangen door het platform voor strategische technologieën voor Europa (STEP), dat middelen verzamelt uit verschillende bestaande bronnen, waaronder cohesiefondsen, en deze met 10 miljard euro opvult. Het CvdR heeft zijn bezorgdheid geuit over de voorstellen, met name over een mogelijke concentratie van de financiering in het kader van de door STEP versterkte programma's in sommige regio's en lidstaten, en een mogelijke concentratie van de gerichte kritieke technologieën op dezelfde gebieden.

Regio's en steden in de Europese Unie zouden sterk kunnen profiteren van een herindustrialiseringsproces met behoud van de Europese normen voor milieubescherming en hoogwaardige banen. Europa hanteert de hoogste milieunormen voor de mijnbouw en verwerking van grondstoffen. In 2022 in Kiruna, Zweden, werden de grootste Europese afzettingen van zeldzame aardmetalen gevonden naast fosfor gebruikt als meststof in de landbouw. Gewoonlijk zou het 10 tot 15 jaar duren voordat die grondstoffen op de markt zijn gebracht, maar het gestroomlijnde vergunnings- en stimuleringsstelsel dat in de wet inzake kritieke grondstoffen is vastgelegd, zou die tijd aanzienlijk kunnen verkorten en een gestage stroom van kritieke grondstoffen naar de Europese industrie kunnen garanderen als het project als strategisch wordt beschouwd.

Lokale en regionale overheden spelen een belangrijke rol om ervoor te zorgen dat de samenleving strategische projecten accepteert, ruimtelijke ordening uitvoert en onderwijs en opleiding afstemt op de eisen van schone technologieën.

Daarom moet het CvdR worden uitgenodigd als lid van de bij bovengenoemde handelingen opgerichte bestuurs- en controleorganen. Het is ook belangrijk te vermelden dat de CvdR-adviezen over de twee handelingen³²⁵ sterk voorstander zijn van een grotere recycling van materialen en hergebruik van componenten van schone technologieproducten als centrale factor voor het verminderen van afhankelijkheden om het verbruik te verminderen. Uit recente verslagen is gebleken dat het regionaliseren van herindustrialisatieprocessen in dit opzicht van groot belang is. Verschillende regio's zullen door het proces in verschillende mate worden beïnvloed.

Een studie uit 2023 waarin de verschuiving van koolstofintensieve industrieën naar een industrie zonder netto nul in Europa wordt geanalyseerd,³²⁶ toont veel verschillen aan die niet alleen zijn gebaseerd op het relatieve belang van deze industrieën voor regionale economieën, maar ook op hun aanpassingsvermogen.

De omschakeling naar nul-nul vergroot de kwetsbaarheid van regio's met een grotere sociaaleconomische last en dreigt de economische ongelijkheden te vergroten. De OESO heeft een

³²⁴ Europese Commissie, [Factsheet over de EU Net-Zero Industry Act: van de EU de thuisbasis van schone technologie-industrieën maken](#), maart 2023.

³²⁵ Zie advies van het Comité van de [Regio's, pakket kritieke grondstoffen](#), ECON-VII/031, 5-6 juli 2023, rapporteur: Isolde Ries (DE/PSE), burgemeester van het district West-Saarbrücken; en Comité van de Regio's, [Wet Net-Zero-industrie](#), ECON-VII/032, 5-6 juli 2023, rapporteur: Mark Speich (DE/EVP), staatssecretaris van federale, Europese en internationale zaken en media van de deelstaat Noordrijn-Westfalen.

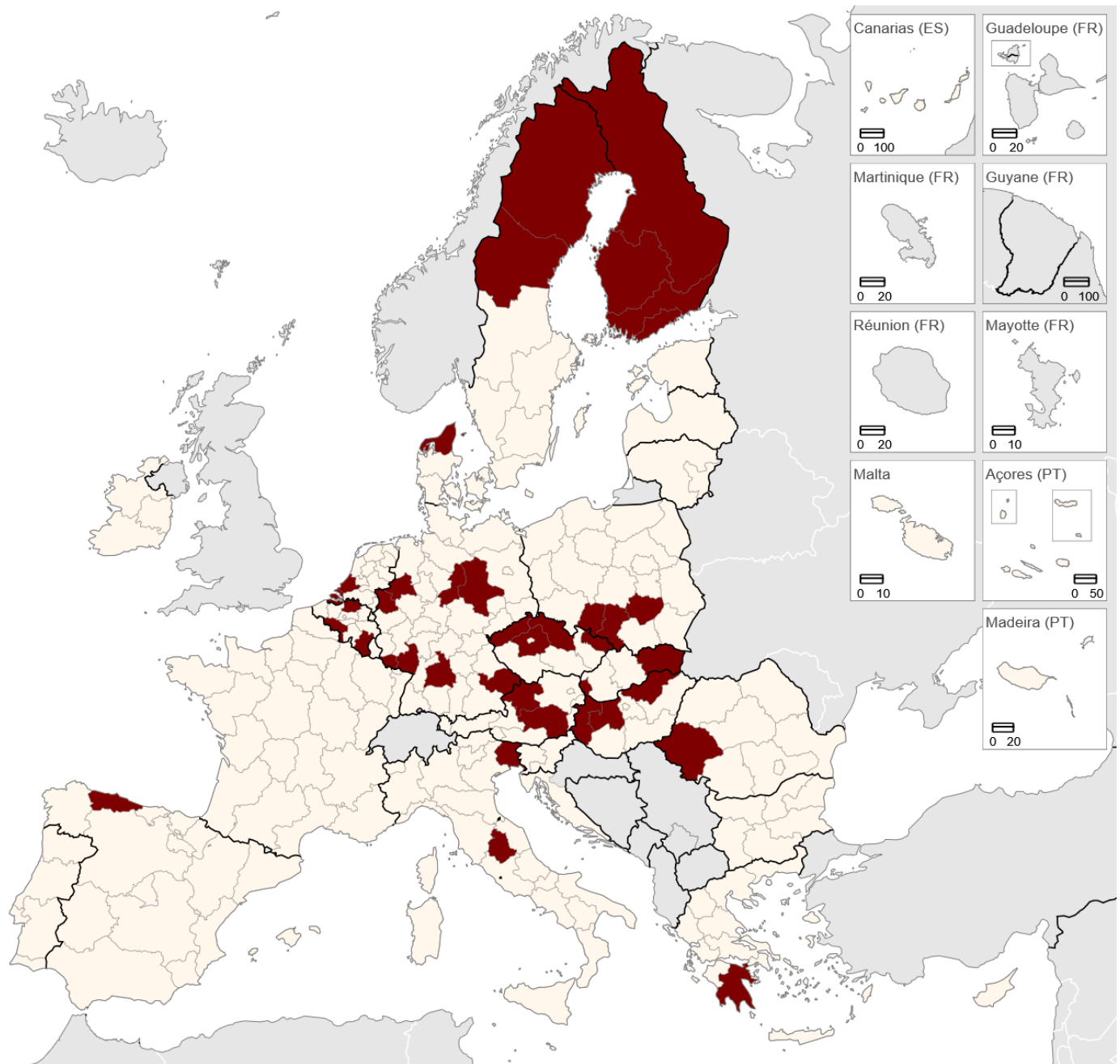
³²⁶ McDowall, W., Reinauer, T., Fragkos, P., Miedzinski, M., en Cronin, J., [Mapping regional vulnerability in Europe's energy transition: ontwikkeling en toepassing van een indicator voor de beoordeling van de afnemende werkgelegenheid in vier koolstofintensieve industrieën](#), klimaatverandering, januari 2023.

rapport gepresenteerd³²⁷ waarin de 41 meest kwetsbare regio's in Europa worden geïdentificeerd op basis van de 7 meest relevante indexen. Deze kwetsbare regio's zijn om verschillende sociaal-economische redenen zwakker dan het nationale gemiddelde. Dit geldt met name voor het BBP per hoofd van de bevolking en de gemiddelde regionale lonen, wat betekent dat deze regio's mogelijk minder economische middelen hebben om schokken op te vangen en kansen te benutten. Bovendien zijn de downloadsnelheden in deze regio's bijzonder laag, waardoor zij niet in staat zijn om te profiteren van digitaliseringskansen en innovaties in de circulaire economie.

De meeste kwetsbare regio's bevinden zich in Midden- en Oost-Europa, waaronder Tsjechië, Duitsland, Hongarije en Polen. Andere regio's die bijzonder kwetsbaar zijn, bijvoorbeeld met betrekking tot de chemische en olieraffinage-industrie, bevinden zich in West-Europa (België, Duitsland, Nederland). Sommige Noord-Europese regio's zijn kwetsbaar voor papier en pulp; terwijl het zuiden van Europa te kampen heeft met kwetsbaarheden in de automobielenindustrie (Roemenië), olieraffinage (Griekenland), niet-metalen mineralen (Italië) en de productie van basismetalen (Italië en Spanje).

---

³²⁷ Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling, [regionale industriële transitie naar klimaatneutraliteit](#), 2023.

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

- Most vulnerable regions to industrial green transition
- Other regions

Figuur 24 — 41 meest kwetsbare regio's in de groene industriële transitie

Bron — CvdR-compilatie op basis van de OESO328

Opmerking — Geen gegevens beschikbaar voor ultraperifere gebieden/Voor het jaarverslag 2023 van de EU bevat de kaart geen gegevens voor twee NUTS 2-regio's in het Verenigd Koninkrijk.

³²⁸ Ibidem.

Lokale en regionale overheden kunnen de ontwikkeling van soortgelijke grensoverschrijdende projecten vergemakkelijken door industrieterreinen in heel Europa met elkaar te verbinden.

GRANDE REGIO WATERSTOF

EEN INITIATIEF VOOR DE ONTWIKKELING VAN EEN GROEN WATERSTOFECOSYSTEEM

Groene waterstof wordt gezien als de toekomstige brandstof voor de industrie. Het is volledig koolstofvrij en zeer efficiënt, maar vereist nog steeds veel energie om te produceren. De federale deelstaat Saarland (Duitsland), de regio Grand-Est in Frankrijk en het Groothertogdom Luxemburg bundelen hun krachten om een grensoverschrijdende waterstofeconomie in de gehele waardeketen te bevorderen, waarbij gebruik wordt gemaakt van de uitstekend geschikte structurele omstandigheden van het gebied.

In dit proces worden nieuwe technologische processen en nieuwe bedrijfsterreinen en modellen besproken, die economische verandering en groei zullen waarborgen en banen zullen scheppen.

VERHUIZEN VAN DE MIJNSTAD KIRUNA IN ZWEDEN

STAD EN INDUSTRIËLE REUS VERPLAATSEN HELE STAD OP 3 KM AFSTAND

De meest noordelijke Zweedse stad Kiruna ligt boven de grootste ondergrondse ijzererts mijn ter wereld. De mijn werd in de late jaren 1800 samen met de stad Kiruna gesticht. Sindsdien hebben de mijn en de stad in nauwe symbiose geleefd.

In 2004 gaven metingen aan dat de stad was begonnen te vervormen en zinken, en zo begon het mijnbouwbedrijf samen met de stad Kiruna met een plan om het stadscentrum 3 kilometer naar het oosten te verplaatsen. LKAB heeft ongeveer 1,4 miljard euro geïnvesteerd in de verhuizing van de stad. Het duurde meer dan 15 jaar van planning en overleg — een proces dat het nieuwe stadsontwerp leidde.

F. Landelijke agenda — geen plaats achterlaten

Een op de vier mensen in Europa (meer dan 110 miljoen burgers) woont op het Europese platteland, dat zelf goed is voor ongeveer 75 % van het grondgebied van de EU. De plattelandsbevolking daalt echter met ongeveer 1 miljoen mensen per jaar.³²⁹ Ondanks hun belang staan plattelandsgebieden voor een groot aantal uitdagingen, die niet alleen hun ontwikkeling in de weg staan, maar ook de ambities van de EU om klimaatneutraliteit, sociaal welzijn en democratie te verwezenlijken. Door het gebrek aan beschikbare diensten verliezen plattelandsgebieden hun aantrekkelijkheid en verdwijnen veel jongeren. Hoe beïnvloedt dit deze regio's? Welke oplossingen kunnen er op lokaal niveau worden genomen om deze trend om te buigen?

Zowel plattelands- als stedelijke gebieden spelen een sleutelrol bij de overgang naar een groen en duurzaam Europa, maar zij zullen waarschijnlijk verschillende rollen op zich nemen. Klimaatverandering, de COVID-19-pandemie en de gevolgen van de oorlog tegen Oekraïne hebben gewezen op het belang van producten en diensten uit plattelandsgebieden voor de veerkracht van steden en regio's en de EU als geheel: duurzame voedselzekerheid kan niet worden bereikt zonder productieve bodem- en functionele plattelandsgemeenschappen die verbonden zijn met de interne markt door middel van schoon vervoer en digitale infrastructuur. Koolstofvastlegging is afhankelijk van goed beheerde bossen en veengebieden. Onafhankelijkheid van fossiele energiebronnen vereist meer ruimte voor het opwekken van hernieuwbare energie dan steden kunnen bieden.

De bijdrage van plattelandsgebieden aan de ambitieuze en vitale doelstellingen van de EU wordt om twee hoofdredenen in gevaar gebracht: klimaatverandering en ontvolking. Klimaatverandering bedreigt het productiepotentieel van landbouw en natuurlijke hulpbronnen, van bodems tot waterkracht. Ontvolking vermindert het vermogen van lokale gemeenschappen om deze middelen in stand te houden, ze productief te maken en innovatieve oplossingen te vinden die zijn aangepast aan de lokale omstandigheden.

Elk jaar verliest de EU een oppervlak dat groter is dan het gebied van de stad Madrid om in beslag te nemen. Landbouwgebieden zijn het meest waarschijnlijk om te worden omgezet in kunstmatige oppervlakken. Landopname vermindert de macht van plattelandsgebieden om met succes bij te dragen aan de groene transitie, voedselzekerheid en rampenpreventie. Volgens gegevens van het Europees Milieuagentschap bedroeg de netto landopname in de EU tussen 2000 en 201 811 845 km², wat overeenkomt met een gemiddelde jaarlijkse netto landopname van 658 km². Er zijn aanzienlijke inspanningen nodig om de beleidsdoelstelling „no netto land take” voor 2050 te halen.³³⁰

In juni 2023 kreeg 40 % van het grondgebied van de EU droogtwaarschuwingen, waardoor de regionale oogsten ernstig werden getroffen. Klimaatverandering en omzetting in kunstmatige oppervlakken vermindert dus de hoeveelheid grond die beschikbaar is voor de productie van

---

³²⁹ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Urban-rural Europe - introduction#Area and population](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Urban-rural_Europe_-_introduction#Area_and_population).

³³⁰ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=SDG 15 - Life on land#Life on land in the EU: overview and key trends](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=SDG_15_-_Life_on_land#Life_on_land_in_the_EU:_overview_and_key_trends).

levensmiddelen en diervoeders. Bovendien leiden kunstmatige gebieden tot verhoogde overstromingsrisico's en kunnen koolstof of water niet worden opgeslagen.³³¹

Het verlies aan biodiversiteit en ecosysteemdiensten in de hele EU als gevolg van veranderingen in landgebruik, versnippering en degradatie kan leiden tot jaarlijkse economische kosten tot 50 miljard euro. Tegelijkertijd zouden investeringen in natuurherstel tussen 8 en 38 EUR aan economische waarde kunnen opleveren voor elke euro die wordt besteed aan ecosysteemdiensten, voedselzekerheid, klimaatbestendigheid en -mitigatie en de menselijke gezondheid.³³²

Tussen 1993 en 2033 zullen naar schatting **30 miljoen mensen uit de Europese plattlandsgebieden zijn verdwenen. Dit is de gecombineerde omvang van de bevolking van Roemenië, Bulgarije en Litouwen.**³³³ Hoewel de EU de komende jaren waarschijnlijk nog steeds te maken zal krijgen met ontvolking op haar grondgebied, geldt dit met name voor overwegend plattlandsgebieden. Sommige dynamische regio's bloeien door een instroom van jongeren. Andere zijn achtergebleven, met geleidelijk kleinere en tegelijkertijd vergrijzende bevolkingen. Veel overwegend landelijke regio's — vaak in het uiterste noorden, zuiden en oosten van de EU — hebben een uittocht meegemaakt van mensen die naar steden (of verder weg, naar andere EU-lidstaten) verhuizen.

Tussen 2015 en 2021 daalde de bevolking in plattlandsgebieden met gemiddeld 0,1 % per jaar. Het aantal 65-plussers steeg met 1,6 % en het aantal mensen in de leeftijd van 20-64 jaar daalde met 0,6 %. Het aandeel 65-plussers is in plattlandsgebieden met 5 % gestegen, twee keer zoveel als in stedelijke gebieden.³³⁴

Uit de prognoses van Eurostat blijkt dat in 2050 83,5 % van de overwegend plattlandsregio's tot of zelfs meer dan 10,0 % van hun bevolking zal verliezen. Tegelijkertijd zal de bevolking van overwegend stedelijke regio's in de EU naar verwachting blijven groeien (hoewel het tempo van de veranderingen zal vertragen en naar verwachting vanaf 2047 zal dalen).³³⁵

---

³³¹ Eurostat, [Duurzame ontwikkeling in het monitoringverslag van de Europese Unie over de vooruitgang in de richting van de SDG's in een EU-context](#) 2023.

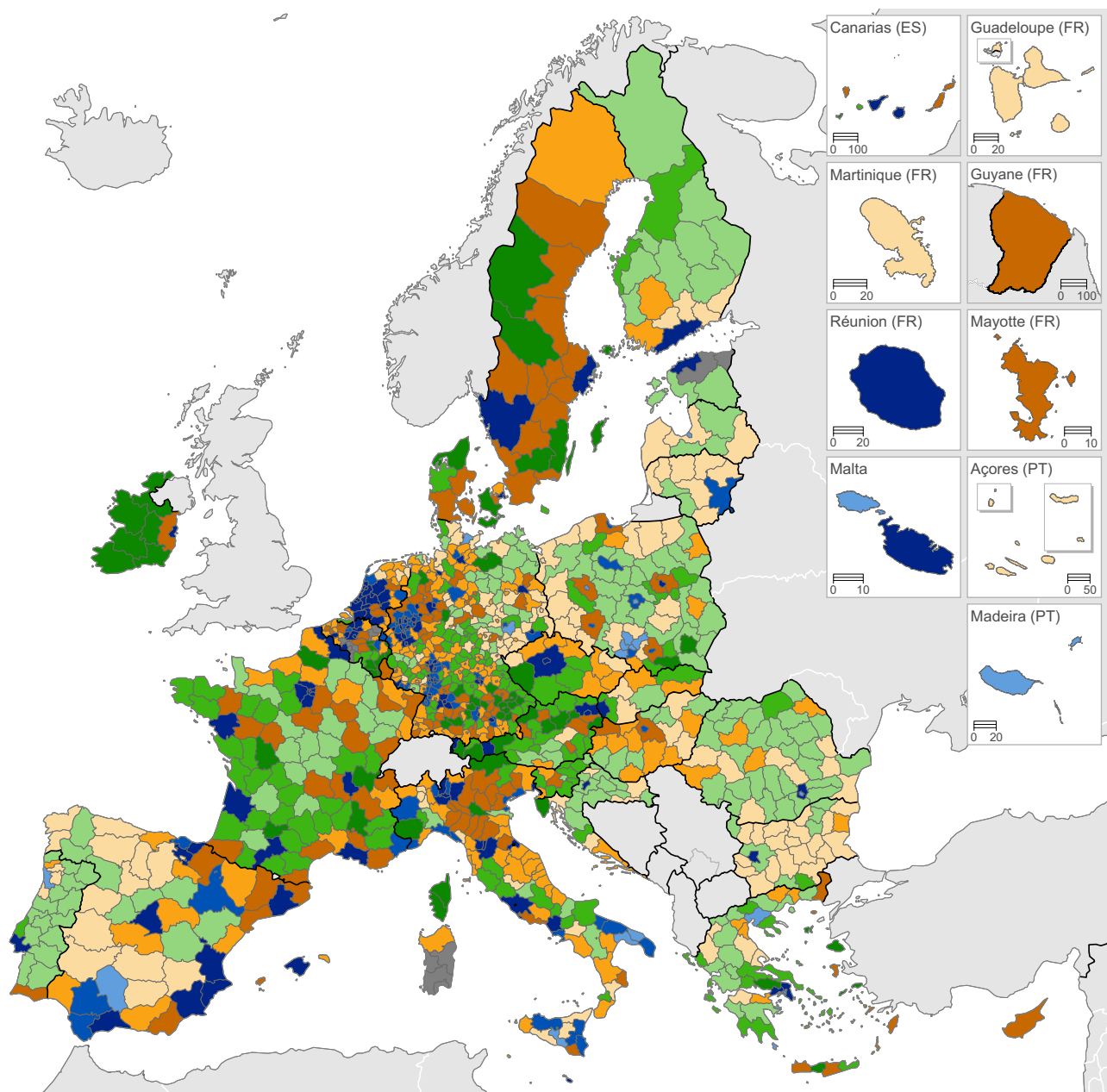
³³² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3746.

³³³ Gegevens opgehaald van ESPON, [TerritoriALL](#), nummer 3, juni 2021. De oorspronkelijke passage is de volgende: Gezien de demografische ontwikkelingen in het verleden en de toekomst, wordt verwacht dat het aandeel van de bevolking in krimpende plattlandsgebieden zal dalen van 36,1 % in 1993 tot 29,2 % in 2033, blz. 13.

³³⁴ Núñez Ferrer, J., Kiss-Gálfalvi, T., Postica D., Marcinkowska, I., en Zubel, K., [De kosten van niet-landelijkheid — voorbereiding op een beter evenwicht tussen stad en platteland in de EU-financiering](#), studie in opdracht van het Comité van de Regio's, 2023.

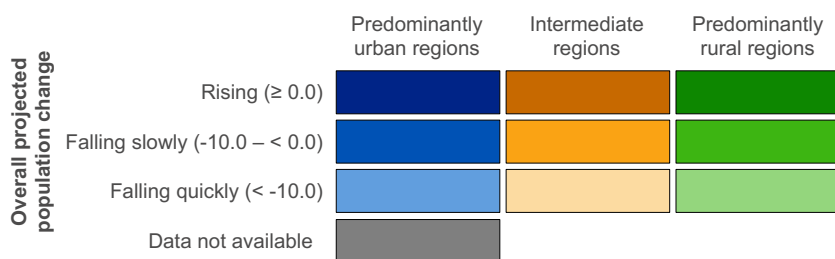
³³⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Urban-rural_Europe_-_demographic_developments_in_rural_regions_and_areas#Population_projections.

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat — GISCO, 10/2023

Urban-rural typology

Figuur 25 — Algemene geraamde bevolkingsverandering naar stads-plattelandstypologie, 1 januari 2021 tot 1 januari 2050 (%)
 Bron — CvdR-compilatie op basis van Eurostat336

³³⁶ Eurostat-codes voor onlinegegevenssets: demo_r_pjangrp3 en proj_19rp3.

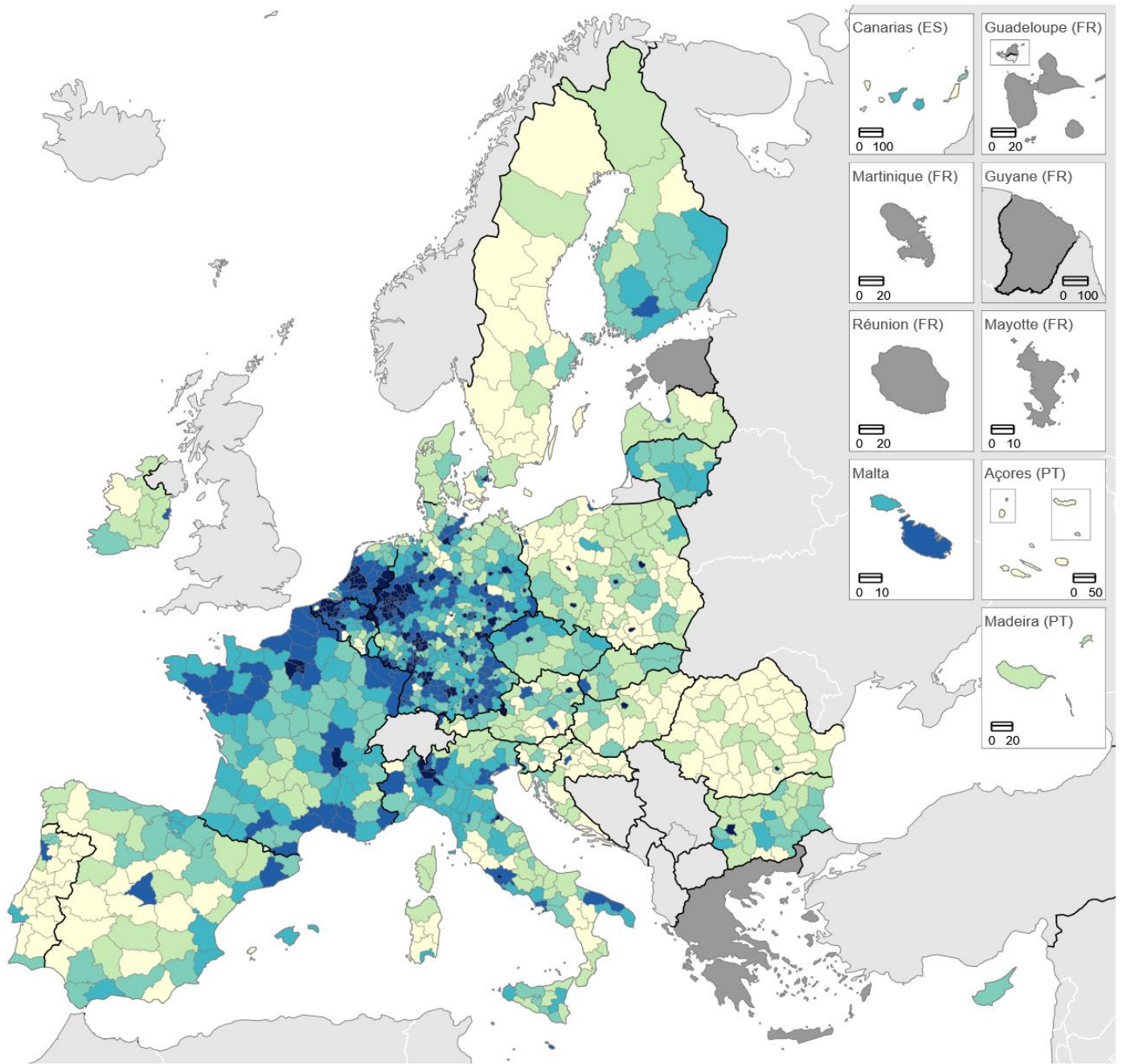
Ontvolking en een vergrijzende plattelandsbevolking leiden tot een vicieuze cirkel van minder investeringen in openbare diensten (bv. kinderopvang, gezondheidszorg en langdurige zorg, onderwijs en openbaar vervoer) en economische stagnatie of achteruitgang. Plattelandsgebieden waar deze diensten niet meer beschikbaar zijn of moeilijk te bereiken zijn, worden steeds minder aantrekkelijk, vooral voor jongeren en gezinnen. De regelmatige uitstroom van jongeren uit plattelandsgebieden en de vergrijzing van de plattelandsbevolking leiden uiteraard tot een daling van de beroepsbevolking. Een krimpende beroepsbevolking vormt een belangrijke belemmering voor de aantrekkelijkheid van regio's voor bedrijven. Deze trend zou een risico kunnen vormen voor de toekomstige aantrekkelijkheid van de plattelandsarbeidsmarkten. Tussen 2015 en 2021 was de toename (5 %) van het aandeel van 65-plussers in plattelandsgebieden tweemaal zo groot als in stedelijke gebieden.³³⁷

De toegang tot gezondheidszorgvoorzieningen is in plattelandsgebieden lager dan in stedelijke gebieden. In 2020 woonden 129 regio's op NUTS 3-niveau naar schatting binnen 15 minuten rijden van een ziekenhuis, wat neerkomt op iets meer dan 1 op de 10 regio's in de EU. De meeste daarvan waren hoofdstad of stedelijke regio's met een relatief hoge bevolkingsdichtheid. Aan de andere kant van de schaal woonden 89 regio's minder dan de helft van hun bevolking binnen 15 minuten rijden van een ziekenhuis. De meeste daarvan waren dunbevolkte regio's, vaak rond de periferie van de EU, bijvoorbeeld in de zuidelijke en oostelijke EU-lidstaten, met name het binnenland van Spanje en Portugal en plattelandsregio's van Kroatië, Hongarije, Polen, Roemenië en Slovenië. Er waren ook verschillende regio's in Zweden waar minder dan de helft van de bevolking binnen 15 minuten rijtijd van een ziekenhuis woonde.³³⁸

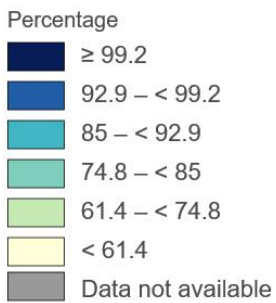
---

³³⁷ Núñez Ferrer, J., Kiss-Gálfalvi, T., Postica D., Marcinkowska, I., en Zubel, K., [De kosten van niet-landelijkheid — voorbereiding op een beter evenwicht tussen stad en platteland in de EU-financiering](#), studie in opdracht van het Comité van de Regio's, 2023.

³³⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Health_statistics_at_regional_level.

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

Figuur 26 — Bevolking wonen binnen 15 minuten rijtijd van een ziekenhuis (2020) door NUTS 3-regio's
 Bron — CvdR-compilatie op basis van Eurostat³³⁹

³³⁹ Ibidem.

Een betere toegang tot onderwijsdiensten in stedelijke gebieden is een van de redenen voor de migratie van jongeren uit plattlandsgebieden. 37 % van de mensen in steden heeft een tertiair onderwijsniveau, maar in plattlandsgebieden bedraagt dit aandeel vanaf 2021 21 %.³⁴⁰ Scholen in plattlandsgebieden worden vaak geconfronteerd met problemen die ongewoon zijn in verstedelijkte centra, zoals moeilijkheden bij het aanwerven van gekwalificeerde leraren en een gebrek aan adequate infrastructuur. De hoge vaste kosten voor het behoud van scholen als gevolg van de kleinere omvang van de plattlandsbevolking beperken de keuze van scholen, onderwijsprogramma's, naschoolse activiteiten en maatschappelijke steun. Beperkte onderwijsmogelijkheden kunnen een cruciale motor zijn voor de mobiliteit van mensen van het platteland naar meer ontwikkelde en dichtbevolkte gebieden.

Binnen de lidstaten varieert de deelname aan volwasseneneducatie aanzienlijk, met veel hogere percentages in stedelijke gebieden dan in plattlandsgebieden. In 2021 bedroeg de deelname van volwassenen aan opleidingen in de EU (afgemeten aan de indicator van vier weken) gemiddeld 13,6 % in steden, 9,8 % in steden en 7,8 % in plattlandsgebieden. Dit kan verband houden met opleidingsniveaus, omdat degenen die meer gekwalificeerd zijn meer kans hebben om in stedelijke gebieden te wonen. Het kan ook wijzen op een geringere beschikbaarheid van leermogelijkheden in minder dichtbevolkte gebieden: minder mensen in plattlandsgebieden wonen binnen 45 minuten rijden van de dichtstbijzijnde universiteit in vergelijking met andere regio's.³⁴¹

De groep regio's in een valstrik voor talentontwikkeling is goed voor 16 % van de EU-bevolking. Deze groep regio's is meer landelijk dan de rest van de EU, waarvan 31 % van de bevolking in plattlandsgebieden woont, vergeleken met het EU-gemiddelde van 21 %. De deelname van volwassenen aan leren is aanzienlijk lager in regio's met een valstrik voor talentontwikkeling (met een percentage van 5,6 %, vergeleken met het EU-gemiddelde van 10 %).³⁴²

Het gebrek aan toegankelijkheid tot hogesnelheidsbreedband versterkt de gevolgen van afstand, isolatie en hoge vervoerskosten. Naast dit infrastructuurprobleem zijn digitale vaardigheden vereist om toegang te krijgen tot digitale diensten. Het niveau van digitale vaardigheden is echter het laagst onder mensen die op het platteland wonen (48 % had digitale basisvaardigheden of meer dan basisvaardigheden), terwijl het vergelijkbare aantal 55 % is voor steden en voorsteden en 62 % voor steden. Mensen die in plattlandsgebieden wonen, zijn daarom een van de prioritaire groepen voor digitale bij- en omscholingsacties in de EU. Andere prioritaire groepen zijn jongeren met een laag opleidingsniveau en NEET's (niet in onderwijs, werk of opleiding); 55-64-jarigen; mensen met een lager opleidingsniveau; personen die inactief en werkloos zijn; en degenen die werkzaam zijn in laaggeschoolde en semi-geschoolde beroepen.³⁴³

Samen met om- en bijscholing kan de toegang tot openbare diensten voor arbeidsvoorziening de participatie op de arbeidsmarkt verbeteren. Er zijn sterke verschillen tussen stad en platteland in de geografische toegankelijkheid van de openbare diensten voor arbeidsvoorziening (ODA's). Een manier om de afstemming van vaardigheden op regionaal niveau te verbeteren, zou kunnen zijn om ervoor te

---

³⁴⁰ Núñez Ferrer, J., Kiss-Gálfalvi, T., Postica D., Marcinkowska, I., en Zubel, K., [De kosten van niet-landelijkheid — voorbereiding op een beter evenwicht tussen stad en platteland in de EU-financiering](#), studie in opdracht van het Comité van de Regio's, 2023.

³⁴¹ Europese Commissie, [gezamenlijk verslag over de werkgelegenheid 2023](#), aangenomen door de Raad van de Europese Unie op 13 maart 2023.

³⁴² Europese Commissie, [Mededeling over het inzetten van talent in de regio's van Europa](#), januari 2023.

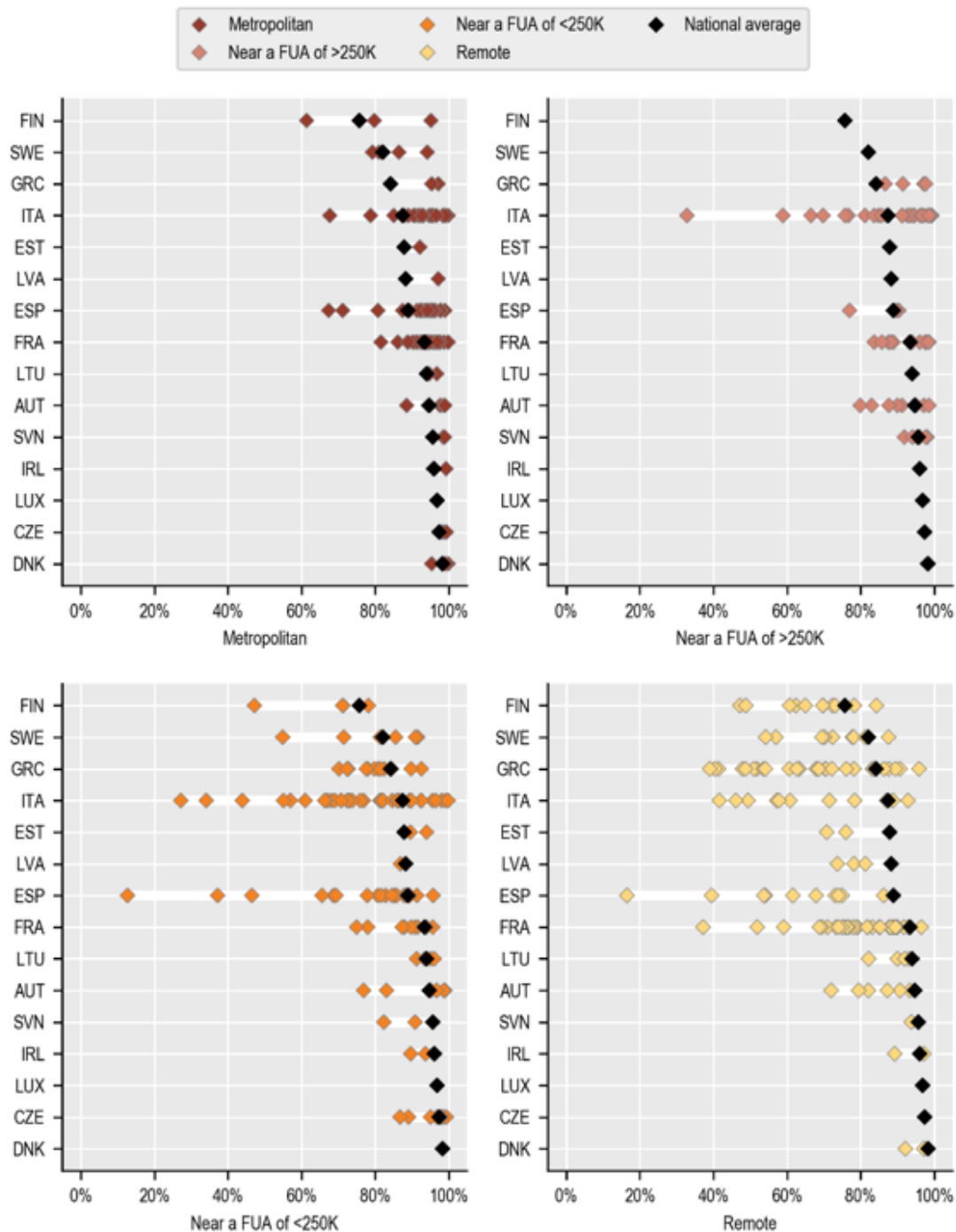
³⁴³ Europese Commissie, [Werkgelegenheid en sociale ontwikkeling in Europa 2023: Het aanpakken van tekorten aan arbeidskrachten en tekorten aan vaardigheden in de EU](#), 2023.

zorgen dat ODA-centra geografisch toegankelijk zijn voor de meeste mensen. Hoewel dit meestal het geval is in stedelijke regio's, is dit minder het geval in niet-metropolitische regio's, waarschijnlijk als gevolg van een combinatie van een lagere bevolkingsdichtheid en minder wegennetten in plattelandsgebieden.

In de grootstedelijke regio's woont een zeer grote meerderheid (96 %) van de bevolking in regio's met zeer toegankelijke ODA-centra — binnen 30 minuten rijden (links bovenpaneel). In niet-metropolitane regio's is het aandeel mensen op rijafstand van een ODA-centrum over het algemeen lager. Deze verschillen kunnen een gevolg zijn van een combinatie van minder centra per hoofd van de bevolking, een lagere bevolkingsdichtheid en minder ontwikkelde vervoersinfrastructuur. Meer in het bijzonder woont slechts 69 % van de mensen in niet-metropolitische regio's met toegang tot een klein functioneel stedelijk gebied en 46 % van de mensen in niet-metropolitische afgelegen regio's in regio's met een hoge bereikbaarheid.³⁴⁴

---

³⁴⁴ *Ibidem.*

Figuur 27 — Toegankelijkheid van ODA-centra
Bron — Europese Commissie³⁴⁵

Vrouwen in plattensgebieden zijn vaker werkloos dan mannen en hebben meer kans dan vrouwen in stedelijke gebieden om informeel werk te verrichten. De beperkte toegang tot openbare diensten in verband met kinderopvang verslechtert hun situatie nog meer. Op EU-niveau bedroeg de arbeidsparticipatie in 2021 78,5 %. Het verschil tussen steden en plattensgebieden bedroeg 1,3 %, wat over het geheel genomen relatief bescheiden is. In plattensgebieden zijn vrouwen echter over het algemeen minder economisch actief dan mannen, wat

³⁴⁵*Ibidem.*

leidt tot een grotere genderkloof op de arbeidsmarkt op deze gebieden in vergelijking met andere. Dit bereik is 13 tot 20 procentpunten tussen vrouwen en mannen.³⁴⁶

Plattlandsgebieden profiteren niet van nieuwe groene banen ondanks hun enorme potentieel voor de opwekking van hernieuwbare energie. Hoewel de groene transitie een wereldwijde inspanning is, is de impact op de arbeidsmarkt lokaal. Plattlandsgebieden hebben een enorm potentieel voor investeringen in hernieuwbare energie, bijvoorbeeld in zonne-energie, windenergie of waterkracht. De banen die in deze sectoren worden gecreëerd, zijn echter niet noodzakelijkerwijs lokaal. Ingenieurs, advocaten en adviesbureaus werken op afstand aan deze projecten vanuit grote steden, en bouwvakkers zijn slechts korte tijd ter plaatse en gaan snel verder.

Ondertussen zijn vervuilende banen nog ruimtelijker geconcentreerd dan groene banen, met een hoog aandeel in regio's met een lager bruto binnenlands product per hoofd van de bevolking. Dit maakt hen kwetsbaar voor meer banenverlies en het verdwijnen van belangrijke economische activiteiten die hun gemeenschappen de komende jaren kunnen tegenhouden. Zo had de steenkoolwinningsregio West-Macedonië in Griekenland in 2021 de hoogste nationale werkloosheid, met bijna 20 %, en het laagste nationale aandeel van groene banen met 7%.³⁴⁷

Plattlands- en stedelijke gebieden op eilanden worden geconfronteerd met extra kosten die de ontwikkeling en het concurrentievermogen van deze gebieden belemmeren, terwijl ze met name blootstaan aan biodiversiteitsverlies en klimaatverandering. Dit geldt met name voor kosten in verband met vervoer, energie, afvalbeheer, openbare diensten en noodgoederen en -diensten. Zij hebben minder flexibiliteit om zich snel aan te passen aan de ambitieuze EU-stap naar klimaatneutraliteit en investeringen in alternatieve energiebronnen op eilanden. Digitale verbinding is een belangrijk instrument om het fysieke isolement van eilanden te overwinnen, om ervoor te zorgen dat burgers en ondernemers op de EU-markten kunnen opereren terwijl ze op een eiland zijn gebaseerd, en om de demografische uitdagingen van eilanden aan te pakken.

Ontvolking en stagnatie op lange termijn beïnvloeden de Europese democratie. Degenen die op het platteland blijven, voelen zich achtergelaten — een gevoel dat vaak leidt tot minder steun voor de EU bij enquêtes en verkiezingen.³⁴⁸ De Eurobarometer van het voorjaar van 2023 laat ook zien dat mensen in plattlandsgebieden tot op zekere hoogte minder actief betrokken zijn bij de nationale en Europese politiek dan die in stedelijke gebieden.³⁴⁹

De complexiteit van de uitdagingen in plattlandsgebieden vraagt om oplossingen waarbij meerdere bestuursniveaus, belanghebbenden en beleidsdomeinen betrokken zijn. Deze oplossingen moeten de territoriale cohesie ondersteunen en kansen creëren voor economische groei en welzijn in plattlandsgemeenschappen. Dergelijke acties omvatten het aantrekken van innovatieve bedrijven, het waarborgen van toegang tot hoogwaardige banen, het bevorderen van

---

³⁴⁶ Núñez Ferrer, G., Kiss-Gálfalvi, T., Postica, D., Marcinkowska, I. & Zubel, K., [De kosten van niet-landelijkheid — voorbereiding op een beter evenwicht tussen stad en platteland in de EU-financiering](#), studie in opdracht van het Comité van de Regio's, 2023.

³⁴⁷ <https://oecdcoigito.blog/2023/03/31/will-there-be-a-great-green-divide/> en de Europese Commissie, [The Possible Implications of the Green Transition for the EU Labour Market](#), 2022.

³⁴⁸ Europese Commissie, [De geografie van ontevredenheid en de valstrik voor regionale ontwikkeling](#), maart 2023. Het Europees Comité van de Regio's heeft opdracht gegeven tot een studie waarin de resultaten vanuit het perspectief van de stad en het platteland worden geanalyseerd.

³⁴⁹ Europees Parlement, [Eurobarometer voorjaar 2023](#), 2023.

nieuwe en betere vaardigheden, het waarborgen van betere infrastructuur en diensten en het versterken van de rol van duurzame landbouw en gediversifieerde economische activiteiten.

Regio's, steden en gemeenten zijn daarom actief betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van geïntegreerde strategieën voor plattelandontwikkeling. Het doel is alle mogelijke EU-fondsen en -beleid te gebruiken om de aantrekkelijkheid van plattlandsgebieden te bevorderen en de plattlandsbevolking en hun levenskwaliteit te beschermen door gelijke toegang tot basisdiensten en -kansen te waarborgen.

WET TER BESTRIJDING VAN ONTVOLKING

CASTILIË-LA MANCHA, SPANJE

In juni 2021 keurde de regio Castilië-La Mancha een pionierswet goed ter bestrijding van de ontvolking van het platteland. Als gevolg van sociale consensus en om continuïteit en langetermijnwerk te waarborgen, is het hoofddoel van de wet de ontvolking tegen te gaan, gelijke kansen en diensten voor iedereen te waarborgen en de territoriale en sociale samenhang in de regio te verwezenlijken. De wet voorziet in economische, sociale en fiscale maatregelen, verwoord in uitgebreide, multisectorale en geïntegreerde regionale wetten en strategieën.³⁵⁰

EEN DUURZAME PLATTELANDSAGENDA

SEGOVIA, SPANJE

De duurzame plattlandsagenda van de provincie Segovia is een strategisch document dat de methodologie voor de Spaanse stedelijke agenda aanpast aan de landelijke context van de regio. Het bevat een actieplan dat in overeenstemming is met de Agenda 2030 en de duurzameontwikkelingsdoelstellingen daarvan, de Europese stedelijke agenda en de Spaanse stedelijke agenda. De doelstellingen van deze agenda zijn ook in overeenstemming met de doelstellingen van de Verklaring van Cork 2.0, met de nadruk op het bevorderen van plattlandsgebieden, het verbeteren van het beheer van het platteland en het investeren in de levensvatbaarheid en vitaliteit van het plattlandsmilieu.³⁵¹

STIMULEREN VAN GROEN ONDERNEMERSCHAP

GREENWORAL PROJECT

Plattlandsgebieden proberen ook de deelname aan groen ondernemerschap te stimuleren. Het door de EU gesteunde Greenwor-al-project biedt vaardigheden op het gebied van groen ondernemerschap aan volwassen vrouwen in de plattlandsgebieden van Cyprus, Spanje, Ierland en Litouwen. Het doel is om een evenwicht te vinden tussen het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en de winstgevendheid in plattlandsgebieden. Het project is bedoeld om inclusiviteit te stimuleren en vrouwelijke ondernemers die traditioneel te maken hebben gehad met belemmeringen bij het starten van bedrijven en in de groene transitie, te versterken.³⁵²

³⁵⁰ https://ec.europa.eu/enrd/publications/regional-law-castilla-la-mancha-spain-combat-rural-depopulation_en.html.

³⁵¹ <https://cor.europa.eu/EN/engage/Pages/greendeal-stories.aspx#CorContainer>.

³⁵² <https://greenwor-al.com/>.

COMBINATIE VAN EU-FONDSEN VOOR SOCIALE INNOVATIE

DOLNÍ STUDÉNKY, TSJECHIË

De gemeente Dolní Studénky heeft verschillende EU-fondsen gecombineerd in een sociaal innovatieproject waarbij de bottom-upbenadering van vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling (CLLD) wordt toegepast. Het project heeft het vervallen kasteel Třemešek omgetoverd tot een multifunctioneel knooppunt dat sociale huisvesting, sociale begeleiding, faciliteiten voor volwasseneneducatie, een gemeenschapscentrum en een café combineert met lokale lekkernijen.

ENERGIEDORPEN

COCHEM-ZELL, DUITSLAND

De regio Rijnland-Palts steunt het project Cochem-Zeller Energiedorf (energiedorp). Het project is een perfect voorbeeld van verandering veroorzaakt door een impuls van het maatschappelijk middenveld. Het ontwikkelt duurzame verwarmingsnetwerken in verschillende dorpen. De warmte wordt verkregen uit hout dat afkomstig is van de lokale bossen (houtsnippen van restboshout) en uit thermische zonnepanelen. Dit versterkt de toegevoegde waarde in de regio. Tegelijkertijd wordt een directe optische vezelverbinding geleverd aan bewoners.³⁵³

LOKALE HERNIEUWBARE ENERGIE EN E-MOBILITEIT

SPRAKEBÜLL, DUITSLAND

Sprakebüll, een klein dorp met 250 inwoners aan de rand van Duitsland in een zeer landelijke, voornamelijk agrarische regio, heeft gemeenschapswindparken, zonneparken met publieke participatie, een stichting zonder winstoogmerk, een eigen lokaal verwarmingsnetwerk in eigendom van de gemeente en de hoogste concentratie elektrische auto's in Duitsland sinds 1998 opgericht. De gedeelde elektrische auto van het dorp, of Dörpsmobil, heeft veel inwoners in staat gesteld om zich te ontdoen van hun tweede auto. Het project wordt ook georganiseerd door de gemeenschap, via een vereniging die voor dit doel is opgericht: e-Mobiles Dorf Sprakebüll e.V. Lokale vrijwilligers repareren, reinigen en laden de auto. Sprakebüll heeft nu ook een snellaadstation. Uit het project blijkt dat e-mobiliteit en autodelen aantrekkelijke oplossingen zijn voor plattelandsdiensten van algemeen belang.³⁵⁴

³⁵³ <https://cor.europa.eu/EN/engage/Pages/greendeal-stories.aspx#CorContainer>.

³⁵⁴ *Ibidem*.

KOSTENEFFECTIEF LOKAAL ONDERWIJS

MORNESE, ITALIË

De gemeente Mornese in de regio Piemonte heeft ervoor gezorgd dat op dit platteland onderwijs wordt geboden door de energie-efficiëntie van het schoolgebouw te verbeteren. Het gebouw is van vitaal belang voor het voortbestaan van de stad. Het verlagen van de energierekening door middel van een aantal maatregelen vermindert de koolstofvoetafdruk van de school en verbetert de leer- en arbeidsomstandigheden voor leerlingen en personeel. In staat zijn om de school te financieren helpt de stad om ontvolking te bestrijden.³⁵⁵

HOOGWAARDIGE DIGITALE VAARDIGHEDEN VOOR LAND- EN BOSBOUW

ANDALUSIË, SPANJE

Om de economische kansen in de agrovoedingsindustrie in Andalusië te ontwikkelen, een van de veelbelovende ontwikkelingsgebieden voor de regionale slimme specialisatiestrategie (S3), heeft de Universiteit van Córdoba een masterdiploma in de digitale transformatie van de land- en bosbouwsector gecreëerd en gelanceerd. Dit is een antwoord op de geconstateerde knelpunten bij het stimuleren van innovatie en digitalisering in de agrovoedingswaardeketen, naar aanleiding van aanwijzingen over het gebrek aan adequate professionele agrotechnologieprofielen. Deze graad heeft een groot aantal professionals opgeleid die nu in staat zijn om de digitale transformatie in plattelandsgebieden te faciliteren, ondersteunen en bevorderen en het gebruik van technologieën zoals sensoren, het internet van dingen, big data, cloud computing, de voedingsindustrie 4.0, kunstmatige intelligentie en precisielandbouw aanmoedigen. Na de succesvolle implementatie van deze graad, werd het model gekopieerd door de Universiteit van Sevilla.³⁵⁶

APOTHEKEN VOOR PLATTELANDSREVITALISATIE

FRANKRIJK

In Frankrijk wordt de opening van nieuwe apotheken geregeld door middel van vergunningsprocedures. Nieuwe apotheken kunnen worden geopend in achtergestelde gebieden (revitalisering van plattelandsgebieden en prioritaire stedelijke districten) of op basis van demografische criteria (groei van de bevolking). Dit beleid heeft tot doel te zorgen voor een billijke toegang tot apotheken in alle gebieden, met name in bedrijven die met sociale en economische moeilijkheden kampen.³⁵⁷

³⁵⁵ Ibidem.

³⁵⁶ Europese Commissie, [Mededeling over het inzetten van talent in de regio's van Europa](#), januari 2023.

³⁵⁷ Ibidem.

Het Comité van de Regio's (CvdR) moedigt alle overheden aan om ervoor te zorgen dat bij nieuwe wetten en beleidsmaatregelen rekening wordt gehouden met de gevolgen ervan voor plattlandsgebieden en het potentieel van plattlandsgebieden om bij te dragen tot de verwezenlijking van beleidsdoelstellingen (plattlandstoetsing). Het CvdR is actief betrokken bij het plattlandspact,³⁵⁸ dat een platform biedt voor alle bestuursniveaus en het maatschappelijk middenveld om kennis en goede praktijken uit te wisselen en te genereren, het bewustzijn van de behoeften van plattlandsgebieden te vergroten en hun potentieel te benadrukken.

Het verbeteren van de verbindingen tussen stad en platteland kan ook helpen om de connectiviteit en de toegang tot diensten voor plattlandsburgers te verbeteren. Er moeten meer synergieën tot stand worden gebracht tussen ontwikkelingsinstrumenten zoals Leader, CLLD, het initiatief voor slimme dorpen, start-updorpen en lokale actiegroepen. **Er zijn streefcijfers en indicatoren nodig om de uitvoering van de langetermijnvisie van de Europese Commissie voor plattlandsgebieden te sturen en te monitoren.**

---

³⁵⁸ https://ruralpact.rural-vision.europa.eu/rural-pact_en.

G. De vaardigheden van mensen — niemand achter laten

De vaardigheden van mensen spelen een sleutelrol bij het waarborgen van hoge werkgelegenheid en het bevorderen van maatschappelijk welzijn, met name in het licht van de groene en de digitale transitie. Ontoereikende en verouderde vaardigheden kunnen een negatief effect hebben op de deelname van mensen aan de samenleving en de arbeidsmarkt, waardoor het risico op werkloosheid, armoede en sociale uitsluiting voor een aanzienlijk deel van de Europese bevolking toeneemt. In ruil daarvoor kan het een belemmering vormen voor inclusieve en duurzame groei en concurrentievermogen en innovatievermogen. Hoe kunnen de verschillende bestuursniveaus hand in hand werken om de nodige mogelijkheden te creëren om onderwijs en vaardigheden te verbeteren en uiteindelijk de Europese strategie voor duurzame groei mogelijk te maken?

Regionale en lokale overheden nemen vaak actief deel aan processen voor de ontwikkeling van vaardigheden, aangezien zij erkennen dat een gebrek aan vaardigheden of tekorten in vaardigheden een belemmering vormen voor de economische ontwikkeling van hun regio en het scheppen van een gunstig klimaat.³⁵⁹ Het aanpakken van de ontwikkeling van menselijk kapitaal op nationaal, regionaal en lokaal niveau verhoogt de doeltreffendheid van goed functionerend werkgelegenheidsbeleid, onder meer door ervoor te zorgen dat de eisen van werkgevers effectiever aansluiten op de behoeften van potentiële werknemers.

Nieuwe technologieën, onderwijs, onderzoek en ontwikkeling en steun voor bloeiende ondernemersecosystemen zijn de ideale ingrediënten voor een toekomstgerichte regionale innovatiestrategie. De ontwikkeling van vaardigheden moet daarom deel uitmaken van de strategie, met name op het gebied van beroepsonderwijs en -opleiding. Innovatie gaat immers niet alleen om high-tech, het gaat ook om goed opgeleide professionals die nieuwe technologieën op een oplossingsgerichte manier kunnen ontwikkelen en toepassen. In het kader van innovatie ligt de nadruk van oudsher op het hoger onderwijs, maar ook beroepsonderwijs in het secundair onderwijs en volwasseneneducatie of -opleidingen in de sectoren spelen een rol.³⁶⁰

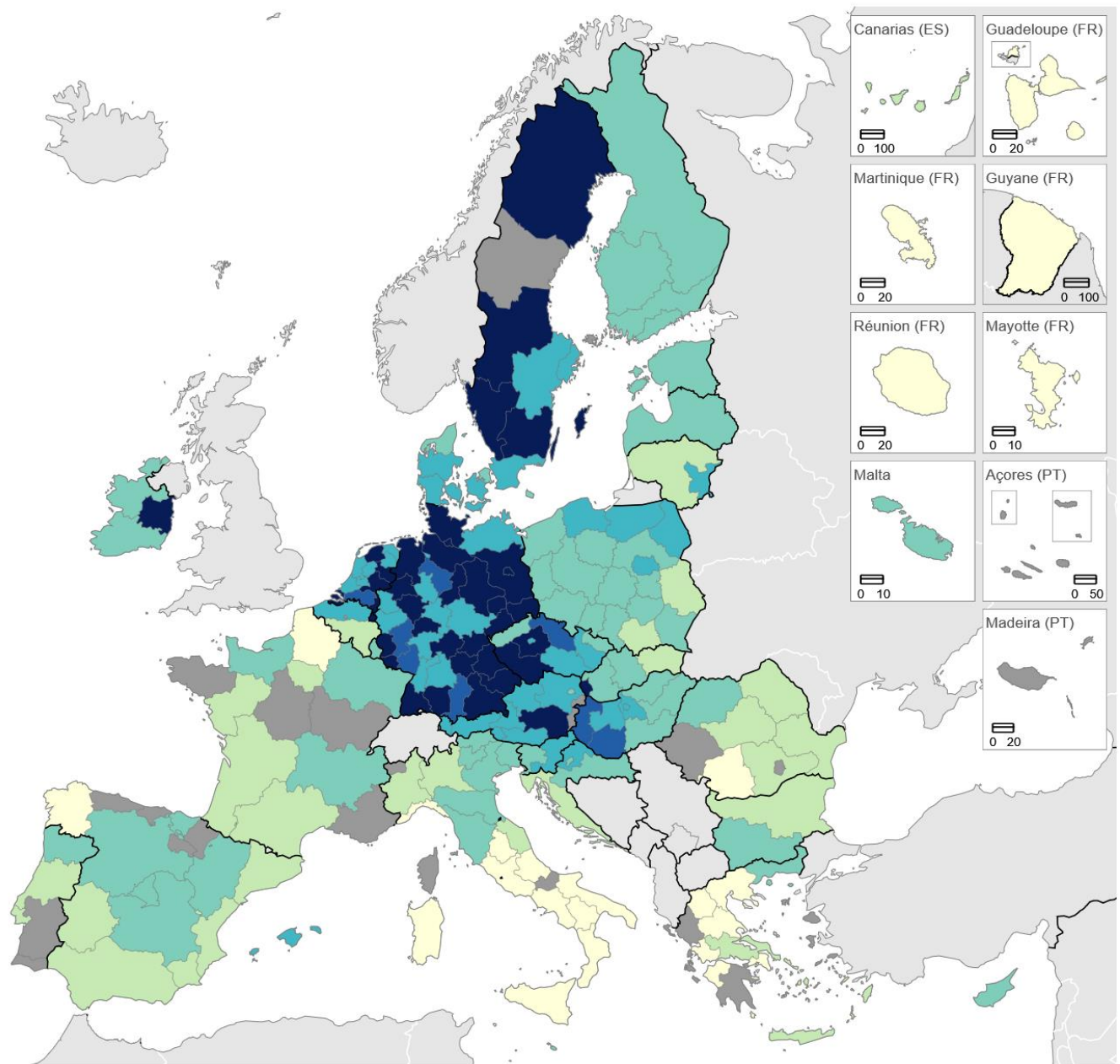
82 % van de mensen in de leeftijd van 20-34 jaar afstuderen 1-3 jaar eerder met een hoger secundair of postsecundair niet-tertiair beroepsonderwijs tegen 2025.³⁶¹ De onderstaande kaart laat zien dat de doelstelling al in 2021 werd bereikt in alle regio's van Duitsland, Nederland en Zweden, en in alle regio's op één na in Oostenrijk (met uitzondering van de regio Wenen) waar gegevens beschikbaar zijn, en alle, op twee na, regio's in Tsjechië en Denemarken. De arbeidsparticipatie van deze subpopulatie was bijzonder hoog in een cluster van regio's in Duitsland en Zweden, evenals in de hoofdstadsregio Slowakije (regio Bratislava), Centraal-Bohemen in Tsjechië en Overijssel en Gelderland in Nederland.

---

³⁵⁹ Eurostat, [Onderwijs- en opleidingsstatistieken op regionaal niveau](#), mei 2022.

³⁶⁰ <https://www.ideaconsult.be/en/projects/a-skills-ecosystem-as-an-engine-for-regional-economic-development>.

³⁶¹ Eurostat, [Onderwijs- en opleidingsstatistieken op regionaal niveau](#), mei 2022.

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

- EU = 76.4
- < 57.5
  - 57.5 – < 68
  - 68 – < 82
  - 82 – < 91.5
  - 91.5 – < 92.8
  - ≥ 92.8

Figuur 28 — Arbeidsparticipatie van pas afgestudeerden van het beroepsonderwijs, 2021, door NUTS 2-regio's (% van de afgestudeerden van 20-34 jaar met een hoger secundair of postsecundair niet-tertiair niveau van beroepsonderwijs dat onderwijs en opleiding 1-3 jaar eerder heeft verlaten)

Bron — CvdR-compilatie op basis van Eurostat³⁶²

Opmerking — Zoals gedekt door ISCED-niveaus 3 en 4. België, Bulgarije en Frankrijk: NOTEN 1. Omvat eerdere referentiejaren voor verschillende andere regio's (te veel om te documenteren)

³⁶² Onlinegegevenscode van Eurostat: edat_lfse_33.

Subnationale overheden zijn verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de totale uitgaven voor onderwijs en vaardigheden, met gemiddeld ongeveer 20 % van alle overheidsinvesteringen op dit gebied.³⁶³ Op basis van *de kerngegevens over lokale en regionale overheden in het verslag van de Europese Unie* varieert³⁶⁴ de subnationale overheidsinvesteringen voor onderwijs van 40 % in Estland en Slowakije tot minder dan 5 % in Cyprus, Ierland en Malta. In 12 van de 27 lidstaten bedraagt het aandeel van de overheidsinvesteringen in onderwijs meer dan 20 % van alle overheidsinvesteringen op dit beleidsterrein.

Er kunnen verschillende uitdagingen worden vastgesteld en aangepakt om ervoor te zorgen dat de impact van het vaardighedenbeleid wordt verbeterd en beter wordt gericht. Deze uitdagingen omvatten de verstoring als gevolg van de COVID-19-pandemie en de omstandigheden van regio's die vaak al achtergesteld zijn. Deze regio's hebben een dubbele klap wanneer hun meest getalenteerde mensen vertrekken op zoek naar betere kansen elders, wat leidt tot braindrain. Bijgevolg hebben deze regio's moeite om geschoolde arbeidskrachten aan te trekken en de nodige economische investeringen aan te trekken die hun omstandigheden kunnen verbeteren en hun concurrentievermogen en ontwikkelingsvooruitzichten kunnen verbeteren, waardoor ze minder aantrekkelijk zijn voor externe investeringen. Als dit proces wordt verwaarloosd, zal dit leiden tot nieuwe en toenemende territoriale onevenwichtigheden naarmate gebieden ouder worden en achterblijven wat betreft de omvang en capaciteiten van het personeelsbestand. Het veranderende demografische beeld in Europa zal de algehele veerkracht en het concurrentievermogen van de EU en haar cohesie ondermijnen.³⁶⁵

Sommige grotendeels plattelands- en minder ontwikkelde EU-gebieden vertonen een snelle daling van de bevolking in de werkende leeftijd. In combinatie met uitdagingen bij het aantrekken en/of in stand houden van mensen, kan dit het vermogen van deze gebieden om duurzame, concurrerende en op kennis gebaseerde economieën tot stand te brengen, beperken, waardoor ze een groter risico lopen achter te raken aan meer ontwikkelde landen.³⁶⁶

De discrepantie tussen de vaardigheden verschilt sterk tussen de Europese regio's. Economische banden tonen aan dat het verminderen van discrepanties tussen vaardigheden in een deel van regio's ook een positief effect zal hebben in andere regio's. De regionale verdeling van de indicator van mismatch tussen personen die beschikbaar zijn voor werk (werklozen) en de beschikbare banen (vaak) in 2017, het basisjaar voor deze analyse, wordt weergegeven in de onderstaande grafiek.³⁶⁷ De macro-economische indicatoren voor de discrepantie van vaardigheden zijn relatieve spreiding van de werkgelegenheids- en werkloosheidscijfers tussen vaardigheidsgroepen.

Als er een grote discrepantie bestaat tussen de werkgelegenheids- en werkloosheidscijfers in een bepaalde regio, heeft de indicator een hoge waarde, wat wijst op een aanzienlijke discrepantie tussen

---

³⁶³ <https://www.sng-wofi.org/2022%20Highlights.pdf>.

³⁶⁴ Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling, kerngegevens [over lokale en regionale overheden in de Europese Unie](#), 2018.

³⁶⁵ Europese Commissie, [Mededeling over het inzetten van talent in de regio's van Europa](#), januari 2023.

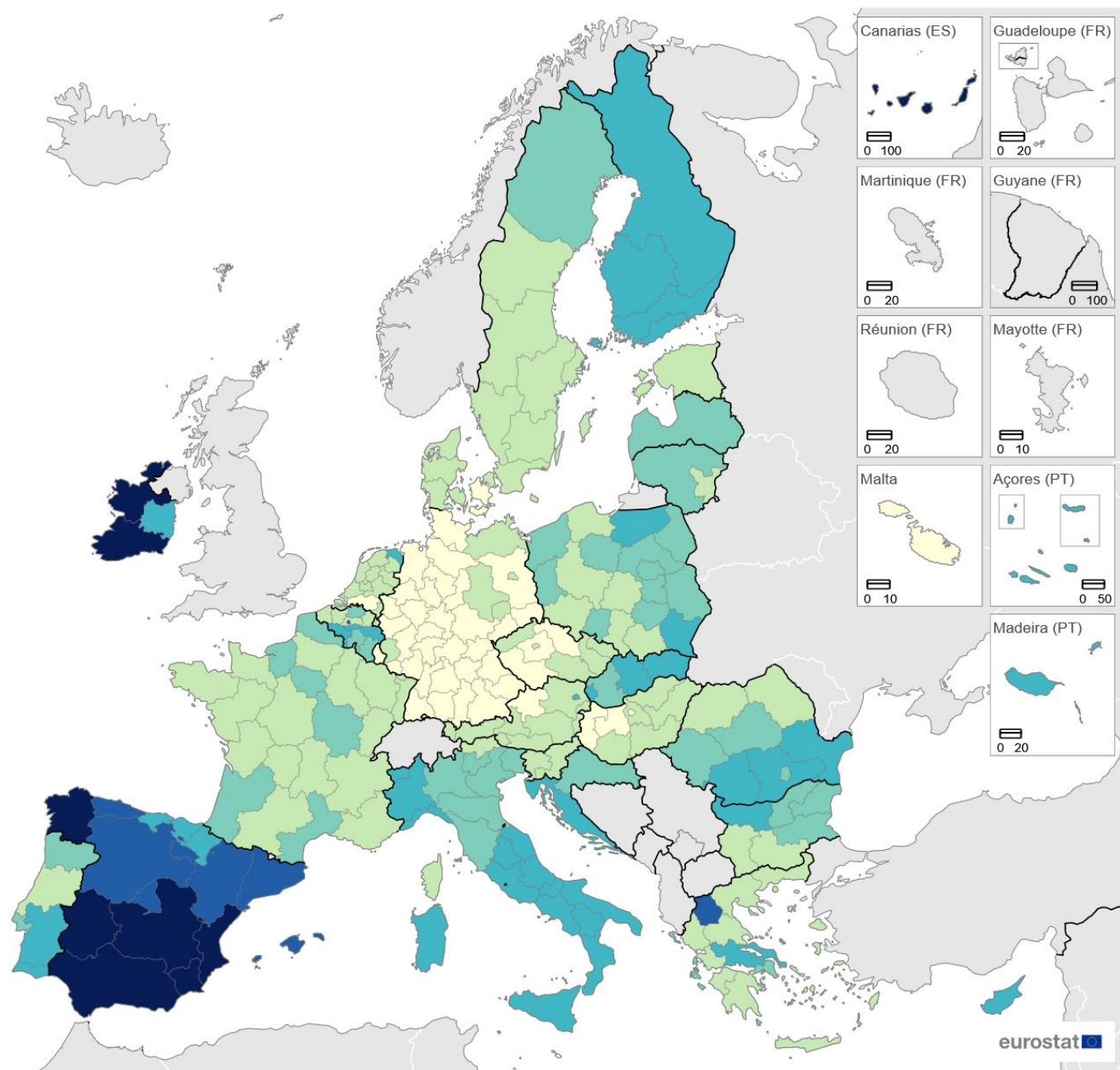
³⁶⁶ Europese Commissie, [Werkgelegenheid en sociale ontwikkeling in Europa: Het aanpakken van tekorten aan arbeidskrachten en tekorten aan vaardigheden in de EU 2023](#).

³⁶⁷ Gegevens uit 2017 worden gebruikt voor consistentie met het RHOMOLO-model dat in de analyse wordt gebruikt. Het RHOMOLO-model kan geen expliciete beoordeling geven van een specifiek beleid om discrepanties tussen gevraagde en aangeboden vaardigheden te verminderen. De analyse toont de macro-economische effecten aan van elk beleid dat de discrepantie tussen gevraagde en aangeboden vaardigheden in een aantal Europese regio's met succes vermindert. De geraamde economische effecten kunnen als referentiepunt dienen bij de analyse van de kosteneffectiviteit van een dergelijk beleid.

vraag en aanbod van arbeidskrachten in die regio. De gemiddelde waarde voor de indicator voor de discrepantie van vaardigheden voor de NUTS 2-regio's van de EU bedroeg 9,63, met een maximum van 21,93 (Východné Slovensko — Slowakije) en een minimum van 1,99 (Åland — Finland). Verschillen in vaardigheden komen vaker voor in Midden- en Oost-Europese landen en minder vaak in Zuid-Europa.³⁶⁸

---

³⁶⁸ Europese Commissie, [Werkgelegenheid en sociale ontwikkeling in Europa: Het aanpakken van tekorten aan arbeidskrachten en tekorten aan vaardigheden in de EU 2023](#).

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

Figuur 29 — Effect op lange termijn van 1 procentpunt verbetering van de afstemming van vaardigheden op het bbp (%), per NUTS 2-regio

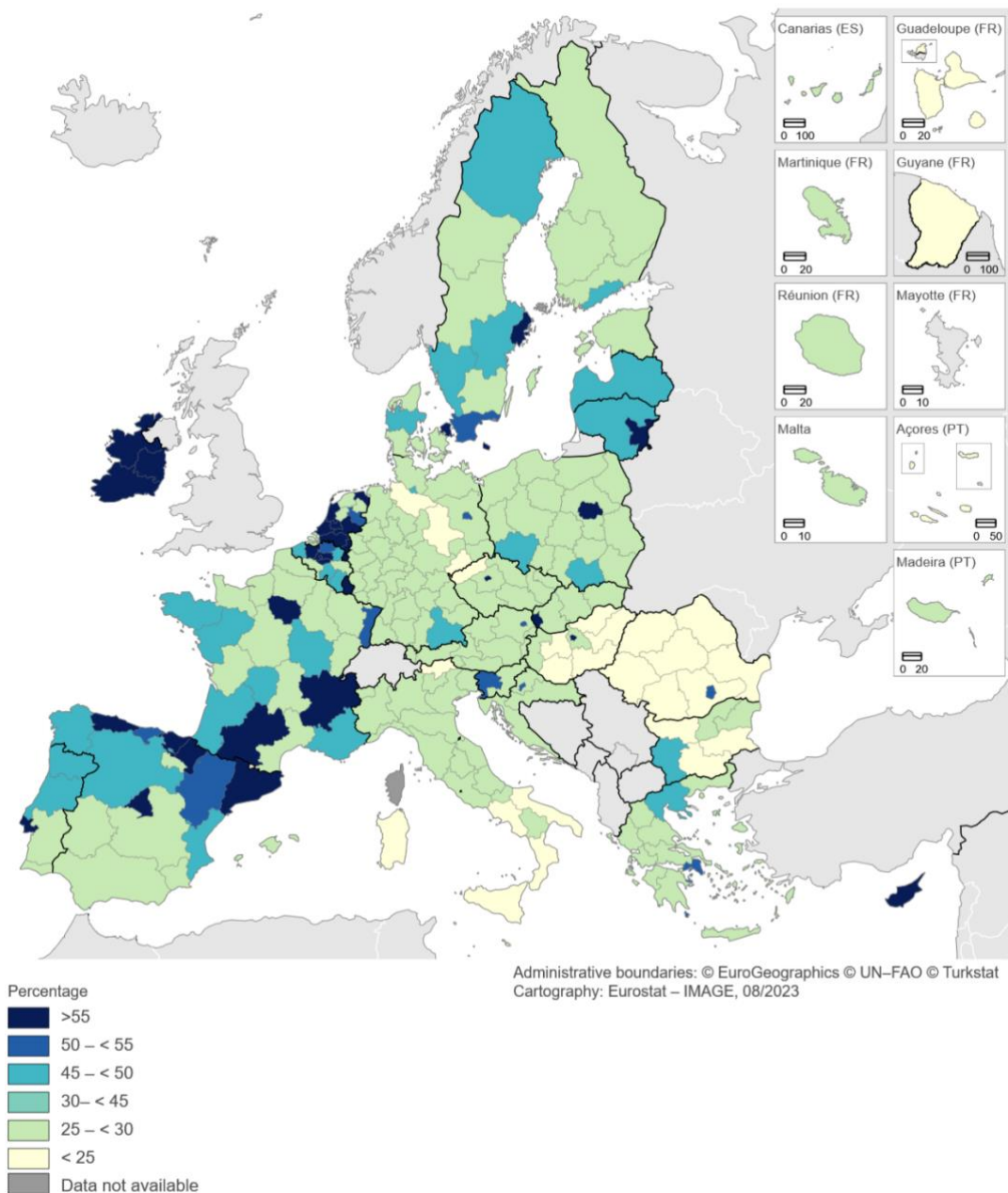
Bron — CvdR-compilatie op basis van de Europese Commissie³⁶⁹;

Opmerking — De methodologie die wordt gebruikt om deze resultaten te produceren met het RHOMOLO-model wordt uitgelegd in Christou, T., Crucitti, F., Garcia Rodriguez, A., Katay, G., Lazarou, N., en Salotti, S., *Verbetering van regionale macro-economische vaardigheden matching: Een RHOMOLO-analyse*, Gemeenschappelijk Centrum voor Onderzoek (JRC133942), 2023

³⁶⁹ Ibidem.

Hoewel de daling van de bevolking in de werkende leeftijd wijdverspreid is, met meer dan de helft van de EU-bevolking in regio's waar deze krimpt, wordt deze daling in sommige regio's gecombineerd met verdere structurele uitdagingen. In vergelijking met het EU-gemiddelde hebben sommige regio's een aanzienlijk lager percentage hoger opgeleide mensen, waarbij jonge volwassenen (20-24 jaar) relatief minder geneigd zijn om in het tertiair onderwijs te worden ingeschreven.³⁷⁰ In sommige regio's (bijvoorbeeld de hoofdstedelijke regio's Denemarken, Litouwen en Polen) heeft ongeveer 70 % van de bevolking het tertiaire onderwijsniveau bereikt. Voor anderen (bijvoorbeeld Sud-Est in Roemenië of Sicilië in Italië) daalt dat aantal tot minder dan 20 %.

³⁷⁰ Europese Commissie, [werkdokument van de diensten van de Commissie over regionale trends voor groei en convergentie in de Europese Unie](#), juni 2023.

Figuur 30 — Aandeel van hoger opgeleiden per NUTS 2-regio (% van de bevolking van 25-34 jaar)

Bron — CvdR-compilatie op basis van Eurostat³⁷¹

Bovendien neemt het percentage mensen met een postsecundair onderwijs in de leeftijdsgroep van 25-64 jaar op EU-niveau toe als gevolg van het feit dat cohorten van jongere leeftijd hoger opgeleid zijn dan oudere, maar dit aandeel is op deze gebieden langzamer gegroeid, en deze trend zal zich naar verwachting voortzetten. Zoals aangegeven in de mededeling van de Europese Commissie over het *inzetten van talent in de Europese regio's*, zullen³⁷² deze gebieden niet in staat zijn om de afnemende beroepsbevolking met hooggekwalificeerde mensen te compenseren als hun percentage hoger opgeleide werknemers afneemt of stagneert. Als dit wordt genegeerd, zal dit het talent en de economische kloof vergroten.

In de mededeling wordt ook benadrukt dat in regio's die zich in een ontwikkelingsval bevinden of dreigen te vervallen, het werkloosheidscijfer onder jongeren (15-34 jaar) 14,6 % bedraagt, wat veel hoger is dan het EU-gemiddelde van 11,1 %. Hoewel het vertrek van jongeren nieuwe kansen biedt voor individuen, kan dit ook leiden tot toenemende spanningen op de arbeidsmarkt en een verergering van het tekort aan banen in bepaalde sectoren.

De kaart hieronder toont 46 regio's (in donkerrood) die in een val van talentontwikkeling zitten. Deze regio's worden geconfronteerd met een toenemende daling van hun beroepsbevolking en een laag en stagnerend aantal mensen met tertiair onderwijs tussen 2015 en 2020. Deze groep regio's is goed voor 16 % van de bevolking van de EU. De meeste van deze regio's zijn minder ontwikkeld, met een gemiddeld bbp per hoofd van de bevolking van 64 % van het EU-gemiddelde. Deze groep regio's is meer landelijk dan de rest van de EU, waarvan 31 % van de bevolking in plattelandsgebieden woont, vergeleken met het EU-gemiddelde van 21 %.

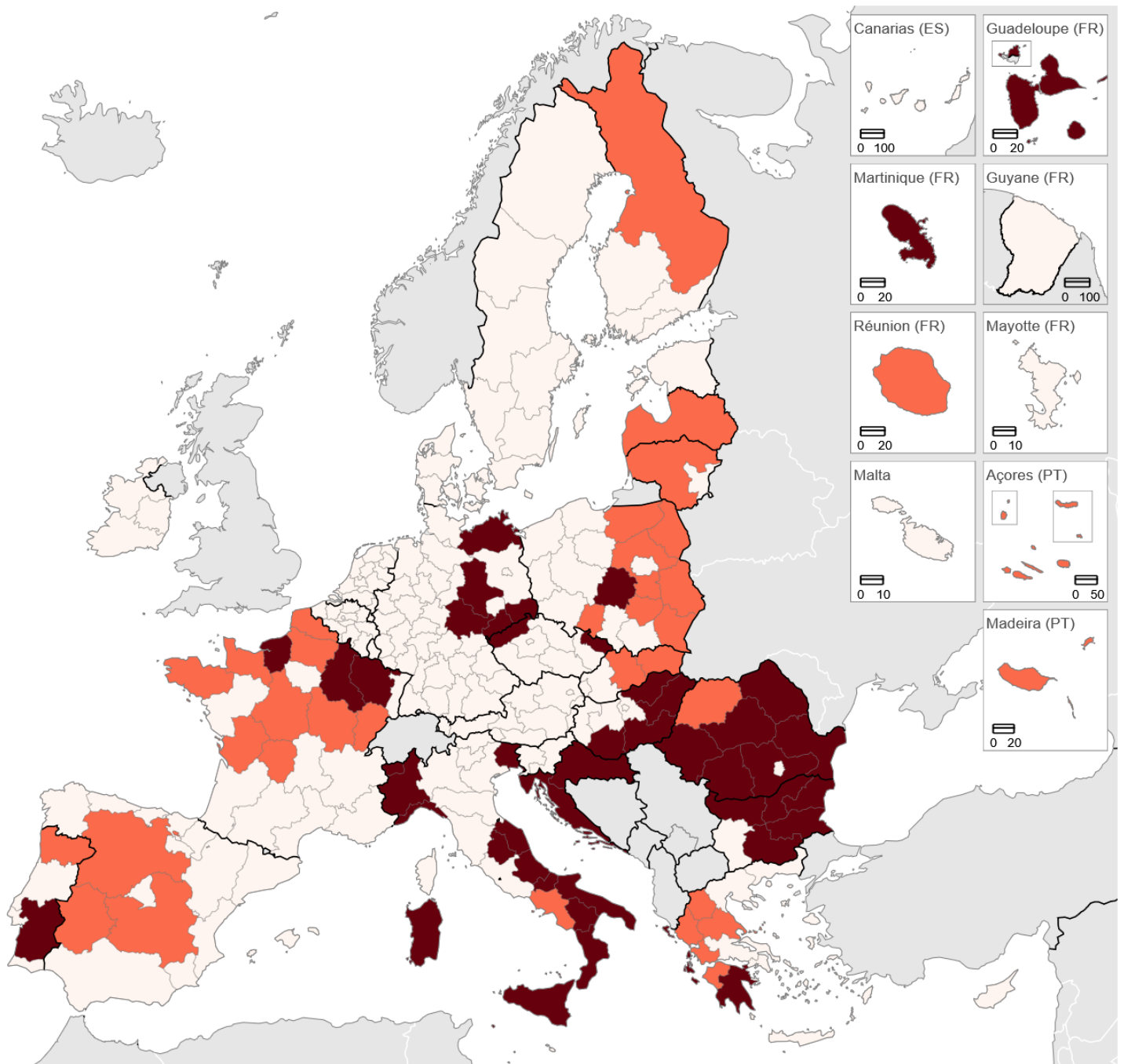
De kaart identificeert ook een tweede groep van 36 regio's (in oranje) die in de toekomst in een valkuil voor talentontwikkeling dreigen te vallen omdat ze sterk worden getroffen door het vertrek van hun bevolking tussen 15 en 39 jaar (een daling van meer dan -2 per duizend per jaar, vergeleken met gemiddeld 5,3 per duizend in de EU). Deze groep is goed voor 13 % van de EU-bevolking. Samen vertegenwoordigen de twee categorieën regio's bijna 30 % van de EU-bevolking.³⁷³

---

³⁷¹ Eurostat-gegevensverzamelingscode: edat_ifse_04.

³⁷² Europese Commissie, [Mededeling over het inzetten van talenten in de regio's van Europa](#), januari 2023.

³⁷³ *Ibidem*.

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
 Cartography: Eurostat – IMAGE, 08/2023

Category

- Shrinking working-age population and lagging level of tertiary education
- Net out-migration of people aged 15-39
- Other regions

Figuur 31 — Regio's in een valstrik voor talentontwikkeling en regio's die in een val van talentontwikkeling dreigen te vallen
 Bron — CvdR-compilatie op basis van de Europese Commissie³⁷⁴

³⁷⁴ Europese Commissie, [Mededeling over het inzetten van talenten in de Europese regio's](#), januari 2023, gebaseerd op Eurostat-datasetcodes demo_r_d2jan, demo_r_magec en lfst_r_lfsd2pop.

Om het risico van groeiende valkuilen voor talentontwikkeling te vermijden, is het absoluut noodzakelijk om zowel de vraag naar talent te stimuleren, met name door meer dynamische en diverse economische kansen te stimuleren, als het aanbod van talent. Dit vereist een reeks investeringen en hervormingen, die onder meer worden ondersteund door de nieuwe generatie cohesiebeleidsprogramma's en de plannen voor herstel en veerkracht.

Regio's en steden spelen een sleutelrol bij de ontwikkeling van beleid op het gebied van vaardigheden. Veel lokale en regionale overheden hebben tijdens de COVID-19-pandemie beste praktijken op het gebied van bij- en omscholing laten zien, die zowel nationaal als Europees beleid kunnen inspireren. Door bij- en omscholing te ondersteunen en mensen uit te rusten met de vaardigheden die zij nodig hebben, kunnen lokale en regionale overheden sociaal herstel bevorderen dat nieuwe banen creëert, het publiek bewuster maken van EU-beleid, de betrokkenheid van burgers bij het aanpakken van de maatschappelijke uitdagingen (zoals digitalisering en klimaatverandering) vergemakkelijken en de lokale en regionale ontwikkeling stimuleren.

Daarom is het van essentieel belang om het lokale perspectief op vaardigheden te bevorderen en aan elkaar te koppelen. Werken op lokaal niveau kan de betrokkenheid van lokale partners, zoals kleine en middelgrote ondernemingen, maximaliseren, terwijl de lokale arbeidsmarktbehoeften beter worden begrepen en synergieën met andere lokale en regionale strategieën worden onderzocht. Bovendien zou het lokale en regionale perspectief kunnen bijdragen aan het creëren van kwalitatieve prognoses en kwantitatieve vaardighedenprognoses, die zich op hun beurt kunnen ontwikkelen tot een model of methode voor het anticiperen op vaardigheden die kunnen worden gebruikt voor toekomstige planning of het ontwerpen van beleid. Lokale en regionale overheden kunnen een cultuur van levenslang leren bevorderen door toegankelijke en betaalbare mogelijkheden te bieden voor de ontwikkeling van vaardigheden en bijscholing.

Het Europees Jaar van vaardigheden is een kans om toekomstige acties ter bevordering van onderwijs en vaardigheden af te stemmen op de beginselen van de Europese pijler van sociale rechten. Het is ook een gelegenheid om vooruitgang te boeken op het gebied van de belangrijkste doelstelling inzake vaardigheden die tegen het einde van het decennium moeten worden bereikt, namelijk dat ten minste 60 % van alle volwassenen elk jaar aan een opleiding moet deelnemen en dat tegen 2030 een arbeidsparticipatie van ten minste 78 % moet worden bereikt.³⁷⁵

De nieuwe aanpak van vaardigheden zal afhankelijk zijn van samenwerking met bedrijven om discrepanties tussen gevraagde en aangeboden vaardigheden aan te pakken en rekening te houden met de ambities van mensen, maar zal ook gericht zijn op het aantrekken van geschoolde werknemers uit het buitenland.³⁷⁶ Dit draagt ook bij aan duurzame-ontwikkelingsdoelstelling 4, die tot doel heeft inclusief en billijk onderwijs van hoge kwaliteit te waarborgen en mogelijkheden voor een leven lang leren voor iedereen tegen 2030 te bevorderen.

Ervoor zorgen dat iedereen met succes kan bijdragen aan de duurzaamheidstransitie is een belangrijke boodschap uit het recente strategische prognoseverslag 2023 van de Europese Commissie.³⁷⁷

---

³⁷⁵ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1607&langId=en>.

³⁷⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52022PC0526>.

³⁷⁷ Europese Commissie, *Strategisch prognoseverslag 2023*, 2023.

In het verslag wordt benadrukt dat er consistente inspanningen nodig zijn om de arbeidsmarktparticipatie in alle demografische categorieën uit te breiden, met name onder vrouwen, mensen met een handicap, ouderen, jongeren en andere groepen die ondervertegenwoordigd zijn in zowel werk als onderwijs en opleiding. Bovendien moeten, om de ongelijkheid te verminderen, onderwijsuitgaven van hoge kwaliteit worden aangemoedigd. Digitale, burgerschaps-, veerkracht- en ondernemerschapsvaardigheden, evenals vaardigheden op het gebied van duurzaamheid, moeten dezelfde focus krijgen als technische vaardigheden.

In het verslag wordt vervolgens gewezen op het belang van een leven lang leren door middel van meer werk en/of beroepsopleiding. De flexibiliteit van het leren zou uitbreiden met creatieve onderwijsmethoden. Daarnaast moet het aanpassen van werkplekken en arbeidsomstandigheden aan nieuwe soorten banen, generatieverwachtingen en eisen van werknemers hierbij hand in hand gaan.

Voorts moet door middel van gevestigde structuren (zoals pacts voor vaardigheden of vaardighedenacademies) de samenwerking tussen overheids-, bedrijfs- en maatschappelijke actoren worden versterkt en moet digitale technologieën worden toegepast om leermogelijkheden voor iedereen in onderwijs en opleiding te verbeteren, aan te passen en uit te breiden.

Wat het beheer van demografische veranderingen betreft, wordt in het *strategisch prognoseverslag 2023 benadrukt*³⁷⁸ hoe de EU betrouwbare technologieën nodig heeft om de arbeids- en vaardigheidsvereisten in belangrijke industrieën nauwkeurig te voorspellen, en dat valstrikken voor de ontwikkeling van talent op regionaal niveau moeten worden aangepakt door de vraag naar en het aanbod naar talent te stimuleren met initiatieven op maat, in samenwerking met bedrijven en onderwijsinstellingen.

Milieuregels moeten gelijke tred houden met en afgestemd zijn op vaardigheden en arbeidsmarktbeleid. Tot nu toe zijn arbeidsmarkt- en vaardigheidsgerelateerd beleid grotendeels ontwikkeld, onafhankelijk van het milieubeleid, dat het aanbod en de vraag naar groen talent aandrijft. Dit moet veranderen om tekorten aan groene vaardigheden te voorkomen die het bereiken van klimaatdoelstellingen kunnen belemmeren en om ervoor te zorgen dat werknemers die zwaar getroffen worden door de groene transitie niet achterblijven. De bevoegde overheidsdiensten op alle niveaus moeten nauw samenwerken om deze beleidsterreinen op elkaar af te stemmen.

Zoals vermeld in *Job Creation en Local Economic Development 2023: Om werknemers te helpen bij*³⁷⁹ *het verwerven van de vaardigheden die nodig zijn in een groene economie, is het duidelijk dat lokale en regionale overheden een alomvattend plan voor volwasseneneducatie moeten opstellen dat zowel vooruitstrevend als up-to-date is.* Dit vereist een grondige evaluatie van schoolcurricula om rekening te houden met de veranderingen in de vaardigheidsvereisten die de groene transitie met zich meebrengt.

Bovendien, in de industrieën en gebieden die het meest worden beïnvloed door de groene transitie — zowel degenen die geconfronteerd worden met de potentiële verplaatsing van een aanzienlijk deel van hun personeel als degenen die de last naar die transitie leiden — kunnen op maat gemaakte trainingsprogramma's nodig zijn. Aangezien een aanzienlijk deel van de volwasseneneducatie

---

³⁷⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3623.

³⁷⁹ Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling, [banencreatie en lokale economische ontwikkeling 2023: Het overbruggen van de grote groenekloof](#), 2023.

plaatsvindt op het werk, moeten beleidsmakers bedrijven en organisaties die hun beroepsbevolking omscholen en bijscholen, aanmoedigen en bijstaan.³⁸⁰

Zoals uitgelegd in *Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment*,³⁸¹ om de beroepsbevolking te vergroten en de tekorten aan vaardigheden en arbeidskrachten doeltreffend aan te pakken, moeten twee belangrijke benaderingen worden gecombineerd: ten eerste, het (her)besteden en opleiden van degenen die zich in de periferie van de arbeidsmarkt bevinden, zoals vrouwen, gepensioneerden en anderen; en ten tweede het verhogen van de beroepsbevolking door middel van immigratie.

De nadruk op het aantrekken en behouden van talent uit het buitenland is van cruciaal belang omdat op de lange termijn niet kan worden voldaan aan de behoeften van de groeiende arbeidsmarkt door alleen de lokale beroepsbevolking te mobiliseren.³⁸²

Regale: REGIONALE CAPACITEIT VOOR VOLWASSENENLEUNING EN ONDERWIJS

NETWERKEN VAN ORGANISATIES VOOR VOLWASSENENONDERWIJS VERSTERKEN EN SYNERGIEËN MET REGIONALE EN LOKALE OVERHEDEN TOT STAND BRENGEN

Het regale-project is bedoeld om netwerken van organisaties voor volwassenenonderwijs op te zetten of te versterken en synergieën tot stand te brengen met regionale en lokale overheden om hun impact en duurzaamheid te vergroten. Dit zal worden bereikt door de partners beter in staat te stellen in te spelen op hun uitdagingen, samenwerkingsstructuren op te bouwen en een cultuur voor volwasseneneducatie in gemeenschappen, steden en regio's te bevorderen.

De gemeente Larisa, Griekenland, heeft prioriteit gegeven aan de bevordering van levenslang leren als een filosofie van het leven in de lokale gemeenschap. Het belangrijkste doel is om burgers in het centrum van hun gemeenschap te plaatsen door hen kansen te bieden om hun kritische denkvaardigheden te bevorderen, te leren en deel te nemen aan alledaagse activiteiten. De gemeente stimuleert samenwerking en dialoog tussen belanghebbenden in de stad en organiseert projecten die kwetsbare sociale groepen ondersteunen, maar motiveert ook de lokale samenleving om deel uit te maken van het proces van levenslang leren en persoonlijke ontwikkeling.

DAMAS

MOBILITEIT VAN DIGITALE LEERLINGEN IN DE AUTOMOBIEELSECTOR

Het DAMAS-project (Digital Apprentices Mobility in the Automotive Sector), uitgevoerd door het ministerie van Onderwijs in de regio Catalonië (Spanje), het ministerie van Volwasseneneducatie in de gemeente Borås (Zweden), en anderen hebben tot doel virtuele mobiliteit in de automobielsector te testen. In de context van de COVID-19-pandemie is de ontwikkeling van virtuele mobiliteit een

³⁸⁰ *Ibidem.*

³⁸¹ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, [Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment](#), 2023.

³⁸² *Ibidem.*

belangrijke behoefte gebleken in de sector beroepsonderwijs en -opleiding. Het DAMAS-project heeft een innovatieve oplossing voor de toekomst gevonden, voornamelijk door gebruik te maken van digitale tools. Het beheer van menselijk kapitaal in de auto-industrie staat momenteel onder extreme druk om te innoveren, met name op het gebied van e-mobiliteit, internationalisering en verbinding met de lokale ecosystemen. Damas heeft belangrijke regionale actoren met elkaar verbonden om het aanbod en de verwerving van vaardigheden in de sector te stimuleren en de internationale digitale mobiliteit te bevorderen. In dit scenario werd DAMAS gepresenteerd als „een project dat grotendeels gebaseerd is op de diversiteit van de regio's die aan het project deelnemen en op de ervaring van elke partner”. Tijdens de slotconferentie werden projectresultaten geschetst, zoals de state-of-the-art digitale mobiliteitsenquête, richtsnoeren voor gemengde of volledig virtuele tools en mobiliteit, de online moodle en het curriculum.

Hoofdstuk III — Regio's en steden die de toekomst van Europa vormgeven

Zowel de kortetermijnrespons op zich ontwikkelende crises zoals de Russische oorlog tegen Oekraïne of ernstige klimaatrampen als de inspanningen op langere termijn om duurzame ontwikkeling in de praktijk te brengen, vereisen sterke regio's en steden en de inzet van hun burgers. Alle eerder in dit verslag besproken oplossingen maken deel uit van een breder debat over de toekomst van Europa, waarin een hernieuwd democratisch contract en een uitgebreide Europese Unie twee centrale kwesties zijn.

Hoe kunnen de verschillende crises de democratie op alle bestuursniveaus beïnvloeden — van lokaal en regionaal tot nationaal en Europees, maar ook buiten de EU-grenzen — in het kader van de toekomstige uitbreiding. Vertrouwen en participatie zijn van onschatbare waarde voor stabiele democratieën, maar om te gedijen zijn ze op alle niveaus vereist. Hoe bereiden we ons voor op een nieuw tijdperk van uitbreiding door nieuwe lidstaten in de Europese Unie te brengen?

Ook hier kunnen regio's en steden belangrijke spelers zijn en hun nabijheid tot de bevolking op hun grondgebied gebruiken om bruggen te slaan tussen de EU en haar burgers, het vertrouwen te vergroten en de beleidsvorming te verbeteren, terwijl steden en regio's in kandidaat-lidstaten worden ondersteund om zich voor te bereiden op de toetreding tot de EU.

A. Europese democratie

In de Europese Unie hebben 1,2 miljoen burgers een kiesmandaat op lokaal of regionaal niveau. Zij zijn de basis van de Europese democratie. Hun medeburgers vertrouwen hen het meest. Hoewel dit vertrouwen de crises van Europa kan helpen overwinnen en de transities ervan kan ondersteunen, kunnen deze overgangen echter ook de ontevredenheid verergeren. Hoe versterken we deze fundamentele vertrouwensband tussen Europa en zijn burgers? Hoe betrekken we onze burgers nog beter en meer bij toekomstige Europese projecten op alle bestuursniveaus?

Vertrouwen in instellingen weerspiegelt de steun van de burgers voor een overheidsstelsel en de institutionele regelingen ervan. Zoals de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) opmerkt, is vertrouwen een multidimensionaal concept en „het biedt een maatstaf voor hoe mensen de kwaliteit van en hun associatie met overheidsinstellingen in democratische landen waarnemen”.³⁸³

Het vertrouwen van de burgers in de democratie hangt negatief samen met toenemende sociaaleconomische ongelijkheden. Dit betekent dat hoe meer ongelijkheid, hoe lager het vertrouwen in politieke instellingen en hun vertegenwoordigers.³⁸⁴ In dit verband ³⁸⁵ *noemt het strategisch prognoseverslag 2023* van de Europese Commissie „bedreigingen voor de democratie en het bestaande sociale contract” als een van de belangrijkste uitdagingen op het pad van de EU naar sociale en economische duurzaamheid. Volgens het rapport „is het bestaande sociale contract niet volledig geschikt voor de nieuwe sociaal-economische realiteit”.

Het vergroten van de diversiteit in democratische processen — te beginnen op lokaal niveau — verbetert hun legitimiteit en kan het vertrouwen van de burgers en het gevoel van democratische inbreng vergroten. Er is een belangrijke relatie tussen de staat van de democratie en de inclusiviteit van de democratie — verwijzend naar de openheid ervan ten aanzien van alle sociale groepen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de genderkloof in politieke vertegenwoordiging de noodzaak inhoudt om de participatie van vrouwen in de politiek en het openbare leven te verbeteren.³⁸⁶ Evenzo moet worden gezorgd voor de betrokkenheid van jongeren en kwetsbare groepen die vatbaarder zijn voor discriminatie of schade als gevolg van verschillende persoonlijke of sociaaleconomische omstandigheden.

Onderzoek toont aan dat we een tien jaar durende wereldwijde trend van verzwakking van democratische normen ervaren.³⁸⁷ Begin 2022 toonden alle democratie-indices aan dat de democratische recessie in de wereld voortduurde, met dringende uitdagingen die werden verergerd door

---

³⁸³ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, [Regering in een oogopslag 2023](#) 2023.

³⁸⁴ Het verband tussen regionale ongelijkheid en vertrouwen in instellingen wordt op grote schaal geanalyseerd door Lipps, J., en Schraff, D., [Regionale ongelijkheid en institutioneel vertrouwen in Europa](#), European Journal of Political Research, november 2021. De manier waarop de zogenaamde „valstrik voor regionale ontwikkeling” van invloed is op de steun van burgers voor de integratie en waarden van de EU, wordt geanalyseerd in de Europese Commissie, [De geografie van ontevredenheid en de valstrik voor regionale ontwikkeling](#), maart 2023.

³⁸⁵ Europese Commissie, [Strategisch prognoseverslag 2023](#), 2023.

³⁸⁶ Onderzoeksdienst van het Europees Parlement, [Vrouwen in de politiek in de EU. Stand van zaken](#), maart 2023; Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, [Government at a Glance 2023](#), 2023, zie hoofdstuk 1. Daarnaast biedt het Europees Instituut voor gendergelijkheid interessante cijfers over de vertegenwoordiging van vrouwen in parlementen en leidinggevenden op alle niveaus, ook op regionaal en lokaal niveau, in zijn [gegevensbank voor genderstatistieken](#).

³⁸⁷ Zie bijvoorbeeld Carnegie Europe, [European Democracy Support Annual Review 2022](#), januari 2023.

de gevolgen van de COVID-19-pandemie, de Russische oorlog tegen Oekraïne, de stijgende kosten van levensonderhoud, de opkomst van populistische bewegingen en de bedreigingen van desinformatie. Een recente studie onderzoekt ook de steeds groeiende polarisatie van meningen, wereldbeelden en politieke standpunten in Europese democratieën, die — gezien de toenemende vijandigheid jegens degenen die een andere visie hebben — een ernstige bedreiging vormt voor de democratische stabiliteit.³⁸⁸

Democratische terugval en autoritaire invloed zijn huidige bedreigingen in heel Europa en leiden soms tot een reactieve in plaats van strategische beeldvorming. Dit betreft zowel externe betrekkingen — we zien bijvoorbeeld een kader van de oorlog in Oekraïne als onderdeel van een ideologische strijd tussen democratie en autocratie wereldwijd — en initiatieven in verband met de versterking van de democratie in Europa. Dit laatste vertegenwoordigde het dynamischere gebied van de beleidsontwikkeling van de EU in 2022, aldus Carnegie Europe.³⁸⁹

De vele crises waarmee we geconfronteerd worden, bedreigen de kracht van ons democratisch weefsel. Dit brengt een aanzienlijk risico met zich mee dat een mogelijk trage of ontoereikende reactie op die crises het vertrouwen van de burgers in openbare instellingen zou kunnen ondermijnen.

Het vertrouwen van de burgers in de EU bedraagt 47 % (juli 2023) — twee procentpunten lager dan in de zomer van 2022, volgens het Standard Eurobarometer Spring 2023-verslag. Het blijft nog steeds hoger dan in de periode tussen het najaar van 2009 en de winter 2020-2021, respectievelijk na de financiële crisis en de COVID-19-pandemie. Het is ook interessant op te merken dat het percentage respondenten dat gelooft dat hun stem telt in de EU (42 %) sinds de zomer van 2022 met drie procentpunten is gedaald, wat neerkomt op de eerste daling van deze index sinds 2020 en het laagste niveau sinds de zomer van 2021.³⁹⁰

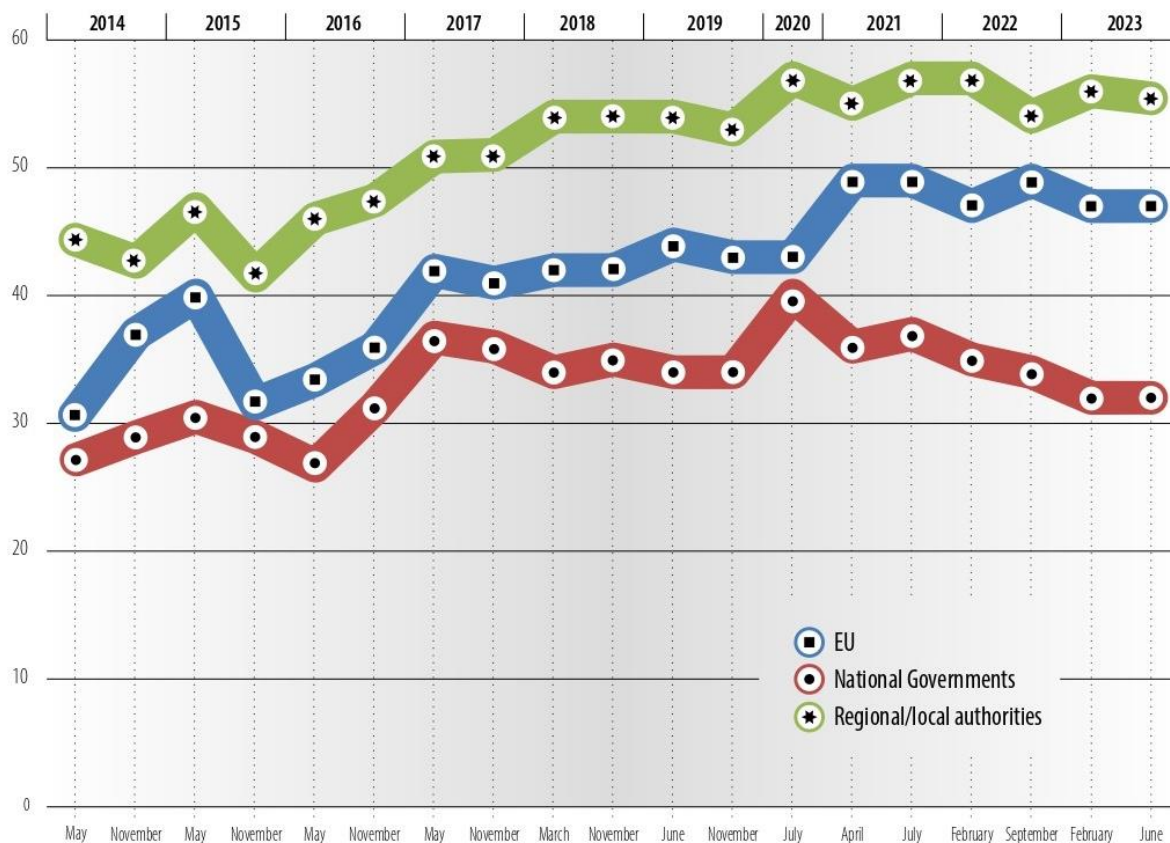
Het vertrouwen in lokale en regionale overheden neemt toe, terwijl het vertrouwen in nationale regeringen en nationale parlementen is blijven afnemen, blijkt uit recente enquêtes.

---

³⁸⁸ Mercator Forum Migration und Demokratie, [Polarisierung in Deutschland und Europa](#), 2023.

³⁸⁹ In het bovengenoemde Carnegie-document wordt verwezen naar initiatieven op het gebied van burgerparticipatie, evenals herschikte regelgeving voor Europese politieke partijen en politieke stichtingen, de Media Freedom Act, de wet inzake digitale diensten en de praktijkcode tegen desinformatie.

³⁹⁰ Europese Commissie, [Standaard Eurobarometer 99 — voorjaar 2023](#), juli 2023.

Figuur 32 — Vertrouwen in verschillende bestuursniveaus
 Bron — CvdR-compilatie op basis van de Europese Commissie³⁹¹

De positieve trend met betrekking tot vertrouwen in lokale en regionale overheden wordt bevestigd door de OESO- *regering 2023 in een overzichtsverslag*: in de meeste landen is het percentage respondenten dat „hoog en matig hoog vertrouwen in de lokale overheid” heeft, hoger dan het percentage van degenen die hetzelfde niveau van vertrouwen in de nationale overheid hebben. Beide cijfers liggen echter gemiddeld onder de 50%.³⁹²

Regio’s en steden zijn het best in staat om vertrouwen en een gevoel van eigen verantwoordelijkheid met betrekking tot democratie te creëren. De reden hiervoor is veelvoud: lokale en regionale vertegenwoordigers en overheden zijn het nauwst verbonden met de burgers — zij bepalen de manier waarop mensen in hun dagelijks leven politieke actie ervaren. Zij spelen ook een sleutelrol bij het bevorderen van de waarden en beginselen van de EU. De databank van het Comité van de Regio’s (CvdR) over de *bevordering van EU-waarden door middel van onderwijs en cultuur* biedt meer dan 120 voorbeelden van projecten met beste praktijken op lokaal en regionaal niveau die een actief Europees burgerschap door middel van onderwijs versterken. Via dergelijke projecten inspireren lokale en regionale overheden betrokkenheid en eigen verantwoordelijkheid op basis van diversiteit, waarbij de lokale, nationale en Europese dimensies van de democratie bij elkaar blijven.³⁹³

Lokale en regionale gekozen vertegenwoordigers zijn ook het meest blootgesteld aan groeiende ontevredenheid en de gevolgen van toenemende ongelijkheden en andere bedreigingen voor de

³⁹¹ *Ibidem.*

³⁹² Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, *Government at a Glance 2023*, 2023, zie hoofdstuk 2.

³⁹³ <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/european-education-culture.aspx>.

democratie, aangezien zij het directe verband vormen tussen burgers en openbare instellingen. De afgelopen jaren zijn er steeds meer geweldscijfers geweest — zowel psychologisch als fysiek — tegen burgemeesters, raadsleden en ambtenaren. Een tragisch fenomeen, waaraan haatzaaiende uitlatingen in een gedigitaliseerde wereld nog verder bijdragen, met soms ernstige gevolgen voor de houders van een openbaar mandaat.

Regionale en lokale vertegenwoordigers lijken dus de meest vertrouwde, maar ook de meest bedreigde vertegenwoordigers van de democratie te zijn. Deze waarneming laat ons met een aantal vereisten voor actie — acties die de lokale democratie en participatie versterken, en tegelijkertijd de veiligheid van ambtsdragers waarborgen, en de democratie en de rechtsstaat stabiliseren als onze Europese fundamentele waarden. Gezien de grote relevantie en impact van EU-beleid „in de praktijk” — in regio’s en steden en op het leven van mensen — moet bij deze acties rekening worden gehouden met de Europese dimensie. Aan de andere kant kunnen acties ter versterking van de Europese democratie geen inhoud hebben zonder de betrokkenheid van lokale en regionale overheden en de mensen die in hun gemeenschappen wonen.

De stem van regio’s en steden moet worden gehoord in de beleidsvorming en besluitvorming van de EU. Dit wordt sterk bevestigd door de resultaten van de CvdR-enquête *Lokale en regionale barometer*³⁹⁴ van Ipsos European Public Affairs. Een grote meerderheid van de respondenten (91 %) is het er volledig mee eens of is het erover eens dat regio’s en steden meer invloed moeten hebben op de beleidsvorming van de EU en in het debat over de toekomst van de Europese Unie.

Op de vraag op welke gebieden regio’s en steden meer inspraak zouden moeten hebben in de beleidsvorming van de EU, koos ongeveer de helft van de respondenten voor „een sterkere economie, sociale rechtvaardigheid en werkgelegenheid” (52 %), „onderwijs, cultuur, jeugd en sport” (51 %) en „klimaatcrisis en het milieu” (51 %), die inderdaad de meest tastbare gevolgen hebben voor het dagelijks leven van de burgers en meer kans hebben op de grootste kloof en ongelijkheid.

Ongeveer 70 % van het EU-beleid wordt uitgevoerd door lokale en regionale overheden. Daarom moeten zij gedurende de hele beleidscyclus worden betrokken bij de besluitvorming van de EU. Het waarborgen van een doeltreffend beleid op basis van de betrokkenheid van de overheid op alle niveaus is een voorwaarde voor het handhaven van een hoger niveau van tevredenheid. Daarom zijn betere regelgeving en het waarborgen van de eerbiediging van het subsidiariteitsbeginsel van essentieel belang voor het behoud van het vertrouwen. Betere regelgeving zorgt voor een meer participatieve en meerlagige vorm van democratisch bestuur.

BETERE REGELGEVING EN ACTIEVE SUBSIDIARITEIT

HET COMITÉ VAN DE REGIO’S STEERING GROUP

Het Europees Comité van de Regio’s heeft een actieve rol gespeeld in de agenda voor betere regelgeving van de EU en versterkt zijn bijdrage via zijn stuurgroep voor betere regelgeving en actieve subsidiariteit (BRASS-G). Sinds 2022 coördineert de BRASS-G de activiteiten van de verschillende instrumenten voor betere regelgeving van het CvdR, d.w.z. subsidiariteits- en

³⁹⁴ <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/EURegionalBarometer-Survey-2023.aspx>.

*evenredigheidsmonitoring, de werkzaamheden van het netwerk van regionale hubs (RegHub), de bijdrage van het CvdR aan het platform „Fit for Future”, territoriale effectbeoordelingen, plattelandstoetsing en — de laatste toevoeging — strategische prognoses.*³⁹⁵

Ter ondersteuning van de democratische veerkracht stelt de OESO mogelijke actielijnen voor,³⁹⁶ onder meer door voort te bouwen op democratische sterke punten, onder meer door geavanceerdere participatie- en vertegenwoordigingsinstrumenten te gebruiken, de sleutelcompetenties voor het omgaan met crises te versterken en bescherming te bieden tegen bedreigingen van democratische waarden, met inbegrip van maatregelen tegen verkeerde en desinformatie.³⁹⁷ **Regio's en steden — en het CvdR als institutionele vertegenwoordiger — zijn goed geplaatst om de Europese democratie te helpen versterken.**

Democratische innovaties moeten voortbouwen op de resultaten van de Conferentie over de toekomst van Europa (CoFoE).³⁹⁸ Hier zijn twee hoofdredenen voor: Ten eerste vormen de voorstellen van de CoFoE een goed uitgangspunt om de vele uitdagingen en bedreigingen aan te pakken die gevolgen hebben voor de Europese democratie. Ten tweede zijn ze het resultaat van een zinvolle dialoog tussen de burgers en de vertegenwoordigers van de EU-instellingen, maar ook nationale, regionale en lokale beleidsmakers. Zij erkennen ook de meerlagige dimensie van de Europese democratie en governance, het concept van „actieve subsidiariteit” en het al lang bestaande verzoek van het CvdR om een permanent mechanisme voor dialoog tussen burgers en instellingen.

EEN GROTERE BETROKKENHEID VAN REGIO'S EN STEDEN

DE RESULTATEN VAN DE CONFERENTIE OVER DE TOEKOMST VAN EUROPA

Het Europees Comité van de Regio's (CvdR) en de regio's en steden die het vertegenwoordigt, leiden tot tal van initiatieven op alle beleidsterreinen, waarmee de doelstellingen van de voorstellen van de Conferentie over de toekomst van Europa (CoFoE) worden verwezenlijkt, zoals blijkt uit het verslag (gegroepeerd onder de negen onderwerpen van de CoFoE). Dit toont de relevante territoriale dimensie van de meeste voorstellen, waarvan de uitvoering op lokaal en regionaal niveau moet worden verankerd. Het is ook een ander element dat bevestigt dat regionale en lokale overheden de pijlers van governance vormen die het dichtst bij de burgers staan en optreden als tussenpersoon tussen de EU-instellingen en de mensen die zij dienen.

De CoFoE-voorstellen vragen grotendeels om de communicatie en de betrokkenheid met de burgers te verbeteren, met het oog op een sterkere democratische legitimiteit van het bestuur en de

³⁹⁵ Meer informatie is te vinden op <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/Better-Regulation-and-Active-Subsidiarity.aspx>.

³⁹⁶ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, [Government at a Glance 2023](#), 2023, zie hoofdstuk 1.

³⁹⁷ Zie de werkzaamheden van het CvdR ter bestrijding van desinformatie: Zamparutti, T., Jones, M., Tugran, T., Vona, L., Navas, L., Sidlo, K.W., Kulesa, A., Chmiel, O., [Een handboek over goede praktijken bij de bestrijding van desinformatie op lokaal en regionaal niveau, studie in](#) opdracht van het Comité van de Regio's, 2022.

³⁹⁸ Conferentie over de toekomst van Europa, [Verslag over het eindresultaat](#), mei 2022. Er zij op gewezen dat het werkprogramma van de Europese Commissie voor 2023 grotendeels gericht is op de follow-up van de aanbevelingen van het eindverslag van de CoFoE. Hieruit bleek hoe de ervaringen van de CoFoE ertoe hebben bijgedragen de Europese democratie meer participatief te maken, waardoor de weg werd vrijgemaakt voor een nieuwe generatie burgerpanels in het instrumentarium voor beleidsvorming van de Europese Commissie. Tussen december 2022 en het voorjaar van 2023 vonden drie [burgerpanels](#) plaats: over voedselverspilling, virtuele werelden en leermobiliteit.

besluitvormingsprocessen van de EU. Sommige van deze voorstellen tonen het mogelijke verband tussen een functionerende Europese democratie en een grotere betrokkenheid van steden en regio's, en van het CvdR, bij het besluitvormingsproces van de EU.³⁹⁹

Ter gelegenheid van het CoFoE-feedbackevenement met burgers dat op 2 december 2022 in Brussel plaatsvond, publiceerde het CvdR een verslag met zijn strategieën, initiatieven en activiteiten om gevolg te geven aan de voorstellen van de CoFoE.⁴⁰⁰

Vóór de CoFoE had het CvdR al verschillende initiatieven gelanceerd om de burgerparticipatie en de betrokkenheid van jongeren bij het Europese wetgevingsproces te versterken, en tegelijkertijd de band tussen burgers en hun gekozen vertegenwoordigers op alle niveaus te smeden, zoals het Europees netwerk van lokale en regionale raadsleden of het programma Jonge gekozen politici.

EUROPA NAAR DE LOKALE GEMEENSCHAPPEN BRENGEN

HET EUROPEES NETWERK VAN LOKALE EN REGIONALE RAADSLEDEN

Dit initiatief⁴⁰¹ van het Europees Comité van de Regio's (CvdR) is gericht aan lokale of regionale vertegenwoordigers die een politiek mandaat hebben in een van de EU-lidstaten. Sinds de oprichting in 2021 heeft het netwerk al meer dan 2600 gekozen vertegenwoordigers in regionale of gemeentelijke vergaderingen in alle EU-lidstaten bijeengebracht. Het heeft tot doel:

- *Europa dichterbij de lokale gemeenschappen brengen door het werk van de 1,2 miljoen lokale en regionale vertegenwoordigers in de hele EU;*
- *Fungeren als platform voor lokale en regionale raadsleden om andere raadsleden en CvdR-leden te ontmoeten, te bespreken en te netwerken;*
- *Lokale en regionale raadsleden aanmoedigen deel te nemen aan verschillende evenementen en communicatieactiviteiten voorafgaand aan de volgende verkiezingen voor het Europees Parlement.*

Het project wordt ontwikkeld in nauwe samenwerking met andere EU-instellingen, met name met de Europese Commissie (het netwerk Building Europe with Local Councillors),⁴⁰² het Europees Parlement en partners op nationaal en EU-niveau (verbindingsbureaus van het Europees Parlement, vertegenwoordigingen van de Europese Commissie, nationale verenigingen van lokale en regionale overheden, regionale kantoren in Brussel, EU-verenigingen).

Het jeugdbeleid en de participatie van jongeren stonden altijd hoog op de agenda van het CvdR. Dit wordt ook geïllustreerd door zaken als het Handvest inzake jongeren en democratie dat in november

³⁹⁹Zie bijvoorbeeld Conferentie over de toekomst van Europa, [verslag over het eindresultaat](#), mei 2022, voorstellen 38.4, 39.2 en 40. Zie ook hoofdstuk VI van het Comité van de Regio's, [jaarverslag van de EU over de staat van de regio's en steden 2022](#), oktober 2022.

⁴⁰⁰ Comité van de Regio's, [lokale en regionale overheden, betrokken bij de follow-up van de Conferentie over de toekomst van Europa](#), 2022; en resolutie van het Comité van de Regio's over het resultaat en de follow-up van de Conferentie over de toekomst van Europa, 2022.

⁴⁰¹ Meer informatie is te vinden op <https://cor.europa.eu/en/engage/Pages/Network-of-Regional-and-Local-EU-Councillors.aspx>.

⁴⁰² https://building-europe-with-local-councillors.europa.eu/index_en.

2022 werd goedgekeurd, waarvan de opstelling rechtstreeks jongeren en jongerenorganisaties betrof, en werd gesteund door het CvdR en het Europees Jeugdforum.

JONGE GEKOZEN POLITICI

MOGELIJKHEDEN OM EU-WETGEVING TE NETWERKEN, UIT TE WISSELEN EN TE BEÏNVLOEDEN

Om jonge houders van openbare mandaten te ondersteunen, heeft het Comité van de Regio's (CvdR) het programma Jonge verkozen politici (YEP's) tot leven gebracht. Het werd opgericht op de achtste CvdR-top van regio's en steden⁴⁰³ in 2019. YEPs is een netwerk van vertegenwoordigers die niet ouder zijn dan 40 jaar en een mandaat hebben op regionaal of lokaal niveau in de EU of in kandidaat-lidstaten voor toetreding tot de EU.⁴⁰⁴ Tot op heden hebben meer dan 500 jonge vertegenwoordigers aan dit programma deelgenomen om beste praktijken uit te wisselen, samen te werken met CvdR-leden en actief deel te nemen aan de kernwerkzaamheden van het CvdR door middel van raadplegingen en vergaderingen.

Door YEP's te betrekken, brengt het CvdR de oproep tot participatie van jongeren in praktijk. Zoals aangekondigd in de resolutie over het resultaat en de follow-up van de Conferentie over de toekomst van Europa, heeft⁴⁰⁵ het YEP-programma de werkzaamheden van het CvdR tijdens de CoFoE en de follow-up van deze inspanningen rechtstreeks ondersteund. De YEP's waren rechtstreeks betrokken bij de opstelling van het Europees Handvest voor Jeugd en Democratie en namen deel aan een aantal evenementen, conferenties en voorlichtingssessies.

Gezien het vertrouwen dat de burgers in hen stellen en hun rol bij de uitvoering van het EU-beleid, hebben regio's en steden een sleutelrol te spelen met het oog op de volgende Europese verkiezingen, die in juni zullen plaatsvinden. Aangezien de impact van EU-beleid en -programma's vaak voelbaar is voor de burgers op lokaal en regionaal niveau, is het van cruciaal belang dat regio's en steden een integraal onderdeel vormen van het vormgeven en uitvoeren van dit beleid.

De volgende Europese verkiezingen zullen ook een moment zijn voor regio's en steden om hun visie kenbaar te maken in de aanloop naar de volgende zittingsperiode. Alleen als lokale en regionale vertegenwoordigers als belanghebbenden in dit proces worden beschouwd, kunnen zij een sleutelrol spelen bij het uitleggen en verdedigen van de achterliggende redenering van dit beleid.

In dit verband blijkt uit de bevindingen van de voorjaarsEurobarometer 2023 van het Europees Parlement⁴⁰⁶ dat het percentage burgers dat geïnteresseerd is in de Europese verkiezingen toeneemt: in 2023 zegt een duidelijke meerderheid van de respondenten (56 %, tegenover 50 % in 2018) geïnteresseerd te zijn in de volgende Europese verkiezingen (waaronder 15 % die zegt „zeer geïnteresseerd" te zijn), terwijl 43 % zegt niet geïnteresseerd te zijn (48 % in 2018). Bovendien zegt tweederde van de burgers (67 %) dat ze waarschijnlijk zullen stemmen, tegenover 58 % in 2018. Dit momentum zal moeten worden gebruikt om de democratische legitimiteit van de EU te versterken.

⁴⁰³ <https://cor.europa.eu/en/summit2019>.

⁴⁰⁴ <https://cor.europa.eu/en/engage/pages/yeps.aspx>.

⁴⁰⁵ [Resolutie van het Comité van de Regio's over het resultaat en de follow-up van de Conferentie over de toekomst van Europa](#), 2022.

⁴⁰⁶ [Voorjaar 2023 Eurobarometer](#) van het Europees Parlement, 2023.

Na de verkiezingen, aangezien het nieuwe leiderschap van de EU-instellingen is geïnstalleerd, zal de stem van regio's en steden verder moeten worden gehoord en hun visie moeten worden overwogen. Dit geldt ook voor meer institutionele hervormingen op de lange termijn. Het CvdR steunt de oproep van het Europees Parlement om een conventie te houden en de verdragen te hervormen, zoals ook wordt aanbevolen in de definitieve voorstellen van de CoFoE. In overeenstemming hiermee heeft het CvdR de Verdragswijzigingen vastgesteld die nodig zijn voor de tenuitvoerlegging van de voorstellen die relevant zijn voor de instelling en voor de lokale en regionale overheden. Hij steunt het houden van een conventie.⁴⁰⁷ Bij eventuele perspectieven voor de hervorming van de EU moet duidelijk rekening worden gehouden met de mogelijke toekomstige uitbreidingen.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁷ Comité van de Regio's, [resolutie over de resultaten en follow-up van de Conferentie over de toekomst van Europa](#), 2022.

⁴⁰⁸ „We hebben een geopolitieke Europese Unie nodig, een uitgebreide en hervormde Europese Unie en, last but not least, een Europese Unie die openstaat voor de toekomst”, zei de Duitse bondskanselier Olaf Scholz in zijn toespraak tot het Europees Parlement op 9 mei 2023. Zie Onderzoeksdienst van het Europees Parlement, [Dit is Europa-debat in het Europees Parlement: Toespraak door Olaf Scholz, bondskanselier van Duitsland](#), 9 mei 2023.

B. Toekomstige uitbreidings- en nabuurschapspartnerschappen

Sinds de grootschalige Russische militaire agressie tegen Oekraïne is het uitbreidingsbeleid van de EU weer in het teken gekomen. Het waarborgen van stabiliteit en duurzame welvaart in het nabuurschap van de EU, zowel aan de oostelijke als de zuidelijke grenzen, is nog nooit zo belangrijk geweest. 2022 was een gedenkwaardig jaar aangezien Oekraïne, de Republiek Moldavië en Bosnië en Herzegovina nu kandidaat-lidstaten zijn voor toetreding tot de EU, de toetredingsonderhandelingen met Albanië en Noord-Macedonië zijn begonnen, terwijl het EU-perspectief van Georgië werd erkend en Kosovo* het EU-lidmaatschap heeft aangevraagd. Hoe kan de EU lokale gemeenschappen in de uitbreidingslanden betrekken en voorbereiden? Welke rol speelt de samenwerking met partnergemeenten en -regio's in de EU?

In de slotvoorstellen van de Conferentie over de toekomst van Europa werden de organen en instellingen van de EU opgeroepen om op te treden als ambassadeurs van ons democratisch model en onze democratische waarden in derde landen, waaronder de kandidaat-lidstaten en potentiële kandidaten, die tot doel hebben deel uit te maken van onze Europese familie.⁴⁰⁹

De werkzaamheden van het Comité van de Regio's (CvdR) over de uitbreiding⁴¹⁰ van de EU omvatten de dubbele prioriteiten, namelijk het vergemakkelijken van de politieke dialoog met en capaciteitsopbouw van onze lokale en regionale partners. Dit omvat zowel updates over de vooruitgang van de partnerlanden als de uitwisseling van beste praktijken op een aantal gebieden, zoals functionele en fiscale decentralisatie, lokale democratie en de rechtsstaat (met de nadruk op dialoog met de oppositie, het maatschappelijk middenveld, de media en de burgers); transparantie in het werk van lokale en regionale rechtstreeks gekozen organen en leidinggevendend, en overheidsopdrachten); lokale economische ontwikkeling, met inbegrip van de aanmoediging van jonge innovators en ondernemers; ruimtelijke ordening en ontwikkeling van lokale infrastructuur; lokaal vervoer; waardering van natuurlijk en cultureel erfgoed in verband met toerisme; afval- en afvalwaterbeheer.

Het CvdR heeft een bijzondere rol te spelen bij het ondersteunen van lokale en regionale overheden in de uitbreidingslanden bij de voorbereiding op de uitvoering van het EU-acquis, de verplichtingen van het EU-lidmaatschap en de opbouw van hun capaciteiten. Het CvdR heeft een aantal maatregelen voor capaciteitsopbouw ingevoerd, met name de uitbreiding van het programma voor jonge gekozen politici tot alle kandidaat-lidstaten, de opname van capaciteitslaboratoria in de EU-uitbreidingsdagen en verdere samenwerking met de uitwisseling van technische bijstand en informatie⁴¹¹ (TAIEX).

---

* Deze benaming laat de standpunten over de status van Kosovo onverlet en is in overeenstemming met VN-MVO 1244/1999 en het advies van het Internationaal Gerechtshof over de onafhankelijkheidsverklaring van Kosovo.

⁴⁰⁹ Zie de voorstellen 22, 25.1 en 38.1 van het verslag van het Comité van de Regio's, [Lokale en regionale overheden die betrokken zijn bij de follow-up van de Conferentie over de toekomst van Europa](#), 2022.

⁴¹⁰ Advies van het Comité van de [Regio's, Uitbreidingspakket 2022](#), CIVEX-VII/021, 05-06 juli 2023, rapporteur Anna Magyar (HU/ECR), lid van de voltallige vergadering van Csongrád-Csanád Count.

⁴¹¹ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/taix_en.

Naar aanleiding van een verzoek van het CvdR heeft de Europese Commissie de lokale en regionale overheden in de Westelijke Balkan de mogelijkheid geboden om deel te nemen aan haar TAIEX-programma en activeert zij ook haar steun aan regio's en steden in Oekraïne, Moldavië en Georgië.

TAIEX is een instrument van de Europese Commissie dat kortetermijnpeer-to-peer technische bijstand biedt tussen overheidsdeskundigen in de EU-lidstaten en de overheden van partnerlanden, voornamelijk in de buurlanden van de EU. Het CvdR draagt bij tot de bevordering van TAIEX via de gemengde raadgevende comités (GRC's) en werkgroepen (WG's) en de eerste stappen in de richting van de concrete betrokkenheid van de GRC's, werkgroepen en hun leden in het kader van dit programma, met name wat betreft Noord-Macedonië, Montenegro en Albanië.

Bovendien zijn alle grensoverschrijdende samenwerkingsprogramma's met buurlanden (met name via Interreg IPA CBC-programma's) van cruciaal belang geweest voor het opbouwen van vertrouwen en het ontwikkelen van expertise in naburige lokale en regionale overheden terwijl zij zich voorbereiden op toetreding tot de EU.

Regio's en steden in deze landen hebben een belangrijke rol te spelen bij het betrekken van hun burgers bij het democratische proces, het consolideren van de Europese waarden en het bevorderen van een idee van Europese verbondenheid.

Het CvdR vervult zijn belangrijke institutionele rol — het vergemakkelijken van contacten tussen subnationale niveaus, zowel in de EU als in (potentiële) kandidaat-lidstaten — via zijn GRC's met Montenegro, Noord-Macedonië en Servië en zijn werkgroepen voor samenwerking met de landen waarmee de GRC's nog niet zijn opgericht: Albanië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo, Türkiye en Oekraïne.

Het CvdR werkt samen met vele partners in de uitbreidingslanden, waarbij nationale verenigingen van lokale overheden een speciale plaats innemen. Dit heeft het mogelijk gemaakt een aantal bijzonder succesvolle antwoorden te vinden op de noodzaak om het lokale en regionale niveau bij het uitbreidingsproces te betrekken. In veel gevallen leidde het werk van onze GRC's en werkgroepen — via hun formele sessies en netwerken tussen hun leden — tot succesvolle grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten waarbij lokale en regionale overheden uit EU-lidstaten en hun tegenhangers in (potentiële) kandidaat-lidstaten betrokken waren.

GRC's en werkgroepen bieden ook een samenwerkingskader dat ondersteuning kan bieden in specifieke situaties, zoals het geval was bij de verwoestende aardbevingen die in februari 2023 in Türkiye en Syrië plaatsvonden. Met name dankzij de kanalen die via de werkgroep Türkiye en de Euromediterrane regionale en lokale vergadering⁴¹² (ARLEM) zijn geopend, konden CvdR-leden politieke steun bieden en ervaringen en/of verwachtingen uitwisselen met betrekking tot peer-to-peer samenwerking met Turkse partners.

Civiele bescherming en hoe steden en regio's bij deze inspanningen kunnen samenwerken en worden ondersteund, wordt onderzocht in ARLEM, een gezamenlijke politieke vergadering die lokale en regionale vertegenwoordigers van de EU en haar mediterrane partnerlanden bijeenbrengt. Met zijn prijs — Jong lokaal ondernemerschap in het Middellandse Zeegebied⁴¹³ — bevordert ARLEM, samen met

---

⁴¹² <https://cor.europa.eu/en/our-work/International-cooperation/Pages/ARLEM.aspx>.

⁴¹³ <https://cor.europa.eu/en/engage/Pages/ARLEM-award.aspx>.

haar partners, de lokale economische ontwikkeling door ondernemerschap en benadrukt het positieve effect dat een ondersteunend ecosysteem op lokaal en regionaal niveau kan hebben.

De Conferentie van regionale en lokale overheden voor het Oostelijk Partnerschap⁴¹⁴ (CORLEAP) is een uniek forum voor multilaterale samenwerking in het kader van het Oostelijk Partnerschap (EaP) van lokale en regionale overheden uit de EU-lidstaten en de partnerlanden uit het Oostelijk Nabuurschap.

CORLEAP streeft, en zal dat in de nabije toekomst blijven doen, de tweeledige doelstellingen na, namelijk de multilaterale samenwerking op lokaal en regionaal niveau in het kader van het Oostelijk Partnerschap te blijven vormgeven en de nieuwe kandidaat-lidstaten van de EU te helpen op weg naar de EU. Op basis van de conclusies van de ministeriële bijeenkomst van het Oostelijk Partnerschap in december 2022 en het CvdR-advies over „*De toekomst van het Oostelijk Partnerschap vanuit lokaal en regionaal perspectief*”, dat tijdens de CvdR-zitting in maart 2023 is goedgekeurd, streeft CORLEAP er nu naar meer nadruk te leggen op projectsamenwerking op maat, waarbij ten volle rekening wordt gehouden met de verschillende omstandigheden, aspiraties en behoeften van de deelnemende landen van het Oostelijk Nabuurschap en hun lokale en regionale overheden.

VLAK: BIJSTAND EN OPLEIDING OVER OVERSTROMINGEN EN AARDVERSCHUIVINGEN

GRENSOVERSCHRIJDENDE SAMENWERKING TUSSEN GEMEENTEN IN ITALIË, ALBANIË EN MONTENEGRO

Zeer relevant in de huidige situatie, gekenmerkt door natuurrampen als gevolg van klimaatverandering,⁴¹⁵ omvatte het FLAT-project de gemeenten Danilovgrad, Montenegro, Brindisi, Italië en Nikšić, Montenegro, alsook de nationale bergreddingsdiensten van Albanië en Montenegro als partners. Ter waarde van 0,96 miljoen EUR, met 85 % EU-financiering, verbeterde het project de grensoverschrijdende structuren om te reageren in geval van overstromingen en aardverschuivingen, versterkte het de capaciteit van reddingsdiensten en creëerde het geïntegreerde plannen en instrumenten om de bescherming en het risicobeheer in gebieden die gevoelig zijn voor overstromingen en aardverschuivingen te verbeteren. Er is een regionaal opleidingscentrum voor hulpbronnen opgezet en er is een gezamenlijk webplatform opgezet om relevante informatie te delen.

Het project (2018-2020) was een rechtstreeks gevolg van de samenwerking tussen de leden van het GRC CvdR — Montenegro, toen burgemeesters van Brindisi, Mauro d’Attiso, en Danilovgrad, Brano Φuranović. Bovendien werden, als een van de meest succesvolle interregionale projecten tussen Italië, Albanië en Montenegro, onlangs extra middelen toegewezen om de activiteiten van het project voort te zetten.

INCLUSIEF SPEL

⁴¹⁴ <https://cor.europa.eu/en/our-work/International-cooperation/Pages/CORLEAP.aspx>.

⁴¹⁵ <https://flat.italy-albania-montenegro.eu/>.

GRENDOERSCHRIJDENDE SAMENWERKING TUSSEN KROATIË EN BOSNIË EN HERZEGOVINA

Als onderdeel van een INTERREG-IPA- programma,⁴¹⁶ dat ook Montenegro omvat, had het Inclusive Play- project⁴¹⁷ (maart 2021-januari 2023) de stad Zadar, Kroatië (de leidende partner) en de stad Mostar, Bosnië en Herzegovina, als partners. Het project, ter waarde van 0,95 miljoen EUR, met 85 % EU-financiering, bevordert de sociale inclusie van kinderen en jongeren met ontwikkelingsstoornissen en de oprichting van inclusieve gemeenschappen. Naast andere activiteiten, zoals het opvoeden van ouders van kinderen met speciale behoeften en het organiseren van paneldiscussies en studiebezoeken, was het belangrijkste onderdeel van het project de bouw van twee zintuiglijke parken — één in elk van de twee deelnemende steden. Dergelijke zintuiglijke parken (speciaal ontworpen speeltuinen) dragen bij aan de rehabilitatie, recreatie en inclusie van kinderen en jongeren met een ontwikkelingsstoornis.

---

⁴¹⁶ <https://interreg.eu/programme/interreg-ipa-cbc-croatia-bosnia-and-herzegovina-montenegro/>.

⁴¹⁷ <https://www.mostar.ba/projekt-inclusive-play/>.

Bijlagen

A. Lijst van afkortingen

AMIF	Fonds voor asiel, migratie en integratie
ARLEM	Euromediterrane regionale en lokale vergadering
ZORG	Cohesieactie voor vluchtelingen in Europa
CoFoE	Conferentie over de toekomst van Europa
CVDR	Comité van de Regio's
CORLEAP Partnerschap	Conferentie van regionale en lokale overheden voor het Oostelijk Partnerschap
EAP	Oostelijk Partnerschap
EGTS	Europese groepering voor territoriale samenwerking
ENISA	Agentschap van de Europese Unie voor cyberbeveiliging
TIJDPERK	Europees platform voor de bestrijding van dakloosheid
EPRS	Europese pijler van sociale rechten
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
ESF+	Europees Sociaal Fonds Plus
EUACI	Het anticorruptie-initiatief van de Europese Unie
SNELLE VERZORGING	Flexibele bijstand aan gebieden
BNP	Bruto binnenlands product
GGA	Wereldwijde doelstelling op het gebied van aanpassing
IRA	Wet op de vermindering van de inflatie
GRC	Gemengd raadgevend comité
MFK	Meerjarig financieel kader
NEET	Niet in onderwijs, werk of opleiding
NRRP	Nationale plannen voor herstel en veerkracht
MOEREN	Nomenclatuur van territoriale eenheden voor de statistiek
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PES	Openbare dienst voor arbeidsvoorziening
REACT-EU	Herstelbijstand ten behoeve van cohesie en de gebieden van Europa
REGHUB	Netwerk van regionale hubs
HERSTEL- EN VEERKRACHTFACILITEIT	Fonds voor herstel en veerkracht

SDG	Duurzame-ontwikkelingsdoelstelling
STAP	Platform voor strategische technologieën voor Europa
TAIEX	Technische bijstand en informatie-uitwisseling
TPD	Richtlijn tijdelijke bescherming
VEEARTS	Beroepsonderwijs en -opleiding
VLR	Vrijwillige lokale evaluatie
WG	Werkgroep
YEP	Jonge gekozen politici

B. Tabel van figuren

Figuur 1 — NUTS2-regio's met meer dan 20000 actieve registraties voor tijdelijke bescherming (Oekraïense burgers).....	19
Figuur 2 — EU-regio's met het hoogste aantal Oekraïners die actief zijn geregistreerd voor tijdelijke bescherming.....	20
Figuur 3 — Elektriciteitsopwekking naar bron, Europa 1990-2020	30
Figuur 4 — Aantal hittegerelateerde sterfgevallen per miljoen inwoners per jaar (2015-2022).....	36
Figuur 5 — Verwachte jaarlijkse schade aan kritieke infrastructuur in Europese regio's als gevolg van klimaatverandering tegen het einde van de eeuw (miljoen EUR)	37
Figuur 6 — Geprojecteerde ontwikkeling van de vraag naar Europees regionaal toerisme voor alle klimaatopwarmingsscenario's, vergeleken met het huidige (2019) in procenten	39
Figuur 7 — Geaggregeerd klimaatrisico — scenario met zeer hoge emissies met absolute blootstelling (2070-2100) RCP 8,5.....	40
Figuur 8 — Onmogelijkheid om ten minste om de tweede dag een maaltijd met vlees, kip of vis te betalen in België (door NUTS1-regio's) en Polen (door NUTS2-regio's).....	47
Figuur 9 — De gecombineerde droogte-indicator, gebaseerd op een combinatie van indicatoren van neerslag, bodemvocht en vegetatieomstandigheden, voor medio juni 2023	48
Figuur 10 — Werkgelegenheidsgraad per NUTS 2-regio's (vanaf 2020), 2022.....	55
Figuur 11 — Bevolkingsontwikkelingen, 2021-2050 per NUTS 2-regio	60
Figuur 12 — EU-regio's en steden die de SDG's in 2023 uitvoeren	66
Figuur 13 — Geografische inventarisatie van initiatieven van lokale en regionale overheden per thema	70
Figuur 14 — Aantal ongevallen per jaar en impact per geselecteerde sectoren.....	75
Figuur 15 — Oorzaak van ongevallen en ernst van de impact per jaar.....	76
Figuur 16 — Toegang tot EU-middelen met als doel de digitale veerkracht te vergroten.....	77
Figuur 17 — Geprogrammeerde financiële toewijzingen van de EU per beleidsdoelstelling in miljarden euro's voor de perioden 2021-2027 en 2014-2020.....	82
Figuur 18 — Meest benadrukte cohesiebeginselen, -doelstellingen en -mechanismen per beleid	87
Figuur 19 — Wat zou de belangrijkste hervorming zijn die in de toekomst van het cohesiebeleid moet worden opgenomen?.....	89
Figuur 20 — RRF-subsidies en toewijzingen van het cohesiebeleid	91
Figuur 21 — Bent u op de hoogte van of bent u betrokken geweest bij EU-financiering van NextGenerationEU die uw stad of regio de afgelopen twee jaar heeft ontvangen?	93
Figuur 22 — welvaartswinst per hoofd van de bevolking als gevolg van het handelsbevorderende effect van de eengemaakte markt door NUTS2-regio's (code 2016)	98
Figuur 23 — Arbeidsproductiviteit per NUTS2-regio, 2021	100
Figuur 24 — 41 meest kwetsbare regio's in de groene industriële transitie.....	107
Figuur 25 — Algemene geraamde bevolkingsverandering naar stads-plattelandstypologie, 1 januari 2021 tot 1 januari 2050 (%).....	111
Figuur 26 — Bevolking wonen binnen 15 minuten rijtijd van een ziekenhuis (2020) door NUTS 3-regio's	113
Figuur 27 — Toegankelijkheid van ODA-centra	116

Figuur 28 — Arbeidsparticipatie van pas afgestudeerden van het beroepsonderwijs, 2021, door NUTS 2-regio's (% van de afgestudeerden van 20-34 jaar met een hoger secundair of postsecundair niet-tertiair niveau van beroepsonderwijs dat onderwijs en opleiding 1-3 jaar eerder heeft verlaten).....	123
Figuur 29 — Effect op lange termijn van 1 procentpunt verbetering van de afstemming van vaardigheden op het bbp (%), per NUTS 2-regio.....	126
Figuur 30 — Aandeel van hoger opgeleiden per NUTS 2-regio (% van de bevolking van 25-34 jaar)	128
Figuur 31 — Regio's in een valstrik voor talentontwikkeling en regio's die in een val van talentontwikkeling dreigen te vallen.....	129
Figuur 32 — Vertrouwen in verschillende bestuursniveaus.....	137

**Europees Comité
van de Regio's**

**Bureau voor publicaties
van de Europese Unie**

Webversie

QG-05-23-278-NL-N

ISBN 978-92-895-2894-8

DOI 10.2863/082507

Gedrukte versie

QG-05-23-278-NL-C

ISBN 978-92-895-2907-5

DOI 10.2863/015153

© Europese Unie, 2023

Tenzij anders aangegeven is hergebruik van dit document toegestaan op grond van een Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)-licentie (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>). Dit betekent dat hergebruik is toegestaan, mits de bron correct wordt vermeld en wijzigingen worden aangegeven.

Voor gebruik of overname van elementen die geen eigendom van de Europese Unie zijn, is mogelijk de rechtstreekse toestemming van de respectieve auteursrechthebbenden vereist. Daarom dient u aanvullende rechten te verwerven indien specifieke inhoud werken van derden bevat. Indien toestemming wordt verkregen, wordt hiermee de bovengenoemde algemene toestemming opgeheven en zullen beperkingen van het gebruik daarin duidelijk worden aangegeven.

Het in 1994 opgerichte Europees Comité van de Regio's (CvDR) is de politieke assemblee van 329 regionale en lokale afgevaardigden, zoals regionale leiders en burgemeesters, uit alle 27 lidstaten van de EU, die meer dan 446 miljoen Europese burgers vertegenwoordigen.

Uitgave van het Europees Comité van de Regio's

Brussel, oktober 2023

Rue Belliard/Belliardstraat 101 | 1040 Bruxelles/Brussel | BELGIQUE/BELGIË

Tel. +32 22822211 | e-mail: visuals@cor.europa.eu | www.cor.europa.eu

 @EU_CoR | /european.committee.of.the.regions

 /european-committee-of-the-regions | @EU_regions_cities